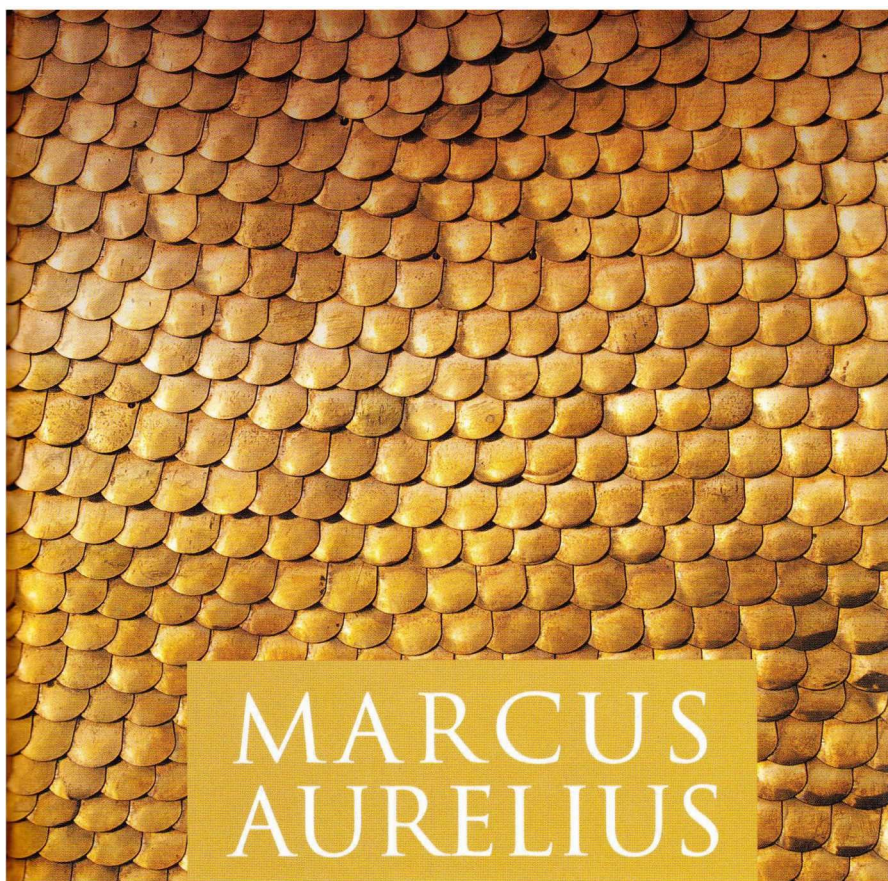

GÂNDURI CĂTRE SINE ÎNSUȘI

ediție bilingvă

HUMANITAS

„Doar cu Nero, Roma ar fi intolerabilă: cu Marcus Aurelius, ea devine ceva demn de respect. Prin oameni ca bunul nostru Marc, faptul de a fi roman (*civis Romanus sum!*) a devenit unul dintre numele date, în istorie, demnității umane”.

Horia-Roman Patapievici

„Împăratul Marcus Aurelius scrie: «Sapă înăuntrul sinelui tău; acolo se află izvorul binelui, mereu gata să țâșnească, dacă sapi mereu.» Acest om, a cărui grijă era neîncetat chemată spre largul plin de dezastre al lumii, a înțeles că trebuie să ne întoarcem asupra realității noastre lăuntrice. Și, cum rezultă din alte însemnări ale sale, a înțeles că în noi nu se află doar izvorul binelui, că omul este o ființă complexă și că sufletul lui cel mai adânc este un amestec de lumini și umbre, de puteri și nevolnicii, de avânturi și stagnări. Marcus, fiind timp de douăzeci de ani autocrator al lumii, nu s-a

purtat niciodată altfel decât gândea că e bine și spunea că e bine”.

Petru Creția

„Cu mult mai aproape mi-e un Marc Aureliu. Nicio ezitare, în ce mă privește, între lirismul freneziei și proza acceptării: găsesc mai multă mângâiere și chiar mai multă speranță în preajma unui împărat istovit decât în preajma unui profet scânteietor”.

r r Emil Cioran în aceeași colecție au mai apărut

Porfir, *Comentariu la dialogul PzYmvcùaz de Platon*

Augustin, *Despre adevărata religie*

Damascius, *Despre primele principii; aporii și soluții*

Aristotel, *Despre suflet*

Augustin, *Despre minciună*

Hans von Arnim, *Fragmentele stoicilor vechi.*

Volumul I: Zenon și discipolii lui Zenon în pregătire

Aristotel, *Etica endemică*

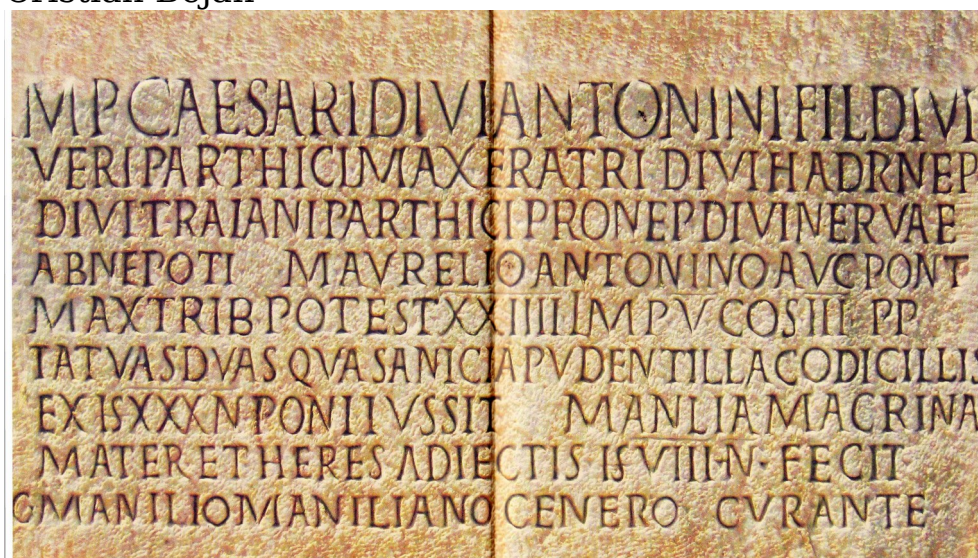
ISBN 978 - 973 - 50 - 3786 - 4

„Fii asemenea unui promontoriu de care se sparg fără încetare valurile. El stă drept și împrejurii se potolește înspumatul clocot al apelor”.

Marcus Aurelius

Publicarea unei noi traduceri în limba română a operei lui Marcus Aurelius, *Gânduri către sine însuși*, își găsește justificarea prin faptul că volumul de față reprezintă prima ediție bilingvă greco-română a cugetărilor împăratului-filozof, însoțită de un amplu studiu introductiv, note realizate după toate standardele științifice, indici și o bibliografie substanțială. Utilizând disponibilitatea limbii române contemporane, am încercat să redăm toate nuanțele stilistice ale textului lui Marcus Aurelius și, de asemenea, să traducem cât mai exact principalii termeni «tehnici» ai filosofiei Porticului, propunând astfel o nouă bază lexicală pentru traducerea celorlalte texte de inspirație stoică”.

Cristian Bejan

SURSE CLASICE

Marcus Aurelius (Marcus Aurelius Antoninus Augustus) este cunoscut atât ca împărat al Romei, cât și ca filosof stoic. Născut la Roma, la 26 aprilie 121 p. Chr., într-o familie senatorială de origine hispanică, a fost adoptat de viitorul împărat Antoninus Pius, la cererea împăratului Hadrian. Primește o educație aleasă, studiind retorica cu Marcus Cornelius Fronto și Herodes Atticus și filosofia cu Quintus Iunius Rusticus, Apollonius din Calcedonia și Sextus din Cheroneea. Domnia sa este marcată de un șir de catastrofe (ciumă, inundații, cutremure), dar și de numeroase războaie, purtate cu succes; în plan militar, Marcus Aurelius a fost preocupat să respingă atacurile dușmanilor Romei de la hotarele imperiului, în special în Orient și pe Dunăre, continuând politica defensivă inițiată de Hadrian. A murit la 17 martie 180 p. Chr., de ciumă, se pare, la Sirmium sau la Vindobona (Viena de azi). Este ultimul din seria

„celor cinci împărați buni”. Ca filosof stoic, Marcus Aurelius și-a exprimat ideile în lucrarea Τα εις ἑαυτόν (*Gânduri către sine însuși*), scrisă în limba greacă – una dintre pietrele de temelie ale canonului literar și filosofic. Învățăturile sale au-un caracter moral și aplicabilitate practică, fiind o serie de „exerciții spirituale” prin intermediul cărora omul poate dobândi cumpătarea, virtutea și liniștea lăuntrică în fața încercărilor vieții.

Cristian Bejan (n. 1975) este licențiat în filologie clasică (1997), absolvent de master în filosofie antică și medievală (2006) și doctor în filosofie (2010) al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca cu o teză intitulată „Preocuparea de sine în filosofia stoică”. A mai tradus: Sfântul Augustin, *De vera religionel despre adevărata religie* (ediție bilingvă, Editura Humanitas, București, 2007); Tobias Pencer, *Despre relatările jurnalistice* (primul tratat de jurnalism din Europa; Editura Independența Economică, Pitești, 2008); (în colaborare) Sfântul Toma din Aquino, *Summa Theologia e* (vol. I, Editura Polirom, Iași, 2009); Lactanțiu, *Despre moartea persecutorilor* (Editura Polirom, Iași, 2011). Pregătește traducerea primului volum din *Fragmentele stoicilor vechi* (Editura Humanitas).

MARCUS

AURELIUS

GÂNDURI CĂTRE SINE ÎNSUȘI

Ediție bilingvă

Traducere din greaca veche, studiu introductiv, note și indici de CRISTIAN BEJAN

HUMANITAS

BUCUREȘTI

Consiliul științific al colecției „Surse clasice”: Florica Bechet (Universitatea din București), Ioana Costa (Universitatea din București), Victor Cojocaru (Academia Română, Iași), Andrei Cornea (Universitatea din București), Alexander Baumgarten (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca).

Pe forzațuri: inscripție dedicată lui Marcus Aurelius (170); Marcus Aurelius în ipostaze imperiale (176?).

Redactor: Georgeta-Anca Ionescu

Coperta: Ioana Nedelcu

Tehnoredactor: Manuela Măxineanu

DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Radin Print, prin reprezentantul său exclusiv pentru România.

4 Colours, www.colours.ro e HUMA – filtras, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MARCUS AURELIUS ANTONINUS

Gânduri către sine însuși = Ta eis beauton / Marcus Aurelius;
trad., studiu introductiv, note și indici: Cristian Bejan.

— București, Humanitas, 2013

Bibliogr.

Index

ISBN 978 - 973 - 50 - 3786 - 4

I. Bejan, Cristian (trad., pref.)

821.124 - 84 = 135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România tel. 021/408 83
50, fax 021/408 83; 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

FILOSOFIA CA PREOCUPARE DE SINE ÎN OPERA LUI MARCUS
AURELIUS

Reprezentant de seamă, alături de Seneca și Epictet, al ultimei perioade a stoicismului, numită și „stoicismul imperial”, Marcus Aurelius și-a expus concepțiile filosofice într-o singură lucrare, scrisă în limba greacă, Τά εις ἑαυτόν/ *Gânduri către sine însuși*. Departe de a fi un tratat care dezbate în manieră științifică diverse teze ale filosofiei stoice, opera împăratului-filozof reprezintă mai degrabă o culegere de exerciții spirituale pe care Marcus Aurelius a ținut să le noteze în jurnalul său. Aceste „tehnici ale sinelui”, precum examenul de conștiință, meditația asupra condiției umane, terapia pasiunilor, stăpânirea de sine, îndeplinirea îndatoririlor, aveau drept scop, în concepția filosofilor stoici, formarea unei perspective veridice asupra propriei persoane, modificarea discursului interior, atingerea perfecțiunii acțiunilor morale, alungarea fricii de moarte și dobândirea liniștii sufletești.

Vom prezenta în rândurile următoare, pe de o parte, concepția lui Marcus Aurelius despre filosofie văzută ca un mod de viață și mai puțin ca un sistem teoretic al realității, iar pe de altă parte desfășurarea și implicațiile preocupării de sine, așa cum apare ea în opera filosofului.

I. CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND PREOCUPAREA DE SINE

Este știut faptul că filosofia nu însemna în Antichitate numai necesitatea însușirii unui discurs savant și a unei)

Învățăături abstracte sau exegeza textelor filosofice, ci mai cu seamă promovarea unor „rețete”, unor stări, unei atitudini prin care individul avea posibilitatea să obțină conștiința de sine, liniștea sufletului și libertatea interioară.

j) >.

Această atitudine sau formă de atenție îndreptată asupra sinelui

(προσοχή), întâlnită în foarte multe dintre textele diferitelor școli filosofice, a fost analizată de-a lungul timpului cu multă acribie de o serie de specialiști precum Paul Rabbow¹, Michel Foucault² și Pierre Hadot³.

Preocuparea de sine (ἐπιμέλεια εαυτού, *cum sui*) este denumire pe care Michel Foucault a dat-o, în lucrările sale, atitudinii prin care individul încearcă să-și modeleze șinele și care presupune atât un mod de a fi, caracterizat de reflecția asupra sinelui, cât și o serie de practici prin care individul se ia în îngrijire pe sine însuși, încercând să se schimbe, să se purifice, să se transforme pentru a atinge nu atât o treaptă înaltă de înțelepciune, cât rectitudinea acțiunilor sale morale.

Aceste practici sunt considerate „tehnici ale sinelui” sau, cum au fost denumite de Pierre Hadot după titlul celebrei lucrări a lui Ignățiu de Loyola, „exerciții spirituale”⁴.

Chiar dacă nu deținem niciun tratat sistematic care să ne prezinte un învățământ și o tehnică a acestor exerciții spirituale, găsim la Philon din Alexandria două liste de exerciții cu ajutorul cărora ne putem face o idee asupra unei terapeutici filosofice de inspirație stoico-platoniciană. Prima listă cuprinde: căutarea (ή ζήτησις), cercetarea aprofundată (ή σκέψις), lectura (ή ανάγνωσις), ascultarea (ή ἀκρόασις), atenția (ή προσοχή), stăpânirea de sine (ή ἐγκράτεια), indiferența față de lucrurile indiferente (ή ἐξαδιαφόρησις των αδιαφορών) ⁵. A doua enumeră: lecturile (αναγνώσεις), meditațiile (μελέται), terapia pasiunilor (θεραπείαι), amintirile despre lucruri bune (των καλών μνημαί), stăpânirea de sine (ἐγκράτεια), îndeplinirea îndatoririlor (των καθηκόντων ἐνέργειαι) ⁶.

Practicarea asiduă a multora dintre aceste exerciții după un program atent stabilit avea rolul de a realiza, pentru individ, o transformare profundă a manierei de a fi și de a se vedea pe sine și lumea. Cu alte cuvinte, aceste exerciții determinau o ruptură totală de modul de viață obișnuit, non-filozofic, reprezentau o chemare către convertirea la filosofie (*conversie adphilosophiam*).

Temă predilectă în toate lucrările lui Pierre Hadot⁷, convertirea (*conversie*) presupune, în sens religios și filosofic, o modificare mentală care putea să meargă de la simpla schimbare de opinie până la transformarea totală a personalității, a modului de viață și a manierei de a vedea realitatea. De fapt, termenul latinesc *conversie* traduce două cuvinte grecești cu sensuri diferite, pe de o parte ἐπιστροφή, care înseamnă „întoarcere” (întoarcere la sine, întoarcere la origine), pe de altă parte μετένοια, care înseamnă „schimbare de opinie”, „modificare a gândirii”, chiar „pocăință”. Această discrepanță care se observă la nivelul semantic al noțiunii de convertire între ideea de „întoarcere la sine” și cea de „modificare a gândirii” a avut un rol foarte important în cadrul

fenomenului preocupării de sine în platonism, stoicism și neoplatonism, având o influență puternică asupra conștiinței occidentale după apariția creștinismului.

În cadrul filosofiei stoice, principiul preocupării de sine are o desfășurare complexă, fiind un ansamblu de procedee extrem de atent elaborat, ce presupune trei etape⁸, pe care le întâlnim și în lucrarea lui Marcus Aurelius, *Gânduri către sine însuși*.

Prima etapă presupune adoptarea de către subiect a unei atitudini prin care acesta caută să instituie în propria-i gândire o ordine. Această ordine nu se poate obține decât sortând și supunând unui examen critic atent reprezentările (φαντασίαι) care vin din exterior, pentru ca doar cele comprehensive sau obiective (καταληπτικαί φαντασίαι) să primească asentimentul (συγκατάθεσις) din partea subiectului. Cu alte cuvinte, această primă etapă determină raportul individului cu sine însuși, deoarece partea esențială a ființei umane este situată la nivelul facultății de gândire și de judecată.

Cea de-a doua etapă privește raporturile interumane, pregătindu-l pe subiect pentru a acționa în interesul și spre binele neamului omenesc în spiritul dreptății.

A treia etapă se referă la atitudinea privind evenimentele care rezultă din cursul naturii universale, din acțiunea „cauzei exterioare” și a ordinii cosmosului. După această etapă, care privește raportul omului cu universul, subiectul acceptă cu bucurie și cu pietate tot ceea ce depinde de natura universală și nu își mai dorește decât ceea ce depinde de el însuși, adică ceea ce pentru stoici reprezintă acțiunea morală dreaptă.

Pierre Hadot consideră că fiecărei etape îi corespunde o funcție a sufletului rațional. Prima etapă presupune o bună folosire a reprezentărilor, o disciplină a asentimentului. A doua etapă se referă la impuls (ὁρμή) și la acțiune. Nelăsându-se antrenat de dorințe dezordonate, omul acționează în interesul întregii comunități umane conform dreptății care aparține naturii noastre raționale. A treia etapă corespunde unei discipline a dorinței (δρεξις). Renunțând să-și dorească ceea ce nu depinde de el însuși, ci de cursul general al universului, individul va accepta cu sufletul împăcat ceea ce vine de la natura universală.

Practica de sine în filosofia stoică, văzută de toți filosofi ca un proces îndelungat și anevoios, la capătul căruia subiectul ajunge, prin schimbarea viziunii asupra lui însuși, a vieții și a universului, să-și conștientizeze cât mai exact locul pe care îl ocupă în lume și sistemul de necesități în care se află inserat, are ca obiectiv transformarea sinelui, care ajunge să se identifice cu o natură ce nu a avut încă niciodată ocazia să se manifeste în el.

Văzând cât de importantă și de complexă este preocuparea de sine pentru stoici și, implicit, pentru Marcus Aurelius, considerăm că e necesară lămurirea câtorva probleme legate de percepția sinelui și

de concepția despre subiectivitate, așa cum apar ele în textele filosofiei Porticului de-a lungul timpului.

Anthony Long consideră că noțiunea de percepție a sinelui (ἐαυτοῦ συναίσθησις) a fost inventată de filosofi stoici, întrucât la Platon și la Aristotel nu găsim nimic asemănător cu aceasta, și că, prin concepția lor despre suflet și părțile sale, adepții învățaturii Porticului s-au apropiat foarte mult de concepția modernă despre creier și sistemul nervos central.⁹

Dar, întrucât nici în latină și nici în greaca veche nu exista un termen precis pentru noțiunea de „sine”, va trebui să discutăm alte noțiuni care vin să explice diferite aspecte ale concepției despre subiectivitate în filosofia stoică.

În multe dintre lucrările care tratează tema percepției de sine se afirmă că, pentru grecii din perioada clasică, noțiunea de „suflet” (ψυχή) ar fi fost echivalentul noțiunii moderne de subiectivitate, afirmație discutabilă într-o oarecare măsură, chiar dacă ținem seama doar de faptul că prin subiectivitate se înțelege uneori, în mod reductiv, interioritatea gândirii.

În schimb, filosofi stoici încep să se intereseze de subiectivitate sub forma percepției de sine, după cum reiese din întrebarea pe care Cleanthes i-o adresează unui tânăr discipol: „De ce, spune el, eu nu simt că tu simți?”¹⁰ Interesul lor pentru subiectivitate era în strânsă legătură atât cu logica, cât și cu fizica. În cadrul logicii, stoicii se opuneau tripartiției platonice, susținând cu tărie unitatea indivizibilă a sufletului, și considerau că sinele este cel care acceptă sau refuză cu ajutorul asentimentului reprezentările venite din exterior. Fizica era de asemenea privită din perspectiva problemei sinelui, întrucât stoicii nu se interesau numai de viața universală, ci și de viețile individuale, care sunt fragmente desprinse (αποσπάσματα) din sufletul lumii.

Nașterea subiectivității la stoici înseamnă apariția unor noi concepte¹¹: unul este „calitatea specifică” (ιδίως ποιόν), concept propriu lui Chrysippos, pe care Simplicius îl prezintă astfel: „[...] în compuși există acea formă individuală, pe care, în sens tehnic, stoicii o numesc «calitate specifică» și care vine și se duce în totalitate și rămâne identică pe toată durata compusului, chiar dacă alte părți se nasc și dispar din fiecare parte”. Ace¹²st lucru presupune că „fiecare ființă are o originalitate ireductibilă, inexplicabilă prin simpla compoziție a lucrurilor sau a principiilor preexistente. Individualitatea nu este, la Chrysippos, ceva negativ, prin care ființa nu atinge modelul comun speciei sale, ci ceva foarte pozitiv”.¹³

În al doilea rând, în textele stoicilor conștiința este denumită printr-un concept specific, συνείδησις. Acesta apare la Chrysippos, în tratatul său *Despre scopuri*: „Cel mai scump lucru, pentru fiecare animal, îl reprezintă propria constituție și conștiința pe care o are

despre aceasta.”¹⁴

Al treilea concept specific stoicismului este cel de „hegemon”, de „principiu conducător” sau „parte conducătoare a sufletului” (το ἡγεμονικόν). În textele unor stoici îl găsim pe ἐγώ denumit prin termenul ἡγεμονικόν: „Așadar, despre cuvântul «eu», Chrysippos a scris în prima carte din tratatul său Despre suflet, în care discută despre partea conducătoare a sufletului.”¹⁵

De-a lungul Antichității, localizarea părții conducătoare a sufletului a fost obiectul unor lungi dispute. Alegând inima drept locul unde se găsește partea conducătoare, stoicii au adoptat părerea medicilor sicilieni, a medicului grec Diodes din Carystos și a lui Aristotel, opusă părerii medicilor greci din școala hipocratică, care plasau sufletul în creier.¹⁶

Al patrulea concept, aflat în centrul eticii stoice, este οἰκείωσις¹⁷, o noțiune fundamentală în cadrul școlii stoice.

Sensurile și traducerea termenului *oikeiosis* variază: conștiință >» de sine, afinitate naturală, apropiere.

Oikçiosis-ul se bazează în general pe patru principii: 1)

dragostea de sine, pe baza căreia orice vietate încearcă să obțină pentru sine propriul bine, își iubește propriul *status* și se teme de moarte ca de dispariția sinelui¹⁸; 2) conștiința de sine, adică συνείδησις, care înseamnă că orice vietate e conștientă de propriul *status* și de propria dragoste de sine, dincolo de orice senzație empirică¹⁹; 3) autoconservarea, pe baza căreia orice vietate se îngrijește să se mențină pe sine însăși în viață; 4) alegerea: conform stoicilor, după dragostea și conștiința de sine urmează necesitatea alegerii între ceea ce este util și ceea ce este dăunător²⁰.

Conform acestora, există două tipuri de *oikeiosis*: *oike*

oră-ul universal, comun tuturor ființelor, și *oikeiosis-ul* individual, specific fiecărei ființe. În acest sens, natura este locul în care se manifestă *oikeiosis-ul* universal, în timp ce *oikeiosis-ul* individual acționează la nivelul individului.

Oikeiosis este un concept și un sentiment prerațional care, totuși, nu se găsește în opoziție cu rațiunea însăși²¹.

Al cincilea concept care ar putea desemna șinele apare în textele filosofilor stoici și s-ar traduce prin *daimon* (δαίμων) sau geniu interior²².

Termenul *daimon* apare, de exemplu, la Chrysippos, care considera că „virtutea unui om fericit și cursul fericit al unei vieți înseamnă ca orice acțiune să fie realizată în

5 >

acord cu *daimon-vă* care există în fiecare dintre noi, în conformitate cu voința celui care conduce universul”²³.

La Marcus Aurelius, dzzzra?/2-ul, fiind o prelungire a *logw*-ului divin în noi, oferă adăpost oricui în fața nenorocirilor, precum într-o fortăreață: „De aceea intelectul eliberat de pasiuni e o fortăreață,

căci omul nu are în el nimic mai întărit, în care, dacă se refugiază, rămâne de neînfrânt pentru restul zilelor sale. Cel care nu a văzut acest refugiu este un neștiutor, iar cel care l-a văzut și nu s-a pus la adăpost în el este un nefericit.”²⁴ Grija față de *daimon* înseamnă să demonstrezi în fiecare clipă că el este într-adevăr de natură divină și să încerci să te identifici cu acesta. Fiecare om trebuie în mod constant să se identifice cu *daimon-xX* său, numai așa șinele va putea atinge divinul. Pentru aceasta, omul trebuie să se întoarcă la sine sau, după cum consideră Marcus Aurelius, „să se retragă în sine însuși”²⁵, pentru a se modela după buna ordine (εὐκοσμία) și virtute (αρετή). Virtutea, scopul suprem pentru filosofii stoici, înseamnă o viață trăită în acord cu natura, legea comună tuturor lucrurilor sau *logos-ul* universal. Natura însăși îi împinge pe oameni să trăiască conform virtuții. Or a trăi conform virtuții nu înseamnă nimic altceva decât a trăi în conformitate cu experiența evenimentelor naturale, căci natura noastră este aceea a universului²⁶.

Concepția filosofilor stoici despre nemurirea sufletului era diferită atât de cea a lui Platon, pentru că ei nu credeau în nemurirea sufletului²⁷, cât și de cea a lui Epicur, pentru că ei nu considerau că sufletul dispare în totalitate odată cu moartea trupului²⁸. În concepția lor, doar sufletele animalelor mor odată cu trupul, în timp ce, pentru sufletele raționale, sfârșitul fuziunii cu trupul nu implică dispariția simultană a componentelor.

Pentru Zenon, sufletul este „un suflu durabil” (πολυχρόνιον πνεύμα)²⁹, care supraviețuiește descompunerii trupului, dar numai o bucată de timp. Pentru Cleanthes, orice suflet supraviețuiește până la conflagrația cosmică periodică, în timp ce pentru Chrysippos, doar sufletele înțelepților își păstrează existența autonomă și subzistă „prin ele însele” (καθ’ ἑαυτάς)³⁰.

După Chrysippos, sufletul ia o formă sferică³¹, iar după alți stoici sufletele care își continuă existența călătoresc în stele³² sau în jurul Lunii³³. Numai sufletul înțelepților supraviețuiește mai mult timp, înainte să dispară în conflagrația periodică a lumii. Deși sufletele care au supraviețuit sunt distruse de conflagrație, totuși ele reînvie odată cu apariția unei lumi noi, ca orice calitate specifică: „<după conflagrație, stoicii> declară că se va restaura și calitatea specifică.

*³⁴ Dar această reînviere nu trebuie înțeleasă ca o repetare a lumii în linii mari, ci ca o reduplicare identică. Dintr-o relatare a lui Nemesius aflăm că „vor fi iarăși un Socrate și un Platon, laolaltă cu fiecare om aflat împreună cu prieteni și concetățeni; se vor întâlni cu aceleași evenimente și vor fi aceleași întâmplări, se vor consacra acelorași activități și fiecare oraș, sat sau câmp va fi restabilit în același fel”³⁵. Comentând acest text, nu putem să nu ne întrebăm atunci dacă, în viziunea stoicilor, subiectivitățile scapă unicității, acest lucru însemnând că a existat și va exista o infinitate de

Socrate și că va fi întotdeauna același individ.

,»

Origen face o remarcă interesantă care vine să explice această dificultate: „Filosofii Porticului susțin – nu înțeleg cum – că toate lucrurile vor fi, la următorul ciclu, foarte asemănătoare celor din ciclurile precedente. Cu siguranță, Socrate nu va reveni, dar va fi cineva foarte asemănător lui Socrate și se va căsători cu o femeie foarte asemănătoare cu Xantipa și va fi acuzat de oameni foarte asemănători lui Anytos și Meletos. Nu înțeleg cum lumea, de la un ciclu la altul, va fi întotdeauna același, și nu «foarte asemănător», în timp ce lucrurile care sunt în el nu sunt aceleași, ci numai «foarte asemănătoare».”³⁶ Această asemănare totală nu merge așadar până la identitatea absolută; acest „foarte asemănător” nu se suprapune identicului, asemănarea implicând o dualitate: o ființă seamănă cu o altă ființă, nu este identică ei.

Simplicius rezumă foarte clar această problemă, lăsând să se înțeleagă că, pentru filosofi stoici, identitatea dă loc unei cercetări mai degrabă decât unei soluții: „<Stoicii>, susținând că același eu se naște din nou în palingeneză, se întreabă atunci pe drept dacă eu sunt numeric unu acum și altă dată, dat fiind că prin esență eu sunt același, dar prin alcătuire – diferit de la o creație a lumii la alta.”³⁷

Această problemă rămâne foarte spinoasă atât pentru concepția stoicilor privind subiectivitatea, cât și pentru gândirea teologică a acestora. Dacă există o foarte mare asemănare între indivizii unui ciclu cosmic și indivizii

ciclului următor, fiindcă Zeul este răspândit în cosmos, va fi și el prins în angrenajul diferenței de sine. Dar, pentru a păstra identitatea Zeului cu sine însuși, stoicii au elaborat teoria providenței. Asemenea omului, Zeul are un trup și un suflet, iar sufletul său este providența. „Chrysippos susține; «Zeul și lumea se aseamănă cu omul, providența în schimb – cu sufletul. Totuși, în momentul conflagrației cosmice, Zeul, care e singurul zeu, nu este distrus, ci se reîntoarce la stadiul de providență și, rezistând amândoi, continuă să existe în unica substanță eterică.»”³⁸ Dacă prin palingeneză există numeric mai multe lumi, atunci nu există decât un singur Zeu, care reprezintă Subiectul absolut, pentru că, refugiat în providență, el nu poate fi atins de efectele conflagrației cosmice.

Aceasta dovedește că omul nu poate fi gândit ca subiect personal, care are un eu unic și nerepetabil, iar înțeleptul, în ciuda părerii lui Chrysippos³⁹, nu poate să-l egaleze pe Zeu.

Așadar, dacă șinele constă într-o realitate determinată, el se identifică cu sufletul rațional, care primește diverse denumiri în textele acestora. De asemenea, putem spune că, deși gânditorii Porticului sunt cei care au mers cel mai departe dintre toți anticii încercând să deslușească problema sinelui, aceasta avea să aștepte

epoca modernă pentru a lua o nouă amploare.

III. ETAPELE PREOCUPĂRII DE SINE LA MARCUS AURELIUS

1. Preocuparea de sine în raport cu sine însuși

Preocuparea de sine se referă la o serie de practici și exerciții pe care subiectul trebuie să le desfășoare în primul rând pentru a-și descoperi propria identitate, adevăratul sine, în al doilea rând pentru a cerceta și a sorta cum trebuie reprezentările pe care le primește din exterior, iar în cele din urmă pentru a-și da asentimentul doar acelor care sunt comprehensive sau obiective. Acest tip de preocupare a fost denumit de Pierre Hadot „disciplina asentimentului” și corespunde domeniului logicii din cadrul doctrinei stoice. Dar, din punctul nostru de vedere, această grijă față de sine nu are implicații numai asupra asentimentului, ci și asupra întregului proces de cunoaștere.

a. Identificarea, circumscrierea și delimitarea sinelui

În lucrarea sa dedicată filosofiei lui Marcus Aurelius, Pierre Hadot⁴⁰ analizează exercițiul pe care împăratul-filozof i-l recomandă celui ce dorește să se preocupe de sine în raport cu sine însuși și care constă în identificarea, circumscrierea și delimitarea sinelui prin analiza componentelor ființei umane: „Trei sunt părțile din care ești alcătuit: corpul, suflul și intelectul. Dintre acestea, primele două, în măsura în care trebuie să te îngrijești de ele, sunt ale tale; numai a treia este în sensul propriu al cuvântului a ta. De aceea, când îndepărtezi de tine însuți, adică de intelectul tău, câte fac sau spun alții sau câte ai făcut ori ai spus tu însuși și câte, ca evenimente viitoare, te neliniștesc, câte, aparținând bietului trup care te înconjoară sau suflului care se găsește în tine, sunt atașate de tine independent de alegerea ta deliberată, câte <lucruri> fac să se învârtă vârtejul exterior din jurul tău, astfel încât, eliberându-se din lanțurile destinului, facultatea ta intelectuală să poată trăi curată, independentă și pe cont propriu, înfăptuind cele conform dreptății, dorind evenimentele și spunând adevărul; dacă, spun, îndepărtezi de partea conducătoare a sufletului tău tot ceea ce provine de la înclinația pasională, tot ceea ce se găsește înainte sau după momentul prezent, vei face din tine însuți, după cum spune Empedocle, «o sferă rotundă care se bucură de fericita sa unicitate», având grijă numai să trăiești ceea ce trăiești, adică prezentul, și atunci vei putea să trăiești ceea ce îți rămâne până la moarte, fără nicio tulburare, cu bunăvoință, în armonie cu propriul tău *daimon*.”⁴¹

Exercițiul prin care subiectul încearcă să identifice, să circumscrie, să delimiteze șinele începe prin analiza părților componente ale omului: trupul, suflul vital, adică sufletul care animă trupul, și intelectul, adică facultatea de a judeca, și asentimentul, puterea de reflecție sau partea conducătoare a sufletului. Această descriere a ființei umane 1

se regăsește de mai multe ori la Marcus Aurelius⁴². Uneori sunt menționate doar sufletul și trupul, sufletul și διανοία, adică partea conducătoare a sufletului, fiind sinonime⁴³.

Prima etapă pe care subiectul trebuie să o aibă în vedere în delimitarea sinelui constă în a recunoaște că nici trupul și nici suflul vital nu reprezintă de fapt șinele propriu-zis. Chiar dacă individul se îngrijește de ele, în virtutea doctrinei „îndatoririlor”, trupul și πνεύμα, pentru că îi sunt impuse de destin, independent de voința sa, nu sunt ale sale. În textul citat mai sus, Marcus Aurelius descrie diferitele cercuri care înconjoară șinele și exercițiul prin care acestea pot fi îndepărtate ca fiind străine sinelui.

Primul cerc, care este și cel mai îndepărtat, îi reprezintă pe „ceilalți”. De aceea Marcus Aurelius spune: „Nu-ți irosi partea rămasă din viață făcându-ți idei asupra situației sau faptelor celorlalți, de vreme ce tu faci aceasta în vederea interesului comun. Căci te împiedici astfel să îndeplinești altă treabă, vreau să spun imaginându-ți ce și din ce cauză unul sau altul face ceva, ce spune, ce își dorește, ce uneltește și câte altele de acest fel te fac să te îndepărtezi de atenția <pe care trebuie să o acorzi> propriei tale părți conducătoare a sufletului.”⁴⁴

Al doilea cerc reprezintă cele două paliere ale timpului: trecutul și viitorul. Cine își dorește identificarea

adevăratului sine trebuie să se concentreze pe prezent și să se separe de ceea ce nu îi mai aparține, de acțiunile și de trăirile sale trecute și viitoare. Așadar nici viitorul și nici *îi i* trecutul nu depind de noi, ci doar prezentul stă în puterea noastră.

Al treilea cerc constă în emoțiile involuntare ce apar ca urmare a impresiilor pe care trupul și suflul vital le primesc din exterior. Cu alte cuvinte, deși senzațiile nu pot fi împiedicate să pătrundă în partea conducătoare a sufletului, aceasta își rezervă libertatea de judecată, refuzând să-și dea asentimentul judecăților care adaugă o valoare pozitivă ori negativă plăcerilor sau suferințelor ce se produc la nivelul trupului. De aceea Marcus Aurelius ține să ofere următoarele sfaturi: „Partea care conduce și stăpânește sufletul tău să rămână indiferentă la orice mișcare calmă sau violentă care poate să frământă carnea, să nu se amestece în aceasta, ci să se delimiteze ea însăși și să trimită membrilor acele *i i* pasiuni. Când însă acestea ies la suprafață, printr-o corespondență reciprocă a părților, urcând, până la intelect, cum se întâmplă într-un corp unit, atunci nu trebuie să încerci să te împotrivești senzației, care este naturală; dar partea conducătoare a sufletului să nu adauge de la sine părerea că ar fi bine sau că ar fi rău.”⁴⁵

Cu toate că senzațiile și emoțiile trupului aparțin fiecărui individ, pentru că sunt percepute de acesta în interior, principiul director al sufletului (ἡγεμονικόν) consideră aceste senzații și emoții ca străine

de el, în măsura în care refuză să le accepte și să suporte tulburările pe care ele le provoacă trupului.

Al patrulea cerc reprezintă cursul evenimentelor dictate de destin și de trecerea grăbită a timpului: „Un râu de evenimente și un torent vijelios este timpul: căci fiecare lucru de-abia se zărește și deja s-a dus, și vine un altul care, la rândul său, este destinat să se ducă.”⁴⁶

Pentru identificarea, circumscrierea și delimitarea sinelui, subiectul trebuie să înțeleagă că evenimentele care se petrec în jurul său îi sunt străine, fiindcă sunt produse de cauze exterioare lui, chiar dacă reprezentările lucrurilor și evenimentelor sunt recepționate în trup și în suflul său vital. Astfel șinele devine conștient de faptul că, datorită libertății sale de judecată, care implică și o libertate a dorinței și a voinței, el este străin de fluxul evenimentelor și poate să se ridice deasupra celor hotărâte de destin.

În opera sa, Marcus Aurelius face adesea aluzie la *daimon-ul* interior, care, în concepția lui, este identic cu șinele, cu partea conducătoare a sufletului, cu facultatea de reflecție.

Pentru stoici, adevăratul sine nu este impus de destin, ci se află deasupra destinului. Această opoziție între cei doi

„Sine” apare foarte clar într-un text în care Marcus Aurelius își recunoaște încetineala în gândire: deși îl caracterizează, nu depinde de el, de vreme ce a moștenit-o. Dar ceea ce depinde de el este libertatea cu care acționează moralmente:

„Nu au de ce să-ți admire ascuțimea minții! Fie, dar sunt multe alte caracteristici despre care nu poți spune: «Nu e în natura mea.» Demonstrează aceste calități care sunt toate»

În puterea ta: puritatea, impozanța, rezistența la durere, măsura în ceea ce privește plăcerile, împăcarea cu propria-ți soartă, cumpătarea, bunăvoința, libertatea, simplitatea, seriozitatea, măreția sufletească. Nu-ți dai seama cât de multe sunt calitățile de care poți să dai de acum dovadă, pentru care nu sunt de invocat nicio incapacitate naturală și nicio lipsă justificată de aptitudine?”⁴⁷

Sinelui psihologic, cu calitățile și defectele sale, așa cum este determinat de destin, i se opune șinele reprezentat de partea conducătoare a sufletului (ἡγεμονικόν), care este capabil să acceadă la sfera moralității. Avem de a face aici cu două aspecte ale facultății gândirii și rațiunii care au fost adesea comentate de filosofii stoici. Chiar dacă orice ființă >

umană este înzestrată cu rațiune, aceasta nu este egală pentru toți oamenii decât ca facultate de judecată și de decizie morală, motiv pentru care între oameni există diferențe de calitate în cadrul gândirii și expresiei, în funcție de particularitățile psihologice individuale.

Pierre Hadot este de părere că „această delimitare a eului este, în fond, exercițiul fundamental al stoicismului, care implică o transformare totală a conștiinței noastre despre noi înșine, a

raportului nostru cu trupul nostru și cu bunurile exterioare, a atitudinii în legătură cu trecutul și viitorul, concentrarea asupra momentului prezent, o asceză a detașării, recunoașterea cauzalității universale a destinului, în care noi am plonjat, descoperirea puterii de a judeca liber, adică de a da lucrurilor valoarea pe care vrem să le-o dăm”⁴⁸.

Prin această mișcare de delimitare a sinelui, subiectul ajunge să înțeleagă că adevăratul său sine nu este trupul său, ci sufletul, mai precis principiul director, care reprezintă puterea sa de a alege.

b. Gestionarea reprezentărilor

Se știe că, pentru filosofii stoici, senzația (αἴσθησις) este un proces corporal comun oamenilor și animalelor, în care impresia unui obiect exterior se transmite sufletului. Prin intermediul acestui proces, o imagine a obiectului (φαντασία) este produsă la nivelul sufletului, mai precis în partea conducătoare a acestuia (τό ἡγεμονικόν). Reprezentarea acelui obiect are un dublu aspect: pe de o parte, ea substituie și se identifică într-un fel cu obiectul exterior ce transmite sufletului impresia, care este o imagine a acestuia; pe de altă parte, ea este o modificare (πάθος) a sufletului produsă de acțiunea obiectului exterior. De aceea, individul trebuie să cunoască în cele mai mici detalii obiectul care a produs în partea conducătoare a sufletului său acea reprezentare pentru a nu se lăsa înșelat de fluxul reprezentărilor. Filtrarea fluxului reprezentărilor este o operațiune absolut necesară, pentru că „reprezentarea vine mai întâi, apoi raționamentul, care este discursiv, exprimă prin cuvinte transformarea suferită de individ prin reprezentare”⁴⁹.

Subiectul care se preocupă de sine în raport cu sine însuși trebuie să supună orice reprezentare definirii, analizei și descrierii amănunțite pentru o cunoaștere cât mai precisă a obiectului reprezentat. Marcus Aurelius se îndeamnă pe el însuși să definească și să descrie de fiecare dată obiectul a cărui imagine îi apare la nivelul sufletului: „Formulează întotdeauna definiția și o descriere a obiectului a cărui ima→

gine a operat asupra capacității tale reprezentative, așa încât să-ți dai seama ce este, în substanța sa, goală, în întregul său sub toate aspectele sale, și să-i indici, în sine însuși, propriul său nume și numele elementelor din care este alcătuit și în care urmează să se descompună.”⁵⁰ Iar în alt loc filozoful-împărat face următoarea remarcă: „Întotdeauna vezi ce este în sine acel obiect care produce în tine reprezentarea și dezvăluie-l, împărțindu-l în cauză, materie, relație și timpul în care acel obiect va trebui să înceteze să existe.”⁵¹

Prezența imaginii în suflet este însoțită întotdeauna de un discurs interior, adică de o propoziție sau de mai multe, de o frază prin care sunt enunțate natura, calitatea, valoarea obiectului care a provocat reprezentarea la nivelul părții conducătoare a sufletului. După o

reflecție atentă, subiectul le poate da sau nu asentimentul acestor enunțuri. Spre deosebire de caracterul pasiv al reprezentării produse de obiectul exterior, discursul interior este o activitate a părții conducătoare a sufletului. De aceea, subiectul care își dorește să realizeze o gestionare corectă a reprezentărilor trebuie să facă foarte bine deosebirea între discursul interior, judecata pe care sufletul o dezvoltă în legătură cu o reprezentare, și reprezentarea însăși: „Nu-ți spune ție însuși nimic mai mult decât te anunță, primele, reprezentările. Ți se anunță că un oarecare te vorbește de rău. Aceasta ti *îi i i* se anunță.”⁵² Reprezentarea comprehensivă, numită uneori obiectivă, este cea care înfățișează cu exactitate realitatea și *care* dezvoltă în noi un discurs interior. Dar discursul interior nu este nimic altceva decât descrierea simplă și pură a evenimentului, fără nicio judecată de valoare subiectivă, în cazul în care subiectul adaugă „considerații convenționale sau pasionale străine realității”⁵³, discursul interior „obiectiv”, care este o pură descriere a realității, se transformă într-un discurs interior „subiectiv”.

Pierre Hadot descrie un exercițiu spiritual pe care îl propune Marcus Aurelius și care constă în realizarea unei reprezentări exacte, „fizice” a obiectelor sau evenimentelor: „Trebuie de asemenea să te întrebi ce este acest obiect, din ce elemente este alcătuit, pentru cât timp se va menține, în baza naturii sale, acest obiect care îmi determină acum această reprezentare și de ce virtute am nevoie față de el: de exemplu de bunătate, de curaj, de adevăr, de bună-credință, de simplitate, de independență și de celelalte virtuți.”⁵⁴ Împăratul-filozof oferă unele explicații pentru ceea ce înțelege el prin acest gen de definiție: „După cum ne formăm reprezentări despre felurile de mâncare și despre ce se mănâncă, gândind că acesta este cadavrul unui pește, acesta – al unei păsări sau al unui porc, și, de asemenea, că vinul de Falern este sucul stors din struguri și că toga pretextă e lână de oaie impregnată cu sânge de scoică, iar în legătură cu contactul sexual, că acesta e frecarea organului sexual masculin și secreția lichidului vâcos însoțită de o contracție; (prin urmare, cum aceste reprezentări ating lucrurile înseși și le pătrund, și astfel putem vedea cum sunt ele cu adevărat), la fel trebuie să procedăm toată viața, și, când ne reprezentăm lucrurile ca prea demne de încredere, trebuie să le dezgolim, să le surprindem mica lor valoare și să înlăturăm pretinsa credibilitate datorită căreia erau considerate de valoare.”⁵⁵

Exercițiul constă mai întâi în definirea obiectului sau evenimentului în el însuși, așa cum este el, evitând orice apreciere subiectivă și orice judecată de valoare, pe care oamenii, de obicei, se cred obligați să le adauge. Pentru aceasta este nevoie de metoda divizării, care poate lua două forme: divizarea în părți cantitative,

dacă obiectul sau evenimentul este o realitate continuă și omogenă, și divizarea în părți calitative, adică identificând elementul cauzal și elementul material, în majoritatea cazurilor. În cele din urmă, se poate stabili relația obiectului sau evenimentului cu totalitatea > universului, locul său în țesătura de cauze⁵⁶.

Cel care se preocupă de sine însuși, filtrând fluxul reprezentărilor pentru a le da asentimentul doar celor comprehensive, trebuie să știe că lucrurile care produc reprezentările în partea conducătoare a sufletului rămân în afara noastră, fără a avea posibilitatea „să ne atingă sufletul”⁵⁷. Pentru a înțelege exact această afirmație a lui Marcus Aurelius, prin care atrage atenția asupra exteriorității totale a lucrurilor în raport cu noi (aceasta neînsemnând că lucrurile nu sunt cauze ale reprezentărilor care se produc în suflet), trebuie spus că împăratul-filozof folosește aici cuvântul „suflet” nu cu sensul de πνεύμα, suflul care animă trupul, ci denumind partea conducătoare a sufletului, care, doar ea, este liberă, pentru că poate să-și dea sau să refuze asentimentul discursului interior care enunță ce este obiectul reprezentat prin φαντασία.

Lucrurile ne sunt exterioare nu pentru că se găsesc în afara noastră în sens fizic, ci pentru că nu ne pot influența, nu ne pot tulbura. Luate în ele însele, lucrurile nu sunt nici bune, nici rele și nu pot produce neliniște și îngrijorare, pentru că nu ating sinele nostru, adică partea conducătoare a sufletului: ele rămân „la poartă”, în exteriorul libertății noastre.

Preocuparea de sine în raport cu sine însuși reprezintă așadar un efort constant al subiectului pentru a-și descoperi propria identitate, adevăratul sine, apoi pentru a gestiona cu atenție fluxul reprezentărilor provocate de lucrurile din afară, dându-și asentimentul doar celor comprehensive, și, în cele din urmă, pentru a se elibera de toate judecățile de valoare ce privesc acele lucruri care nu depind de el, deci care nu au valoare morală. Fără a le caracteriza drept „înfricoșătoare”, „periculoase”, „hidoase”, „respingătoare”, „amăgitoare”, fenomenele naturii și evenimentele vieții de zi cu zi apar în toată goliciunea lor și, uneori, chiar în toată frumusețea lor. Astfel, în actul însuși prin care își modifică privirea pe care o aruncă lui și lucrurilor, subiectul ia cunoștință cu precizie de posibilitatea de a-și transforma această privire, de puterea interioară pe care o are de a se vedea pe sine și lumea așa cum dorește.

În concluzie, grație „disciplinei asentimentului”, transformarea conștiinței lumii antrenează o transformare a con

științei eului. Când subiectului îi apar evenimentele lumii ca urzite inexorabil de destin, el ia cunoștință de sine însuși ca de o insulă de libertate în sânul imensei necesități.

Această perspectivă va consta în delimitarea adevăratului sine, condiție însăși a ataraxiei și autarhiei sufletului.

Articol I. Preocuparea de sine în raport cu ceilalți

Cea de a doua etapă a preocupării de sine în cadrul filosofiei stoice, denumită de Pierre Hadot „disciplina acțiunii”, privește raporturile interumane și corespunde domeniului moralei. Sub atenta supraveghere a unui „director de conștiință”, care poate fi un διδάσκαλος ἀγαθός sau un *amicus bonus*, o ființă dragă sau un iubit, cel care dorește să ajungă la statutul de înțelept învață să fie mai atent cu celălalt, să se pună în slujba întregului din care face parte, să acționeze în interesul comunității umane. Subiectul nu trebuie să tindă spre o cunoaștere care să se substituie ignoranței sale, ci spre o voință rațională care caracterizează acțiunea dreaptă din punct de vedere moral. După această etapă a preocupării de sine, acțiunile subiectului trebuie să se desfășoare în interesul și spre binele neamului omenesc, în spiritul dreptății.

În concepția filosofilor stoici, relațiile umane au un caracter natural, deoarece voința naturii îi împinge pe oameni să trăiască împreună, în grupuri sau comunități, spre deosebire de alte viețuitoare. Această viață comună, desemnată prin diferiți termeni (κοινωνία, *communitas*, *coetus*, *coniunctio*, *congregatio**, are la bază necesități biologice precum reproducerea și supraviețuirea speciei. Dar omul, întrucât a fost dotat de natură cu rațiune, dezvoltă legăturile interumane dincolo de necesitățile biologice.

Așadar, pentru început, simpla prezență a rațiunii face ca oamenii să se asocieze și să colaboreze mai strâns, sub forma comunităților de orice fel, dar, apoi, prietenia între cei virtuoși, grija pentru celălalt și ajutorul reciproc sunt rezultatul obligației pe care o au ființele raționale de a-și armoniza acțiunile, adică de a nu acționa ca și cum ar fi singure pe lume.

a. *Celălalt în cadrul preocupării de sine* în filosofia stoică, necesitatea intervenției celui alt în cadrul practicii sinelui se întemeiază, în aparență, pe existența ignoranței, așa cum se întâmplă în dialogurile lui Platon. Dar, de fapt, la baza acestei nevoi stau, mai degrabă, alte elemente: în primul rând, faptul că individul care încearcă să se preocupe de sine nu și-a asumat niciodată statutul de subiect. Cu alte cuvinte, el trebuie să iasă din stadiul de non-subiect, care îl caracteriza până atunci.

— Vezi Epictet, *Diatriba*, II, 20, 6 – 20; III, 13, 5; Marcus Aurelius, V, 16; XI, 8; 18; Cicero, *De finibus*, III, 19, 62 – 63; 20.

și să-și asume acel statut, care se definește prin plenitudinea raportului de sine însuși cu sine. El are datoria să se constituie pe sine însuși ca subiect, și abia după aceea celălalt poate să intervină. Din acel moment, celălalt devine un operator al formării individului ca subiect și al reformei de sine a acestuia.

În al doilea rând, practica sinelui se întemeiază mai cu seamă pe

faptul că subiectul nu este atât ignorant, cât format în mod defectuos, plin de vicii, sclavul unor rele deprinderi. Prin urmare, subiectul nu trebuie să tindă spre o cunoaștere care să se substituie ignoranței sale, ci spre transformarea morală, spre vindecarea de vicii și spre dobândirea virtuții pe care nu a atins-o niciodată. Pentru a-și corecta proastele deprinderi, pentru a-și schimba modul de viață, individul are nevoie de un maestru. Subiectul nu mai poate fi „operatorul” propriei lui transformări și de aceea se cere intervenția unui maestru.

Cel inițiat trebuie să fie, de preferință, un om în vârstă care de-a lungul vieții a dovedit deja că este un σπουδαίος (om apreciat). În cultura antică, bătrânețea are o valoare tradițională și recunoscută, dar oarecum limitată. Bătrânețea înseamnă în același timp înțelepciune, dar și slăbiciune. Bătrânul, eliberat de presiunea dorințelor trupești, va fi prin excelență ființa stăpână pe ea însăși și mulțumită în totalitate doar cu sine. În cadrul preocupării de sine, bătrânul este cel care se poate în sfârșit bucura de el însuși, iar bătrânețea, dacă, evident, a fost bine pregătită printr-o îndelungată practică a sinelui, îi oferă prilejul să aibă cu sine însuși un raport împlinit și complet de stăpânire și totodată de satisfacție.⁵⁸

În funcție de spațiul cultural, cel care își asuma rolul de maestru în călăuzirea celui neinițiat putea să apară sub diferite forme. În spațiul grecesc, pentru că școala implica o existență comunitară a indivizilor, directorul de conștiință apare sub forma filosofului. La stoici, spre deosebire de alte școli, se pare că practica direcției de conștiință se desfășura mai puțin în cadrul unui grup închis în el însuși care ducea o existență comunitară, cât mai ales în cadrul unor reuniuni frecvente și, uneori, cu reguli destul de stricte. În acest sens, multe dintre textele lui Epictet⁵⁹ ne oferă informații privind atmosfera și felul în care se petreceau lucrurile în școala acestuia de la Nicopolis.

În schimb, în spațiul roman călăuzirea celui care trebuia inițiat în practica sinelui se făcea de către un consilier privat. Acest consilier privat putea să fie profesor, medic sau filosof, dar activitatea lui nu mai avea legătură cu școala, ci devenea o activitate strict privată. Grijă față de celălalt se înscrie în relațiile tipic romane ale clientelei, adică într-un fel de dependență semicontractuală care implica un schimb de servicii între doi indivizi cu un statut social întotdeauna inegal. Călăuzirea individuală nu se putea face fără ca între cei doi parteneri, maestrul și discipolul, să existe un raport afectiv intens, o relație de patronat, de rudenie sau de prietenie.

Dacă, în cazul filosofului din spațiul grecesc, prelegerile acestuia erau audiate în cadrul școlii, solicitându-i-se diverse sfaturi, la romani consilierul privat era chemat de către capul unei familii aristocratice în propria casă. Roma republicană și cea imperială

oferă foarte multe exemple ale acestei situații.⁶⁰»

Această practică a sinelui a devenit, în lumea romană, în secolele I-II p. Chr., o practică socială care nu mai era legată de instituția școlii. Solicitarea de către cel neinițiat a unei autorități care să-l sfătuiască și să-l îndrume în practica de sine a reprezentat o tendință foarte răspândită atât în afara școlii filosofice propriu-zise, cât și în afara profesiunii filosofice ca atare. Grijă față de celălalt se transformă într-un fel aparte de relație între indivizi, într-un soi de control pe care celălalt sau ceilalți îl exercită asupra celui neinițiat, pentru ca acesta să instaureze, să formeze și să dezvolte un raport cu sine însuși. Practica de sine se conectează acum la practica socială; cu alte cuvinte, constituirea unui raport între sine însuși și sine este cu directă legătură acum, într-un mod cât se poate de clar, cu relațiile dintre sine însuși și altul.⁶¹

— Λ >»

În primul capitol al lucrării sale, Marcus Aurelius amintește toate acele persoane de la care a învățat ceva și care i-au servit, într-o oarecare măsură, drept modele în viață. Printre acestea se numără și Fronto, profesorul lui Marcus Aurelius, dar nu un profesor de filosofie, ci unul de retorică: „De la Fronto <am deprins> faptul de a cunoaște ce fel de lucruri sunt invidia, viclenia și ipocrizia care susțin puterea tiranică; și că, în general, cei numiți de noi patricieni sunt, în mod sigur, lipsiți de suflet.”⁶² Marcus Aurelius ni-l prezintă pe Fronto drept o persoană plină de franchisețe, spre deosebire de mulți dintre patricienii romani, caracterizați de împăratul-filozof ca ipocriți, lingușitori și vicleni.

Correspondența dintre Fronto și Marcus Aurelius ne oferă posibilitatea să înțelegem că grija pentru celălalt nu apare doar în contextul unei relații de tip social sau profesional, ci poate avea ca suport prietenia, afecțiunea, tandrețea, care joacă, toate, un rol major în cadrul practicii de sine.

De asemenea, aceste scrisori dezvăluie o trăsătură cu totul nouă și deosebit de importantă în cadrul preocupării de sine în raport cu celălalt. Fiindcă practica îngrijirii sinelui cere ca cel neinițiat să-și realizeze examenul de conștiință –, i 3 y examen care înseamnă pur și simplu o relatare foarte amănunțită a unei zile obișnuite –, asistăm la apariția unei noi etici, nu atât a limbajului sau a discursului în general, cât a raportului verbal cu celălalt. Această nouă etică a raportului verbal cu celălalt este desemnată prin termenul παρρησία. Παρρησία („franchisețe”, „vorbi deschisă”) este o regulă a examenului de conștiință, un principiu de comportament verbal pe care cel ghidat trebuie să-l respecte față de celălalt în practica îngrijirii sinelui. Παρρησία înseamnă deschiderea inimii, iar pentru aceasta trebuie ca cei doi parteneri să nu-și ascundă unul altuia nimic din ceea ce gândesc și să-și vorbească pe față.

b. Disciplina acțiunii

Dacă rațiunea universală se preocupă de binele comun al întregului, ea a făcut ca ființele dotate cu rațiune să se găsească în armonie unele cu altele, punându-se astfel în mod natural în slujba întregului. Dar foarte mulți oameni ignoră această lege a firii, preferând să trăiască în egoismul care se dovedește periculos atât pentru Cetatea lumii, cât și pentru cetatea de aici, de pe pământ: „Așadar, orice acțiune a ta care nu se referă de aproape sau de departe la scopul social dezorganizează viața cetății și nu îi permite să fie unitară, cunoscând tot felul de dezbinări, așa cum este, într-un grup de cetățeni, cel ce separă partea care îl privește de o astfel de armonie socială.”⁶³

Omul are așadar conștiința că nu e decât o parte din întreg și că nu trăiește decât prin întreg și pentru întreg. Ceea ce fac celelalte ființe „în mod natural” omul trebuie să facă „în mod rațional”, pentru că rațiunea și libertatea sunt natura sa. Omul are libertatea de a se separa de întreg, refuzând să consimtă la ceea ce se întâmplă și acționând în mod egoist. Există de asemenea posibilitatea, chiar mai minunată, ca omul să revină în întreg, după ce s-a depărtat de acesta. Trecând de la egoism la altruism, omul poate să se transforme legând prietenie cu cei din jurul său: „Dacă ai văzut vreodată o mână tăiată sau un picior, sau capul despărțit de gât, lăsat să zacă pe undeva, departe de restul corpului, ei bine, în același fel arată cel care, pe cât îi stă în putere, nu acceptă sau se separă de ceea ce i se întâmplă ori cel care face ceva împotriva societății. Astfel te-ai depărtat într-o oarecare măsură de unitatea alcătuită potrivit naturii; căci te-ai născut făcând parte din aceasta, iar acum te-ai mutilat pe tine însuși. Dar, într-o astfel de situație, există o soluție, fiindcă îți este permis să refaci unitatea. Nici unei alte părți Zeul nu i-a acordat această posibilitate ca, odată despărțită și tăiată, să revină la unitatea anterioară. Dar ține cont de bunătatea cu care l-a onorat pe om. Căci a făcut ca <această parte> să poată, la început, să nu se despartă de întreg, și, odată despărțită, i-a dat posibilitatea să-l regăsească, să se unească cu acesta și să-și recupereze poziția sa de parte.”⁶⁴

Întrucât sentimentul prieteniei stă la baza acțiunilor raționale ale omului, acesta, prin afecțiune și iubire pentru aproapele, își desăvârșește natura proprie și se armonizează cu restul lumii. Prietenia este așadar cea care îi permite să ajungă la acordul cu rațiunea universală, fiind mijlocul înaintării pe calea spre înțelepciune. Prietenia este un bun care are drept scop binele moral și virtutea. Pentru stoici, prietenul este un bun util atâta timp cât ne ajută să atingem virtutea.

În concepția înțeleptului stoic, prietenia este un mod de viață privilegiat, căci este în acord cu natura omului, care constă în a trăi conform rațiunii (ζην κατά νουν). Prietenia îi permite individului

care își îndeplinește datoria de cetățean să-și dezvolte natura socială, concretizând

1 J 7

legăturile existente între oameni prin participarea comună la *logos*-ul universal.⁶⁵

Disciplina acțiunii înseamnă în același timp și un comportament ireproșabil, în care viciile nu au ce căuta, o intenție sinceră și dezinteresată din partea subiectului și o atentă reflecție asupra scopului fiecărei acțiuni în parte: „[...] sufletul se necinstește atunci când se lasă învins de plăcere sau de suferință [...], când se preface și face sau spune ceva în mod fals și nesincer.”⁶⁶

Viciul care se opune disciplinei acțiunii este deci lipsa de judecată. Această lipsă de reflecție a omului care nu știe să se supună disciplinei acțiunii dă naștere unei agitații de marionetă, de paiată, de titirez: „Nu îngădui ca această facultate să-ți fie înrobite, nici să fie mișcată ca o marionetă în funcție de impulsurile contrare vieții sociale, nici să se plângă de destinul hărăzit în prezent, nici să se teamă de cel <hărăzit> în viitor.”⁶⁷

Individul trebuie să raporteze orice acțiune la un scop, mai bine zis la scopul propriu naturii raționale: „[...] e de datoria noastră ca până și cele mai neînsemnate acțiuni să aibă loc ținând spre o finalitate; dar scopul ființelor raționale este acela de a se supune rațiunii și legii celei mai respectate cetăți și guvernări”. De⁶⁸ asemenea, individul trebuie să cunoască cu precizie scopul la care se raportează acțiunile sale, iar acest scop trebuie să fie demn de o ființă rațională. Este vorba, de fapt, de a avea conștiința adevăratei intenții a acțiunilor sale și de a o purifica de orice egoism. Orice acțiune trebuie să aibă ca scop serviciul adus celorlalți, deci comunității umane.

În definiția dată de Epictet disciplinei acțiunii pe care o citează Marcus Aurelius, sunt enumerate trei caracteristici care disting impulsurile: „În cadrul impulsurilor, să se mențină vie atenția ca acestea să se producă cu rezervă, în interesul binelui public și în raport cu valoarea fiecărui lucru.”⁶⁹ „Clauza de rezervă”, care reprezintă prima caracteristică pentru ca un impuls să fie bun, este explicată de filosofi stoici în felul următor: „Ei spun că în înțelept nu există nimic care să se împotrivescă dorinței, impulsului, așteptărilor sale, fiindcă face totul cu rezervă și nu poate să aibă parte de nicio aversiune pe care să nu o fi prevăzut.”⁷⁰

A doua caracteristică se referă la faptul că orice acțiune trebuie să aibă ca scop grija față de celălalt și interesul pentru comunitatea umană: „Am făcut ceva în interesul societății? Deci mi-am făcut un serviciu. Să ai întotdeauna >

la îndemână acest gând și nu te opri în niciun fel.”⁷¹

Filosofii stoici au dezvoltat o teorie atât de elaborată a noțiunii de „valoare”, încât distingeau trei trepte ale valorii: „Valoarea este

definită de ei mai întâi ca o contribuție la o viață armonioasă, așa cum se găsește în fiecare bun; în al doilea rând, ca o facultate sau o folosință mediatoare care contribuie la o viață în conformitate cu natura, ceea ce-i totuna cu a spune că bogăția și sănătatea te ajută să duci o viață conformă cu natura; în al treilea rând, valoarea este echivalentul pe care îl fixează un expert, cunoscător al faptelor, la fel cum se spune când se schimbă grâu pentru tot atâta orz și un catâr pe deasupra."⁷²

A recunoaște valoarea exactă a unui lucru reprezintă deci un exercițiu foarte important în cadrul disciplinei acțiunii. Odată recunoscută valoarea lucrurilor, trebuie acționat în consecință: „... și, observând toate lucrurile care există în realitate, să mă folosesc de fiecare în raport cu valoarea sa. Amintește-ți de această facultate hărăzită»

ție de natură."⁷³ Marcus Aurelius consideră că fiecare individ trebuie să încerce să obțină din orice eveniment și *i* din orice situație un profit pentru viața sa morală și să se folosească de acesta cât mai bine posibil.

Gândind orice acțiune din perspectiva morții iminente, subiectul va avea conștiința valorii infinite a fiecărui moment: „Îți vei oferi liniștea dacă îți vei îndeplini fiecare activitate ca și cum ar fi ultima din viața ta, eliberat de orice neglijență și de orice tulburare emoțională care te abate de la deciziile rațiunii, de orice ipocrizie, egoism și nemulțumire împotriva rânduielilor destinului."⁷⁴ Fiecare individ trebuie să se angajeze „cu tot sufletul” în ceea ce va fi poate ultima ocazie pe care o va avea să se exprime; nu trebuie nici să aștepte, nici să amâne vreo acțiune care privește binele comunității umane.

Marcus Aurelius, citând un aforism al lui Democrit, consideră că individul nu trebuie să se piardă într-o agitație febrilă, ci să-și limiteze acțiunile la cele care servesc binelui comun, fiindcă doar acestea sunt cu adevărat necesare, restul cauzând tulburare și neliniște: „«Fă puține lucruri, spune <Democrit>, dacă îți dorești să obții mulțumirea sufletească.» Nu e oare mai bine să faci cele necesare și câte cere rațiunea ființei sociale prin natura sa și cum le cere? Căci aceasta aduce nu numai mulțumirea de a fi făcut ceva în mod desăvârșit, ci și mulțumirea de a fi făcut puține lucruri. Însă dacă ar suprima cineva cea mai mare parte din cele ce spunem și facem, care nu sunt necesare, ar fi mai liniștit și mai puțin zbuciumat. Rezultă de aici că trebuie cu orice ocazie să-și amintească: acest >

lucru nu face cumva parte dintre cele care nu sunt necesare? Trebuie, de asemenea, înlăturate nu numai activitățile inutile, ci și reprezentările; căci, astfel, acțiunile pe care ele le provoacă nu vor mai avea loc."⁷⁵

Așadar, conform doctrinei stoice, fiecare individ trebuie să practice

„îndatoririle” în mod conștient, adică să facă, în domeniul vieții politice și cotidiene, ceea ce trebuie să facă, considerând binele moral o valoare absolută.

Articol II. Preocuparea de sine în raport cu universul

Preocuparea de sine în raport cu universul are în vedere adoptarea de către subiect a unei perspective metafizice asupra lucrurilor și evenimentelor acestei lumi și a „unei discipline a dorinței”. La aceste rezultate nu se poate ajunge decât printr-o contemplare a naturii, printr-o cunoaștere a marilor legi ale acesteia, printr-o meditație asupra unității și armoniei universului. Cu ajutorul acestei perspective cosmice, subiectul ajunge să înțeleagă destinul ființei umane în lume, să accepte cu detașare și chiar cu bucurie evenimentele care rezultă din cursul naturii universale, din acțiunea „cauzei exterioare” și a ordinii universului, și să aibă o atitudine pioasă față de divinitate. O asemenea atitudine se obține printr-o viziune de ansamblu asupra spațiului și timpului, dar și printr-o înțelegere a transformărilor firești prin care trec elementele. „Privirea din cer”, cum o numește Pierre Hadot în lucrările sale, permite sinelui să contemple panorama realității umane sub toate aspectele sale, geografice, sociale, metafizice, să o gândească și să o cântărească la scară cosmică.

— „Privirea din cer” și conștiința de sine

Pentru a ajunge la conștiința de sine, subiectul are nevoie de o expansiune în univers și de o mișcare prin care sinele se reintegrează în întregul din care face parte, dar care, fără a-l ține prizonier, îi va permite să se extindă într-un spațiu și într-un timp infinite.⁷⁶

În concepția filosofilor stoici, perspectiva cosmică îi permite subiectului să cunoască aspectele și legile universului, acesta ajungând astfel la o familiaritate cu natura. A fi familiar cu natura reprezintă o atitudine fundamentală a celui care practică disciplina dorinței; practicantul acestui exercițiu spiritual recunoaște ca familiare lucrurile și evenimentele și înțelege că ele aparțin aceleiași lumi și provin din aceeași sursă ca și el. Când subiectul ajunge să fie familiar cu natura, el nu mai este „un străin în țara sa” și devine „un om demn de lumea care l-a născut”⁷⁷, având conștiința unității naturii și a acordului naturii cu ea însăși.

Atunci când evenimentele vieții sunt percepute și gândite într-o perspectivă cosmică, ele pot părea în același timp frumoase, pentru că există, și totuși lipsite de valoare, pentru că nu acced la sfera libertății și moralității și pentru că se risipesc rapid în infinitul timpului și al spațiului și în fluxul neîntrerupt al devenirii: „Într-un astfel de fluviu, ce ar putea fi prețuit, într-adevăr, dintre cele care trec pe lângă noi?”⁷⁸

Cu ajutorul exercițiilor spirituale, prin meditație, prin asceză, prin examenul de conștiință, înțeleptul se ridică „pe înălțimi”, de unde,

îndreptându-și privirea asupra pământului și societății umane, poate să aprecieze și să judece la adevărata lor valoare ambițiile nemăsurate, preocupările meschine și goana nebună după onoruri și bogății ale semenilor săi.⁷⁹

A arunca o privire din cer înseamnă a privi lucrurile cu detașare, de la distanță, din depărtare, cu obiectivitate, așa cum sunt ele însele, reintegrându-le în imensitatea universului, în totalitatea naturii, fără a le adăuga falsul prestigiu atribuit de pasiunile și de convențiile omenești. Privite din perspectiva naturii universale, lucrurile care nu depind de noi, numite de filosofi stoici indiferente (αδιάφορα), luxul, puterea, războaiele, granițele, moartea, grijile vieții cotidiene, sunt judecate în modul cel mai realist cu putință.⁸⁰

Textele stoicilor vorbesc despre o transformare totală a percepției despre lume odată cu studierea legilor naturii universale și contemplarea întregului univers. Marcus Aurelius consideră că: „Tu poți să înlături multe probleme fără rost dintre cele care te tulbură, de vreme ce acestea depind de părerea ta, și astfel îți vei pune la dispoziție un spațiu întins. Poți cuprinde cu mintea întregul univers, poți contempla timpul etern și poți concepe rapida schimbare a fiecărui lucru în parte, pentru a vedea cât este de scurt timpul de la naștere până la dezagregarea în elemente și, de asemenea, cât este de infinit după dezagregare.”⁸¹

Această formă de cunoaștere ne permite nu să ne întoarcem privirea de la ceea ce suntem, ci, dimpotrivă, să avem în permanență asupra noastră o anumită perspectivă: noi înșine în interiorul lumii, noi înșine în calitatea noastră de existențe situate în interiorul unei înlănțuiri de cauze și efecte particulare, necesare și raționale, pe care trebuie să le acceptăm dacă vrem să ne eliberăm cu adevărat din această înlănțuire sub singura formă posibilă, anume recunoscând necesitatea acestei înlănțuiri.⁸²

Cât timp șinele nu are încă conștiința puterii sale de a alege, cât timp nu operează delimitarea acestei puteri a libertății, el se consideră autonom și independent de lume. În momentul în care șinele devine conștient de faptul că el nu se identifică nici cu trupul, nici cu suflul vital, nici cu emoțiile involuntare, descoperă că este determinat în mod inconștient de destin, în ciuda voinței sale, și că nu este decât un neînsemnat fir de praf în imensitatea universului, un mic punct în imensitatea timpului: „Cât de neînsemnată parte din substanța universală, cât de neînsemnată parte din sufletul universal, pe ce bulgăre neînsemnat din pământul întreg te târăști! Reflectând la tot acest lucru, nu îți închipui nimic de o mare însemnatate decât aceasta: să acționezi după cum te îndrumă natura ta și, pe de altă parte, să suporti ceea ce îți aduce natura universală.”⁸³

În felul acesta, șinele, principiul libertății și al alegerii morale, va

înțelege că nu există nimic mai important decât binele moral și va accepta ceea ce a hotărât destinul, adică rațiunea universală. Această transfigurare a sinelui se încheie odată cu acceptarea rolului pe care regizorul divin i l-a rezervat fiecărui individ în parte în drama universului. Atunci șinele se identifică cu voința rațiunii universale și a *îi i*

Zpgw-ului răspândit prin lucruri.

După cum remarca Pierre Hadot⁸⁴, privirea de sus aruncată asupra imensității universului ne face să descoperim ceea ce Marcus Aurelius numește *ὁμοειδής* („identitatea și omogenitatea lucrurilor”). Din perspectivă cosmică, *ὁμοειδής* poate să semnifice că totul este în tot, întreg universul este prezent în fiecare moment al timpului și în fiecare parte a realității: „Cine a văzut lucrurile de acum a văzut tot ceea ce a fost din veșnicie și ceea ce va fi în viitor la nesfârșit; căci toate lucrurile au aceeași origine și aceeași specie.”⁸⁵ Pentru șinele care și-a descoperit adevăratul loc în cadrul întregului și faptul că rațiunea îl conduce pe el la fel cum conduce întregul univers, aspectele vieții care se repetă fără încetare cu meschinăria și banalitatea lor sunt la fel de plictisitoare ca jocurile din amfiteatre: „După cum te plictisesc jocurile <care au loc> în amfiteatru și în alte asemenea locuri, fiindcă te saturează privind mereu aceleași spectacole <desfășurate> în același fel, acest sentiment îl trăiești privind la întreaga viață; căci toate lucrurile, în sus și în jos, sunt aceleași și decurg din aceleași cauze. Dar până când?”⁸⁶

— *Acceptarea destinului*

La rândul său, Marcus Aurelius tratează această problemă, considerând că disciplina dorinței ține înaintea de toate de felul în care trebuie acceptate evenimentele ce rezultă din mișcarea generală a naturii universale: „Și natura rațională urmează un drum fericit dacă, în cazul reprezentărilor, nu își dă asentimentul nici la ceea ce e fals, nici la ceea ce este obscur, dacă își îndreaptă impulsurile numai spre acțiunile sociale, dacă își arată dorințele și aversiunile numai asupra celor aflate în puterea noastră, dacă primește cu bucurie ceea ce i-a fost urzit de natura comună.”⁸⁷ Mai mult, împăratul-filozof consideră că acceptarea cu bunăvoință a evenimentelor care au loc în univers este o trăsătură a bărbatului virtuos: „Rămâne o caracteristică a omului bun să iubească și să accepte evenimentele și tot ce i-a fost urzit lui de către destin.”⁸⁸

Ideea de destin joacă un rol important în fizica stoică, fiindcă aparține atât moralei (pentru că ea privește problema libertății), cât și logicii (căci discuțiile despre realitatea destinului pun în joc unele dintre formulele și regulile fundamentale ale raționamentului)⁸⁹.

Așadar, orice eveniment care are loc este produs de totalitatea universală a cauzelor care constituie cosmosul, iar pentru stoici cosmosul este o ființă vie, dotată cu o conștiință și cu o voință unice: „Gândește neîncetat la lume ca la o unică viețuitoare care conține o

singură substanță și un singur suflet, observă cum toate câte se întâmplă se produc în vederea unei singure percepții, a lumii, cum toate lucrurile au loc printr-un singur impuls, cum toate sunt cauze reciproce ale tuturor realităților și, în sfârșit, în ce fel sunt țesătura <care le formează> și urzeala <care le unește>.”⁹⁰

Cel care ajunge să aibă o perspectivă de ansamblu asupra întregului univers va înțelege că fiecare eveniment de care are parte și întâlnirea sa cu acel eveniment implică și conțin întreaga mișcare a universului. De asemenea, va înțelege că natura se manifestă în fiecare eveniment, iar dacă le acceptă pe toate cu bucurie, supunându-se astfel destinului, înseamnă că dorește ceea ce rațiunea universală dorește, identificându-se cu aceasta. Șinele ca voință, ca libertate, ajunge astfel să coincidă cu voința rațiunii universale, a Zfigzw-ului răspândit în toate lucrurile.

Atunci când șinele capătă conștiința de sine și acceptă iară rezerve evenimentele prin care trece, fără a se izola asemenea unei insule minuscule în univers, el se deschide întregii deveniri cosmice, în măsura în care șinele se ridică din situația sa limitată, din punctul său parțial de individ, la o perspectivă universală. Conștiința de sine „se dilată” în acest fel la dimensiunile conștiinței cosmice. Cu ocazia fiecărui eveniment, oricât de mic și oricât de banal ar fi acesta, subiectul se bucură și se împărtășește din rațiunea universală.⁹¹

Prin acceptarea destinului, stoicul percepe atât în fiecare mișcare a sa, cât și în mișcarea întregului univers acordul cu sine însuși, dragostea de sine.

Dar, după cum remarcă Pierre Hadot, pentru Marcus Aurelius, ca și pentru Epictet, acceptarea cu bucurie a evenimentului care se petrece nu are legătură cu doctrina stoică a întoarcerii eterne, conform căreia lumea se repetă la nesfârșit, pentru că focul-artist, rațional și imanent, este supus unor mișcări perpetue de diastolă și sistolă, care dau naștere prin succesiunea lor unei suite de perioade identice, în timpul cărora aceleași evenimente se repetă în același fel. Providența și destinul, reprezentarea întrepătrunderii totale a tuturor părților lumii și acordul întregului cu toate părțile sale sunt suficiente să justifice atitudinea de acceptare și consimțire la tot ceea ce dorește natura.

— *Concepția despre timp a lui Marcus Aurelius*

Comentând exercițiul recomandat de Marcus Aurelius prin care eul este în întregime circumscris în prezent, Pierre Hadot⁹² consideră că acest proces de delimitare a prezentului este foarte asemănător procesului prin care, în cazul reprezentării comprehensive, privim lucrurile și evenimentele, adică realitatea, așa cum sunt ele cu adevărat, fără să adăugăm o judecată de valoare. Într-un fel, judecățile de valoare care ne bulversează se raportează întotdeauna la trecut sau la viitor. Ne agităm în legătură cu urmările pe care le vor avea pentru noi în viitor un eveniment prezent, dar și un

eveniment trecut sau ne temem de un eveniment viitor. De aceea Marcus Aurelius spune: „Cele ce vor avea loc în viitor să nu te tulbure. Căci vei ajunge acolo, dacă trebuie, purtând cu tine aceeași rațiune de care te folosești acum pentru treburile prezente.”⁹³

Aceasta impune o raportare exclusivă la prezent, pentru ca reprezentările noastre să nu se îndrepte spre trecut și spre viitor, adică spre ceva care nu depinde de noi și care ne este deci indiferent: „Cât despre intelect, îi sunt indiferente toate cele care nu reprezintă activitățile lui; iar cele ce sunt activitățile sale, toate sunt în puterea sa. Și dintre acestea, de fapt, el acționează numai asupra celor prezente, căci activitățile sale fie viitoare, fie trecute sunt și ele, în clipa de față, indiferente.”⁹⁴

Conform împăratului-filozof, doar prezentul stă în puterea noastră, fiindcă nu trăim decât în momentul prezent, iar cel care are conștiința momentului prezent are conștiința libertății sale. Căci prezentul este real și are valoare doar dacă suntem conștienți de existența lui, adică dacă delimităm evenimentul prezent sau acțiunea prezentă, deosebindu-le de cele trecute și viitoare: „Fiecare trăiește numai momentul prezent, care este o clipă: restul fie au fost trăite, fie există în necunoscut.”⁹⁵

Această delimitare a prezentului are două aspecte principale: pe de o parte, dificultățile și necazurile vieții pot deveni suportabile dacă sunt reduse la o succesiune de scurte momente, iar, pe de altă parte, se poate intensifica atenția acordată acțiunilor și evenimentelor pe care destinul ni le-a hărăzit. Aceste două aspecte au legătură cu grija față de sine, atitudine care constă, după cum am văzut, în schimbarea manierei de a trăi, de a vedea lucrurile și relația noastră cu timpul.

Primul aspect apare foarte clar în acest text: „Amintește-ți apoi că nici viitorul și nici trecutul nu te copleșesc, ci întotdeauna numai prezentul; și că acesta se reduce, numai să îl delimitezi și să-ți convingi intelectul de greșeala sa, dacă nu reușește să-l înfrunte, așa simplificat.”⁹⁶

Metoda critică folosită în cazul reprezentărilor și judecăților de valoare, care constă în a le înlătura lucrurilor aparența falsă care ne înfricoșează, poate fi folosită și în cazul timpului. Metoda definiției fizice constă, după Marcus Aurelius, nu numai în a reduce o realitate la ceea ce este ea, ci și în a o descompune în părți pentru a descoperi că ea nu este decât un compus din aceste părți și nimic altceva. Niciun obiect nu poate să ne facă să ne pierdem stăpânirea asupra noastră, dacă îl supunem acestei metode a diviziunii: „Vei disprețui un cântec plăcut, un dans, un pancrațiu, dacă descompui aria armonioasă a cântecului în fiecare dintre sunetele sale și te întrebi asupra fiecăruia, dacă ești învins de acesta; te vei rușina că l-ai apreciat. Fă același lucru cu dansul, analizând fiecare mișcare și poziție, și la fel cu pancrațiul. Într-un cuvânt, în afară de virtute și

de cele care provin din ea, amintește-ți să recurgi la descompunerea în părți și să mergi cu descompunerea până la disprețul pentru acele lucruri. Transferă același procedeu la întreaga viață.”⁹⁷

Regăsim aici metoda definiției fizice și a delimitării momentului prezent de care vorbeam. După cum nu trebuie să ne pierdem stăpânirea de sine din cauza unui cântec sau a unui dans, căci ele nu sunt altceva decât o suită de note sau de mișcări succesive, la fel nu trebuie să ne temem și să ne lăsăm descurajați de reprezentarea globală a întregii vieți, adică de suma tuturor dificultăților și necazurilor pe care ni le-a hărăzit destinul. Și viața noastră este asemenea)»

unui dans sau unui cântec, divizibilă în unități de timp pe care le trăim succesiv.

Cealaltă finalitate a exercițiului de definire a prezentului este aceea de a intensifica atenția asupra a ceea ce suntem pe punctul să facem sau să trăim. Nu mai este vorba, de această dată, de a scăpa de greutatea sau de suferință, ci de a exalta conștiința existenței și conștiința libertății noastre.» >».

Marcus Aurelius nu dezvoltă această temă, dar revine asupra necesității ca omul să se concentreze asupra reprezentării prezente, acțiunii prezente, evenimentului prezent și să nu se neliniștească în legătură cu trecutul sau cu viitorul: „Toate aceste lucruri la care te rogi să ajungi de-a lungul unei perioade de timp poți să le ai chiar din această clipă, dacă nu ți le-ai refuza tu însuși. Vreau să spun: dacă abandonezi orice ține de trecut, dacă îți încredințezi viitorul providenței și doar prezentul ți-l orientezi spre pietate și dreptate.”⁹⁸

Trebuie precizat că pietatea reprezintă aici, pentru Marcus Aurelius, disciplina dorinței, care ne face să acceptăm cu calm voința divină manifestată în evenimente, și că dreptatea corespunde pentru el disciplinei acțiunii, care ne face să acționăm în folosul comunității umane.

Dar moartea poate să survină în orice clipă, de aceea fiecare moment prezent al vieții are valoarea sa infinită, splendoarea sa: „Îți vei oferi liniștea, dacă îți vei îndeplini fiecare activitate ca și cum ar fi ultima din viața ta, eliberat >

de orice neglijență și de orice tulburare emoțională care te abate de la deciziile rațiunii, de orice ipocrizie, egoism și nemulțumire împotriva rânduielilor destinului.”⁹⁹

Mulți oameni nu trăiesc pentru că nu trăiesc în prezent și sunt întotdeauna în afara lor înșiși, alienați, trași în spate sau în față de trecut sau de viitor. Ei ignoră faptul că prezentul este singurul punct în care sunt realmente ei înșiși, liberi, singurul punct care le oferă, grație acțiunii și conștiinței, accesul la totalitatea lumii.¹⁰⁰

Așadar, conștiința de sine înseamnă a ne concentra asupra

prezentului, iară așteptări și speranțe deșarte în ceea ce privește viitorul, fiindcă cel care se gândește la trecut și la viitor, deoarece nu a renunțat la dorințele care nu sunt nici naturale, nici necesare (de exemplu goana după bogății și onoruri), nu poate înțelege limitarea individualității sale în imensitatea universului și în cursul implacabil al timpului.

— *Moartea*

Orice gândire filosofică implică în ea însăși experiența unei depășiri a sensibilului. De aceea „privirea din cer” îi oferă celui care ajunge să se înalțe cu spiritul deasupra acestei lumi posibilitatea de a înțelege că totul este supus morții și de a reflecta la probleme precum trecerea nemiloasă a timpului, nimicnicia vieții, fragilitatea ființei umane, caducitatea tuturor lucrurilor etc.

Marcus Aurelius vede moartea ca pe un mister asemenea nașterii: „Moartea este, asemeni nașterii, o taină a naturii: o combinație a acelorași elemente și o descompunere a acelorași elemente. În general, <moartea, nu este ceva de care cineva ar putea să se rușineze, fiindcă nu este contrară condiției ființei raționale, nici principiului alcătuirii sale.”¹⁰¹

Cel mai important dintre exercițiile spirituale propuse de filosofia stoică este faimoasa meditație asupra morții sau mai curând exersarea în vederea morții (μελέτη θανάτου).

Ea nu constă într-o simplă reamintire, fie și insistentă, a faptului că omul este sortit morții, ci reprezintă o modalitate de a trăi moartea chiar din timpul vieții. Subiectul acestui exercițiu spiritual își trăiește fiecare zi ca și cum ar fi ultima, neuitând că moartea a și venit și că își trăiește ultima zi. Marcus Aurelius scria că „aceasta înseamnă desăvârșirea caracterului: să trăiești orice zi ca și cum ar fi),»

ultima, fără să fii agitat, fără să fii amortit și fără să fii ipocrit”¹⁰². El voia chiar ca fiecare acțiune să fie înfăptuită „ca și cum ar fi ultima din viața ta”¹⁰³. Meditația asupra morții ne permite acea retrospectivă și rememorare valorizantă a vieții. Acest exercițiu ne îngăduie să avem un fel de vedere plonjată și instantanee asupra prezentului, să operăm, cu ajutorul gândirii, o tăietură în durata vieții, în fluxul activităților, în curentul reprezentărilor.¹⁰⁴

Ceea ce constituie valoarea cu totul aparte a meditației asupra morții nu este doar faptul că anticipează în privința a ceea ce opinia comună își reprezintă ca fiind cea mai mare nenorocire, nu e doar faptul că ne permite să ne convingem că moartea nu este un rău; ea ne oferă și posibilitatea de a arunca, așa zicând, cu anticipație, o privire retrospectivă asupra propriei noastre vieți. Considerându-ne pe noi înșine ajunși în ceasul morții, putem să judecăm fiecare acțiune în care suntem angajați la justa ei valoare.

Marcus Aurelius consideră că moartea nu trebuie să producă teamă în sufletele noastre și îl dă ca exemplu pe filosoful vindecat de

această spaimă: „«Cel care are intelectul măreț și viziunea speculativă a întregului timp, a întregii substanțe, gândești oare că socotește un lucru important viața omenească?

— Imposibil, răspunde. Așadar, un asemenea om nu va socoti nici moartea ceva înfricoșător.

— Cu siguranță că nu.»¹⁰⁵

Cu cât ideea morții este mai prezentă în gândurile individului, cu atât se va elibera de frica de ea, împăcându-se cu acest eveniment ineluctabil. De aceea, filosofi stoici ne îndeamnă să cugetăm mai atent asupra morții pentru a vedea că nu avem niciun motiv de temere, căci moartea înseamnă fie dispariția noastră, care ne scapă de toate durerile vieții, fie o clipă de trecere din această viață în alta mai bună, care ne eliberează de povara trupului. În niciun chip ea nu e legată de suferință.

Dacă omul s-ar gândi liniștit la moarte, ar vedea că este un moment firesc în desfășurarea existenței și că de fapt murim cu fiecare clipă, chiar dacă ne înspăimântă numai cea din urmă clipă, care nu se deosebește cu nimic de celelalte: „Gândește-te în ce dispoziție trebuie să fii surprins de moarte atât în ceea ce privește trupul, cât și în ceea ce privește sufletul; gândește-te la scurtimea vieții, la prăpastia timpului de dinainte și de după noi, la fragilitatea oricărei materii.”¹⁰⁶

Sfârșitul fiecăruia a fost hotărât de destin și moartea nu cruță pe nimeni, indiferent de calitățile, faima sau demnitățile de care s-a bucurat în timpul vieții: „Lucilla l-a înmormântat pe Verus, apoi a fost rândul Lucillei; Secunda l-a înmormântat pe Maximus, apoi a fost rândul Secunde; Epitynchanus l-a înmormântat pe Diotimus, apoi a fost rândul lui Epitynchanus; Antoninus a înmormântat-o pe Faustina, apoi a fost rândul lui Antoninus și așa mai departe: Celer l-a înmormântat pe Hadrian, apoi a fost rândul lui Celer. Unde sunt acești oameni ageri la minte și rafinați, care erau capabili să prevadă evenimentele, plini de orgoliu, Charax, Demetrius platonicianul, Eudaimon și alții asemenea lor? Toate sunt trecătoare și apuse de multă vreme; unii nu trezesc nicio amintire, nici măcar pentru puțin timp, alții au trecut în legendă, iar alții sunt în momentul de față șterși chiar și din legendă. Așadar, amintește-ți acestea, că biata ta alcătuire va trebui să se descompună sau bietul tău suflu se va stinge sau vei fi luat de aici și vei fi așezat în altă parte.”¹⁰⁷

Marcus Aurelius nu uită să amintească faptul că omul nu este decât o ființă trecătoare, iar moartea îl aduce la stadiul în care se găsea înainte de naștere: „Descompunerea materiei care stă la baza fiecărui lucru: apă, pulbere, oscioare, murdărie.”¹⁰⁸

Seninătatea stoicului în fața morții se naște din conștiința», durerii înfrânte, dar pururi prezente și, oricât de orgolios afirmată, ea păstrează sentimentul că este un echilibru necesar, care, odată

pierdut, ne-ar da pradă disperării. Această liniște specifică filosofiei stoice nu este decât concluzia, la capătul tuturor eforturilor, că altă ieșire nu există.

IV. DESTINUL OPEREI

Despre destinul acestei opere putem doar presupune că, la moartea împăratului-filozof, un apropiat a primit spre păstrare prețiosul document în care autorul notase concepțiile despre lume, gândurile cele mai intime și o serie de sfaturi practice. Cercetarea filologică a decelat în discursul pe care Marcus Aurelius îl rostește în fața propriilor soldați cu ocazia revoltei lui Avidius Cassius, din lucrarea lui Cassius Dio¹⁰⁹, redactată la câțiva ani după moartea împăratului, câteva asemănări cu expresiile din *Gânduri către sine însuși*, ceea ce înseamnă că opera filosofului stoic s-a răspândit foarte rapid măcar în mediile intelectuale romane. Dar Pierre Hadot nu este de acord cu faptul că Cassius Dio ar fi avut la dispoziție opera lui Marcus Aurelius și consideră aceste similitudini doar „niște formule care erau destul de răspândite în tradiția literară și filosofică”¹¹⁰.

Prima mărturie privind existența lucrării lui Marcus Aurelius o găsim la Themistius¹¹¹, retor și filosof păgân din secolul al IV-lea, care amintește de exortările (παρρηγήματα) scrise de împăratul-filozof. Abia la sfârșitul secolului al IX-lea, în marele lexicon bizantin al lui Suida, apar citate primele fragmente din *Gânduri către sine însuși* și precizarea că lucrarea filosofului stoic a fost compusă în douăsprezece cărți¹¹².

Într-o scrisoare anterioară anului 907, adresată mitropolitului cetății Heracleea, Demetrios, de către călugărul Arethas, acesta din urmă amintește de un exemplar al lucrării lui Marcus Aurelius care se găsea în posesia sa. Manuscrisul era lizibil, dar deteriorat, fapt pentru care el l-a copiat, contribuind la difuzarea lucrării¹¹³. De asemenea, în lucrările lui Arethas sunt citate multe fragmente din opera lui Marcus Aurelius¹¹⁴. În secolele următoare, în toată lumea bizantină, opera împăratului-filozof s-a bucurat de un real succes.

În Occident, abia la începutul secolului al XVI-lea, în lucrarea *De arte cabalistica* a lui Johann Reuchlin, apărută în 1517, întâlnim două citate din lucrarea filosofului stoic, extrase dintr-un manuscris care ar fi putut să-i aparțină umanistului german¹¹⁵.

În anul 1559, la Zürich, Andreas Gesner publică o ediție imprimată care se baza pe un manuscris astăzi pierdut și care conținea și o traducere în limba latină realizată”, de Xylander (Wilhelm Holzmann). În afară de această ediție, astăzi mai posedăm un singur manuscris complet, *Vaticanus Graecus*, descoperit în 1950, care este datat din secolul al XIV-lea.

Începând cu secolul al XVI-lea, opera lui Marcus Aurelius devine model pentru mulți oameni de literă, așa încât *Gânduri către sine însuși* a influențat scrieri precum *Meditațiile* lui Guigues le

Chartreux, faimoasa *Religio Medici* a lui Thomas Browne și mai ales *Cugetările* lui Pascal¹¹⁶. De asemenea, scrierea împăratului-filozof i-a atras pe autori precum Shaftesbury, împăratul Frederic II al Prusiei, René Descartes sau Johann Wolfgang Goethe.

În cultura română, prima traducere a textului filosofului stoic apare în secolul al XVIII-lea sub titlul *A lui Marco Antonin filosofului Commăntarii (sau cârti de însemnare) care șie însuși le-au scris*. Chiar dacă nu știm cine a fost traducătorul operei, manuscrisul ne indică faptul că această traducere s-a făcut din limba latină¹¹⁷. Au urmat apoi alte traduceri, precum cea a lui Emil I.V. Socec și Iuliu I. Roșca din anul 1900, cea a lui Șt. Bezdechi din 1922¹¹⁸ și cea a lui D. Burtea din 1977.

Istoricul Vasile Pârvan publică în anul 1909 o monografie dedicată „relațiilor personale și de drept public dintre împărații Hadrian și Antoninus Pius și viitorii primi co-împărați romani Marcus Antoninus și Lucius Verus”¹¹⁹. Interesul deosebit arătat filosofiei și vieții lui Marcus Aurelius se datorează mesajului profund umanist, îndemnurilor la cinste, curaj și demnitate care se degajă din paginile acestei opere care a marcat ultima perioadă a filosofiei stoice.

Cristian Bejan

NOTA TRADUCĂTORULUI

Traducerea de față constituie o nouă versiune în limba română a operei lui Marcus Aurelius, *Τά εἰς ἑαυτόν / Gânduri către sine însuși*, însoțită de textul grecesc, așa cum se prezintă în edițiile: M. Aurelii Antonini, *Adse ipsum libri XII*, edidit J. Dalfen, Leipzig, 1979, și *The Meditations of the emperor Marcus Antoninus*, ed. with translation and commentary by A.S.L. Farquharson, I-II, Oxford, 1944, ediția a II-a 1968.

Pentru note și indici am consultat edițiile *The Communings with himself of Marcus Aurelius Antoninus, Emperor of Rome, together with his Speeches and Sayings*, a revised text and translation into English by C.R. Haines, London, 1916, ediția a II-a 1970, și Marco Aurelio, *Pensieri*, testo greco a fronte, introduzione, traduzione, note e apparati di Cesare Cassanmagnago, Milano, 2008.

Considerând că e de cea mai mare importanță să nu pierdem niciun element semnificativ al frazei grecești, am redat-o cu fidelitate, iar pentru păstrarea în întregime a sensului, acolo unde textul este eliptic, am introdus în cadrul traducerii cuvinte, sintagme sau, uneori, propoziții care reprezintă explicitări ale formulărilor din original.

În cazul cuvintelor sau sintagmelor care nu au un corespondent direct în originalul grecesc, dar sunt absolut necesare unei corecte înțelegeri a sensului frazelor, am considerat potrivit, pentru a le oferi cititorilor un text complet și fluent în limba română, să folosim obișnuitele croșete <...

Deoarece nu dispunem încă de reguli clare pentru transliterarea în românește a numelor proprii grecești, am fost nevoiți să folosim, pentru numele foarte cunoscute, formele intrate deja în uz, iar pe cele mai puțin cunoscute să le redăm într-o formă cât mai apropiată de cea grecească originală.

Adresăm mulțumirile noastre Editurii Humanitas pentru interesul manifestat în legătură cu publicarea acestei traduceri.

C. B.

REPERE CRONOLOGICE

121 **p.** Chr. La 26 aprilie se naște la Roma Marcus Annius Verus (viitorul împărat Marcus Aurelius).

127 împăratul Hadrian (117 – 138) îl înscrie în ordinul ecvestru.

— Marcus este numit membru al colegiului fraților Salieni (*collegium fratrum Saliorum*) de către Hadrian.

— Moare tatăl său și este adoptat de bunicul patern.

136 îmbracă toga virilă. Îi este promisă fiica lui Lucius Ceionius Commodus, pe care Hadrian îl adoptase sub numele de Lucius Aelius Verus.

— Tânărul Marcus este adoptat de Antoninus Pius, care la rândul său fusese adoptat de Hadrian, și primește numele de Marcus Aelius Aurelius Antoninus. La 10 iulie moare împăratul Hadrian. Tot în același an moare Lucius Aelius Caesar, pe care Hadrian îl alesese ca urmaș la tron. După moartea lui Lucius Aelius Caesar, Marcus Aurelius se logodește cu Fabia, sora lui Lucius Aelius.

— Marcus Aurelius primește titlul de *Caesar*. Începe să studieze retorica latină cu Fronto.

— Este consul pentru prima dată împreună cu Antoninus Pius.

— Devine consul a doua oară. Se căsătorește cu Faustina, fiica lui Antoninus.

— Este asociat la domnie de către Antoninus Pius. Primește *tribunicia potestas* și *imperium extraurbem proconsulate*.

155 – 161 Moare Domitia Lucilla, mama sa.

161 La moartea lui Antoninus Pius, este proclamat împărat la treizeci și nouă de ani, sub numele de *Imperator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus*. Sosirea lui Marcus Aurelius în campania lui Lucius Verus. Nașterea fiului, Commodus.

162 Războiul cu parții.

163 – 167 Persecuții împotriva creștinilor.

1. Debutul epidemiei de ciumă aduse din Orient de trupele romane. Marcus Aurelius primește titlul de *Medicus, Parthicus, Maximus, Pater patriae*. Fiul său, Commodus, primește titlul de *Caesar*.

2. Primul război cu marcomanii, cvazii și iazygi.

169 Moartea lui Lucius Verus.

169 – 175 Campania din regiunile dunărene.

1. Revolta lui Avidius Cassius, care se proclamă împărat în Orient. Marcus Aurelius primește titlul de *Sarmaticus*. Călătoria lui Marcus

Aurelius și a Faustinei în Orient. Moartea Faustinei.

2. Marcus Aurelius înființează la Atena patru catedre de filosofie: pentru platonism, aristotelism, epicureism și stoicism.

178 - 479 Al doilea război „germanic”. Își stabilește cartierul general la Sirmium.

180 Moare la 17 martie, de ciumă, se pare, la Sirmium sau la Vindobona (Viena de azi).

ΜΑΡΚΟΥ ΑΝΤΟΝΙΝΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΤΑ ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ I 1 Παρά τοῦ πάππου Οὐήρου τό καλοήθες καί ἀόργητον. 2 Παρά τῆς δόξης καί μνήμης τῆς περί τοῦ γεννήσαντος τό αἰδήμον καί ἀρρενικόν. 3 Παρά τῆς μητρος τό θεοσεβές καί μεταδοτικόν καί ἀφεκτικόν οὐ μόνον τοῦ κακοποιεῖν, ἀλλά καί τοῦ ἐπί ἐννοιας γίνεσθαι τοιαύτης· ἐτι δε τό λιτόν κατὰ τὴν δίαιταν καί πόρρω τῆς πλουσιακῆς διαγωγῆς. 4 Παρά τοῦ προπάππου τό μη εἰς δημοσίας διατριβάς φοιτήσαι καί τό ἀγαθοῖς διδασκάλοις κατ’ οἶκον χρήσασθαι καί τό γνῶναι ὅτι εἰς τὰ τοιαῦτα δει ἐκτενῶς ἀναλίσκειν. 5 Παρά τοῦ τροφῆος τό μήτε Πρασιανός ἢ Βενετιανός μήτε Παλμουλάριος ἢ Σκουτάριος γενέσθαι· καί τό φερέπονον καί ὀλιγοδεές· καί τό αὐτουργικόν καί ἀπολύπραγμον· καί τό δυσπρόσδεκτον διαβολῆς. 6 Παρά Διογνήτου τό ἀκενόσπουδον· καί τό ἀπιστητικόν τοῖς ὑπὸ τῶν τεραπευομένων καί γοήτων περί ἐπφδῶν καί [περί] δαιμόνων ἀποπομπῆς καί τῶν τοιούτων λεγομένοις* καί τό μή ὀρτυγοκοπεῖν μηδέ περί τα τοιαῦτα ἐπτοῆσθαι* καί τό ἀνέχεσθαι παρρησίας* καί τό οἰκειωθῆναι φιλοσοφία καί τό ἀκοῦσαι πρῶτον	MARCUS AURELIUS GÂNDURI CĂTRE SINE ÎNSUȘI CARTEA I2 De la bunicul Verusă «am luat ca model»: amabilitatea și 1 calmul. Din ceea ce am auzit și din ceea ce se amintește despre cel 2 care m-a zămislit4: pudoarea și caracterul bărbătesc. De la mama5: respectul pentru zei, generozitatea, faptul 3 de a mă abține nu numai de la a săvârși răul, ci chiar de la a concepe astfel de gânduri; «am luat ca model» de asemenea modul de viață măsurat, cu mult diferit de stilul de viață al celor bogați. De la străbunicul meu6: faptul de a nu frecventa școli 4 publice, de a avea parte de profesori buni acasă și de a înțelege că, pentru astfel de scopuri, trebuie făcute eforturi susținute. De la cel care m-a crescut7 «am deprins»: faptul de a nu 5 tine nici cu Verzii, nici cu Albaștrii, nici cu Cei cu scuturi mici, nici cu Cei cu scuturi mari8; faptul de a suporta greutățile, de a mă mulțumi cu puțin, de a face totul cu mâinile mele, de a nu mă ocupa de treburile altora, de a nu da ascultare calomniilor. De la Diognetos9: faptul de a nu mă ocupa de lucruri fără 6 rost; de a nu da crezare celor spuse de magicieni și șarlatani despre descântece,
--	---

μεν Βακχείου, εἴτα Τανδάσιδος καὶ Μαρκιανού· καὶ τό γράψαι διαλόγους ἐν παιδί* καὶ τό σκίμπος καὶ δοράς ἐπιθυμήσαι καὶ ὅσα τοιαῦτα τῆς Ἑλληνικῆς αγωγῆς ἔχόμενα.

7 Παρά Ρουστίκου τό λαβεῖν φαντασίαν του χρήζειν διορθώσεως καὶ θεραπείας του ἡθους* καὶ τό μή ἐκτραπήναι εἰς ζήλον σοφιστικόν, μηδέ τό συγγράφειν περί τῶν θεωρημάτων, ἢ προτρεπτικά λογάρια διαλέγεσθαι, ἢ φαντασιοπλήκτως τον ἀσκητικόν ἢ τον εὐεργετικόν ἄνδρα ἐπιδείκνυσθαι* καὶ τό ἀποστήναι ρητορικῆς καὶ ποιητικῆς καὶ ἀστειολογίας* καὶ τό μή ἐν στολίῳ κατ' οἶκον περιπατεῖν μηδέ τα τοιαῦτα ποιεῖν· καὶ τό τα ἐπιστόλια ἀφελῶς γράφειν, οἷον τό ὑπ' αὐτοῦ τούτου ἀπό Σινοέσσης τῇ μητρί μου γραφέν· καὶ τό πρὸς τοὺς χαλεπήναντας καὶ πλημμελήσαντας εὐανακλήτως καὶ εὐδι- αλλάκτως, ἐπειδάν τάχιστα αὐτοὶ ἐπανελθεῖν ἐθελήσωσι, διακεῖσθαι* καὶ τό ἀκριβῶς ἀναγινώσκειν καὶ μή ἀρκεῖσθαι περινοοῦντα ὀλοσχερῶς μηδέ τοῖς περιπαλοῦσι ταχέως συγκατατίθεσθαι* καὶ τό ἐντυχεῖν τοῖς Ἐπικτητείοις ὑπομνή- μασιν, ὧν οἶκοθεν μετέδωκεν.

8 Παρά Απολλώνιου τό ἐλεύθερον καὶ ἀναμφιβόλως ἀκύβευ- τον καὶ <τό> πρὸς μηδέν ἄλλο ἀποβλέπειν μηδέ ἐπ' ὀλίγον ἢ πρὸς τον λόγον* καὶ τό ἀεὶ δμοιον, ἐν ἀλγηδόσιν ὀξείαις, ἐν ἀποβολῇ τέκνου, ἐν μακραῖς νόσοις* καὶ τό ἐπὶ παραδείγματος ζώντος ἰδεῖν ἐναργῶς ὅτι δύναται ὁ αὐτός σφοδρότατος εἶναι καὶ ἀνειμένος· καὶ τό ἐν ταῖς ἐξηγήσεσι μή δυσχεραντικόν· καὶ τό ἰδεῖν ἄνθρωπον σαφῶς ἐλάχιστον των ἑαυτοῦ καλῶν ἡγούμενον την ἐμπειρίαν καὶ τὴν ἐντρέ- χειαν τὴν περί τό παραδιδόναι τά

despre izgonirea demonilor și despre alte astfel de lucruri; de a nu lovi prepelițele¹⁰ și de a nu deveni pasionat de jocuri de acest fel; faptul de a suporta părerea spusă sincer; faptul de a mă familiariza cu filosofia și de a-l audia mai întâi pe Bacchios, apoi pe Tandasis și pe Marcianus¹¹; faptul de a scrie dialoguri în copilărie; de a-mi dori un pat simplu și o piele «pentru a mă înveli» și tot ceea ce ține de educația greacă¹².

De la Rusticus¹³: faptul de a avea în vedere necesitatea de 7 a-mi îndrepta și îngriji caracterul; faptul de a nu mă lăsa ispitit de avântul sofștilor, de a nu scrie despre subiecte abstracte sau de a nu rosti scurte discursuri protreptice sau de a nu mă arăta un bărbat ascetic¹⁴ ori dispus să fac servicii, astfel încât să stârnesc iluzii deșarte; faptul de a renunța la retorică, la poezie sau la vorbirea elegantă; de a nu umbla prin casă îmbrăcat în togă, de a nu face nici alte asemenea lucruri; faptul de a-mi compune scrisorile într-un stil cât mai simplu, așa cum făcuse el pe vremea când îi scrisese mamei mele, din Sinuessă¹⁵; faptul de a mă arăta prietenos față de cei care sunt supărați și gata să-i iert pe cei care m-au ofensat, de îndată ce ei vor dori să se căiască; faptul de a studia textele cu grijă, de a nu mă mulțumi cu o cunoaștere generală a lor și de a nu-mi da repede asentimentul celor care vorbesc în jurul meu; și faptul de a citi însemnările filosofice ale lui Epictet¹⁶, din care mi-a dăruit un exemplar de acasă.

De la Apollonius¹⁷: spiritul independent și luarea de decizii 8 bine chibzuite; faptul de a nu ține seama, câtuși de puțin, de nimic altceva decât de rațiune; de a

θεωρήματα* καὶ τό μαθεῖν πώς δει λαμβάνειν τὰς δοκούσας χάριτας παρά φίλων, μήτε ἐξηττώμενον διὰ ταῦτα μήτε ἀναισθήτως παραπέμποντα.

9 Παρά Σέξτου τό εὐμενές* καὶ τό παράδειγμα τοῦ οἴκου τοῦ πατρονομουμένου* καὶ τὴν ἐννοιαν τοῦ κατὰ φύσιν ζην* καὶ τό σεμνόν ἀπλάστως* καὶ τό στοχαστικόν τῶν φίλων κηδε- μονικώς* καὶ τό ανεκτικόν τῶν ιδιωτῶν καὶ τῶν ἀθεωρητῶν οἰομένων* καὶ τό προς πάντας εὐάρμοστον, ὥστε κολακείας μεν πάσης προσηνεστέραν εἶναι τὴν ομιλίαν αὐτοῦ, αιδεσιμότατον δε αὐτοῖς ἐκείνοις παρ' αὐτόν ἐκείνον τον καιρόν εἶναι* καὶ τό καταληπτικώς καὶ ὁδῶ ἐξευρετικόν τε καὶ τακτικόν τῶν εἰς βίον αναγκαίων δογμάτων* καὶ τό μηδέ ἐμφασίν ποτέ οργῆς ἢ ἀλλου τίνος πάθους παρασχεῖν, ἀλλὰ ἅμα μεν ἀπαθέστατον εἶναι, ἅμα δε φιλοστοργότατον* καὶ τό εὐφημον ἀποφητῶν καὶ τό πολυμαθὲς ἀνεπιφάντως.

10 Παρά Αλεξάνδρου τοῦ γραμματικοῦ τό ἀνεπίπληκτον καὶ τό μὴ ὀνειδιστικῶς ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν βάρβαρον ἢ σόλοικόν τι ἢ ἀπηχὲς προενεγκαμένων, ἀλλ' ἐπιδεξίως αὐτό μόνον ἐκείνο ὃ ἐδει εἰρήσθαι προφέρεσθαι ἐν τρόπῳ ἀποκρί- σεως ἢ συνεπιμαρτυρήσεως ἢ συνδιαλήψεως περὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, οὐχὶ περὶ τοῦ ῥήματος, ἢ δι' ἑτέρας τίνος τοιαύτης ἐμμελοῦς παρυπομνήσεως.

11 Παρά Φρόντωνος τό ἐπιστήσαι οἷα ἢ τυραννικὴ βασκανία καὶ ποικιλία καὶ ὑπόκρισις, καὶ ὅτι ὥς ἐπίπαν οἱ καλούμενοι οὗτοι παρ' ἡμῖν εὐπατρίδαι ἀστοργότεροί πως εἰσὶ.

12 Παρά Αλεξάνδρου τοῦ Πλατωνικοῦ τό μὴ πολλάκις μηδέ χωρὶς ἀνάγκης λέγειν προς τινα ἢ

rămâne mereu la fel și în timpul durerilor puternice, și cu prilejul pierderii unui copil, și în timpul bolilor de lungă durată; de a vedea clar, printr-un exemplu viu, că același individ poate fi foarte violent și îngăduitor «în același timp»; de a nu mă lăsa stăpânit de mânie în timpul explicațiilor; de a vedea un om care socotește în mod clar drept cele mai neînsemnate calități ale sale experiența și abilitatea cu care își transmite învățăturile filosofice; de a învăța cum trebuie primite așa-zisele favoruri din partea prietenilor, nelăsându-mă copleșit de ele, nici tratându-le cu indiferență.

De la Sextus¹⁸: bunăvoința și exemplul unei case conduse în 9 mod patriarhal; concepția despre ceea ce înseamnă „a trăi în conformitate cu natura”¹⁹, seriozitatea neprefăcută, faptul de a avea mereu în vedere grija față de prieteni; îngăduința față de oamenii simpli și față de cei care își dau cu părerea fără să gândească; faptul de a avea relații armonioase cu toți, așa încât relația cu acesta era mai plăcută decât orice lingușire și el era foarte respectat, în același timp, de aceleași persoane; capacitatea de a descoperi cu precizie și metodă și de a pune în ordine învățăturile necesare vieții; faptul de a nu arăta niciodată vreun semn al mâniei sau al oricărei alte patimi, ci de a rămâne calm și, în același timp, foarte afectuos; faptul de a vorbi de bine despre alții cu discreție; de a mă arăta erudit fără a fi pedant.

De la gramaticul Alexandru²⁰: faptul de a nu blama și de a 10 nu-i critica aspru pe cei cărora le-a scăpat în discursurile lor vreun barbarism sau vreun solecism sau vreo greșeală, ci de a rosti cu

έν ἐπιστολή γράφειν οτι ἀσχολός εἰμι, μηδέ διά τοιούτου τρόπου συνεχώς παραι- τεῖσθαι τά κατά τάς προς τοὺς συμβιούοντας σχέσεις καθήκοντα, προβαλλόμενον τά περιστώτα πράγματα.

13 Παρά Κατούλου τό μή ολιγωρίας ἔχειν φίλου αιτιωμένου τι, καν τύχη ἀλόγως αἰτιώμενος, ἄλλα πειράσθαι [καί] ἀπο- καθιστάναι ἐπὶ τό σύνηδες' καί τό περί τών διδασκάλων ἐκθύμως εὐφημον, οἷα τά περί Δομετίου καί Ἀθηνοδότου ἀπομνημονευόμενα* καί τό περί τά τέκνα ἀληθινῶς ἀγαπη- τικόν.

14 Παρά Σευήρου τό φιλοῖκειον καί φιλάλητες καί φιλοδί- καιον* καί τό δι' αὐτόν γνῶναι Θρασέαν, Ἐλβίδιον, Κάτωνα, Δίωνα, Βρούτον' καί φαντασίαν λαβεῖν πολιτείας ἰσονόμου, κατ' ἰσότητα καί ἰσηγορίαν διοικουμένης, καί βασιλείας τιμώσης πάντων μάλιστα τήν ἐλευθερίαν τών ἀρχομένων* καί ἐτι παρὰ αὐτοῦ τό ομαλές καί εὐτονον ἐν τῇ τιμῇ τῆς φιλοσοφίας* καί τό εὐποιητικόν καί τό εὐμετάδοτον ἐκτενῶς* καί τό εὐελπι καί τό πιστευτικόν περί τοῦ ὑπό τών φίλων φιλεῖσθαι, καί τό ἀνεπίκρυpton προς τοὺς καταγνώσεως ὑπ' αὐτοῦ τυγχάνοντας, καί τό μή δεῖσθαι στοχασμοῦ τοὺς φίλους αὐτοῦ περί τοῦ τί θέλει ἢ τί οὐ θέλει, ἄλλα δήλον εἶναι.

15 Παρά Μαξίμου τό κρατεῖν ἑαυτοῦ καί κατά μηδέν περί- φορον εἶναι* καί τό εὐθυμον ἐν τε ταῖς ἄλλαις περιστάσεσι και ἐν ταῖς νόσοις' καί τό εὐκρατον του ἡθους καί μειλίχιον καί γεγαρόν' καί τό οὐ σχετλίως κατεργαστικόν τών προκειμένων' καί τό πάντας αὐτῷ πιστεύειν περί ὧν λέγοι διτι οὕτως φρονεῖ, καί κερὶ ὧν πράττει διτι οὐ κακῶς πράττει, καί τό ἀθαύμαστον καί ἀνέκπληκτον καί μηδαμοῦ ἐπειγό- μενον ἢ ὀκνοῦν ἢ

iscusintă numai acel cuvânt care trebuia spus, sub forma unui răspuns sau a unei confirmări sau a unei dezbatere comune asupra problemei, fără referire la cuvântul folosit, sau printr-un alt mijloc în termeni potriviți.

De la Fronto²¹: faptul de a cunoaște ce fel de lucruri sunt 11 invidia, viclenia și ipocrizia, care susțin puterea tiranică; și că, în general, cei numiți de noi patricieni sunt, oarecum, lipsiți de suflet.

De la Alexandru platonicianul²²: faptul de a nu răspunde 12 sau scrie în vreo scrisoare nimănui, niciodată și fără motiv „sunt ocupat”; de a nu mă sustrage tot timpul, în acest fel, obligațiilor impuse de relațiile cu cei care trăiesc cu noi, scuzându-mă că am treburi urgente.

De la Catullus²³: faptul de a nu mă arăta nepăsător față de 13 acuzațiile unui prieten, chiar dacă se întâmplă să fiu învinuit fără rost, ci de a încerca să refac raporturile obișnuite; și faptul de a vorbi de bine, din suflet, despre profesori, precum se amintește despre Domitius și despre Athenodotos²⁴; și de a nutri o dragoste sinceră față de copii.

De la Severus²⁵: dragostea pentru casă, pentru adevăr și drept¹⁴ tate; și faptul de a-i cunoaște, datorită lui, pe Thrasea, Helvidius, Cato, Dion, Brutus²⁶; și de a imagina o constituție cu egalitate în fața legii, potrivit cu egalitatea și cu dreptul de a te exprima public, și un imperiu care să respecte mai presus de orice libertatea celor guvernați; de asemenea, de la acesta «mi-am însușit» energia constantă «depusă» pentru a prețui filosofia; altruismul și generozitatea fără reținere; speranța și încrederea în prețuirea prietenilor; faptul că nu

ἀμηχανοῦν ἢ κατηφές ἢ προσεσηρός, ἢ πάλιν θυμούμενον ἢ ὑφορώμενον· καί τό εὐεργετικόν καί τό συγγνωμονικόν καί τό ἄψευδές· καί τό ἀδιαστρόφου μάλλον ἢ διορθουμένου φαντασίαν παρέχει ν' καί διότι οὔτε ὠήθη ἀν ποτέ τις ὑπεροράσθαι ὑπ' αὐτοῦ οὔτε ὑπέμεινεν ἀν κρείττονα αὐτοῦ αὐτόν ὑπολαβεῖν* καί τό εὐ χαριεντίζεσθαι.

ἱ

16 Παρά τοῦ πατρός τό ἡμερον καί μενετικόν ἀσαλεύτως ἐπὶ τῶν ἐξητασμένως κριθέντων* καί τό ἀκενόδοξον περί τὰς δοκούσας τιμάς* καί τό φιλόπονον καί ἐνδελεχές· καί τό ἀκουστικόν τῶν ἔχόντων τι κοινωφελές εἰσφέρειν* καί τό ἀπαρატρέπτως [εἰς] τοῦ κατ' ἀξίαν ἀπονεμητικόν ἐκάστω* καί τό ἐμπειρον ποῦ μέν χρεῖα ἐντάσεως, ποῦ δέ ἀνέσεως* καί τό παῦσαι τὰ περί τοὺς ἐρωτας τῶν μειράκιων* καί ἡ κοινονοημοσύνη καί τό ἐφεῖσθαι τοῖς φίλοις μήτε συν- δειπνεῖν αὐτῷ πάντως μήτε συναποδημεῖν ἐπάναγκες, αἰεὶ δέ ὁμοιον αὐτόν καταλαμβάνεσθαι ὑπὸ τῶν διὰ χρείας τινὰς ἀπολειφθέντων* καί τό ζητητικόν ἀκριβῶς ἐν τοῖς συμβουλί- οῖς καί ἐπίμονον, ἀλλ' οὐ τό* προαπέστη τῆς ἐρεύνης, ἀρ- κεσθεῖς ταῖς προχείροις φαντασίαις* καί τό διατηρητικόν τῶν φίλων καί μηδαμοῦ ἀψίκορον μηδέ ἐπιμανές· καί τό αὐταρκες ἐν παντί καί τό φαιδρόν* καί τό πόρρωθεν προνοητικόν καί τῶν ἐλαχίστων προδιοικητικόν ἀτραγῶδως· καί τό τὰς ἐπιβοήσεις καί πάσαν κολακείαν ἐπ' αὐτοῦ <συ>σταλήναι* καί τό φυλακτικόν αἰεὶ τῶν ἀναγκαίων τῇ ἀρχῇ καί ταμιευτικόν τῆς χορηγίας καί ὑπομενετικόν τῆς ἐπὶ τῶν τοιούτων τινῶν καταϊτιάσεως· καί τό μήτε περί θεοῦς δεισίδαιμον μήτε περί

se ascundea de cei care își arătau nemulțumirea față de el; faptul de a nu-i pune pe prietenii săi în situația de a-și da seama «singuri» ce vrea sau ce nu vrea, ci, dimpotrivă, a fi clar.

De la Maximus²⁷: stăpânirea de sine și faptul de a nu mă lăsa influențat de nimic; buna dispoziție în toate împrejurările și în timpul bolilor; purtarea echilibrată, plăcută și demnă de respect; realizarea celor propuse, în ciuda oricărei dificultăți; faptul că toți aveau încredere în el: vorbea despre ei așa cum gândea și acționa în ceea ce-i privește fără intenția de a le aduce vreun prejudiciu; de a nu mă mira de nimic, de a nu mă lăsa tulburat, de a nu-mi fi frică niciodată, de a nu șovăi, de a nu mă simți în dificultate, de a nu mă arăta încurcat, de a nu fi posomorât sau foarte fericit și, din nou, apoi, mânios sau bănuitor; de a fi darnic, iertător și sincer; și faptul de a da impresia unui om drept prin natura lui, mai degrabă decât prin educație; și faptul că nimeni, niciodată, nu s-a considerat disprețuit de el sau nu și-a închipuit că se credea mai bun decât altcineva; și de a glumi plin de amabilitate²⁸.

De la tatăl meu²⁹: blândețea, fermitatea de neclintit în 16 deciziile luate după o atentă analiză; indiferența față de gloria deșartă obținută pe baza celor ce sunt socotite onoruri; dragostea de muncă și perseverența; faptul de a-i asculta pe cei care au de dat vreun sfat util tuturor; de a acorda fiecăruia cu hotărâre recompense după merit; abilitatea de a ști când este necesar un efort încordat sau, dimpotrivă, de destindere; faptul de a pune capăt legăturilor amoroase cu adolescenți; sociabilitatea și

ανθρώπους δημοκοπικόν ή άρεσκευτικόν ή όχλοχαρές, άλλα νήφον έν πάσι καί βέβαιον καί μηδαμού άπειρόκαλον μηδέ καινοτόμον' καί τό τοίς εις εύμάρειαν βίου φέρουσί τι, ών ή τύχη παρείχε δαψίλειαν, χρηστικόν άτύφως άμα καί άπροφασίστως, ώστε παρόντων μέν άνεπιτηδεύτως άπτεσθαι, άπόντων δέ μή δείσθαι* καί τό μηδέ άν τινα είπείν μήτε οτι σοφιστής μήτε οτι ούερνάκλος μήτε οτι σχολαστικός, άλλ' οτι άνήρ πέπειρος, τέλειος, άκολάκευτος, προεστάναι δυνάμενος καί τών έαυτοϋ καί άλλων, προς τούτοις δέ καί τό τιμητικόν τών αληθώς φιλοσοφούντων, τοίς δέ άλλοις ούκ έξουειδιστικόν ούδέ μήν εύπαράγωγον ύπ' αύτών' έτι δέ τό εύόμιλον καί εύχαρι ού κατακόρως' καί τό τοϋ ίδιου σώματος έπιμελη- τικόν έμμέτρως, ούτε ως άν τις φιλόζωος ούτε προς καλλωπισμόν ούτε μήν όλιγώρως, άλλ' ώστε διά τήν ίδιαν προσοχήν εις όλίγιστα ιατρικής χρήζειν ή φαρμάκων καί έπιθεμάτων έκτος* μάλιστα δέ τό παραχωρητικόν άβασκάνως τοίς δύναμίν τινα κεκτημένοις, οϊον τήν φραστικήν ή τήν έξ ιστορίας νόμων ή έθών ή άλλων τινών πραγμάτων, καί συσπουδαστικόν αύτοίς, ίνα έκαστοι κατά τά ίδια προτερήματα εύδοκιμώσι* πάντα δέ κατά τά πάτρια πράσσων, ούδέ αύτό τούτο έπιτηδεύων φαίνεσθαι, τό τά πάτρια φυλάσσειν. έτι δέ τό μή εύμετακίνητον καί ριπ- ταστικόν, άλλα καί τόποις καί πράγμασι τοίς αύτοίς ένδι- ατριπτικόν* καί τό μετά τούς παροξυσμούς τής κεφαλαλγίας νεαρόν εύθύς καί άκμαϊόν προς τά συνήθη έργα* καί τό μή είναι αύτώ πολλά τά άπόρρητα, άλλ' όλίγιστα καί σπανιώ- τατα καί ταύτα υπέρ τών κοινών μόνον* καί τό έμφρον καί μεμετρημένον έν τε θεωριών

faptul de a nu-i obliga pe prieteni să ia masa cu el întotdeauna și să îl însoțească în mod obligatoriu în călătorii, ci, dimpotrivă, de a fi perceput întotdeauna același de cei care, din cauza anumitor treburi, au lipsit din preajma sa o vreme; faptul de a examina cu minuțiozitate problemele expuse la consilii și tenacitatea; de a nu abandona o anchetă, mulțumit de concluziile puse la dispoziție; preocuparea de a-și păstra prietenii, fără să se arate sătul de ei, dar nici tratându-i cu interes prea mare; independența în toate împrejurările și seninătatea; faptul de a prevedea lucrurile în timp și de a pune în ordine până și cele mai neînsemnate detalii, fără a face nimic dramatic din aceasta; faptul de a opri aclamațiile și orice fel de lingușeli față de persoana sa; de a veghea întotdeauna la treburile statului, de a reduce cheltuielile și de a suporta criticile privind astfel de probleme; faptul de a alunga teama superstițioasă de zei, de a nu căuta cu orice preț popularitatea, fie făcând pe plac mulțimii, fie arătându-se prieten al poporului, ci dând dovadă de sobrietate în orice împrejurare și de fermitate, și nicidecum de grosolanie sau de dorința de noutăți; faptul de a mă folosi fără îngâmfare și, în același timp, fără ezitări de cele ce contribuie la comoditatea vieții, pe care soarta mi le-a oferit din belșug, așa încât să profit de ele, fără nicio grijă, atunci când le am, dar să nu le duc dorul, atunci când nu le am; faptul că nimeni n-a spus despre el că a fost sofist, un om șiret, un pedant, ci un bărbat matur, desăvârșit, indiferent la lingușiri, știind să conducă și treburile sale, și pe ale altora; în plus, aprecierea cu care-i înconjură pe adevărații filosofi, fără

ἐπιτελέσει καὶ ἔργων κα- τασκευαῖς καὶ διανομαῖς καὶ τοῖς τοιούτοις, <ὥς> ἄν- θρώπου προς αὐτό τό δέον πραχθῆναι δεδορκότος, οὐ προς τήν ἐπί τοῖς πραχθεῖσιν ευδοξίαν, οὐκ ἦν ἁωρί λούστης, οὐχί φιλοικοδόμος, οὐ περί τὰς ἐδωδάς ἐπινοητής, οὐ περί ἐσθήτων ὕφας καὶ χροᾶς, οὐ περί σωμαίων ὥρας, ἢ ἀπό Λωρίου στολή ἀνάγουσα ἀπό τῆς κάτω ἐπαύλεως καὶ τῶν ἐν Λανουβίῳ τά πολλά* τῷ τελῶνῃ ἐν Τούσκλοις παραι- τουμένῳ ὥς ἐχρήσατο καὶ πας ὁ τοιοῦτος τρόπος, οὐδέν ἀπηνές οὐδέ μήν ἀδυσώπητον οὐδέ λάβρον οὐδέ ὥστ' ἂν τι νᾶ εἰπεῖν ποτέ* „ὥς ἰδρώτος”* ἀλλὰ πάντα διειλημμένα λελογισμένως ὥς ἐπὶ σχολῆς, ἀταράχως, τεταγμένως, ἐρ- ρωμένως, συμφώνως ἑαυτοῖς. ἐφαρμόσειε δ' ἂν αὐτῷ τό περί τοῦ Σωκράτους μνημονευόμενον, ὅτι καὶ ἀπέχεσθαι καὶ ἀπολαύειν ἐδύνατο τούτων, ὧν πολλοὶ πρός τε τὰς ἀποχὰς ἀσθενῶς καὶ πρός τὰς ἀπολαύσεις ἐνδοτικῶς ἔχουσι. τό δέ ἰσχύειν καὶ ἐτι καρτερεῖν καὶ ἐννήφειν ἑκατέρῳ ἀνδρός ἐστὶν ἀρτίον καὶ ἀήττητον ψυχὴν ἔχοντος, οἷον ἐν τῇ νόσῳ θανασίμῳ.

17 Παρά τῶν θεῶν τό ἀγαθούς πάππους, ἀγαθούς γονέας, ἀγαθὴν ἀδελφὴν, ἀγαθούς διδασκάλους, ἀγαθούς οἰκείους, συγγενεῖς, φίλους, σχεδόν ἅπαντα ἔχειν* καὶ ὅτι περί οὐδένα αὐτῶν προέπεσον πλημμελήσαι τι, καίτοι διάθεσιν ἔχων τοιαύτην, ἀφ' ἧς, εἰ ἔτυχε, καν ἐπραξά τι τοιούτον τῶν θεῶν δέ εὐποιία τό μηδεμίαν συνδρομὴν πραγμάτων γενέσθαι, ἥτις ἐμελλε με ἐλέγξειν. καὶ τό μή ἐπὶ πλεον τραφῆναι παρά τῇ παλλακῇ τοῦ πάππου καὶ τό τὴν ὥραν διασώσαι καὶ τό μή προ ὥρας ἀνδρωθῆναι, ἀλλ' ἐτι καὶ ἐπιλαβεῖν τοῦ χρόνου, τό ἀρχοντι καὶ πατρί ὑποταχθῆναι,

să-i jignească pe ceilalți și fără să se lase atras de aceștia; de asemenea, în relațiile sale cu ceilalți, era agreabil și plăcut, fără a fi plictisitor; preocuparea cu măsură pentru propriul trup, nu ca un îndrăgostit de viață, nici căutând să-l înfrumusețeze, nici neglijându-l, așa că, datorită îngrijirilor proprii, a avut nevoie în foarte mică măsură de medici, de medicamente sau tratamente exterioare; dar mai ales disponibilitatea de a ceda, fără urmă de invidie, tuturor celor care dețineau un talent deosebit, de exemplu elocința, expunerea legilor sau a moravurilor ori alte astfel de lucruri; faptul că se străduia împreună cu aceștia, pentru ca fiecare să fie prețuit după competențele sale; păzirea cu sfințenie a obiceiurilor strămoșești, respectându-le în toate, fără să o arate cu tot dinadinsul; și faptul de a nu da dovadă de lipsă de fermitate și statornicie, ci de a-și petrece timpul în aceleași locuri, ocupându-se cu aceleași treburi; faptul că, după dureri foarte puternice de cap, se întorcea repede, cu mintea proaspătă și pătrunzătoare, la ocupațiile obișnuite; faptul de a nu avea multe secrete, ci foarte puține, și de obicei foarte rar, și toate acestea numai pentru binele public; prudență și măsură în organizarea spectacolelor publice, în construirea de edificii, cu ocazia distribuirilor «de bani sau alimente» către popor, precum și în alte activități asemănătoare, deoarece își îndrepta atenția numai asupra celor care trebuiau făcute, nu asupra renumelui obținut pe seama celor realizate; nu făcea baie la ore nepotrivite, nu îi plăcea să construiască, nu era prea pretențios nici cu privire la felurile de

δς ἐμελλε πάντα τον τύφον
 ἀφαιρήσειν μου καί εις ἐννοιαν
 ἄξειν τοῦ διτι δυνατόν ἐστιν ἐν
 αὐλή βιούντα μήτε δορυφορήσεων
 χρήζειν μήτε ἐσθήτων σημειωδών
 μήτε λαμπάδων καί ἀνδριάντων
 <καί> τοιῶνδ' ἐτινων [καί] τοῦ
 ὁμοίου κόμπου, ἀλλ' ἐξεστιν
 ἐγγυτάτω ιδιώτου συστέλλειν
 ἑαυτόν καί μή διά τοῦτο
 ταπεινότερον ἢ ραθυμότερον ἔχειν
 πρὸς τὰ ὑπὲρ τῶν κοινῶν
 ἡγεμονικῶς πραχθῆναι δέοντα, τό
 ἀδελφοῦ τοιοῦτου τυχεῖν,
 δυναμένου μὲν διά ἡθους ἐπεγεῖραι
 με πρὸς ἐπιμέλειαν ἑμαυτοῦ, ἀμα δέ
 καί τιμή καί στοργή εὐφραίνοντός
 με* τό παιδία μοι ἀφύη μή γενέσθαι
 μηδέ κατὰ τό σωματίον διάστροφα.
 τό μή ἐπὶ πλέον με προκόψαι ἐν
 ρητορικῇ καί ποιητικῇ καί τοῖς
 ἄλλοις ἐπιτηδεύμασιν, ἐν οἷς ἴσως
 ἀν κατεσχέθην, εἰ ἡσθόμην ἑμαυτόν
 εὐόδως προϊόντα, τό φθάσαι τοὺς
 τροφέας ἐν ἀξιώματι καταστήσαι,
 οὐ δὴ ἐδό- κουν μοι ἐπιθυμεῖν, καί
 μή ἀναβαλέσθαι ἐλπίδι τοῦ με, ἐπεὶ
 νεοὶ ἐτι ἦσαν, ὕστερον αὐτό
 πράξειν. τό γινῶναι Ἀπολ- λῶνιον,
 Τρῶυστικον, Μάξιμον. τό
 φαντασθῆναι περὶ τοῦ κατὰ φύσιν
 βίου ἐναργῶς καί πολλάκις οἷός τις
 ἐστιν, ὥστε, ὅσον ἐπὶ τοῖς θεοῖς καί
 ταῖς ἐκεῖθεν διαδόσεσι καί
 συλλήψεσι καί ἐπιπνοίαις, μηδὲν
 κωλύειν ἤδη κατὰ φύσιν ζῆν με,
 ἀπολείπεσθαι δέ τι ἐτι τοῦτου παρά
 τὴν ἐμὴν αἰτίαν καί παρά τό μή
 διατηρεῖν τὰς ἐκ τῶν θεῶν
 υπομνήσεις καί μονονουχί
 διδασκαλίας* τό ἀντισχεῖν μοι τό
 σῶμα ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τοιοῦτῳ βίῳ*
 τό μήτε Βενεδίκτης ἀψασθαι μήτε
 Θεοδότου, ἀλλὰ καί ὕστερον ἐν
 ἐρωτικοῖς πάθεσι γενόμενον
 ὑγιάναι* τό χαλεπήναντα πολλάκις
 Ῥουστίκῳ μηδὲν πλέον πραῖσαι, ἐφ'
 ὧ ἀν μετέγνων' τό μέλλουσιν νεᾶν
 τελευτᾶν τὴν τεκούσαν ὁμῶς

mâncare, nici la țesătura și
 culoarea veșmintelor, nici la
 înfățișarea frumoasă a sclavilor;
 toga sa era adusă din Lorium, de la
 ferma sa din vale, iar multe dintre
 veșminte proveneau de la
 Lanuvium³⁰; după cum se
 comporta la Tusculum cu
 administratorul său, care îi adresa
 tot felul de rugăminți, tot așa era și
 felul său de a fi; nu era nici aspru,
 nici lipsit de bună-cuviință, nici
 violent, nici, cum ar spune cineva,
 «nu făcea nimic „până la sudoare”
 31, ci, dimpotrivă, toate acțiunile
 sale erau calculate în detaliu, ca și
 cum le-ar fi făcut în răgaz, în liniște,
 în bună rânduială, cu energie, în
 acord unele cu altele; i s-ar fi
 potrivit cele amintite despre
 Socrate³², că putea fie să se abțină,
 fie să se bucure de cele de care
 mulți nu au puterea să se lipsească
 și de care sunt prea deprinși să se
 bucure. Dar tăria și chiar rezistența
 și puterea sa de cumpătare în
 oricare din cele două situații sunt
 însușirile unui bărbat cu sufletul
 echilibrat și de neînfrânt, după cum
 a dovedit-o pe durata bolii sale
 «care i-a adus în cele din urmă»
 moartea.

17

De la zei³³ «am primit»: faptul că
 am avut bunici buni, strămoși buni,
 o soră bună³⁴, profesori buni,
 sclavi buni în casă, părinți, prieteni,
 buni aproape toți; și faptul că nu am
 greșit cu ceva față de niciunul
 dintre cei pomeniți, deși, având un
 astfel de caracter, dacă s-ar fi ivit
 ocazia aș fi putut face așa ceva; și
 zeii au binevoit să nu existe niciun
 concurs de circumstanțe care să mă
 pună la încercare; nu am fost
 crescut prea multă vreme în
 preajma concubinei bunicului
 meu³⁵; mi-am păstrat vigoarea
 tinereții și n-am devenit bărbat

οίκησαι μετ' ἐμοῦ τὰ τελευταῖα ἔτη. τό οσάκις ἐβουλήθην ἐπικουρήσαι τινη πενομένω ἢ εἰς ἄλλο τι χρήζοντι, μηδέποτε ἀκούσαί με διτι οὐκ ἔστι μοι χρήματα, δθεν γένηται, καὶ τό αὐτῷ ἐμοί χρεῖαν ὁμοίαν, ὡς παρ' ἐτέ- ρου μεταλάβειν, μή συμπεσεῖν' τό τήν γυναικα τοιαύτην εἶναι, οὕτωςί μὲν πειθήνιον, οὕτω δέ φιλόστοργον, οὕτω δέ ἀφελή' τό επιτηδείων τροφῶν εἰς τὰ παιδία εὐπορησαι. τό δι' ὄνειράτων βοηθήματα δοθῆναι ἄλλα τε καί (ὅς μή πτύειν αἷμα καί μή ἱλιγγιάν, καί τό ἐν Καίητη ὡσπερ χρησμόν' ὡς τε ἐπεθύμησα φιλοσοφίας, μή ἐμπεσεῖν εἰς τινα σοφιστήν μηδέ ἀποκαθίσαι ἐπὶ τοῦ συγγραφάς ἢ συλλογισμούς ἀναλύειν ἢ περί τὰ μετεωρολογικά καταγίνεσθαι. πάντα γάρ ταῦτα θεῶν βοηθῶν καί τύχης δεῖται.

»

II

Τὰ ἐν Κουάδοις πρὸς τῷ Γρανούα 1 Ἔωθεν προλέγειν ἑαυτῷ* συντεύξομαι περιέρῳ, ἀχαρίστῳ, υβριστῇ, δολερῳ, βασκάνῳ, ἀκοινωνήτῳ' πάντα ταῦτα συμβέβηκεν ἐκείνοις παρὰ τήν ἀγνοίαν τῶν ἀγαθῶν καί κακῶν, ἐγὼ δέ τεθεωρηκῶς τήν φύσιν τοῦ ἀγαθοῦ διτι καλόν, καί τοῦ κακοῦ διτι αἰσχρόν, καί τήν αὐτοῦ τοῦ ἀμαρτάνοντος φύσιν διτι μοι συγγενής, οὐχί αἵματος ἢ σπέρματος τοῦ αὐτοῦ ἄλλα νοῦ καί θείας ἀπομοίρας μέτοχος, οὔτε βλαβή- ναι ὑπὸ τίνος αὐτῶν δύναμαι* αἰσχρῶ γάρ με οὐδεὶς περί- βάλει* οὔτε ὀργίζεσθαι τῷ συγγενεῖ δύναμαι οὔτε ἀπέχθεσθαι αὐτῷ. γεγόναμεν γάρ πρὸς συνεργίαν ὡς πόδες, ὡς χεῖρες, ὡς βλέφαρα, ὡς οἱ στοίχοι τῶν ἀνω καί τῶν κάτω ὁδόντων. τό οὖν ἀντιπράσσειν ἀλλήλοις παρὰ φύσιν* ἀντιπρακτικόν δέ τό

înainte de vârsta cuvenită, ci chiar am depășit această vârstă; faptul că m-am supus ordinelor unui împărat și părinte, care a înlăturat din mine orice îngâmfare și m-a condus la ideea că, trăind la curte, este posibil să nu te folosești de gărzi de corp purtătoare de lăncii, nici de veșminte elegante, nici de candelabre, de statui și de astfel de obiecte și de un lux asemănător, ci, dimpotrivă, este posibil ca fiecare să-și apropie felul de viață cât mai mult de acela al unui simplu cetățean și să nu fie socotit, din această cauză, mai umil sau mai nepăsător față de îndatoririle care trebuie îndeplinite în situația de conducător, în interes public. Faptul că am avut un astfel de frate³⁶, capabil prin comportamentul lui să îmi stârneasă preocuparea de mine însumi și, în același timp, să mă bucure prin respectul și dragostea sa; faptul că nu am avut copii infirmi sau diformi; faptul că nu am progresat prea mult în studiul retoricii, al poeziei și al altor materii, în care probabil m-aș fi cufundat adânc, dacă mi-aș fi dat seama că înaptez cu ușurință; faptul că m-am grăbit să le acord celor ce m-au crescut rangurile înalte, pe care îmi părea că și le doresc, și nu am amânat acest lucru cu gând că, fiind ei încă tineri, am s-o fac mai târziu; faptul că i-am cunoscut pe Apollonius, pe Rusticus, pe Maximus; faptul că mi s-a arătat cu claritate și de mai multe ori ce este viața,»

trăită „în conformitate cu natura”, astfel încât, atât cât depindea de zei, de comunicările³⁷, de ajutoarele și de inspirațiile care veneau din partea lor, nimic de atunci nu mă împiedică să trăiesc în conformitate cu natura, și că m-am

ἀγανακτεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι.

2 Ὁ τί ποτέ τοῦτό εἰμι, σαρκία ἐστὶ καὶ πνευμάτιον καὶ τό ἡγεμονικόν. ἄφες τὰ βιβλία* μηκέτι σπώ' οὐ δέδοται. ἀλλ' ὥς ἤδη ἀποθνήσκων, τῶν μὲν σαρκίων καταφρόνησον* λύθρος καὶ οστάρια καὶ κροκύφαντος, ἐκ νεύρων, φλεβίων, αρτηριῶν πλεγμάτων. θέασαι δέ καὶ τό πνεῦμα ὅποιον τί ἐστίν' ἄνεμος, οὐδέ ἀεὶ τό αὐτό, ἀλλά πόσης ὥρας ἐξεμού- μενον καὶ πάλιν ροφούμενον. τρίτον οὖν ἐστὶ τό ἡγεμονικόν, ὡδε ἐπινοήθητι γέρων εἴ' μηκέτι τοῦτο ἑάσης δουλεύσαι, μηκέτι καθ' ὁρμήν ἀκοινώνητον νευροσπαστηθῆναι, μηκέτι τό εἰμαρμένον ἢ παρόν δυσχεραναι ἢ μέλλον ὑπιδέσθαι.

3 Τὰ τῶν θεῶν προνοίας μεστά, τὰ τῆς τύχης οὐκ ἄνευ φύσεως ἢ συγκλώσεως καὶ επιπλοκῆς τῶν προνοία διοικουμένων. πάντα ἐκεῖθεν ρεῖ' πρόσεστι δέ τό ἀναγκαῖον καὶ τό τῷ ὅλῳ κόσμῳ συμφέρον, οὗ μέρος εἰ. παντί δέ φύσεως μέρει ἀγαθόν, ὃ φέρει ἢ τοῦ ὅλου φύσις καὶ δ ἐκείνης ἐστὶ σωστικόν „σώζουσι δέ κόσμον, ὥσπερ αἱ τῶν στοιχείων, οὕτως καὶ αἱ τῶν συγκριμάτων μεταβολαί. ταῦτά σοι ἀρκείτω' ἀεὶ δόγματα ἔστω, τὴν δέ τῶν βιβλίων δίψαν ρίψον, ἵνα μὴ γογ- γύζων ἀποθάνης, ἀλλὰ ἰλεως ἀληθῶς καὶ ἀπὸ καρδίας εὐχάριστος τοῖς θεοῖς.

4 Μέμνησο ἐκ πόσου ταῦτα ἀναβάλλη καὶ ὀποσάκις προθεσμίας λαβὼν παρὰ τῶν θεῶν οὐ χρά αὐταῖς. δει δέ ἤδη ποτέ αἰσθέσθαι τίνος κόσμου μέρος εἰ καὶ τίνος διοικούντος τόν κόσμον ἀπόρροια ὑπέστης καὶ διτι ὅρος ἐστὶ σοι περιγεγραμ- μένος τοῦ χρόνου, ὡ ἐάν εἰς τό ἀπαιθριάσαι μὴ χρήση, οἰχήσεται καὶ οἰχήση καὶ αὐθις οὐκ ἐξέσται.

5 Πάσης ὥρας φρόντιζε στιβαρῶς ὥς Ῥωμαῖος καὶ ἀρρην τό ἐν χερσὶ

îndepărtat de o astfel de viață din vina mea și fiindcă nu țineam cont de avertismentele zeilor și, ca să spun așa, de îndrumările lor; faptul că am un trup rezistent de atâta timp după o astfel de viață; faptul că nu am avut legături intime nici cu Benedicta, nici cu Theodotos³⁸ și că mai târziu chiar, când am cunoscut pasiunea dragostei, m-am vindecat grabnic; faptul că, supărându-mă adesea pe Rusticus, niciodată nu am depășit măsura, astfel încât să trebuiască să mă căiesc «mai târziu»; faptul că mama mea, deși i-a fost dat să moară încă de tânără³⁹, a locuit totuși în ultimii ani ai vieții sale împreună cu mine; faptul că niciodată când doream să ajut un om sărac sau pe oricine altcineva aflat în necaz nu am fost auzit spunând că nu am bani s-o fac și că eu însumi nu am ajuns într-o asemenea sărăcie încât să cer bani de la o altă persoană; faptul că am avut o astfel de soție, atât de ascultătoare, de afectuoasă, de simplă⁴⁰; faptul că am avut educatori vrednici pentru copii⁴¹; faptul că am primit ajutor prin vise, în special ca să nu mai scuip sânge și să îmi treacă ametelele, și răspunsul, ca să spun așa, oracular de la Gaeta⁴²; și faptul că, atunci când am dorit să mă dedic filosofiei, nu am ajuns pe mâinile vreunui sofist și nici nu mi-am irosit timpul analizând texte scrise sau rezolvând silogisme⁴³ sau ocupându-mă de fenomenele cerești. Căci toate acestea au nevoie de ajutorul zeilor și al sortii.

».

CARTEA A II-A⁴⁴

Acestea au fost scrise pe teritoriul cvazilor⁴⁵, aproape de râul Granua.⁴⁶

De dimineață, începe să-ți spui: voi întâlni un indiscret, un 1

μετά τής άκριβοΰς καί άπλάστου σεμνότητος καί φιλοστοργίας καί έλευθερίας καί δικαιοτήτος πράσσειν καί σχολήν έαυτώ άπό πασών τών άλλων φαντασιών πορίζειν.

ποριείς δέ, άν ώς έσχάτην τοΰ βίου έκάστην πράξιν ένεργής, άπηλλαγμένος πάσης είκαιότητος καί έμπαθούς αποστροφής άπο τοΰ αίρούντος λόγου καί ύποκρίσεως καί φιλαυτίας καί δυσαρεστήσεως προς τά συμμεμοιραμένα. όράς πώς ολίγα έστίν, ών κρατήσας τις δύναται εύρουν καί θεουδή βιώσαι βίον- καί γάρ οί θεοί πλέον ούδέν άπαιτήσουσι παρά τοΰ ταΰτα φυλάσσοντος.

6 „Υβριζε, ύβριζε σεαυτήν, ώ ψυχή- τοΰ δε τιμήσαι σεαυτήν ούκέτι καιρόν έξεις' ακαριαίος ό βίος έκάστω, οΰτος δέ σοι σχεδόν διήνυσται, μή αίδουμένη σεαυτήν, άλλ' έν ταίς άλλων ψυχαίς τιθεμένη τήν σήν εύμοιρίαν.

7 Περισπά τί σε τά έξωθεν έμπίπτοντα; καί σχολήν παρέχε σεαυτω τοΰ προσμανθάνειν άγαθόν τι καί παΰσαι ρεμβό- μενος. ήδη δε καί τήν έτέραν περιφοράν φυλακτέον' ληροΰσι γάρ καί διά πράξεων οί κεκμηκότες τώ βίω καί μή έχοντες σκοπόν, έφ' όν πάσαν ορμήν καί καθάπαξ φαντασίαν άπευθύνουσιν.

8 Παρά μέν τό μή έφιστάνειν, τί έν τή άλλου ψυχή γίνεται, ού ραδίως τις ώφθη κακοδαιμονίαν- τούς δέ τοίς τής ιδίας ψυχής κινήμασι μή παρακολουθοΰντας άνάγκη κακοδαι- μονείν.

9 Τούτων αεί μεμνήσθαι, τίς ή τών όλων φύσις καί τίς ή έμή καί πώς αύτη προς εκείνην έχουσα καί όποιον τι μέρος οποιού τοΰ όλου οΰσα καί διτι οудείς ό κωλύων τά άκόλουθα τή φύσει, ής μέρος εί, πράσσειν τε αεί καί λέγειν.

10 Φιλοσόφως ό Θεόφραστος έν τή

nerecunoscător, un violent, un perfid, un invidios, un nesociabil; toate acestea li se întâmplă din necunoașterea celor bune și a celor rele⁴⁷. Eu, în schimb, care am înțeles că natura binelui este frumusețea morală și că cea a răului este urâtul moral⁴⁸ și că natura celui care greșește este înrudită cu mine, nu numai prin sângele și prin sămânța sa, ci și prin rațiune și participarea la divin, nu pot suferi vreun neajuns de la vreunul dintre ei, căci nimeni nu mă poate urăți moral, iar eu nu mă pot mânیا pe unul înrudit cu mine, nici nu-l pot urî. Căci ne-am născut pentru a ne ajuta «unii pe alții», precum picioarele, mâinile, pleoapele, șirurile de dinți de sus și de jos. Așadar, a acționa unii împotriva altora este împotriva naturii, iar a te mânیا și a-l detesta pe un semen înseamnă a-l trata ca pe un adversar.

De fapt, acesta sunt eu: carne, un suflu și partea conducă² toare a sufletului⁴⁹. Lasă deoparte cărțile! Nu te mai chinui!

Nu îți este dat. Dar, din moment ce ești deja aproape de moarte, disprețuiește carnea: sânge stricat, oase și o țesătură de nervi, vene, artere. Vezi, de asemenea, ce este suflul tău: o răsuflare, niciodată aceeași, ci dată afară și absorbită din nou, în fiecare moment. În al treilea rând, ai în vedere partea conducătoare a sufletului. Judecă astfel: ești bătrân; nu îngădui ca această facultate să-ți fie înrobită, nici să fie mișcată ca o marionetă în funcție de impulsurile contrare vieții sociale, nici să se plângă de destinul hărăzit în prezent, nici să se teamă de cel «hărăzit» în viitor.

Operele zeilor sunt pline de providență, cele ale sorții nu 3 sunt fără natură⁵⁰ sau fără urzeala și

συγκρίσει τών άμαρ- τημάτων, ώς άν τις κοινότερον τά τοιαύτα συγκρίνει, φησί βαρύτερα είναι τά κατ' έπιθυμίαν πλημμελούμενα τών κατά θυμόν, ό γάρ θυμούμενος μετά τίνος λύπης και λελη- θυίας συστολής φαίνεται τόν λόγον άποστρεφόμενος' ό δε κατ' έπιθυμίαν άμαρτάνων, ύφ' ήδονής ήττώμενος άκο- λαστότερός πως φαίνεται και θηλύτερος έν ταίς άμαρτίαις. όρθώς ούν και φιλοσοφίας άξίως έφη μείζονος έγκλήματος έχεσθαι τό μεθ' ήδονής άμαρτανόμενον ήπερ τό μετά λύπης' δλως τε ό μέν προηδικημένω μάλλον έοικε και διά λύπης ήναγκασμένω θυμωθήναι' ό δέ αύτόθεν πρός τό άδικείν ώρμηται, φερόμενος επί τό πράξαι τι κατ' έπιθυμίαν.

*

υ Ως ήδη δυνατού δντος εξιέναι τοού βίου, ούτως έκαστα ποιείν και λέγειν και διανοείσθαι. τό δέ έξ ανθρώπων άπελθείν, εί μέν θεοί εισίν, ούδέν δεινόν- κακώ γάρ σε ούκ άν περιβάλοιεν" εί δέ ήτοι ούκ εισίν ή ού μέλει αύτοίς τών άνθρωπείων, τί μοι ζήν έν κόσμω κενώ θεών ή προνοίας κενώ; αλλά και είσί και μέλει αύτοίς τών άνθρωπείων και τοίς μέν κατ' αλήθειαν κακοίς ινα μή περιπίπτη ό άνθρωπος, επ' αύτώ τό πάν έθεντο' τών δέ λοιπών ει τι κακόν ήν, και τοούτο άν προείδοντο, ινα επί παντί ή τό μή περιπίπτειν αύτώ. (δ δέ χείρω μή ποιεί άνθρωπον, πώς άν τοούτο βίον άνθρωπου χείρω ποιήσειεν;) ούτε δέ κατ' άγνοιαν ούτε είδυϊα μέν, μή δυναμένη δέ προφυλάξασθαι ή διορθώσασθαι ταύτα ή τών δλων φύσις παρείδεν άν, οút' άν τηλικούτον ήμαρτεν ήτοι παρ' άδυναμίαν ή παρ' άτεχνίαν, ινα τά άγαθά και τά κακά έπίσης τοίς τε άγαθοίς ανθρώποις και τοίς κακοίς

înlănțuirea evenij»

mentelor guvernate de providență⁵¹. Toate decurg de acolo.⁵² Se adaugă necesitatea și utilitatea pentru întreaga lume, ⁵³ din care tu ești o parte. Pentru orice parte a naturii e bine ceea ce natura universului produce și ceea ce are puterea de a o salva. Și mențin lumea atât transformările elementelor, cât și cele ale compușilor⁵⁴. Îți sunt suficiente acestea: să-ți fie întotdeauna învățături. Înlătură setea de cărți, ca să nu mori cărtind, ci cu adevărat senin și recunoscător din toată inima zeilor.

Amintește-ți de cât timp amâni problema și de câte ori, chiar 4 dacă ai primit de la zei noi termene, nu ai profitat de ele. Dar trebuie să-ți dai seama, măcar de acum înainte, din ce lume faci parte, din ce realitate conducătoare a lumii ești o emanație⁵⁵ și că îți este fixată o limită în timp: în cazul în care nu te vei folosi de acestea pentru a dobândi seninătatea, prilejul va dispărea și tu vei pieri și nu ți se va mai oferi o altă ocazie.

În fiecare clipă, preocupă-te cu seriozitate, ca roman și bărbat, să faci tot ce îți vine la îndemână cu distincție potrivită și sinceră, cu afecțiune, cu libertate și cu dreptate, și să-ți oferi răgazul fără toate celelalte reprezentări⁵⁶. Îți vei oferi răgazul dacă îți vei îndeplini fiecare activitate ca și cum ar fi ultima din viața ta, eliberat de orice neglijență⁵⁷ și de orice tulburare care te abat de la deciziile rațiunii, de orice ipocrizie, egoism și nemulțumire împotriva rânduielilor destinului. Vezi cât de puține sunt principiile după care, dacă cineva le stăpânește, poate duce o viață prosperă și pioasă, căci zeii nu vor pretinde nimic în plus de

πεφυρμένως συμβαίνει. θάνατος δέ γε καί ζωή, δόξα καί άδοξία, πόνος καί ήδονή, πλούτος καί πενία, πάντα ταύτα επίσης συμβαίνει ανθρώπων τοίς τε άγαθοίς καί τοίς κακοίς, ούτε καλά δυνα ούτε αισχρά, ούτ' άρ' άγαθά ούτε κακά έστι.

12 Πώς πάντα ταχέως έναφανίζεται, τώ μέν κόσμφ αύτά τά σώματα, τώ δέ αιώνι αί μνήμαι αύτών' οία έστι τά αισθητά πάντα καί μάλιστα τά ήδονή δελεάζοντα ή τώ πόνω φοβούντα ή τώ τύφω διαβεβοημένα, πώς εύτελή καί εύκαταφρόνητα καί ρυπαρά καί εύφθαρτα καί νεκρά* νοεράς δυνάμεως έφιστάναι. τί είσιν ούτοι, ών αί υπολήψεις καί αί φωναί τήν εύδοξίαν <καί τήν άδοξίαν παρέχουσι>; τί έστι τό άποθανείν, καί διτι, εάν τις αύτό μόνον ιδη καί τώ μερισμώ τής έννοιας διαλύση τά έμφανταζόμενα αύτώ, ούκέτι άλλο τι υπολήπεται αύτό είναι ή φύσεως έργον' φύσεως δέ έργον εί τις φοβείται, παιδίον έστί' τούτο μέντοι ού μόνον φύσεως έργον έστί, αλλά καί συμφέρον αύτή. πώς άπτεται θεού άνθρωπος καί κατά τί έαυτού μέρος καί δταν πώς [έχη] διακέηται τό του άνθρώπου τούτο μόριον;

13 Ουδέν άθλιώτερον του πάντα κύκλω έκπεριερχομένου καί „τά νέρθεν γάς (φησίν) έρευνώντος" καί τά έν ταίς ψυχαίς των πλησίον διά τεκμάρσεως ζητούντος, μή αισθομένου δέ, διτι άρκεί προς μόνω τώ ένδον έαυτού δαίμονι είναι καί τούτον γνησίως θεραπεύειν. θεραπεία δέ αυτού, καθαρόν πάθους διατηρείν καί είκαιότητος καί δυσαρεστήσεως τής προς τά έκ θεών καί ανθρώπων γινόμενα, τά μέν γάρ έκ θεών αιδέσιμα δι' άρετήν. τά δέ έξ ανθρώπων φίλα διά συγγένειαν, έστι δέ διτε καί τρόπον τινά έλγεινά δι' άγνοίαν

la cel care le respectă.

Aruncă-te în dezordine, o, suflete, aruncă-te! Nu vei mai avea 6 ocazia să te bucuri de prețuire; viața este foarte scurtă pentru fiecare, iar a ta a ajuns aproape de sfârșit, și tu nu te respecti pe tine însuți, ci îți pui fericirea în sufletele altora.

Te lași influențat de impresiile care vin din afară? Oferă-ți 7 un răgaz pentru a mai învăța ceva bun și încetează să te lași purtat de colo-colo. Trebuie să te ferești totuși de o altă rătăcire: căci proști sunt cei care, chiar datorită acțiunilor lor, sunt obosiți de viață și cei care nu au niciun scop către care să-și călăuzească orice impuls al lor și, într-un cuvânt, reprezentările lor.

Fără a acorda o atenție deosebită celor ce se petrec în su8 fletul altuia nu poate fi observat cu ușurință un om nefericit; însă cei care nu urmăresc cu atenție mișcările propriului lor suflet sunt, în mod inevitabil, nefericiți.

Întotdeauna trebuie să-ți aduci aminte acestea: care este na9 tura întregului58 și care este a mea, care este raportul dintre aceasta și aceea, și ce fel de parte este ea și din ce univers; apoi ctrebuie să-ți amintești» că nu există nimeni care să te împiedice să acționezi și să vorbești întotdeauna în acord cu natura din care ești o parte.

Ca filosof, Teofrast59, comparând greșelile, ca și cum cineva 10 ar putea să le compare în mod obișnuit, susține că sunt mai grave erorile comise din cauza dorințelor decât cele comise din cauza mâniei60. Căci cel aprins de mânie, având o oarecare durere și o tainică remușcare, pare că se abate de la rațiune, în schimb cel care greșește din cauza dorințelor, învins de plăcere, apare într-un fel mai desfrânat și mai efeminat în

ἀγαθῶν καὶ κακῶν* οὐκ ἐλάττων ἢ πῆρωσις αὕτη τῆς στερισκούσης τοῦ διακρίνειν τὰ λευκά καὶ μέλανα.

14 Κάν τρις χίλια ἔτη βιώσεσθαι μέλλης, καὶ τοσαυτάκις μύρια, ὅμως μέμνησο ὅτι οὐδεὶς ἄλλον αποβάλλει βίον ἢ τούτον ὃν ζῇ, οὐδέ ἄλλον ζῇ ἢ ὃν ἀποβάλλει. εἰς ταύτον οὖν καθίσταται τό μήκιστον τῷ βραχυτάτῳ. τό γάρ παρόν πάσιν ἴσον καὶ τό ἀπολλύμενον οὖν ἴσον καὶ τό ἀποβαλλόμενον οὕτως ἀκαριαῖον ἀναφαίνεται. οὔτε γάρ τό παρωχηκός οὔτε τό μέλλον ἀποβάλοι ἂν τις· δ γάρ οὐκ ἔχει, πῶς ἂν τις τοῦτο αὐτοῦ ἀφέλοιτο; τούτων οὖν τῶν δύο αἰεὶ μεμνήσθαι ἑνός μὲν, ὅτι πάντα ἐξ αἰδίου ὁμοειδῆ καὶ ἀνακυκλούμενα καὶ οὐδέν διαφέρει, πότερον ἐν ἑκατόν ἔτεσιν ἢ ἐν διακοσίοις ἢ ἐν τῷ ἀπείρῳ χρόνῳ τὰ αὐτά τις ὁψεται· ἑτέρου δέ, ὅτι καὶ ὁ πολυχρονιώτατος καὶ ὁ τάχιστα τεθνηξόμενος τό ἴσον ἀποβάλλει, τό γάρ παρόν ἐστι μόνον οὐ στερίσκεσθαι μέλλει, εἴπερ γε ἔχει καὶ τοῦτο μόνον καὶ δ μή ἔχει τις οὐκ ἀποβάλλει.

15 Ὅτι πᾶν ὑπόληψις. δῆλα μὲν γάρ τὰ πρὸς τὸν Κυνικόν Μόνιμον λεγόμενα· δῆλον δέ καὶ τό χρήσιμον τοῦ λεγομένου, ἐάν τις αὐτοῦ τό νόστιμον μέχρι τοῦ ἀληθοῦς δέχεται.

16 Ὑβρίζει ἑαυτήν ἢ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ μάλιστα μὲν, ὅταν ἀπόστημα καὶ οἷον φύμα τοῦ κόσμου, ὅσον ἐφ' ἑαυτῇ, γένηται· τό γάρ δυσχεραίνειν τινι τῶν γινομένων ἀπόστασις ἐστὶ τῆς φύσεως, ἐν ἢ ὥς μέρη αἰ ἑκασταὶ τῶν λοιπῶν φύσεις περιέχονται. ἐπειτα δέ, ὅταν ἀνθρώπον τινα ἀποστραφῇ ἢ καὶ ἐναντία φέρεται ὥς βλάψουσα, οἷα εἰσιν αἰ τῶν ὀργιζομένων. τρίτον ὑβρίζει ἑαυτήν, ὅταν ἡσσάται ἡδονῆς ἢ πόνου, τέταρτον, ὅταν

greșelile sale. Așadar, pe drept cuvânt și ca un filosof demn de acest nume, Teofrast afirma că este mult mai vrednic de învinuire cel care greșește cu plăcere decât acela care comite o greșeală cu durere; într-un cuvânt, primul seamănă mai degrabă cu cineva care a fost mai înainte nedreptățit și apoi, constrâns de durere să se lase pradă mâniei, în schimb celălalt a fost împins de la sine să comită nedreptatea, stârnit fiind s-o facă din cauza dorințelor.

Astfel să acționezi, să exprimi și să gândești fiecare lucru, ca și 11 cum ai putea să părăsești chiar în această clipă viața. Căci, dacă zeii există⁶¹, a pleca dintre oameni nu este nimic primejdios: căci ei nu te-ar arunca în nenorocire; dar, dacă ei nu există sau nu se ocupă de cele omenești, la ce bun să trăiesc într-o lume lipsită de zei sau de providență? Însă zeii și există, se și preocupă de cele omenești și, pentru ca omul să nu ajungă în adevăratele nenorociri, i-au oferit toate mijloacele; pentru restul lucrurilor, dacă ar exista ceva rău, zeii ar fi prevăzut și asta, pentru ca în niciun fel omul să nu cadă în rău. (Ceea ce nu-l face mai rău pe om cum ar putea să facă mai rea viața omului?) Nici din ignoranță, nici fiindcă i-a fost cu neputință, chiar cunoscând toate acestea, să le prevină sau să le îndrepte, natura întregului nu ar putea să le treacă cu vederea sau să greșească atât de grav, fie din neputință, fie din nepricepere, încât binele și răul să se abată și asupra oamenilor buni, și asupra celor răi. Moartea, viața, faima, lipsa de faimă, suferința, plăcerea, bogăția, sărăcia, de toate acestea, deopotrivă, au parte și cei buni, și cei răi dintre oameni, chiar dacă ele nu sunt nici frumoase, nici

ὑποκρίνεται καί ἐπιπλάστως καί ἀναλήθως τι ποιή ἢ λέγη. πέμπτον, δταν πραξίν τινα ἑαυτῆς καί ορμήν ἐπ' οὐδέ να σκοπόν ἀφίη, ἀλλ' εἰκὴ καί ἀπαρα- κολουθήτως ὅτιοῦν ἐνεργή, δέον καί τὰ μικρότατα κατὰ τήν ἐπὶ τό τέλος αναφοράν γίνεσθαι* τέλος δέ λογικῶν ζώων τό ἐπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καί πολιτείας τῆς πρεσβυτάτης λόγῳ	rușinoase; așadar, nu sunt nici bune, nici rele⁶². Cum toate lucrurile dispar repede: trupurile înseși în lume ¹² și amintirea lor în veac! Astfel sunt toate obiectele sensibile și mai ales cele care ne ademenesc prin plăcere sau ne înspăimântă prin durere sau ne fac să scoatem strigăte din orgoliu: cum sunt
--	--

- 1 Paul Rabbow, *Seelenführung. Methodik der Exerzitien in der Antike*, Munich, 1954.
- 2 Michel Foucault, *Istoria sexualității*, voi. III - Preocuparea de sine, trad, de Cătălina Vasile, Editura Univers, București, 2004, și *Hermeneutica subiectului*. *Cursuri la Collège de France* (1981—1982), trad, de Bogdan Ghiu, Editura Polirom, Iași, 2004.
- 3 Pierre Hadot, *La citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle*, Arthème Fayard, Paris, 1992; *Ce este filozofia antică?*, Editura Polirom, Iași, 1997; *Exercices spirituels et philosophie antique*, Albin Michel, Paris, 2002; *La philosophie comme manière de vivre*, Albin Michel, Paris, 2002, și *Eloge de la philosophie antique*, Allia, Paris, 2003.
- 4 Pierre Hadot, *Exercices spirituels et philosophie antique*, ed. cit., pp. 19-74.
- 5 Vezi Philon din Alexandria, *Quis rerum divinarum heres sit*, cap. 253.
- 6 Vezi idem, *Legum allegoriarum libri*, III, 18.
- 7 Pierre Hadot, *Exercices spirituels et philosophie antique*, art. „Conversion“, pp. 223-235.
- 8 Pentru structura ternară a preocupării de sine în cadrul filozofiei stoice, vezi Pierre Hadot, „Une clé des Pensées de Marc Aurèle: les trois topoi philosophiques selon Epictète“, în *Exercices spirituels et philosophie antique*, ed. cit., pp. 165-192, și *La citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle*, ed. cit., pp. 119-248.
- 9 A. Long, „Hierocles on oikeiosis and self-perception“, în *Stoic Studies*, Cambridge, 1996, pp. 250-263.
- 10 Diogenes Laërtios, VII, 172 (*Stoicorum Veterum Fragmenta* [SAT], I, 609): „Διὰ τί οὖν, εἶπεν, ἐγὼ οὐκ αἰσθάνομαι ὅτι αἰσθανη;“
- 11 Gilbert Romeyer Dherbey, „La naissance de la subjectivité chez les stoïciens“, în *Les Stoïciens, études sous la direction de Gilbert Romeyer Dherbey, réunies et éditées par Jean-Baptiste Gourinat*, Vrin, Paris, 2005, pp. 277-291.
- 12 Simplicius, *Ln Aristotelis De anima*, p. 217, 36 Hayd (SVF, II, 395): ...ἐπὶ των συνθέτων το άτομωθέν υπάρχει εἶδος, καθ' ο ἰδίως παρὰ τοῖς ἐκ της Στοάς λέγεται ποιόν, ο και ἀθρόως ἐπιγίνεται και αὐ ἀπογίνεται καί τό αὐτό ἐν παντί τῷ του συνθέτου βίῳ διαμένει, καίτοι των μορίων ἄλλων ἄλλοτε γινομένων τε καί φθειρομένων.
- 13 E. Bréhier, *Cbrysippe et l'ancien stoïcisme*, P.U.F., Paris, 1951, pp. 110-111.
- 14 Diogenes Laërtios, VII, 85 (SVF, III, 178): Καθὰ φησιν ὁ Χρύσιππος ἐν τῷ πρώτῳ Περί τελῶν, πρώτον οἰκειον λέγων εἶναι παντί ζῳὴν την αὐτοῦ σύστασιν καί την ταύτης συνειδησιν. Toate citatele din Diogenes Laërtios traduse în limba română sunt din ediția Diogenes Laërtios, *Despre viețile și doctrinele filozofilor*, trad. rom. de. C.I. Bal-muş, studiu introductiv și comentarii de Aram M. Frenkian, Editura Polirom, Iași, 1997.
- 15 Galenus, *De Hippocratis et Platonis placitis*, II, 2, 9, 215 K. (SVF, II, 895): 'Α δ' οὖν υπέρ τῆς ἐγὼ φωνῆς ἐγράψεν ἐν τῷ πρώτῳ περί ψυχῆς ὁ Χρύσιππος υπέρ ἡγεμονικοῦ διαλεγόμενος.
- 16 Gérard Verbeke, *Dévolution de la doctrine du pneuma du stoïcisme à saint Augustin*, Paris—Louvain, 1945, pp. 12-15.
- 17(*Studies in Hellenistic Civilization*), 1990; R. Rădice, „Oikeiosis“. *Ricerche sul fondamento del pensiero stoico e sulla sua genesi*, introduzione di Giovanni Reale, Vita e Pensiero, Milano, 2000; C-U. Lee, *Oikeiosis: stoische Ethik in naturphilosophischer Perspektive*, Alber, Fribourg, 2002, și Mary-Anne Zagdoun, „Problèmes concernant 1

καί θεσμός. 17 Τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ὁ μὲν χρόνος στιγμή, ἡ δὲ οὐσία ρέουσα, ἡ δὲ αἴσθησις ἀμυδρά, ἡ δὲ δλου τοῦ σώματος σύγκβιςις εὐσηπτος, ἡ δὲ ψυχὴ ρεμβός, ἡ δὲ τύχη δυστέκμαρτον, ἡ δὲ φήμη ἀκριτον* συνελόντι δὲ εἰπεῖν, πάντα τὰ μὲν τοῦ σώματος ποταμός, τὰ δὲ τῆς ψυχῆς δνειρος καὶ τύφος, ὁ δὲ βίος	lipsite de valoare, vrednice de dispreț, murdare, trecătoare și moarte! Acordă întreaga atenție capacității minții: ce sunt cei ale căror păreri și ale căror glasuri oferă faima și contrariul acesteia? Ce înseamnă a muri? Dacă cineva ar cunoaște moartea în ea însăși și dacă, printr-o analiză a gândirii, ar împrăstia toate născocirile proprii
--	---

oikeiosis stoïcienne”, în *Les Stoïciens*, pp. 319-334.

18 Cf. Cicero, *De finibus*, III, 16, 18: Ex quo intellegi debet principium ductum esse a se diligendo (De aici rezultă că principiul acțiunii se întemeiază pe dragostea de sine). Toate citatele din Cicero, *De finibus...*, traduse în limba română sunt din ediția Cicero, *Despre supremul bine și supremul rău*, trad. rom. de Gheorghe Ceașescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

19 Cf. Diogenes Laërtios, VII, 85: Οὐτε γὰρ ἀλλοτριῶσαι εἰκός ἦν αὐτό <αὐτῷ> τό ζῶον, οὔτε ποιήσασαν αὐτό, μήτ' ἀλλοτριῶσαι μήτ' [οὐκ] οἰκειῶσαι. ἀπολείπεται τοίνυν λέγειν συστημαμένην αὐτό οἰκειῶσαι πρὸς ἑαυτό' οὕτω γὰρ τὰ τε βλάπτοντα διωθείται καὶ τὰ οικεῖα προσίεται (Intr-adevăr, n-ar fi fost firesc ca natura să îndepărteze ființa de ea însăși și s-o lase pe aceasta pe care a făcut-o să se înstrăineze și să fie lipsită de dragoste pentru propria ei constituție. Suntem deci siliți să spunem că natura, în constituirea animalului, l-a făcut să se iubească pe sine însuși; din această cauză el respinge tot ce-i este dăunător și primește tot ce-i este folositor).

20q uod est nemo, quin, cum utrumvis liceat, aptas malit et intégras omnis partis corporis quam, eodem usu, inminutas aut detortas habere (Astfel, se dovedește destul de limpede de ce iubim în chip firesc ceea ce ne impune natura inițial, fiindcă nimeni, pus în fața alternativei, nu preferă un corp diminuat sau deformat, chiar dacă îl utilizează ca pe unul sănătos, unuia bine legat și întreg în toate organele sale).

21 Vezi Panezio, *Testimonianze e frammenti*, introduzione, edizione, traduzione, note e apparati di commento a cura di Emmanuele Vimercati, Bompiani, Milano, 2002, p. 42 și p. 287.

22 Termenul *genium* apare la Seneca în *Epistulae morales ad Lucilium*, XC, 28; XCV, 41; CXI, 1, iar termenul *δαίμων* apare la Epictet în *Diatribes*, I, 14, 12; II, 5, 18; III, 1, 19; 1, 37; 13, 16; 22, 53; IV, 1, 109; 4, 39; la Marcus Aurelius, I, 6; II, 13, 17; III, 3, 6, 7, 12, 16; V, 10, 27; VII, 17; VIII, 45; X, 13; XII, 3.

23 Diogenes Laërtios, VII, 88: Εἶναι δ* αὐτό τούτο τὴν τοῦ εὐδαίμονος ἀρετὴν καὶ εὐροῖαν βίου, ὅταν πάντα πράττηται κατὰ τὴν συμφωνίαν τοῦ παρ' ἐκάστῳ δαίμονος πρὸς τὴν τοῦ τῶν δλων διοικητοῦ βούλησιν.

24 Marcus Aurelius, VIII, 48.

25 Idem, IV, 3: εἰς ἑαυτὸν ἀναχωρεῖν.

26 Vezi Diogenes Laërtios, VII, 87-89.

27 Vezi Tertullian, *De anima*, cap. 54 (SVF, II, 814), și *Commenta Lucani*, IX, 1, p. 289 Us (SVF, II, 817).

28 Vezi SVF, II, 817.

29 Epiphanius, *Adversus haereses*, III, 2, 9, p. 592, 26 D (SVF, 1,146-2).

30 Theodoretus, *Graecarum affectionum curatio*, V, 23 (SVF, II, 810-2); Sextus Empiricus, IX, 72 (SVF, II, 812); Diogenes Laërtios, VII, 157 (SVF, II, 811).

31 Vezi Scholia in Homeri *Iliadem*, Y, 65 (SVF, II, 815.).

32 Vezi SVF, II, 817.

33 Vezi SVF, II, 814.

34 Clement din Alexandria, *Stromata*, V, 1, p. 649 Pott. (SVF, II, 630): καθ' ον καὶ τον ιδίως ποιόν ἀναστήσεσθαι δογματίζουσι.

35α ὑτοῖς καὶ φίλοις καὶ πολίταις, καὶ τα αὐτὰ πείσεσθαι, καὶ τοῖς αὐτοῖς

πόλεμος καὶ ξένου ἐπιδημία, ἡ δὲ υστεροφημία λήθη, τί οὖν τό παραπέμψαι δυνάμενον; ἐν καὶ μόνον φιλοσοφία* τοῦτο δὲ ἐν τῷ τηρεῖ ν τον ἐνδον δαίμονα ἀνύβριστον καὶ ἀσινή, ἡδονῶν καὶ πόνων κρείττονα, μηδέν εἰκὴ ποιοῦντα μηδὲ διεψευσμένως καὶ μεθ' ὑποκρίσεως, ἀνενδεή τοῦ ἄλλον ποιήσαι τι ἢ μὴ ποιήσαι' ἐτι	închipuiri, ar considera că moartea nu este nimic altceva decât o lucrare a naturii. E pueril dacă cineva se teme de o lucrare a naturii. Apoi, aceasta nu este numai lucrarea naturii, ci și folositoare ei. Cum atinge omul Zeul și prin care din părțile sale și, când se întâmplă, cum este dispusă această parte din om?
--	--

συντεύξεσθαι καὶ τα αὐτά μεταχειριεῖσθαι, καὶ πάσαν πόλιν καὶ κώμην καὶ ἀγρόν ὁμοίως ἀποκαθίστασθαι. (Pentru trad, rom., vezi Nemesius din Emesa, Despre natura omului, traducere din greacă, introducere și note de W.A. Prager, Ed. Univers Enciclopedic Gold, București, 2012, p. 257.)

36 Origen, *Contra Celsum*, IV, 68 (SVF, II, 626): οἱ ἀπὸ της Στοάς οὐκ οἶδ' ὅπως ἀπαράλλακτους φασὶν ἐσεσθαι κατὰ περίοδον τοῖς ἀπο των προτέρων περιόδων πάντας, ινα μὴ Σωκράτης πάλιν γένηται, ἀλλ' ἀπαράλλακτός τις τῷ Σωκράτει, γαμήσων ἀπαράλλακτον τη Ξανθίππῃ καὶ κατηγορηθησόμενος ὑπὸ ἀπαράλλακτων Ἀνύτῃ καὶ Μελήτῳ. Οὐκ οἶδα δὲ πῶς ὁ μὲν κόσμος ἀεὶ ὁ αὐτός ἐστι καὶ οὐκ ἀπαράλλακτός ετερος ἐτέρῳ, τὰ δ' ἐν αὐτῷ οὐ τὰ αὐτά ἄλλα ἀπαράλλακτα. (Traducerea fragmentului în limba română îmi aparține.)

37 Simplicius, *In Aristotelisphysicorum libros commentaria*, voi. X, 886, 12-15 (SVF, II, 627): Αἰγόντες γάρ ἐκεῖνοι τον αὐτόν ἐμέ πάλιν γίνεσθαι ἐν τῇ παλιγγενεσία ζητοῦσιν εικόντως, πότερον εἰς εἶμι τῷ ἀριθμῷ ὁ νυν καὶ τότε διὰ τό τῇ οὐσία εἶναι ὁ αὐτός, ἢ τῇ κατατάξει τῇ εἰς ἄλλην καὶ ἄλλην κοσμοποιίαν διαφοροῦμαι.

38 Plutarh, *De communibus notitiis*, 36, 1077 E (SVF, II, 1064): Λέγει γοῦν Χρύσιππος εοικέναι τῷ μὲν ἀνθρώπῳ τον Δία καὶ τον κόσμον τῇ δε ψυχῇ τὴν πρόνοιαν' ὅταν οὖν ἡ ἐκπύρωσις γένηται, μόνον ἀφθαρτον ὄντα τον Δία των θεῶν ἀναχωρεῖν ἐπὶ τὴν πρόνοιαν, εἰθ' ὁμοῦ γενομένους ἐπὶ μιας τῆς τοῦ αἰθέρος οὐσίας διατελεῖν ἀμφοτέρους.

39 Chrysippos consideră că zeii nu sunt superiori oamenilor în virtute (Plutarh, *De communibus notitiis*, 33, 1076 A), în timp ce Seneca este de părere că înțeleptul ajunge să-l depășească pe Zeu (De providential, VI, 6; *Epistulae*, LXXIII, 12-16).

40 P. Hadot, *La citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle*, ed. cit., pp. 130—142.

41 Marcus Aurelius, XII, 3, 1.

42 II, 2; 17; III, 16; V, 33; VIII, 56; XI, 20; XII, 14; 26.

43 Cf. Marcus Aurelius, VI, 32.

44 Idem, III, 4, 1.

45 Marcus Aurelius, V, 26.

46 Marcus Aurelius, IV, 43.

47 Idem, V, 5.

48 P. Hadot, *La citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle*, ed. cit., p. 137.

49 Diogenes Laërtios, VII, 49: ...προηγείται γάρ ἡ φαντασία, εἰθ' ἡ διάνοια ἐκλαλητικὴ ὑπάρχουσα, ὁ πάσχει ὑπὸ τῆς φαντασίας, τοῦτο ἐκφέρει λόγῳ.

50 Marcus Aurelius, III, 11.

51 Marcus Aurelius, XII, 18.

52 Idem, VIII, 49.

53 Pierre Hadot, *La citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle*, ed. cit., p. 122.

54 Marcus Aurelius, III, 11.

55 Idem, VI, 13.

56 Pierre Hadot, „La physique comme exercice spirituel“, în *Exercices spirituels et*

δέ τά συμβαίνοντα καί ἀπονερόμενα δεχόμενον ὡς ἐκεῖθεν πόθεν ἐρχόμενα, δθεν αὐτός ἦλθεν* ἐπὶ πάσι δέ τον θάνατον ἔλεω τῇ γνώμῃ περιμένοντα ὡς οὐδέν ἄλλο ἢ λύσιν τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ἕκαστον ζῶον συγκρίνεται. εἰ δέ αὐτοῖς τοῖς στοιχεί- οῖς μηδέν δεινόν ἐν τῷ ἕκαστον διηνεκῶς εἰς ἕτερον μεταβάλλειν, διὰ τί	Nimic nu este mai nesuferit decât cel care dă pretutindeni 13 târcoale și „care cercetează măruntaiele pământului”, după cum spune «poetul» 63, și caută să afle, pe baza unei dovezi, ce se petrece în sufletele din apropierea lui, fără să înțeleagă că este de ajuns să se apropie numai de <i>daimon</i>-xă său interior⁶⁴ și să se îngrijească de el
--	--

philosophie antique, ed. cit., p. 151.

57 Marcus Aurelius, IV, 3: Τα πράγματα οὐχ ἀπτεται τῆς ψυχῆς. Aceeași idee apare și în cărțile V, 19; VI, 52; IX, 15.

58 Vezi Michel Foucault, Hermeneutica subiectului, ed. cit., p. 114.

59 Vezi Diatribe, I, 11, 14-15; 11, 39; II, 4, 7; III, 9, 1-11; 7, 20-22.

601 980; J.-M. André, La Philosophie à Rome, P.U.F., Paris, 1977; A. Michel, Az philosophie politique à Rome, d'Auguste à Marc Aurèle, Armand Colin, Paris, 1969, și R. MacMullen, Enemies of the Roman Order, Harvard University Press, Cambridge, 1966.

61 Vezi Michel Foucault, Hermeneutica subiectului, ed. cit., pp. 118-120.

62 Marcus Aurelius, I, 11.

63 Marcus Aurelius, IX, 23.

64 Idem, VIII, 34.

65 C/? Anne Banateanu, La théorie stoïcienne de l'amitié — Essai de reconstruction, coll. «Pensée antique et médiévale», Editions du Cerf, Paris, 2002, pp. 107-120.

66 Marcus Aurelius, II, 16.

67 Idem, II, 2. Cf. de asemenea IV, 22; VII, 29.

68 Marcus Aurelius, II, 16.

69 Idem, XI, 37: „[...] ἐν τῷ περὶ τὰς ὁρμῶν τόπῳ τὸ προσεκτικόν φυλάσσειν, ἵνα μεθ' ὑπεξαίρεσέως <ὧσιν> ἵνα κοινωνικοί, ἵνα κατ' ἀξίαν.”

70q uod inpediat” (în rest, înțeleptul întreprinde orice acțiune cu următoarea rezervă: „Dacă nu se întâmplă nimic care să se împotrivescă”).

71 Marcus Aurelius, XI, 4.

72 Diogenes Laërtios, VII, 105: ἀξίαν δέ τὴν μὲν τινα λέγουσι σύμβλησιν πρὸς τὸν ὁμολογούμενον βίον, ἥτις ἐστὶ περὶ πᾶν ἀγαθόν· τὴν δὲ εἶναι μέσσην τινα δύναμιν ἢ χρεῖαν συμβαλλομένην πρὸς τὸν κατὰ φύσιν βίον, ὁμοίον εἶπεν ἡντινα προσφέρεται πρὸς τὸν κατὰ φύσιν βίον πλοῦτος ἢ υἰγεία· τὴν δ' εἶναι ἀξίαν ἀμοιβήν δοκιμαστοῦ, ἥν αν ὁ ἐμπειρὸς τῶν πραγμάτων τάξῃ, ὁμοίον εἶπεν ἀμείβεσθαι πυρούς πρὸς τὰς σὺν ἡμίονῳ κριθάς.

73 Marcus Aurelius, VIII, 29.

74 Idem, II, 5.

75 Idem, IV, 24.

76 Vezi Pierre Hadot, Ce este filozofia antică?, ed. cit., p. 252.

77 Marcus Aurelius, XII, 1.

78 Idem, VI, 15.

79 Vezi Pierre Hadot, La citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle, ed. cit., pp. 187-188, și Exercices spirituels et philosophie antique, ed. cit., pp. 179—180.

80 Vezi Pierre Hadot, Ce este filozofia antică?, ed. cit., p. 231.

81 Marcus Aurelius, IX, 32.

82 Vezi Michel Foucault, Hermeneutica subiectului, ed. cit., pp. 265-271.

83 Marcus Aurelius, XII, 32.

84 Pierre Hadot, La citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle, ed. cit., pp. 192-193.

ὑπίδηταί τις τήν πάντων μεταβολήν καί διάλυσιν; κατὰ φύσιν γάρ* οὐδέν δέ κακόν κατὰ φύσιν. III Τά ἐν Καρνούντῳ ι Οὐχί τούτο μόνον δει λογίζεσθαι, ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπαναλίσκεται ὁ βίος καί μέρος ἐλαττον αὐτοῦ καταλείπεται, ἄλλὰ κάκεῖνο λογιστέον, ὅτι, εἰ ἐπὶ πλέον βιώῃ	cu adevărat. Grija pentru acesta înseamnă a-l păstra neîntinat de patimi, de capriciu și de nemulțumirea față de evenimentele provenite de la zei sau de la oameni. De fapt, cele care vin de la zei sunt respectate datorită supremației acestora, iar cele care vin de la oameni ne sunt dragi datorită relației de înrudire «cu
--	---

85 Marcus Aurelius, VI, 37.

86 Idem, VI, 46.

87 Idem, VIII, 7.

88 Idem, III, 16.

89 Vezi SVF, II, 912-927.

90 Marcus Aurelius, IV, 40.

91 Pierre Hadot, *La citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle*, ed. cit., pp. 162-163.

92 Idem, ibidem, pp. 148-160.

93 Marcus Aurelius, VII, 8.

94 Idem, VI, 32.

95 Idem, III, 10.

96 Marcus Aurelius, VIII, 36.

97 Idem, XI, 2.

98 Idem, XII, 1.

99 Marcus Aurelius, II, 5.

100 Pierre Hadot, *La citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle*, ed. cit., pp. 148—160.

101 Marcus Aurelius, IV, 5.

102 Idem, VII, 69.

103 Idem, II, 5.

104 Vezi Michel Foucault, *Hermeneutica subiectului*, ed. cit., p. 456.

105 Marcus Aurelius, VII, 35.

106 Idem, XII, 7.

107 Idem, VIII, 25.

108 Idem, IX, 36.

109 Cassius Dio, LXXII, 24, 1.

110 Exercices spirituels et philosophie antique, Albin Michel, Paris, 2002, p. 35.

111 Oratio VI (Philadelphoi), 81 c.

112 Suidae Lexikon, ed. A. Adler, vol. III, Stuttgart, 1967, cap. 214, p. 328, 24.

113 Arethae Scripta Minora, ed. L.G. Westerink, vol. I, Teubner, Leipzig, 1968, p. 305.

114 Ibidem, vol. II, p. 105, 5 (= I, 7, 7); Scholia in Lucianum, ed. H. Rabe, Teubner, Leipzig, 1906, p. 189 și p. 207 (= VIII, 25 și 37).

115 Ioannis Reuchlin, *De arte cabalistica libri très*, Hagenau, 1517, p. XXXV și p. XLVIII.

116 *The Meditations of the Emperor Marcus Antoninus*, ed. with translation and commentary by A.S.L. Farquharson, I—II, Oxford, 1944, retipărită 1968, pp. LXIV-LXVII.

117 Cf. A lui Marco Antonin filosofului *Commăntarii* (sau cărți de însemnare) care șie însuș le-au scris. De pre limba lăținească pre limba românească întorși. Fără numele traducătorului. Manuscris. Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj, Fondul Oradea, sec.

τις, ἐκεῖνό γε ἄδηλον, εἰ ἐξαρκέσει ὅμοια αὐτίς ἢ διάνοια πρὸς τὴν σύνεσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῆς θεωρίας τῆς συν- τεινοῦσης εἰς τὴν ἐμπειρίαν τῶν τε θείων καὶ τῶν ἀνθρωπείων. ἐάν γάρ παραληρεῖν ἀρξῇται, τό μὲν διαπνεῖσθαι καὶ τρέφεσθαι καὶ φαντάζεσθαι καὶ ὀρμάν καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, οὐκ ἐνδεήσῃ* τό δέ ἐαυτῷ χρήσθαι καὶ τοὺς τοῦ καθήκοντος ἀριθμούς ἀκριβοῦν καὶ τὰ προφαινόμενα διαρ- θροῦν καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ εἰ ἤδη ἐξακτέον αὐτόν ἐφιστάνειν καὶ ὅσα τοιαῦτα λογισμοῦ συγγεγυμνασμένου πάνυ χρήζει, προαποσβέννυται. χρή οὖν ἐπείγεσθαι οὐ μόνον τῷ ἐγγυτέρῳ τοῦ θανάτου ἐκάστοτε γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τό τὴν ἐννόησιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν παρακολούθησιν προ- απολήγειν.

2 Χρή καὶ τὰ τοιαῦτα παραφυλάσσειν, ὅτι καὶ τὰ ἐπιγινόμενα τοῖς φύσει γινομένοις ἔχει τι εὐχαρι καὶ ἐπαγωγόν. οἷον ἄρτου ὀπτωμένου παραρρήγνυται τινα μέρη καὶ ταῦτα οὖν τὰ διέχοντα οὕτως καὶ τρόπον τινά παρὰ τό ἐπάγγελμα τῆς αρτοποιίας ἔχοντα ἐπιπρέπει πως καὶ προθυμίαν πρὸς τὴν τροφήν ιδίως ἀνακινεῖ. πάλιν τε τὰ σύκα, ὁπότε ὠραιότατά ἐστι, κέχνηεν καὶ ἐν ταῖς δρυπεπέσιν ἐλαίαις αὐτό τό ἐγγύς τῇ σήψει ἰδιόν τι κάλλος τῷ καρπῷ προστίθῃσιν. καὶ οἱ στάχυες δέ κάτω νεύοντες καὶ τό τοῦ λεοντος ἐπισκύνιον καὶ ὁ τῶν συῶν ἐκ τοῦ στόματος ρέων ἀφρός καὶ πολλά ἕτερα, κατ' ἰδίαν εἰ τις σκοποῖ, πόρρω δντα τοῦ εὐειδούς δμῶς διὰ τό τοῖς φύσει γινομένοις ἐπακολουθεῖν συν- επικοσμεῖ καὶ

aceștia». Uneori «oamenii» sunt, într-un fel, demni de milă din pricina necunoașterii binelui și răului; acest neajuns nu este mai mic decât neputința de a distinge obiectele albe de cele negre.

Chiar dacă ți-ar fi dat să trăiești trei mii de ani, și tot atâția 14»,»

ani de zece mii de ori, amintește-ți totuși că nimeni nu pierde o altă viață decât cea pe care o trăiește și nici nu trăiește altă viață decât cea pe care o pierde. Așadar, viața cea mai lungă și viața cea mai scurtă înseamnă același lucru; căci prezentul este egal pentru toți și timpul care se pierde este, așadar, egal, iar cel care se duce pare astfel foarte scurt. De fapt, nimeni nu ar putea să piardă nici trecutul, nici viitorul; cum ar fi posibil să i se ia cuiva ceea ce nu are? Trebuie deci să-ți aduci aminte întotdeauna de aceste două principii: primul, că toate lucrurile au din eternitate același aspect și revin în cerc, și nu este nicio diferență dacă cineva va vedea aceleași lucruri⁶⁵ o sută de ani, două sute de ani sau un timp infinit; al doilea, că și cel cu o viață foarte lungă, și cel care moare în cel mai scurt timp suferă aceeași pierdere, fiindcă prezentul este singurul de care omul poate fi lipsit, dacă e adevărat că numai pe acesta îl are și nu poate să piardă ceea ce nu are⁶⁶.

Totul e părere⁶⁷. Sunt evidente obiectiile adresate cinicului 13

Monimos⁶⁸. Este de asemenea evidentă și utilitatea celor»

afirmate de el, dacă cineva admite ceea ce este agreabil în acestea în limita adevărului.

al XVIII-lea, 104 f.

118 Marcus Aurelius, Către sine însuși, studiu introductiv de Vasile Pârvan, traducere din grecește de Șt. Bezdechi, cu o prefață de E. Bezdechi, „Tipografiile Române Unite”, București, 1923.

119 V Pârvan, M. Aurelius Versus Caesar și L. Aurelius Commodus, Editura Minerva, București, 1909, p. 5.

ψυχαγωγεί* ὥστε, εἴ τις ἔχει πάθος καὶ ἐννοίαν βαθυτέραν πρὸς τὰ ἐν τῷ δῶν γινόμενα, σχεδὸν οὐδὲν οὐχὶ δόξει αὐτῷ καὶ τῶν κατ' ἐπακολούθησιν συμβαινόντων ἡδέως πῶς διασυνίστασθαι. οὗτος δὲ καὶ θηρίων ἀληθὴ χάσματα οὐχ ἥσσον ἡδέως δψεται ἢ ὅσα γραφεῖς καὶ πλάσται μιμούμενοι δεικνύουσιν, καὶ γράος καὶ γέροντος ἀκμήν τινα καὶ ὥραν καὶ τὸ ἐν παισὶν ἐπαφρόδιτον τοῖς ἑαυτοῦ, σῶφροσιν ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν δυνήσεται* καὶ πολλὰ τοιαῦτα οὐ παντὶ πιθανά, μόνῳ δὲ τῷ πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰ ταύτης ἔργα γνησίως ὠκειωμένῳ προσπεσεῖται.

3 Ἱπποκράτης πολλὰς νόσους ἰασάμενος αὐτός νοσήσας ἀπέθανεν. οἱ Χαλδαῖοι πολλῶν θανάτους προηγόρευσαν, εἴτα καὶ αὐτοὺς τὸ πεπρωμένον κατέλαβεν. Ἀλέξανδρος καὶ Πομπήιος καὶ Γάιος Καῖσαρ, δλας πόλεις ἄρδην τοσαυτάκις ἀνελόντες καὶ ἐν παρατάξει πολλὰς μυριάδας ὑπέων καὶ πεζῶν κατακόψαντες, καὶ αὐτοὶ ποτὲ ἐξήλθον τοῦ βίου. Ἡράκλειτος περὶ τῆς τοῦ κόσμου ἐκπυρώσεως τοσαῦτα φυσιολογήσας, ὕδατος τὰ ἐντός πληρωθεὶς, βολβίτῳ κατακεχρισμένος ἀπέθανεν. Δημόκριτον δὲ οἱ φθείρες, Σωκράτην δὲ ἄλλοι φθείρες ἀπέκτειναν. τί ταῦτα; ἐνέβης, ἐπλευσοῖς, κατήχθης' ἐκβηθι. εἰ μὲν ἐφ' ἑτέρον βίον, οὐδὲν θεῶν κενόν οὐδέ ἐκεῖ' εἰ δὲ ἐν αναισθησίᾳ, παύσῃ πόνων καὶ ἡδονῶν ἀνεχόμενος καὶ λατρεύων τοσούτῳ χεῖρονι τῷ ἀγγεῖῳ δσω περίεστι τὸ υπηρετοῦν- τὸ μὲν γάρ νοῦς καὶ δαίμων, τὸ δὲ γῆ καὶ λῦθος.

4 Μὴ κατατρίψῃς τὸ ὑπολειπόμενον τοῦ βίου μέρος ἐν ταῖς περὶ ἐτέρων φαντασίαις, ὁπόταν μὴ τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τι κοινωφελὲς ποιή' [τί γάρ ἄλλου ἔργου στερή]..., τουτέστι φανταζόμενος τί ὁ δεῖνα

Sufletul omului se aruncă în dezordine pe sine însuși mai cu 16 seamă când devine, atât cât stă în puterea lui, un abces și, ca să zic așa, o excrescență a lumii; a-și arăta nemulțumirea față de unul dintre evenimentele care au loc înseamnă o distanțare de natură, în care sunt conținute ca părți toate naturile celorlalte ființe. În al doilea rând, se aruncă în dezordine când respinge orice ființă umană sau se îndreaptă împotriva ei cu intenția de a o vătăma, cum fac, de pildă, sufletele celor aprinși de mânie. În al treilea rând, sufletul se aruncă în dezordine atunci când se lasă învins de plăcere sau de suferință. În al patrulea rând, când se preface și face sau spune ceva în mod fals și nesincer. În al cincilea rând, când acțiunile și impulsurile sale nu sunt îndreptate spre vreun scop anume, ci se produc fără rost, la întâmplare și în mod inconsecvent, în timp ce e de datoria noastră ca până și cele mai neînsemnate acțiuni să aibă loc ținând spre o finalitate; dar scopul ființelor raționale este acela de a se supune rațiunii și legii celei mai respectate cetăți și guvernări⁶⁹.

17

Durata vieții omenești e un punct, substanța sa - un flux, senzația - obscură, întreaga alcătuire a trupului - sortită unei rapide putrefacții, sufletul - un vârtej⁷⁰, soarta - greu de ghicit, faima - nesigură; pe scurt, tot ce ține de trup e un fluviu, iar tot ce ține de suflet - un vis și o vanitate, viața este un război și un popas făcut de un străin, iar renumele peste ani - uitare⁷¹. Cine poate, așadar, să ne însoțească în viață? Un singur și unic lucru: filosofia. Dar aceasta presupune păstrarea *daimon*-\Ăx interior la adăpost de orice dezordine și neajuns, mai puternic

πράσσει καὶ τίνος ἐνεκεν καὶ τί λέγει καὶ τί ἐνθυμεῖται καὶ τί τεχνάζεται καὶ ὅσα τοιαῦτα ποιεῖ ἀπορρέμβεσθαι τῆς τοῦ ἰδίου ἡγεμονικοῦ παρα- τηρήσεως. χρή μὲν οὖν καὶ τό εἰκὴ καὶ μάτην ἐν τῷ εἰρμῷ τῶν φαντασιῶν περιίστασθαι, πολὺ δὲ μάλιστα τό περίεργον καὶ κακοήθες, καὶ ἐθιστέον ἑαυτὸν μόνον φαντάζεσθαι, περί ὧν εἰ τις ἀφνω ἐπανέροιτο” τί νῦν διανοή; μετὰ παρρησίας παραχρήμα ἂν ἀποκρίναιο διὰ τό καὶ τό- ὡς ἐξ αὐτῶν εὐθύς δῆλα εἶναι διὰ πάντα ἀπλά καὶ εὐμενὴ καὶ ζώου κοινωνικοῦ καὶ ἀμελοῦντος ἡδονικῶν ἢ καθάπαξ ἀπολαυστικῶν φαντασμάτων ἢ φιλονεικίας τίνος ἢ βασκανίας καὶ υποψίας ἢ ἀλλου τινός ἐφ’ ὧ ἂν ἐρυθρίασειας ἐξηγούμενος, διὰ ἐν νῷ αὐτό εἶχες, ὁ γὰρ τοι ἄνθρωπος ὁ τοιοῦτος, οὐκ ἐστὶ ὑπερτιθέμενος τό ὡς ἐν ἀρίστοις ἤδη εἶναι, ἱερεὺς τις ἐστὶ καὶ ὑπουργός θεῶν, χρώμενος καὶ τῷ ἐνδον ἰδρυμένῳ αὐτοῦ, ὃ παρέχεται τὸν ἄνθρωπον ἀχραντον ἡδονῶν, ἀτρω- τον ὑπὸ παντός πόνου, πάσης ὕβρεως ἀνέπαφον, πάσης ἀναίσθητον πονηρίας, ἀθλητὴν ἀθλου τοῦ μεγίστου, τοῦ ὑπὸ μηδενός πάθους καταβληθῆναι, δικαιοσύνη βεβαμμένον εἰς βάθος, ἀσπαζόμενον μὲν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς τὰ συμβαίνοντα καὶ. ἀπονεμόμενα πάντα, μὴ πολλάκις δὲ μηδέ χωρὶς μεγάλης καὶ κοινωφελούς ἀνάγκης φανταζόμενον τί ποτέ ἄλλος λέγει ἢ πράσσει ἢ διανοεῖται, μόνον γὰρ τὰ ἑαυτοῦ πως ἐνεργοῖαι ἂν προσέχει καὶ τὰ ἑαυτῷ ἐκ τῶν ὅλων συγ- κλωθόμενα διηλεκτικῶς ἐννοεῖ κάκεῖνα μὲν καλὰ παρέχεται, ταῦτα δὲ ἀγαθὰ εἶναι πέπεισται ἢ γὰρ ἐκάστω νεομένη μοῖρα συνεμφέρεται τε καὶ συνεμφέρει. μέμνηται δὲ καὶ ὅτι συγγενὲς πάν

decât plăcerile și suferințele, nefăcând nimic la întâmplare, în mod fals și ipocrit, fără să aibă nevoie ca un altul să facă sau nu ceva; și chiar capabil să primească tot ce se întâmplă și tot ce îi e sortit ca venite din același loc din care și el a venit⁷²; și mai ales capabil să aștepte moartea cu sufletul împăcat⁷³, considerând-o nimic altceva decât o descompunere a elementelor din care este alcătuită fiecare viețuitoare. Și dacă pentru aceste elemente nu este nimic înspăimântător în faptul că fiecare se transformă, fără întrerupere, unul în altul, din ce cauză ar trebui cineva să se teamă de transformările și descompunerile tuturor lucrurilor? Căci este un lucru potrivit naturii și nimic din ceea ce se întâmplă potrivit naturii nu este rău.⁷⁴

CARTEA A III-A

Acestea au fost scrise la Carnuntum⁷⁵.

Nu trebuie ținut seamă numai de faptul că, în fiecare zi, 1 viața se duce și că o parte tot mai mică rămâne din ea, ci și de faptul că, în cazul în care cineva ar trăi mai mult, nu e deloc sigur dacă intelectul său, rămânând același, ar mai fi în stare să înțeleagă legătura dintre lucruri și să mediteze, ținând din răspuțeri să cunoască lucrurile divine și omenești⁷⁶. Deși acest om începe să o ia razna, totuși nu va înceta să respire, să se hrănească, să aibă reprezentări, impulsuri și atâtea alte funcții de acest fel. Dar mai întâi își pierde capacitatea de a se folosi de el însuși, de a cunoaște cu exactitate toate îndatoririle⁷⁷, de a analiza aparențele, de a-și da seama dacă este deja timpul să moară și alte astfel de activități care reclamă o gândire bine exersată. Așadar, trebuie să ne

τό λογικόν, καί ὅτι κήδεσθαι μέν πάντων ἀνθρώπων κατὰ τήν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἐστί, δόξης δέ οὐχί τῆς παρά πάντων ἀνθεκτέον, ἀλλά τῶν ὁμολογουμένως τῇ φύσει βιούντων μόνων, οἳ δέ μή οὕτως βιούντες ὅποιοι τινες οἴκοι τε καί ἔξω τῆς οἰκίας καί νύκτωρ καί μεθ' ἡμέραν, οἳοι μεθ' οἷων φύρονται, μεμνημένος διατελεῖ. οὐ τοίνυν οὔδέ τον παρά τῶν τοιούτων ἐπαινον ἐν λόγῳ τίθεται, οἷγε οὔδέ αὐτοῖ ἑαυτοῖς ἀρέσκονται.

5 Μῆτε ἀκούσιος ἐνέργει μῆτε ἀκοινώνητος μῆτε ἀνεξέταστος μῆτε ἀνθελκόμενος μῆτε κομψεία τήν διάνοιάν σου καλλω- πιζέτω μῆτε πολυρρήμων μῆτε πολυπράγμων ἔσο. ἐτι δέ ὁ ἐν σοι θεός ἐστὼ προστάτης ζώου ἀρρενος καί πρεσβύτου καί πολιτικού καί Ῥωμαίου καί ἀρχοντος, ἀνατεταχότος ἑαυτόν, οἷος ἂν εἴη τις περιμένων τό ἀνακλητικόν ἐκ τοῦ βίου εὐλυτος, μῆτε ὀρκου δεόμενος μῆτε ἀνθρώπου τίνος μάρτυρος. ἐνδον δέ τό φαιδρόν καί τό ἀπροσδεές τῆς ἔξωθεν υπηρεσίας καί [τό ἀπροσδεές] ἡσυχίας, ἦν ἄλλοι παρέ- χουσιν. ὀρθόν οὐν εἶναι χρή, οὐχί ὀρθούμενον.

6 Εἰ μέν κρεῖττον ευρίσκεις ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ δικαιοσύνης, ἀλήθειας, σωφροσύνης, ἀνδρείας καί καθάπαξ τοῦ ἀρκεῖσθαι ἑαυτῇ τήν διάνοιάν σου, ἐν οἷς κατὰ τόν λόγον τόν ὀρθόν πράσσοντά σε παρέχεται, καί [ἐν] τῇ εἰμαρμένη ἐν τοῖς ἀπροαιρέτως ἀπονεμομένοις εἰ τούτου, φημί, κρεῖττον τι ὅρας, ἐπ' ἐκεῖνο ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς τραπόμενος τοῦ ἀρίσ- του ευρισκομένου ἀπόλαυε. εἰ δέ μηδέν κρεῖττον φαίνεται αὐτοῦ τοῦ ἐνιδρυμένου ἐν σοι δαίμονος, τάς τε ἰδίας ὀρμάς ὑποτεταχότος ἑαυτῷ καί τάς φαντασίας ἐξετάζοντος καί τῶν αἰσθητικῶν πείσεων, ὥς ὁ Σωκράτης ἔλεγεν, ἑαυτόν

grăbim, nu numai pentru că suntem, cu fiecare moment, tot mai aproape de moarte, ci și pentru că, înainte de a muri, capacitatea de a gândi asupra lucrurilor și conștiința sleiesc.

Trebuie, de asemenea, avut în vedere că și evenimentele care 2 urmează după cele care se produc conform naturii au în ele ceva grațios și atrăgător. De exemplu, în timp ce se coace, pâinea crapă în unele părți și aceste crăpături astfel formate, deși se produc într-un fel contrar celor așteptate de la meșteșugul fabricării pâinii, oferă o oarecare plăcere și, în felul lor, stârnesc pofta de a mânca pâine. La rândul lor, smochinele, când sunt foarte coapte, plesnesc. Astfel, în cazul măslinelor care dau în pârg pe ramuri, chiar faptul că sunt aproape să putrezească adaugă fructului o frumusețe aparte. Și spicele care se apleacă la pământ, pielea de pe fruntea leului, balele care curg din gura mistreților și încă multe altele, care, dacă le-ar aprecia cineva în ele însele, deși sunt departe de un aspect frumos, totuși, datorită faptului că sunt consecințe ale legilor naturii, adaugă frumusețe și fascinează; de aceea, dacă cineva are un simț ascuțit și o gândire profundă asupra evenimentelor din întreg, nu va găsi aproape nimic, nici chiar printre cele care se întâmplă în consecință, care să nu se prezinte într-o oarecare măsură atrăgător. Acest om va privi în realitate fălcile deschise ale fiarelor cu o plăcere cu nimic mai mică decât în fața celor pe care pictorii sau sculptorii le reprezintă prin imitație. Chiar și în cazul unei bătrâne sau al unui bătrân, acesta va putea, cu ochii săi de înțelept, să observe o oarecare vigoare și o frumusețe a vârstei, la

ἀφειλκυκότος καί τοῖς θεοῖς ὑποτεταχότος ἑαυτόν καί τῶν ἀνθρώπων προκηδομένου* εἰ τούτου πάντα τά ἄλλα μικρότερα καί εὐτελέστερα εὐρίσκεις, μηδενί χώραν δίδου ἑτέρω, πρὸς δ ῥέψας ἀπαξ καί ἀποκλίνας οὐκέτι ἀπερισπάστως τό ἀγαθόν ἐκεῖνο, τό ἴδιον καί τό σόν, προτιμάν δυνήση. ἀντικαθήσθαι γάρ τῷ λογικῷ καί πολιτικῷ ἀγαθῷ οὐ θέμις οὐδ' ὅτιοῦν ἑτερογενές, οἷον τόν παρά τῶν πολλῶν ἐπαινουν ἢ ἀρχάς ἢ πλούτον ἢ ἀπολαύσεις ἡδονῶν* πάντα ταῦτα, κάν πρὸς ὀλίγον ἐναρμόζειν δόξη, κατεκράτησεν ἀφνω καί παρήνεγκεν. σύ δέ, φημί, ἀπλῶς καί ἐλευθέρως ἐλοῦ τό κρεῖττον καί τούτου ἀντέχου* κρεῖττον δέ τό συμφέρον, εἰ μὲν τό ὡς λογικῷ, τοῦτο τήρει' εἰ δέ τό ὡς ζῶω, ἀπόφηναι, καί ἀτύφως φύλασσε τήν κρίσιν* μόνον δπως ἀσφαλῶς τήν ἐξέτασιν ποιήση.

7 Μή τιμήσης ποτέ ὡς συμφέρον σεαυτοῦ, δ ἀναγκάσει σέ ποτέ τήν πίστιν παραβῆναι, τήν αἰδῶ ἐγκαταλιπεῖν, μισήσαι τινα, ὑποπτεῦσαι, καταράσασθαι, ὑποκρίνασθαι, ἐπιθυμήσαι τίνος τοίχων καί παραπετασμάτων δεομένου. ὁ γάρ τον ἑαυτοῦ νοῦν καί δαίμονα καί τά ὄργια τῆς τούτου ἀρετῆς προελόμενος τραγωδίαν οὐ ποιεῖ, οὐ στενάζει, οὐκ ἔρημίας, οὐ πολυπληθείας δεήσεται' τό μέγιστον, ζήσει μήτε διώκων μήτε φεύγων, πότερον δέ ἐπὶ πλέον διάστημα χρόνου τῷ σώματι περιεχομένη τῇ ψυχῇ ἢ ἐπ' ἔλασσον χρήσεται, οὐδ' ὅτιοῦν αὐτῷ μέλει* καν γάρ ἡδη ἀπαλλάσσεσθαι δέη, οὕτως εὐλυτος ἀπεισιν, ὡς <άν> ἄλλο τι τῶν αἰδημόνως καί κοσμίως ἐνεργεῖσθαι δυναμένων ἐνεργήσκειν, τοῦτο μόνον παρ' ὅλον τον βίον εὐλαβουμενος, τό τήν διάνοιαν ἐν τινι ἀνοικεῖω νοερού

fel cum, în cazul copiilor, va remarca farmecul acestora. Multe alte exemple de acest fel se vor întâlni, dar ele nu sunt elocvente pentru oricine, ci numai pentru cel care se dovedește cu adevărat familiarizat cu natura⁷⁸ și cu lucrările sale.

Hippocrate⁷⁹, după ce tratase multe boli, îmbolnăvinduse, 3 a murit; caldeenii⁸⁰ au prezis multora moartea, apoi și ei au atins capătul fixat de destin. Alexandru, Pompeius și Gaius «Iulius» Caesar, după ce au distrus de atâtea ori orașe întregi din temelie și după ce au secerat în luptă multe zeci de mii de călăreți și pedestrași, s-au dus și ei, în cele din urmă, din această viață. Heraclit, după ce a dat, conform principiilor naturii, atât de savante explicații despre distrugerea lumii prin foc, umplându-i-se viscerele cu apă, a murit mănjit cu bălegar⁸¹. Păduchii l-au ucis pe Democrit⁸², un alt fel de păduchi l-au ucis pe Socrate⁸³. Ce înseamnă toate acestea? Te-ai imbarcat, ai navigat, ai acostat: debarcă! Dacă va fi să te îndrepti către o altă viață, nici acolo nu lipsesc zeii; dacă va fi să ajungi în insensibilitate, vei înceta să mai înduri dureri și plăceri și să slujești învelișului «tău» fizic⁸⁴, cu atât inferior, cu cât partea din tine care îi slujește este superioară: căci aceasta este minte și *daimon*, cealaltă – țărână și sânge lăncezit. Nu-ți irosi partea rămasă din viață făcându-ți idei asupra 4 situației sau faptelor celorlalți, de vreme ce nu faci aceasta în vederea interesului comun. Căci te împiedici astfel să îndeplinești altă treabă, vreau să spun imaginându-ți ce și din ce cauză face ceva unul sau altul, ce spune, ce își dorește, ce uneltește și câte altele de acest fel

πολιτικού ζώου τροπή γενέσθαι.

*

8 Οὐδέν ἂν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ κεκολασμένου καί ἐκκεκαθαρμένου πυῶδες οὐδέ μὴν μεμωλυσμένον οὐδέ ὑπουλον εὐροις' οὐδέ ἄσυντελή τον βίον αὐτοῦ ἢ πεπρωμένη καταλαμβάνει, ὥς ἂν τις εἴποι τον τραγωδόν προ τοῦ τελέσαι καί διαδραματίσαι ἀπαλλάσσεσθαι* ἐτι δέ οὐδέν δούλον οὐδέ κομψόν οὐδέ προσδεμένον οὐδέ ἀπεσχισμένον οὐδέ υπεύθυνον οὐδέ ἐμφωλεύον.

9 Τὴν ὑποληπτικὴν δύναμιν σέβε. ἐν ταύτῃ τό πᾶν, ἵνα ὑπόληψις τῷ ἡγεμονικῷ σου μηκέτι ἐγγένηται ἀνακόλουθος τῇ φύσει καί τῇ τοῦ λογικοῦ ζώου κατασκευῇ* αὕτη δέ ἐπαγγέλλεται ἀπροπτωσίαν καί τὴν πρὸς ἀνθρώπους οἰκείωσιν καί τὴν τοῖς θεοῖς ἀκολουθίαν.

10 Πάντα οὖν ρίψας ταῦτα μόνα τὰ ὀλίγα σύνεχε καί ἐτι συμνημόνευε, ὅτι μόνον ζῇ ἕκαστος τό παρόν τοῦτο, τό ἀκαριαῖον- τὰ δέ ἄλλα ἢ βεβίωται ἢ ἐν ἀδήλῳ. μικρόν μὲν οὖν δὲ ζῇ ἕκαστος- μικρόν δέ τό τῆς γῆς γωνίδιον δπου ζῇ' μικρόν δέ και ἢ μηκίστη ὑστεροφημία και αὕτη δέ κατὰ διαδοχὴν ἀνθρωπαρίων τάχιστα τεθνηξομένων καί οὐκ εἰδότην οὐδέ εαυτούς, οὐτι γε τὸν πρόπαλαι τεθνηκότα.

11 Τοῖς δέ εἰρημένοις παραστήμασιν ἐν ἐτι προσέστω, τό δρον ἢ υπογραφὴν αἰεὶ ποιεῖσθαι τοῦ ὑποπίπτοντος φανταστοῦ, ὥστε αὐτό ὅποιον ἐστὶ κατ' οὐσίαν, γυμνόν, δλον δι' δλων διηρημένως βλέπειν καί τό ἴδιον ὄνομα αὐτοῦ και τὰ ὀνόματα ἐκείνων, ἐξ ὧν συνεκρίθη και εἰς ἃ ἀναλυθῆσεται, λέγειν παρ' ἐαυτῷ. οὐδέν γάρ οὕτως μεγαλοφροσύνης ποιητικόν, ὥς τό ἐλέγχειν ὁδῷ καί ἀληθείᾳ ἕκαστον τῶν τῷ βίῳ ὑποπιπτόντων δύνασθαι καί τό αἰεὶ οὕτως εἰς αὐτά

te determină să te îndepărtezi de atenția «pe care trebuie să o acorzi» propriei tale părți conducătoare a sufletului. Așadar, în înlănțuirea reprezentărilor, e nevoie să evităm ceea ce este la voia întâmplării și fără rost și, pe cât posibil, ceea ce este indiscret și dăunător; și trebuie să te obișnuiești să ai în minte numai reprezentările despre care, dacă oricine te-ar întreba pe neașteptate: „Ce gândești acum?”, să poți răspunde sincer pe loc: „cutare și cutare lucru”, prin care să fie de îndată clar că orice lucru e în tine simplu și bun și demn de o ființă socială și nepreocupată de imagini plăcute⁸⁵ ori, într-un cuvânt, atrăgătoare, căreia nu-i plac rivalitatea, invidia sau suspiciunea, nici alte lucruri de acest fel, pentru care ai roși dacă ai dezvălui că le ai în minte. Căci un asemenea om, care nu mai amână hotărârea de a fi, în sfârșit, printre cei mai buni, este un preot și un slujitor al zeilor, folosindu-se de ceea ce a fost sădit în el⁸⁶; acest lucru îl face pe om neîntinat de plăceri, invulnerabil la orice durere, ferit de orice act de violență, insensibil la orice răutate, atlet într-o întrecere mai mare, cea de a rămâne neatins de pasiuni, întărit până în străfundurile sale de spiritul de dreptate, pregătit să primească cu tot sufletul ceea ce i se întâmplă și ceea ce îi este rânduit de destin; el nu încearcă să-și imagineze niciodată, fără vreo cerință urgentă a interesului public, ce a spus un altul sau ce a făcut sau a gândit. Căci el își îndreaptă atenția numai către lucrurile care îl privesc și se gândește fără încetare la înlănțuirea din întreg a evenimentelor. De primele se achită în mod onorabil și este convins că celelalte sunt bune. Căci destinul

όραν, ώστε συνεπιβάλλειν ὁποῖω τινι τῷ κόσμῳ ὁποῖαν τινά τοῦτο χρεῖαν παρεχόμενον τίνα μὲν ἔχει ἀξίαν ἰὸς πρὸς τὸ δλον, τίνα δέ ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, πολίτην δυνατὰ πόλεως τῆς ἀνωτάτης, ἢς αἱ λοιπαὶ πόλεις ὡσπερ οἰκίαι εἰσὶν. τί ἐστὶ καὶ ἐκ τίνων συγκέκριται καὶ πόσον χρόνον πέφυκε παραμένειν τοῦτο τὸ τὴν φαντασίαν μοι νῦν ποιῶν καὶ τίνος ἀρετῆς πρὸς αὐτὸ χρεῖα, οἷον ἡμερότητος, ἀνδρείας, ἀληθείας, πίστεως, ἀφελείας, αὐταρκειάς, τῶν λοιπῶν, διό δει ἐφ' ἐκάστου λέγειν- τοῦτο μὲν παρὰ θεοῦ ἡκεῖ, τοῦτο δέ κατὰ τὴν σύλληξιν καὶ τὴν συμμηρομένην σύγκλωσιν καὶ τὴν τοιαύτην σύντευξιν τε καὶ τύχην, τοῦτο δέ παρὰ τοῦ συμφύλου καὶ συγγενούς καὶ κοινωνοῦ, ἀγνοοῦντος μέντοι δ τι αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐστίν. ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἀγνοῶ- διὰ τοῦτο χρῶμαι αὐτῷ κατὰ τὸν τῆς κοινωνίας φυσικόν νόμον εὐνως καὶ δικαίως, ἅμα μέντοι τοῦ κατ' ἀξίαν ἐν τοῖς μέσοις συστοχάζομαι.

12 Ἐάν τὸ παρὸν ἐνεργῆς ἐπόμενος τῷ ὀρθῷ λόγῳ, ἐσπουδασ- μένως, ἐρρωμένως, εὐμενῶς, καὶ μηδὲν <παρίης> παρεμ- πόρευμα, ἀλλὰ τὸν ἑαυτοῦ δαίμονα καθαρὸν ἐστῶτα τηρῆς, ὡς εἰ καὶ ἤδη ἀποδοῦναι δέοι' ἐάν τοῦτο συναπτής μηδὲν περιμένων μηδέ φεύγων, ἀλλὰ τῇ παρούσῃ κατὰ φύσιν ἐνεργείᾳ καὶ τῇ ὦν λέγεις καὶ φθέγγῃ Ῥωμαικῇ ἀλήθεια ἀρκούμενος, εὐζωήσεις. ἐστὶ δέ οὐδεὶς ὁ τοῦτο κωλύσαι δυνάμενος.

13 „Ὡσπερ οἱ ἰατροὶ ἀεὶ τὰ ὄργανα καὶ σιδήρια πρόχειρα ἔχουσι πρὸς τὰ αἰφνίδια τῶν θεραπευμάτων, οὕτω τὰ δόγματα συ ἑτοιμα ἔχε πρὸς τὸ τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα εἰδέναι, καὶ πάν καὶ τὸ μικρότατον οὕτω ποιεῖν ὡς τῆς ἀμφοτέρων πρὸς ἀλλήλα συνδέσεως μεμνημένον' οὔτε γάρ ἀνθρώπινόν

care

Îi este hărăzit fiecăruia este implicat în ordinea universală și implică această ordine. Acesta își amintește, de asemenea, că orice ființă rațională îi este rudă, că e conform naturii umane să se îngrijească de toți oamenii și că, de altfel, nu trebuie să se atașeze de părerea tuturor, ci numai de a celor care trăiesc în acord cu natura. Însă el continuă să țină minte ce fel de oameni sunt cei care trăiesc altfel, fie la ei acasă, fie altundeva, noaptea și ziua, și cu ce fel de oameni se amestecă. Totuși, el nu ia în considerare laudele care vin de la astfel de persoane nemulțumite până și de ele însele.

Nu acționa involuntar, nici împotriva interesului public, nici 5 fără o atentă cercetare și nici opunând rezistență; nici eleganța căutată să nu-ți împodobească intelectul; nu fi flecar, nici nu te amesteca în treburile altora. Mai mult chiar, zeul din tine⁸⁷ să fie protectorul unui bărbat în vârstă, dedicat cetății, roman, al unui comandant care se pune în poziția celui care așteaptă semnalul retragerii⁸⁸, pregătit să iasă din viață, fără să aibă nevoie de jurământ, nici de mărturia altuia. Lumină senină să fie în interiorul tău, să nu ai nevoie din afară de cârmaci și de liniștea pe care alții ți-o pot oferi. Trebuie, așadar, să stai drept, nu ținut drept⁸⁹.

Dacă în viața omenească tu găsești ceva mai bun decât 6 dreptatea, adevărul, prudența, curajul și, în general, faptul de a avea un intelect împăcat cu sine însuși, în situații în care te face să acționezi conform dreptei rațiuni⁹⁰ și «împăcat» cu destinul în cele care îți sunt hărăzite independent de alegerile

τι άνευ τής επί τά θεία
συναναφοράς ευ πράξεις ούτ'
έμπαλιν.

14 Μηκέτι πλανώ" ούτε γάρ τά
ύπομνημάτιά σου μέλλεις
άναγινώσκειν ούτε τάς τών
άρχαίων 'Ρωμαίων και Ελλήνων
πράξεις και τάς έκ τών
συγγραμμάτων έκλογάς, άς εις τό
γήρας έαυτώ άπετίθεσο. σπεύδε ούν
εις τέλος και τάς κενάς έλπίδας
άφείς σαυτώ βοήθει, εί τί σοι μέλει
σεαυτού, έως έξεστιν.

15 Ούκ ισασι, πόσα σημαίνει τό
κλέπτειν, τό σπείρει ν, τό ώνεΐσθαι,
τό ήσυχάζειν, τό όράν τά πρακτέα,
δ ούκ όφθαλμοίς γίνεται άλλ' έτερα
τινι δψει.

16 Σώμα, ψυχή, νοός' σώματος
αισθήσεις, ψυχής όρμαί, νοού
δόγματα, τό μέν τυπούσθαι
φανταστικώς και τών βοσκημάτων-
τό δέ νευροσπαστείσθαι όρμητικώς
και τών θηρίων και τών
ανδρογύνων και Φαλάριδος και
Νέρωνος" τό δέ τον νοούν ηγεμόνα
έχειν επί τά φαινόμενα καθήκοντα
και τών θεούς μή νομιζόντων και
τών τήν πατρίδα έγκα-
ταλειπόντων και τών <ότιούν>
ποιούντων, έπειδάν κλείσωσι τάς
θύρας. εί ούν τά λοιπά κοινά έστι
προς τά είρημένα, λοιπόν τό ίδιον
έστι τοού άγαθοού φιλείν μέν και
άσπάζεσθαι τά συμβαίνοντα και
συγκλωθόμενα αύτώ, τον δέ ένδον
έν τώ στήθει ίδρυμένον δαίμονα μή
φύρειν μηδέ θορυβεΐν δχλω
φαντασιών, αλλά ιλεων διατηρεΐν,
κοσμίως έπόμενον θεώ, μήτε
φθεγγόμενόν τι παρά τά άληθή μήτε
ένεργοΐντα παρά τά δίκαια, εί δέ
άπιστοΐσιν αύτώ πάντες άνθρωποι,
διτι άπλώς και αίδημόνως και
εύθύμως βίοι, ούτε χαλεπαίνει τινι
τούτων ούτε παρατρέπεται τής
όδοού τής άγούσης επί τό τέλος τοού
βίου, έφ' δ δει έλθεΐν καθαρόν,
ήσύχιον, εύλυτον, άβιάστως τή

tale⁹¹; ei bine, dacă zărești, repet,
ceva mai bun, întoarce-te către
acesta cu tot sufletul și bucură-te
de binele suprem descoperit. Dacă,
în schimb, nimic nu ți se pare mai
bun decât *daimon-ul* care se
găsește în tine, care și-a supus sieși
propriile sale impulsuri, care
examinează atent reprezentările
tale, care s-a smuls el însuși, după
cum spunea Socrate⁹², departe de
afectele simțurilor, care s-a supus
el însuși zeilor și le poartă de grijă
oamenilor; și dacă pe toate celelalte
le găsești mai puțin importante și
cu o valoare mai mică, nu lăsa în
tine loc nici unui alt lucru; căci,
odată ce ai înclinat către ele și te-ai
lăsat târât în această parte, nu ai
mai putea să prețuiești, în mod
constant, acel bine care îți este
propriu și îți aparține. Căci binelui
care este rațiune și viață politică nu
e permis să i se opună cele ce sunt
de natură diferită, precum laudele
din partea mulțimii, funcțiile,
bogăția sau bucuriile oferite de
plăceri. Toate acestea, chiar dacă,
pentru puțin timp, ar părea să se
potrivească cu natura noastră,
dintr-odată devin puternice și o fac
să se abată din drum. Tu însă, îți
spun, alege⁹³ simplu și liber ceea
ce este mai bun și atașează-te lui.
Mai bun este utilul. Dar, dacă
acesta este conform unei ființe
raționale, păstrează-l; dacă, în
schimb, este conform doar unui
animal, declar-o deschis și respectă
fără îngâmfare judecata formulată.
Numai astfel vei putea să realizezi
cercetarea cu temeinicie.

Să nu prețuiești niciodată, ca și
cum ți-ar fi de folos, ceea ce într-o
zi te va constrânge să încalci
credința, să renunți la pudoare, să
urăști pe cineva, să-l bănuiești, să-l
blestemi, să fii ipocrit sau să dorești
ceva ce are nevoie de pereți și de

ἑαυτοῦ μοῖρα συνηρμοσμένον.

IV

ι Τό ἐνδον κυριεῦον, ὅταν κατὰ φύσιν ἔχη, οὕτως ἔστηκε πρὸς τὰ συμβαίνοντα, ὥστε αἰετὸς πρὸς τὸ δυνατόν καὶ διδόμενον μετατίθεσθαι ραδίως. ὕλην γάρ ἀποτεταγμένην οὐδεμίαν φιλεῖ, ἀλλὰ ὅρμα μὲν πρὸς τὰ <προ>ηγούμενα μεθ' ὑπεξαίρεσews, τὸ δὲ ἀντεισαγόμενον ὕλην ἑαυτῷ ποιεῖ, ὥσπερ τὸ πυρ, ὅταν ἐπικρατῇ τῶν ἐπεμμιπόντων, ὑφ' ὧν ἂν μικρὸς τις λύχνος ἐσβέσθῃ* τὸ δὲ λαμπρὸν πυρ τάχιστα ἐξωκείωσεν ἑαυτῷ τὰ ἐπιφορούμενα καὶ κατηνάλωσε καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἐπὶ μεῖζον ἦρθη.

2 Μηδὲν ἐνέργημα εἰκὴ μηδὲ ἄλλως ἢ κατὰ θεώρημα συμπληρωτικόν τῆς τέχνης ἐνεργεῖσθω.

3 Αναχωρήσεις αὐτοῖς ζητοῦσιν ἀγροικίας καὶ αἰγιαλούς καὶ ὄρη, εἰώθας δὲ καὶ σύ τὰ τοιαῦτα μάλιστα ποθεῖν. ὁλον δὲ τοῦτο ἰδιωτικώτατόν ἐστιν, ἐξόν, ἥς ἂν ὥρας ἐθελήσης, εἰς ἑαυτὸν ἀναχωρεῖν. οὐδαμοῦ γάρ οὔτε ἡσυχιώτερον οὔτε ἀπραγμονέστερον ἄνθρωπος ἀναχωρεῖ ἢ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, μάλισθ' ὅστις ἔχει ἐνδον τοιαῦτα, εἰς ἃ ἐγκύψας ἐν πάσῃ εὐμαρείᾳ εὐθύς γίνεταί* τὴν δὲ εὐμάρειαν οὐδὲν ἄλλο λέγω ἢ εὐκοσμίαν. συνεχῶς οὖν δίδου σεαυτῷ ταύτην τὴν ἀναχώρησιν καὶ ἀνανέου σεαυτὸν* βραχέα δὲ ἔστω καὶ στοιχειώδη ἃ εὐθύς ἀπαντήσαντα ἀρκέσει εἰς τὸ πᾶσαν λύπην ἀποκλύσαι καὶ ἀποπέμψαι σε μὴ δυσχεραίνοντα ἐκείνοις ἐφ' ἃ ἐπανέρχῃ. τινι γάρ δυσχερανεῖς; τῇ τῶν ἀνθρώπων κακίᾳ; ἀναλογισάμενος τὸ κρίμα, ὅτι τὰ λογικὰ ζῶα ἀλλήλων ἐνεκεν γέγονε καὶ ὅτι τὸ ἀνέχεσθαι μέρος τῆς δικαιοσύνης καὶ ὅτι ἀκοντες ἀμαρτάνουσι καὶ πόσοι ἤδη

perdele. Căci cel care a preferat mintea sa, *daimon-ul* său interior și cultul secret⁹⁴ al virtuții acestuia nu face o tragedie, nu se vaită, nu va simți nevoia nici de singurătate, nici de mulțime; și, ceea ce este foarte important, va trăi fără să dorească și fără să fugă de ceva. Apoi, pe el nu-l interesează deloc dacă se va folosi de sufletul care înconjoară trupul pentru o perioadă de timp mai lungă sau mai scurtă, căci, în cazul în care ar trebui să părăsească viața, el pleacă atât de senin, ca cineva care îndeplinește una dintre acțiunile ce pot fi înfăptuite cu modestie și bună rânduială, având o singură grijă de-a lungul întregii sale vieți: ca intelectul să nu ajungă niciodată într-o situație nepotrivită unui viețuitor politic și dotat cu rațiune.

În intelectul celui care se stăpânește și se purifică nu ai putea să găsești nimic purulent, murdar și care supurează în interior. Destinul nu surprinde viața nedesăvârșită a acestuia, cum ar spune cineva despre un actor tragic că a părăsit scena înainte de a-și încheia rolul și de a se termina piesa.

Mai mult, nimic slugarnic nu vezi la el, nimic prefăcut, nimic care să-l lege sau să-l detașeze de lucruri, nimic pentru care să dea socoteală, nimic ascuns.

Respectă cu venerație facultatea de a forma opinii⁹⁵. Totul 9 depinde de ea, pentru că în partea conducătoare a sufletului tău niciodată nu ia naștere vreo opinie potrivnică naturii sau constituției ființei raționale. Aceasta garantează absența oricărei precipitări, familiaritatea cu oamenii⁹⁶ și apropierea față de zei.

Așadar, odată înlăturate toate celelalte, păstrează numai 10

διεχθρεύσαντες, ὑποπτεύσαντες, μισήσαντες, διαδορα- τισθέντες ἐκτέτανται, τετέφρωνται, παύου ποτέ, ἀλλὰ καί τοῖς ἐκ τῶν ὅλων ἀπονεμομένοις δυσχερανεῖς; ἀνανεωσάμενος τό διεζευγμένον τό* ἦτοι πρόνοια ἢ άτομοι, καί ἐξ ὧν ἀπεδείχθη ὅτι ὁ κόσμος ὥσανει πόλις, ἀλλὰ τὰ σωματικά σου ἀψεται ἐτι; ἐννοήσας ὅτι οὐκ ἐπιμίγνυται λείως ἢ τραχέως κινουμένῳ πνεύματι ἢ διάνοια, ἐπειδάν ἀπαξ ἐαυτήν ἀπολάβῃ καί γνωρίσῃ τήν ἰδίαν ἐξουσίαν, καί λοιπόν ὅσα περί πόνου καί ἡδονῆς ἀκήκοας καί συγκατέθου. ἀλλὰ τό δοξάριόν σε περισπάσει; ἀπιδών εἰς τό τάχος τῆς πάντων λήθης καί τό χάος τοῦ ἐφ' ἐκάτερα ἀπειρου αἰώνος καί τό κενόν τῆς ἀπηχίσεως καί τό εὐμετάβολον καί ἀκρίτον τῶν εὐφημεῖν δοκούντων καί τό στενόν τοῦ τόπου, ἐν ᾧ περιγράφεται* ὅλη τε γάρ ἡ γῆ στιγμή καί ταύτης πόστον γωνίδιον ἢ κατοικήσις αὕτη; καί ἐνταῦθα πόσοι καί οἳοί τινες οἱ ἐπαινεσόμενοι; λοιπόν οὖν μέμνησο τῆς ὑπο- χωρήσεως τῆς εἰς τοῦτο τό ἀγρίδιον ἐαυτοῦ καί προ παντός μή σπῶ μηδέ κατεντείνου, ἀλλὰ ἐλεύθερος ἔσο καί ὅρα τὰ πράγματα ὡς ἀνὴρ, ὡς ἄνθρωπος, ὡς πολίτης, ὡς θνητόν ζῶον. ἐν δέ τοῖς προχειροτάτοις, εἰς ἃ ἐγκύψεις, ταῦτα ἔστω τὰ δύο* ἐν μὲν, ὅτι τὰ πράγματα οὐχ ἀπτεται τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐξῷ ἐστήκεν ἀτρεμούντα, αἱ δέ οχλήσεις ἐκ μόνῃς τῆς ἐνδον ὑπολήψεως* ἕτερον δέ, ὅτι πάντα ταῦτα, ὅσα ὁράς, ὅσον οὐδέπω μεταβαλεῖ καί οὐκ ἐτι ἔσται' καί ὧν ἤδη μεταβολαῖς αὐτός παρατετύχηκας, συνεχῶς διανοοῦ. ὁ κόσμος ἀλλοίωσις, ὁ βίος ὑπόληψις.

4 Εἰ τό νοερόν ἡμῖν κοινόν, καί ὁ λόγος, καθ' οὗ λογικοί ἐσμεν, κοινός* εἰ τοῦτο, καί ὁ

αὐτοῦ κάτεγα precepte și amintește-ți, de asemenea, că fiecare trăiește numai momentul prezent, care este o clipă: restul fie au fost trăite, fie există în necunoscut. Scurt, prin urmare, este timpul pe care fiecare îl trăiește, mic este colțișorul de pământ unde își duce viața; scurtă este, de asemenea, chiar cea mai durabilă faimă postumă, și ea depinde de succesiunea acestor mici oameni care într-o clipită vor fi deja morți, fără să se cunoască nici măcar pe ei înșiși, cu atât mai puțin pe cel mort cu mult înaintea lor.

Preceptelor expuse mai sus să li se mai adauge încă unul:

formulează întotdeauna definiția și o descriere a obiectului»

a cărui imagine a operat asupra capacității tale reprezentative⁹⁷, așa încât să-ți dai seama ce este, în substanța sa, goală, în întregul său sub toate aspectele sale, și să-i indici, în sine însuși, propriul său nume și numele elementelor din care este alcătuit și în care urmează să se descompună. Căci nimic nu poate să-ți ofere astfel măreția sufletului ca puterea de a discerne cu metodă și în mod veridic fiecare dintre cele care ne cad sub simțuri în cursul vieții și de a le privi întotdeauna astfel încât să examinezi în același timp ce avantaj pot oferi acestei lumi, ce valoare au în raport cu întregul și ce valoare desemnează pentru om, care este locuitorul celei mai de frunte cetăți, față de care celelalte cetăți sunt ca niște simple case. Trebuie de asemenea să te întrebi ce este acest obiect, din ce elemente este alcătuit, pentru cât timp se va menține, în baza naturii sale, acest obiect care îmi determină acum această reprezentare și de ce virtute am nevoie față de el: de

προστακτικός τών ποιητέων ή μή λόγος κοινός* εί τούτο, καί ό νόμος κοινός* εί τούτο, πολίται έσμεν* εί τούτο, πολιτεύματος τίνος μετέχομεν* εί τούτο, ό κόσμος ώσανεί πόλις έστί* τίνος γάρ άλλου φήσει τις τό τών ανθρώπων πάν γένος κοινού πολιτεύματος μετέχειν; εκείθεν δέ, έκ τής κοινής ταύτης πόλεως, καί αυτό τό νοερόν καί λογικόν καί νομικόν ήμίν ή πόθεν; ώσπερ γάρ τό γεώδες μοι από τίνος γής απομεμέρισται καί τό υγρόν άφ' έτέρου στοιχείου καί τό πνευματικόν από πηγής τίνος καί τό θερμόν καί πυρώδες έκ τίνος ίδιας πηγής (ούδέν γάρ έκ τού μηδενός έρχεται, ώσπερ μηδ' είς τό ούκ όν άπέρχεται), ούτω δή καί τό νοερόν ήκει ποθέν.

5 Ό θάνατος τοιούτον, οϊον γένεσις, φύσεως μυστήριον* σύγκρισις έκ τών αύτών στοιχείων, εις ταύτά <λύσις>. δλως δέ ούκ έφ' ώ άν τις αίσχυνθείη* ού γάρ παρά τό έξής τώ νοερώ ζώω οудέ παρά τόν λόγον τής κατασκευής.

6 Ταύτα ούτως υπό τών τοιούτων πέφυκε γίνεσθαι έξ ανάγκης, ό δέ τούτο μή θέλων θέλει τήν συκήν οπόν μή έχειν. δλως δέ εκείνου μέμνησο, διτι έντός όλιγίστου χρόνου καί σύ καί ούτος τεθνήξεσθε, μετά βραχύ δέ οудέ όνομα ύμών ύπολειφθήσεται.

7 Άρον τήν ύπόληψιν, ήρται τό βέβλαμμαι' άρον τό βέβλαμμαι, ήρται ή βλάβη.

8 Ό χείρω αύτόν έαυτού άνθρωπον ού ποιεί, τούτο οудέ τόν βίον αύτού χείρω ποιεί οудέ βλάπτει ούτε έξωθεν ούτε ένδοθεν.

9 Ηνάγκασται ή τού συμφέροντος φύσις τούτο ποιείν.

ιθ Ότι „παν τό συμβαίνον δικαίως συμβαίνει” * δ έάν άκριβώς παραφυλάσσης, εύρήσεις* ού λέγω μόνον κατά τό έξής, άλλ' διτι κατά τό δίκαιον καί ώς άν υπό τίνος

exemplu de bunătate, de curaj, de adevăr, de bună-credință, de simplitate, de independență și de celelalte virtuți. Prin urmare, în fiecare caz trebuie să spui: acesta a venit de la Zeu, celălalt se datorează grupării și urzelii evenimentelor care au loc, unei coincidențe și unei întâmplări, acesta vine de la unul din neamul meu, de la o rudă, de la un tovarăș care cu siguranță nu cunoaște ceea ce este conform naturii pentru el. Eu, în schimb, nu-l cunosc; din acest motiv îl tratez, conform legii naturale a comunității, cu bunăvoință și în mod just; și în același timp îmi propun împreună cu el să ofer lucrurilor indiferente⁹⁸ un tratament adecvat valorii lor.

Dacă îți îndeplinești sarcina prezentă urmând dreapta 12 rațiune, cu zel, cu tărie, cu bunăvoință și iară să neglijezi nicio activitate mai puțin importantă, dacă îți păstrezi curat ω/mö-ul interior, ca și cum ar trebui să-l înapoiezi chiar în clipa asta, dacă legi această obligație de preceptul de a nu aștepta nimic și de a nu fugi de nimic, mulțumindu-te cu sarcina prezentă conform naturii și cu adevărul roman pe care îl afirmi în orice discurs și vorbă a ta, atunci vei avea o viață bună; și nu este nimeni care să te poată împiedica de la aceasta.

După cum medicii au întotdeauna la îndemână instru¹³

mente și ustensilele din fier necesare pentru a oferi ajutor în cazuri neprevăzute, tot așa să ai și tu pregătite principiile pentru a cunoaște lucrurile divine și omenești și pentru a îndeplini orice acțiune, chiar și pe cea mai neînsemnată, amintindu-ți de legătura reciprocă dintre aceste

ἀπονέμοντος τό κατ' ἀξίαν. παραφύλασσε οὖν ὡς ἥρξω, καί, ὅ τι ἂν ποιῇς, σὺν τούτῳ ποιεί, σὺν τῷ ἀγαθός εἶναι, καθό νενόηται ιδίως ὁ ἀγαθός. τοῦτο ἐπὶ πάσης ἐνεργείας σῶζε.

11 Μὴ τοιαῦτα ὑπολάμβανε, οἷα ὁ ὑβρίζων κρίνει ἢ οἷα σε κρίνειν βούλεται, ἀλλὰ ἴδε αὐτά, ὅποια κατ' ἀλήθειαν ἐστίν.

12 Δύο ταύτας ἐτοιμότητας ἔχειν αἰεὶ δει* τὴν μὲν πρὸς τό πράξαι μόνον διὰ τὸν ὅτι τῆς βασιλικῆς καὶ νομοθετικῆς λόγος ὑποβάλλη ἐπ' ὠφελείᾳ ἀνθρώπων* τὴν δὲ πρὸς τό μεταθέσθαι, ἐάν ἄρα τις παρὴ διορθῶν καὶ μετάγων ἀπὸ τίνος οἰήσεως. τὴν μὲντοι μεταγωγὴν αἰεὶ ἀπὸ τίνος πλ- θυνότητος, ὡς δικαίου ἢ κοινωφελούς, γίνεσθαι καὶ τὰ παραγαγόντα τοιαῦτα μόνον εἶναι δει, οὐχ ὅτι ἡδύ ἢ ἐνδοξον ἐφάνη.

13 „Λόγον ἔχεις; „ἔχω.“ „τί οὖν οὐ χρά; τούτου γάρ τό ἑαυτοῦ ποιοῦντος τί ἄλλο θέλεις;”

14 Ἐνυπέστης ὡς μέρος, ἐναφανισθήσῃ τῷ γεννήσαντι· μάλλον δὲ ἀναληφθήσῃ εἰς τὸν λόγον αὐτοῦ τὸν σπερματικόν κατὰ μεταβολήν.

15 Πολλὰ λιβανωτοῦ βωλάρια ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βωμοῦ* τό μὲν προκατέπεσεν, τό δ' ὕστερον, διαφέρει δ' οὐδέν.

16 Ἐντὸς δέκα ἡμερῶν θεὸς αὐτοῖς <τούτοις> δόξεις οἷς νῦν θηρίου καὶ πίθηκος, ἐάν ἀνακάμψῃ ἐπὶ τὰ δόγματα καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ λόγου.

17 Μὴ ὡς μύρια μέλλων ἔτη ζῇν. τό χρεῶν ἐπήρτηται· ἕως ζῆς, ἕως ἔξεστιν, ἀγαθός γενοῦ.

18 „Οσπὴν εὐσχολίαν κερδαίνει ὁ μὴ βλέπων τί ὁ πλησίον εἶπεν ἢ ἐπραξεν ἢ διανοήθη, ἀλλὰ μόνον τί αὐτός ποιεί, ἵνα αὐτό τοῦτο δίκαιον ἢ καὶ ὅσιον ἢ κατὰ τὸν ἀγαθόν* μὴ μέλαν ἥθος περιβλέπεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ

feluri de lucruri. Căci nu vei reuși nici în treburile omenești fără a» le avea în vedere pe cele divine, nici invers.

Nu mai rătăci: căci nu îți vei reciti nici memoriile⁹⁹, nici 14 faptele vechilor romani și greci, nici extrasele din operele pe care ți le-ai pus deoparte pentru bătrânețe. Prin urmare, caută să-ți îndeplinești scopul și, renunțând la speranțele deșarte, vino-ți în ajutor, cât timp îți mai stă încă în putință, dacă te preocupi de tine însuți.

Nu se știe câte sensuri pot avea cuvintele¹⁰⁰ a fura, a semăna, 15 a cumpăra, a fi liniștit, a vedea ceea ce trebuie făcut; acest lucru nu se realizează cu ochii, ci printr-un alt fel de vedere.

Trup, suflet, minte: trupului îi aparțin senzațiile, sufletu¹⁶ lui – impulsurile, minții – învățăturile¹⁰¹. A recepționa impresii cu ajutorul reprezentărilor este specific și animalelor, a fi mișcat de impulsuri cu ajutorul firelor «asemenea marionetelor este propriu și fiarelor, androginilor, lui Falaris¹⁰² și lui Nero; a avea mintea drept călăuză pentru cele ce se dovedesc îndatoriri este specific și celor care nu cred în zei, celor care-și părăsesc țara, celor care fac ceva, după ce au zăvorât porțile casei lor¹⁰³. Așadar, dacă toate acestea sunt comune celor pomeniți mai sus, rămâne o caracteristică a omului bun să iubească și să accepte evenimentele și tot ce i-a fost urzit lui de către destin, să nu murdărească d/zzm?? 2-ul situat în pieptul său, să nu-l tulbure cu mulțimea reprezentărilor, ci să-l mențină favorabil, pregătit să-l urmeze cu decență pe Zeu¹⁰⁴, fără să murmure ceva împotriva adevărului și fără să acționeze împotriva dreptății. Chiar dacă nu

τῆς γραμμῆς τρέχειν ὀρθόν, μὴ διερριμμένον.

19 Ὁ περὶ τὴν υστεροφημίαν ἐπτοημένος οὐ φαντάζεται ὅτι ἕκαστος τῶν μεμνημένων αὐτοῦ τάχιστα καὶ αὐτός ἀπο- θανεῖται* εἴτα πάλιν ὁ ἐκεῖνον διαδεξάμενος, μέχρι καὶ πάσα ἡ μνήμη ἀποσβῆ διὰ ἀπτομένων καὶ σβεννυμένων προιοῦσα. ὑπόθου δ', ὅτι καὶ ἀθάνατοι μὲν οἱ μεμνησόμενοι, ἀθάνατος δὲ ἡ μνήμη* τί οὖν τοῦτο πρὸς σέ; καὶ οὐ λέγω, ὅτι οὐδὲν πρὸς τὸν τεθνηκότα, ἀλλὰ πρὸς τὸν ζῶντα τί ὁ ἐπαινος, πλὴν ἄρα δι' οἰκονομίαν τινά; παρίης γάρ νῦν ἀκαίρως τὴν φυσικὴν δόσιν ἄλλου τινὸς ἔχομένην λόγου.

20 Λοιπόν, παν τὸ καὶ ὅπως οὖν καλὸν ἐξ ἑαυτοῦ καλὸν ἐστὶ καὶ ἐφ' ἑαυτὸ καταλήγει, οὐκ ἔχον μέρος ἑαυτοῦ τὸν ἐπαινον* οὔτε γοῦν χεῖρον οὔτε κρεῖττον γίνεται τὸ ἐπαινούμενον. τοῦτο φημι καὶ ἐπὶ τῶν κοινότερον καλῶν λεγομένων, οἷον ἐπὶ τῶν υλικῶν καὶ ἐπὶ τῶν τεχνικῶν κατασκευασμάτων* τὸ δὲ δὴ ὄντως καλὸν τίνας χρεῖαν ἔχει; οὐ μάλλον ἢ νόμος, οὐ μάλλον ἢ ἀλήθεια, οὐ μάλλον ἢ εὐνοία ἢ αἰδώς* τί τούτων διὰ τὸ ἐπαινεῖσθαι καλὸν ἐστὶν ἢ ψεγόμενον φθείρεται; σμαράγδιον γάρ ἑαυτοῦ χεῖρον γίνεται, ἐάν μὴ ἐπαινῆται; τί δὲ χρυσός, ἐλέφας, πορφύρα, λύρα, μαχαίριον, ἀνθύλλιον, δενδρύφιον;

21 Εἰ διαμένουσιν αἱ ψυχαί, πῶς αὐτάς ἐξ αἰδίου χωρεῖ ὁ ἀήρ; πῶς δὲ ἡ γῆ χωρεῖ τὰ τῶν ἐκ τοσούτου αἰῶνος θαπτομένων σώματα; ὥσπερ γάρ ἐνθάδε ἡ τούτων <μετά> ποσὴν τινα ἐπιδιαμονὴν μεταβολή καὶ διάλυσιν χώραν ἄλλοις νεκροῖς ποιεῖ, οὕτως αἱ εἰς τὸν ἄερα μεθιστάμεναι ψυχαί, ἐπὶ ποσὸν συμμείνασαι, μεταβάλλουσι καὶ χέονται καὶ ἐξάπτονται εἰς τὸν τῶν δλων σπερματικόν λόγον

toți oamenii îl cred că trăiește simplu, rezervat, modest și liniștit, «cel bun» nu se supără pe niciunul dintre ei, nici nu se abate din drumul care îl duce spre sfârșitul vieții, unde trebuie să ajungă curat, liniștit și degajat, împăcat pe deplin cu propria-i soartă.

CARTEA A IV-A105

Ceea ce stăpânește în interiorul nostru¹⁰⁶, când se con¹formează naturii, stă înaintea evenimentelor, astfel încât întotdeauna se schimbă cu ușurință față de ceea ce e posibil și față de ceea ce îi este dat. Căci nu iubește o materie prestabilită, ci, pe de o parte, se îndreaptă spre lucrurile preferabile¹⁰⁷, cu rezervă¹⁰⁸, iar, pe de altă parte, din orice obstacol face materia sa proprie, precum focul, când pune stăpânire pe lucrurile așezate deasupra lui, din pricina cărora o mică lampă s-ar stinge. Focul luminos, în schimb, foarte repede acaparează lucrurile aruncate deasupra-i și le mistuie și, întreținut chiar de ele, se ridică și mai mare. Nu desfășura nicio activitate la întâmplare și nici în alt fel decât urmând regulile care susțin arta¹⁰⁹ «de a trăi».

Caută¹¹⁰ pentru ele retrageri la țară, pe malul mării, în munți; 3 și tu obișnuiești să-ți dorești cu ardoare asemenea locuri. Dar tot acest lucru e cât se poate de prostesc, pentru că îți este permis să te retragi în tine însuți în orice clipă dorești. În niciun loc nu se poate un om retrage mai liniștit și mai lipsit de griji decât în sufletul său, mai ales cel care are în interiorul lui astfel de valori încât, aplecându-se pentru a le privi, ajunge îndată la o desăvârșită ușurare; și mărturisesc că această ușurare nu este altceva decât o bună rânduială a minții. Dăruiește-

ἀναλαμβανόμεναι καὶ τοῦτον τὸν τρόπον χώραν ταῖς προσσυνοικιζομέναις παρέχουσι. τοῦτο δ' ἂν τις ἀποκρίναιτο ἐφ' υποθέσει τοῦ τὰς ψυχὰς διαμένειν. χρή δέ μή μόνον ἐνθυμεῖσθαι τὸ πλήθος τῶν θαπτομένων οὕτως σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν ἐκάστης ἡμέρας ἐσθιομένων ζώων ὑφ' ἡμῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ζώων.

ὅσος γὰρ ἀριθμὸς καταναλίσκεται καὶ οὕτως πῶς θάπτεται ἐν τοῖς τῶν τρεφόμενων σώμασι, καὶ ὁμῶς δέχεται ἡ χώρα αὐτὰ διὰ τὰς ἐξαιματώσεις, διὰ τὰς εἰς τὸ ἀερώδες ἢ πυρώδες ἀλλοιώσεις. Τίς ἐπὶ τούτου ἡ ἱστορία τῆς ἀληθείας; διαίρεσις εἰς τὸ υλικόν καὶ εἰς τὸ αἰτιώδες.

22 Μὴ ἀπορρέμβεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ πάσης ορμῆς τὸ δίκαιον ἀποδιδόναι καὶ ἐπὶ πάσης φαντασίας σῶζειν τὸ καταληπτικόν.

23 Πάν μοι συναρμόζει δ σοι εὐάρμοστον ἐστίν, ὡ κόσμος* οὐδέν μοι πρόωρον οὐδέ δψιμον δ σοι εὐκαιρον, πάν μοι καρπὸς δ φέρουσιν αἱ σαί ὥραι, ὡ φύσις* ἐκ σου πάντα, ἐν σοι πάντα, εἰς σέ πάντα, ἐκεῖνος μὲν φησιν* „<ὦ> πόλι φίλη Κέκροπος *” συ δέ οὐκ ἐρεῖς* „ὦ πόλι φίλη Διός”;

24 „Ὀλίγα πρήσσε, φησίν, εἰ μέλλεις εὐθυμήσειν.” μήποτε ἄμεινον τἀναγκαῖα πράσσειν καὶ ὅσα ὁ τοῦ φύσει πολιτικοῦ ζώου λόγος αἶρει καὶ ὥς αἶρει; τοῦτο γάρ οὐ μόνον τὴν ἀπο τοῦ καλῶς πράσσειν εὐθυμίαν φέρει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπο τοῦ ὀλίγα πράσσειν. τὰ πλείστα γάρ ὧν λέγομεν καὶ πράσσομεν οὐκ ἀναγκαῖα ὄντα ἂν τις περιέλῃ, εὐσχωλώτερος καὶ ἀταρακτότερος ἐσται. δθεν δει καὶ παρ' ἑκάστα ἑαυτὸν ὑπομιμνήσκειν* μήτι τοῦτο οὐ τῶν ἀναγκαῖων; δει δέ μή μόνον πράξεις τὰς μὴ ἀναγκαῖας περιαιρεῖν, ἀλλὰ καὶ φαντασίας*

te, așadar, tot timpul unei asemenea retrageri și reînnoiește-te pe tine însuți. Să fie scurte însă și elementare principiile tale, care, îndată ce le-ai întâlnit, îți sunt suficiente pentru a îndepărta orice suferință și pentru a te trimite înapoi, fără supărare, la activitățile spre care te întorci. De fapt, ce lucru te nemulțumește? Răutatea oamenilor? Gândește-te la principiul că ființele raționale sunt născute unele pentru altele, că a se suporta unele pe altele este o parte a dreptății și că oamenii greșesc fără voia lor¹¹¹, iar toți cei care până acum s-au dușmănit, s-au bănuț și s-au urât, străpunși de lăncii, zac întinși la pământ și sunt cenușă; atunci calmează-te! Dar ești nemulțumit și de cele pe care întregul ți le-a hărăzit? Amintește-ți dilema: „providența, sau atomii”¹¹² și argumentele prin care s-a demonstrat că lumea este ca o cetate. Oare cele ce privesc trupul vor pune stăpânire pe tine? Atunci gândește-te că, odată ce s-a retras în sine însuși și și-a cunoscut propria-i putere, intelectul nu se amestecă cu mișcările plăcute sau violente ale suflului. Și, în rest, amintește-ți câte ai ascultat despre durere și plăcere, pentru care ți-ai dat asentimentul¹¹³. Poate te va frământa gloria mărunță? Privește iuțeala cu care peste toate se așterne uitarea, imensitatea timpului infinit, de o parte și de alta, deșertăciunea faimei, versatilitatea și lipsa de judecată a celor care par că te aclamă și îngustimea locului în care faima ta este circumscrișă! Căci întreg pământul este un punct¹¹⁴, și de aceea partea în care locuiești nu este oare un colțișor? Iar în acest colțișor câți și cât sunt cei ce te vor lăuda? În sfârșit, amintește-ți de

οὕτως γάρ οὐδέ πράξεις
παρέλκουσαι ἐπακολουθήσουσιν.

25 Πείρασον πῶς σοι χωρεῖ καὶ ὁ
του ἀγαθοῦ ἀνθρώπου βίος τοῦ
ἀρεσκομένου μὲν τοῖς ἐκ τῶν ὅλων
ἀπονεμομένοις, ἀρ- κουμένου δέ τῇ
ιδίᾳ πράξει δίκαια καὶ διαθέσει
εὐμενεῖ.

26 Ἐώρακας ἐκεῖνα, ἴδε καὶ ταῦτα.
σεαυτὸν μὴ τάρασσε* ἀπλῶσον
σεαυτὸν. ἀμαρτάνει τις; ἐαυτῷ
ἀμαρτάνει. συμ- βέβηκέ σοι τι;
καλῶς* ἐκ τῶν ὅλων ἀπ' ἀρχῆς σοι
συγ- καθείμαρτο καὶ συνεκλώθετο
πάν τό συμβαῖνον. τό δ' ὅλον,
βραχύς ὁ βίος* κερδαντέον τό
παρόν συν εὐλογιστία καὶ δίκη,
νῆφε ἀνειμένος.

*

27 „Ἡτοι κόσμος διατεταγμένος ἢ
κυκεῶν συμπεφορημένος μὲν, ἀλλ'
ἀκόσμος* ἢ ἐν σοι μὲν τις κόσμος
ὑφίστασθαι δύναται, ἐν δέ τῳ παντὶ
ἀκοσμία; καὶ ταῦτά οὕτως πάντων
διακεκριμένων καὶ διακεχυμένων
καὶ συμπαθῶν.

28 Μέλαν ἥθος, θήλυ ἥθος,
περισκελές ἥθος, θηριώδες, βοσ-
κηματώδες, παιδαριώδες, βλακικόν,
κίβδηλον, βωμολόχον, καπηλικόν,
τυραννικόν.

29 Εἰ ξένος κόσμου ὁ μὴ γνωρίζων
τά ἐν αὐτῷ δυντα, οὐχ ἦττον ξένος
καὶ ὁ μὴ γνωρίζων τὰ γινόμενα,
φυγὰς ὁ φεύγων τον πολιτικόν
λόγον* τυφλός ὁ καταμύων τῷ
νοερῷ δμματι* πτωχός ὁ ἐνδεής
ἐτέρου καὶ μὴ πάντα ἔχων παρ'
ἐαυτοῦ τὰ εἰς τον βίον χρήσιμα*
ἀπόστημα κόσμου ὁ ἀφιστάμενος
καὶ χωρίζων ἐαυτὸν τοῦ τῆς κοινῆς
φύσεως λόγου διὰ τοῦ δυσαρεστεῖν
τοῖς συμβαίνουσιν* ἐκείνη γάρ
φέρει τούτο, ἢ καὶ σέ ἠνεγκεν*
ἀπόσχιμα πόλεως ὁ τήν ἰδίαν
ψυχὴν τῆς τῶν λογικῶν ἀποσχίζων,
μιας οὔσης.

30 Ὁ μὲν χωρὶς χιτῶνος φιλοσοφεῖ,
ὁ δέ χωρὶς βιβλίου, ἄλλος οὗτος

retragerea pe acest mic câmp care
îți aparține și, înainte de orice, nu
te mai zbuciuma, nici nu te încorda,
ci fii liber, privește toate activitățile
ca un bărbat, ca un om, ca un
cetățean, ca o ființă muritoare. Iar
printre preceptele de ținut la
îndemână, asupra cărora te vei
apleca, să fie acestea două: primul,
că lucrurile nu ating sufletul 115, ci
se mențin în afara lui, nemișcate, în
timp ce tulburările provin numai din
judecata interioară 116; al doilea, că
toate aceste lucruri pe care le vezi
se vor transforma, în timp, și nu vor
mai fi. Gândește-te tot timpul la
câte transformări ai asistat tu
însuși. „Lumea este alterare, viața –
părere”. 117

Dacă intelectul ne este comun, și
rațiunea, datorită căreia 4 suntem
ființe raționale, ne este comună 118.
Dacă este așa, ne este comună și
rațiunea care ordonă ce lucruri
trebuie

J i făcute și care nu. Dacă este așa,
și legea ne este comună 119. Dacă
este așa, suntem cetățeni; dacă este
așa, aparținem unei comunități
politice; dacă este așa, lumea este
asemenea unui oraș. La ce altă
organizare politică comună s-ar
putea spune că participă întreg
neamul omenesc? De acolo, așadar,
din această cetate comună, provin
intelectul însuși, rațiunea și
facultatea de a da legi 120. Sau de
unde? Căci, așa cum partea
pământescă îmi este dată ca parte
ce provine din pământ, partea
umedă – dintr-un alt element și
suflul – dintr-un izvor asemănător,
căldura și focul – din alt izvor
specific (căci nimic nu se ivește din
nimic, după cum nimic nu se
întoarce în nimic), tot așa și
intelectul ne vine de undeva 121.

Moartea este, asemeni nașterii, o
taină a naturii: o combi5 nație a

ἡμίγυμνος' ἄρτους οὐκ ἔχω, φησί, καί ἐμμένω τῷ λόγῳ. - ἐγὼ δέ τροφάς τὰς ἐκ τῶν μαθημάτων ἔχω καί οὐκ ἐμμένω.

31 Τό τεχνίον δ' ἐμαθες φίλει, τούτῳ προσαναπαύου* τό δέ υπόλοιπον τοῦ βίου διέξελθε ὡς θεοῖς μὲν ἐπιτετροφῶς τὰ σεαυτοῦ πάντα ἐξ ὧν τῆς ψυχῆς, ἀνθρώπων δέ μηδενός μήτε τύραννον μήτε δοῦλον σεαυτὸν καθιστάς.

32 Ἐπινόησον λόγου χάριν τοὺς ἐπὶ Οὔεσπασιανοῦ καιροῦς, δῶκε τὰ αὐτά πάντα* γαμοῦντας, παῖδοτροφοῦντας, νοσοῦν- τας, ἀποθνήσκοντας, πολεμοῦντας, ἐορτάζοντας, ἐμπο- ρευομένους, γεωργοῦντας, κολακεύοντας, αὐθαδιζομένους, ὑποπτεύοντας, ἐπιβουλεύοντας, ἀποθανεῖν τινὰς εὐχομέ- νους, γογγύζοντας ἐπὶ τοῖς παροῦσιν, ἐρώντας, θησαυρίζοντας, ὑπατείας, βασιλείας ἐπιθυμοῦντας* οὐκοῦν ἐκεῖνος μὲν ὁ τούτων βίος οὐκ ἐτι οὐδαμοῦ. πάλιν ἐπὶ τοὺς καιροῦς τοὺς Τραϊανοῦ μετάβηθι* πάλιν τὰ αὐτά πάντα* τέθηκεν κά- κεινος ὁ βίος, ὁμοίως καί τὰς ἄλλας ἐπιγραφὰς χρόνων καὶ ὧν ἐθνῶν ἐπιθεώρει καὶ βλέπε, πόσοι κατενταθέντες μετὰ μικρόν ἐπεσον καὶ ἀνελύθησαν εἰς τὰ στοιχεῖα* μάλιστα δέ ἀναπολητέον ἐκείνους, οὓς αὐτός ἐγὼς κενὰ σπωμένους, ἀφέντας ποιεῖν τό κατὰ τὴν ἰδίαν κατασκευὴν καὶ τούτου ἀπρίξ ἔχεσθαι καὶ τούτῳ ἀρκεῖσθαι. ἀναγκαῖον δέ ὧδε τό μεμνήσθαι, ὅτι καὶ ἡ ἐπιστροφή καθ' ἑκάστην πράξιν ἰδίαν ἀξίαν ἔχει καὶ συμμετρίαν* οὕτως γάρ οὐκ ἀποδυσπετήσεις, εἴαν μὴ ἐπὶ πλεον ἢ προσήκε περί τὰ ἐλάσσω καταγίνῃ.

33 Αἰ πάλαι συνήθεις λέξεις γλωσσήματα νυν* οὕτως οὖν καὶ τὰ ονόματα τῶν πάλαι πολυσημῶν νῦν τρόπον τινὰ γλωσσήματά

acelorași elemente și o descompunere a acelorași elemente. În general, «moartea» nu este ceva de care cineva ar putea să se rușineze, fiindcă nu este contrară condiției viețuitorului rațional, nici principiului alcătuirii sale.

Aceste evenimente se produc astfel, prin efortul unor indivizi 6 de acest fel, printr-o necesitate naturală. Cel care nu dorește ca lucrurile să se petreacă astfel nu dorește ca smochinul să aibă sevă. Într-un cuvânt, amintește-ți aceasta, că, în scurt timp, și tu, și el veți muri și că, după o scurtă vreme, nici numele nu va mai rămâne după voi. Înlătură părerea: este înlăturat «și vaietul» „am fost vătă7 mat”; înlătură „am fost vătămat”: este înlăturat și prejudiciul.

Ceea ce nu îl face pe un om mai rău decât este nu îi face 8 nici viața mai rea și nu îl rănește nici din afară, nici din interior.

Împinsă de necesitate, natura folosului astfel procedează. 9

„Tot ceea ce se întâmplă se întâmplă după o rânduială 10 dreaptă”: dacă vei cerceta cu precizie, vei descoperi acest lucru. Nu spun numai că se întâmplă potrivit consecvenței, ci potrivit dreptății și ca și cum cineva le-ar fi hotărât fiecareia după merit. Supraveghează, așadar, după cum ai început și, orice ai face, fă-o cu această dorință, de a fi un om bun, potrivit cu felul specific în care este conceput un om bun. Acest principiu păstrează-l în orice activitate.

Nu emite despre lucruri opinii asemenea celor pe care omul 11 aflat în neorânduială le împărtășește sau vrea să le împărtășească, ci privește lucrurile așa cum sunt cu adevărat.

Aceste două principii se cuvine să le

ἐστὶν* Κάμιλλος, Καῖσων, Οὐόλεσος, Δεντάτος, κατ' ολίγον δέ καί Σκιπίων καί Κάτων, εἴτα καί Αὐγουστος, εἴτα καί Ἀδριανός καί Ἀντωνῖνος* ἐξίτηλα γάρ πάντα καί μυθώδη ταχύ γίνεται, ταχύ δέ καί παντελής λήθη κατέχωσεν. καί ταῦτα λέγω ἐπὶ τῶν θαυμαστῶς πως λαμψάντων· οἱ γάρ λοιποὶ ἅμα τῷ ἐκπνεῦσαι „αἱστοί, ἄπυστοι“. τί δέ καί ἐστὶν δλως τό ἀείμνηστον; δλον κενόν, τί οὖν ἐστὶ περὶ δ δεισποδὴν εἰσφέρεισθαι; ἐν τούτῳ* διάνοια δίκαια καί πράξεις κοινωνικαί καί λόγος, οἷος μήποτε διαψεύσασθαι, καί διάθεσις ἀσπαζομένη πᾶν τό συμβαῖνον ὡς ἀναγκαῖον, ὡς γνώριμον, ὡς ἀπ' ἀρχῆς τοιαύτης καί πηγῆς ρέον.

34 Ἐκὼν σεαυτὸν τῇ Κλωθοῖ συνεπιδίδου παρέχων συννήσαι οἷσιν ποτέ πράγμασι βούλεται.

35 Πᾶν ἐφήμερον, καί τό μνημονεύον καί τό μνημονευόμενον.

36 Θεώρει διηλεκτῶς πάντα κατὰ μεταβολὴν γινόμενα καί ἐθίζου ἐννοεῖν, ὅτι οὐδέν οὕτως φιλεῖ ἢ τῶν δλων φύσις ὡς τό τά δντα μεταβάλλειν καί ποιεῖν νέα δμοια. σπέρμα γάρ τρόπον τινά πᾶν τό δν τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐσομένου, σύ δέ μόνα σπέρματα φαντάζει τά εἰς γην ἢ μήτραν καταβαλλόμενα, τοῦτο δέ λίαν ιδιωτικόν.

37 Ἦδη τεθνήξῃ καί οὕπω οὔτε ἀπλοῦς οὔτε ατάραχος οὔτε ἀνύποπτος τοῦ βλαβῆναι ἂν ἐξωθεν οὔτε ἰλεως πρὸς πάντας οὔτε τό φρονεῖν ἐν μόνῳ τῷ δικαιοπραγεῖν τιθέμενος.

38 τά ἡγεμονικά αὐτῶν διάβλεπε καί τοὺς φρονίμους, οἷα μὲν φεύγουσιν, οἷα δέ διώκουσιν.

39 Ἐν ἄλλοτρίῳ ἡγεμονικῷ κακόν σόν οὐχ ὑφίσταται οὐδέ μὴν ἐν τινὶ τροπῇ καί ἑτεροιώσει τοῦ περιέχοντος. ποῦ οὖν; δπου τό περὶ κακῶν ὑπολαμβάνον σοι ἐστὶ.

ai întotdeauna pregătite: 12 să întreprinzi numai acele acțiuni pe care ți le sugerează, spre folosul oamenilor, regula puterii tale de împărat și legiutor; să îți schimbi părerea, dacă există cineva în stare să te corecteze sau să îți schimbe o părere oarecare. Este nevoie însă ca această schimbare să fie întotdeauna justificată de un argument convingător, precum cel al dreptății sau cel al folosului public; și numai de acest fel se cuvine să fie motivele care să te convingă, nu «te lăsa convins doar» fiindcă pare să se întrevadă ceva plăcut sau glorios.

„Ai rațiune?” „Am!” „De ce, atunci, nu o folosești?” „De 13 fapt, când rațiunea își îndeplinește menirea proprie, de ce îți dorești altceva?”

j»

Exiști ca parte. Vei dispărea în cel care te-a zămislit sau, mai 14 degrabă, vei fi absorbit, conform schimbării, în rațiunea seminală¹²² a aceluia.

Multe boabe de tămâie pe același altar: unul a căzut mai 13 înainte, altul, după aceea. Nu e nicio diferență.¹²³

Peste zece zile le vei părea un zeu celor cărora acum le pari 16 o fiară sau o maimuță, dacă te vei întoarce la principii și la respectul față de rațiune.¹²⁴

Nu te purta ca și cum ai avea de trăit zece mii de ani. 17 Necesitatea stă deasupra ta; cât timp trăiești, cât timp încă îți este permis, încearcă să devii bun.

Câtă tihnă își asigură acela care nu se uită la ce a spus, a 18 făcut sau a gândit vecinul, ci are în vedere numai ceea ce face el însuși, pentru ca această acțiune să fie dreaptă, sfântă și conformă omului bun. Nu da atenție unui caracter rău, ci aleargă drept spre linia de sosire,

τοῦτο οὖν μή ὑπο- λαμβανέτω καί
πάντα εὖ ἔχει, κὰν τό ἐγγυτάτω
αὐτοῦ, τό σωμάτιον, τέμνηται,
καίηται, διαπύσκηται, σήπηται,
δμως τό ὑπολαμβάνον περί τούτων
μόριον ἡσυχάζετω' τουτέστι,
κρινέτω μήτε κακόν τι εἶναι μήτε
ἀγαθόν, δ ἐπίσης δύναται κακῶ
ἀνδρί καί ἀγαθῶ συμβαίνειν. δ γάρ
<καί τῷ παρά φύσιν> καί τῷ κατὰ
φύσιν βιοῦντι ἐπίσης συμβαίνει,
τοῦτο οὔτε κατὰ φύσιν ἐστίν οὔτε
παρά φύσιν.

40 Ὡς ἐν ζῶον τόν κόσμον, μίαν
οὐσίαν καί ψυχὴν μίαν ἐπέχον,
συνεχῶς ἐπινοεῖν καί πῶς εἰς
αἰσθησιν μίαν τὴν τούτου πάντα
ἀναδίδοται καί πῶς ὁρμή μια πάντα
πράσσει καί πῶς πάντα πάντων
τῶν γινομένων συναίτια καί οἷα τις
ἡ σύλληψις καί συμμήρυσις.

41 Ψυχάριον εἰ βαστάζον νεκρόν,
ὡς Ἐπίκτητος ἔλεγεν.

42 Τοῖς ἐν μεταβολῇ γινομένοις
οὐδέν ἐστὶ κακόν, ὡς οὐδέ ἀγαθόν
<τοῖς> ἐκ μεταβολῆς
ὑφισταμένοις.

43 Ποταμός τις ἐστὶ τῶν γινομένων
καί ρεῦμα βίαιον ὁ αἰὼν* ἀμα τε
γάρ ὠφθη ἕκαστον, καί
παρενήρεται καί ἄλλο
παραφέρεται, τό δέ ἐνεχθήσεται.

44 Πανπό συμβαῖνον οὕτως
σύνηθες καί γνώριμον ὡς τό ρόδον
ἐν τῷ ἔαρι καί ὁπώρα ἐν τῷ θέρει
τοιοῦτον γάρ καί νόσος καί
θάνατος καί βλασφημία καί
ἐπιβουλή καί ὅσα τούς μωρούς
εὐφραίνει ἢ λυπεῖ.

45 Τὰ ἐξῆς αἰεὶ τοῖς
προηγησαμένοις οἰκείως
ἐπιγίνεται* οὐ γάρ οἷον
καταρίθμησις τις ἐστὶν
ἀπηρημένων καί μόνον τό
κατηναγκασμένον ἔχουσα, ἀλλὰ
συνάφεια εὐλογος* καί ὥσπερ
συντέτακται συνηρμοσμένως τὰ
δντα, οὕτως τὰ γινόμενα οὐ
διαδοχὴν ψιλὴν, ἀλλὰ θαυμαστήν

fără să te abați din drum.

Cel care este atras de faima după
moarte nu își imaginează 19 că
fiecare dintre cei care îi păstrează
amintirea va muri și el în cel mai
scurt timp; apoi, la rândul său, cel
care îi va urma, până când orice
amintire se va pierde, trecând-o de
la unul la altul asemenea torțelor
care se aprind și apoi se sting. Dar
presupune că cei care își vor aminti
de tine sunt nemuritori și că
nemuritoare este amintirea ta. Ce
înseamnă pentru tine aceasta? Și nu
mai spun că pentru cel care a murit
nu înseamnă nimic. Dar, pentru cel
care trăiește, ce înseamnă lauda,
dacă nu e de dragul unui avantaj
practic?

Tu lași deoparte însă, în mod
nepotrivit, darul natural, ținând de
o altă rațiune.

În rest, frumosul, oricum ar fi el,
este frumos prin sine în 20 suși și se
desăvârșește prin sine însuși și nu
are lauda ca parte din el. Așadar,
lucrul lăudat nu devine nici mai rău,
nici mai bun. Același lucru spun și
despre cele ce sunt numite, în mod
obișnuit, frumoase, precum
obiectele materiale și produsele
artelor. Într-adevăr, ceea ce este
frumos prin esența sa de ce altceva
are nevoie? De nimic mai mult
decât de ceea ce au nevoie legea
sau adevărul sau bunăvoința sau
rușinea. Care dintre aceste lucruri e
frumos datorită laudei sau nu e
frumos din pricina criticii?
Smaraldul își pierde oare valoarea
dacă nu e lăudat? Sau aurul,
fildesul, purpura, lira, un pumnal, o
floricică, un pomișor?

Dacă sufletele supraviețuiesc, cum
«se face că» aerul le 21 cuprinde
din veșnicie? Cum «se face că»
pământul cuprinde trupurile celor
îngropați de atâta timp? De fapt,

τινα οικειότητα ἐμφαίνει.

46 Ἀεὶ τοῦ Ἡρακλείτειον μεμνήσθαι, διὰ γῆς θάνατος ὕδωρ γενέσθαι καὶ ὕδατος θάνατος ἀέρα γενέσθαι καὶ ἀέρος πῦρ καὶ ἔμπαλιν. μεμνήσθαι δὲ καὶ τοῦ ἐπιλανθανομένου, ἢ ἡ οδὸς ἀγεί* καὶ διὰ, ὡ μάλιστα διηλεκτῶς ὁμιλοῦσι, λόγῳ τῷ τὰ δὲ διοικούντι, τούτῳ διαφέρονται* καὶ οἷς καθ' ἡμέραν ἐγκυροῦσι, ταῦτα αὐτοῖς ξένα φαίνεται* καὶ διὰ οὐ δεῖ ὥσπερ καθεύδοντας ποιεῖν καὶ λέγειν, καὶ γὰρ καὶ τότε δοκοῦμεν ποιεῖν καὶ λέγειν" καὶ διὰ οὐ δεῖ <ὥς> παῖδας τοκεῶνων, τουτέστι κατὰ ψιλόν, καθότι παρελήφαμεν.

47 „Ὡσπερ εἰ τις σοι θεῶν εἶπεν, διὰ αὐρίον τεθνήξῃ ἢ πάντως γε εἰς τρίτην, οὐκέτ' ἂν παρά μέγα ἐποιού τὸ εἰς τρίτην μάλλον ἢ αὐρίον, εἰ γε μὴ ἐσχάτως ἀγεννῆς εἶ" (πόσον γὰρ ἐστὶ τὸ μεταξύ;) οὕτως καὶ τὸ εἰς πολλοστόν ἐτος μάλλον ἢ αὐρίον μηδὲν μέγα εἶναι νόμιζε.

48 Ἐννοεῖν συνεχῶς πόσοι μὲν ἰατροὶ ἀποτεθνήκασι, πολλάκις τὰς ὀφρὺς ὑπὲρ τῶν ἄρρωστων συσπᾶσαντες' πόσοι δὲ μαθηματικοί, ἄλλων θανάτους ὥς τι μέγα προειπόντες „πόσοι δὲ φιλόσοφοι, περὶ θανάτου ἢ ἀθανασίας μυρία δια- τεινόμενοι' πόσοι δὲ ὀριστεῖς, πολλοὺς ἀποκτείναντες' πόσοι δὲ τύραννοι, ἐξουσία ψυχῶν μετὰ δεινοῦ φρυάγματος ὥς ἀθάνατοι κεχρημένοι" πόσοι δὲ πόλεις δλαι, ἢ οὕτως εἰπω, τεθνήκασιν, Ἐλίκη καὶ Πομπήιοι καὶ Ἡρακλάνου καὶ ἄλλαι ἀναρίθμητοι. ἐπιθὶ δὲ καὶ ὅσους οἶδας, ἄλλον ἐπ' ἄλ- λω" ὁ μὲν τούτῳ κηδεύσας εἵτα ἐξετάθη, ὁ δὲ ἐκείνου, πάντα δὲ ἐν βραχεί, τὸ γὰρ δλον, κατιδεῖν ἀεὶ τὰ ἀνθρώπινα ὥς ἐφήμερα καὶ εὐτελή καὶ ἐχθρὰ μὲν μυξάριον, αὐρίον δὲ τάριχος ἢ τέφρα, τὸ ἀκαριαῖον οὖν τοῦτο τοῦ χρόνου κατὰ φύσιν

după cum, în acest caz, corpurile, transformându-se și descompunându-se după un timp, lasă locul altor cadavre, tot așa și sufletele, înălțându-se în aer, după ce au rămas împreună un timp oarecare, se transformă, se dispersează, se aprind, reabsorbite în rațiunea seminală a întregului, și în acest fel lasă loc sufletelor care vin acolo să caute un alt loc. Astfel ar putea răspunde cineva în ipoteza că sufletele supraviețuiesc¹²⁵. Se cuvine însă să avem în vedere nu numai marea cantitate de cadavre astfel îngropate, ci și pe aceea a animalelor mâncate în fiecare zi de noi și de alte animale. Căci ce mare număr de animale se consumă și astfel sunt îngropate în trupurile celor ce le-au mâncat! Totuși e loc pentru acestea, pentru că ele se transformă în sânge și pentru că se schimbă în aer sau în foc. Cum se procedează în acest caz pentru expunerea adevărului? Trebuie făcută distincția între aspectul material și cel causal.¹²⁶

Nu te lăsa dus dintr-un loc în altul, ci la orice impuls păs²² trează dreptatea și la orice reprezentare păstrează-ți capacitatea de înțelegere.

Orice mi se potrivește mie, o, lume, ți se potrivește și ție; ²³ nimic nu mi se întâmplă prea devreme sau prea târziu din ceea ce pentru tine se întâmplă la timpul potrivit. Pentru mine e fruct orice produc anotimpurile tale, o, natură: de la tine vine orice lucru, în tine există orice lucru, în tine se întoarce orice lucru. Spune cineva: „O, scumpă cetate a lui Cecrops!" ¹²⁷ Și tu n-ai putea să spui: „O, scumpă cetate a Zeului" ¹²⁸?

„Fă puține lucruri, spune «Democrit», dacă îți dorești să ²⁴ obții mulțumirea sufletescă". ¹²⁹

διελθεῖν καί ἰλεων καταλύσαι, ὥς ἂν εἰ ἔλαια πέπειρος γενομένη ἐπιπτεν, εὐφημούσα τὴν ἐνεγκούσαν καί χάριν εἰδυῖα τὴν φύσαντι δένδρω.

49 Ὅμοιον εἶναι τῇ ἀκρᾷ, ἢ διηνεκῶς τὰ κύματα προσήσσε-ται ἢ δὲ ἐστήκε καὶ περὶ αὐτὴν κοιμίζεται τὰ φλεγμῆναντα τοῦ ὕδατος. „Ἀτυχὴς ἐγώ, ὅτι τοῦτό μοι συνέβη.” οὐμενοῦν ἄλλ’ εὐτυχὴς ἐγώ, ὅτι τούτου μοι συμβεβηκότος ἀλυπος διατελώ, οὔτε ὑπὸ παρόντος θραυόμενος οὔτε ἐπιὸν φοβούμενος. συμβῆναι μὲν γάρ τό τοιοῦτο παντὶ ἐδύνατο, ἀλυπος δὲ οὐ πᾶς ἐπὶ τούτῳ ἂν διετέλεσε. διὰ τί οὖν ἐκεῖνο μάλλον ἀτύχημα ἢ τοῦτο εὐτύχημα; λέγεις δὲ ὅλως ἀτύχημα ἀνθρώπου, ὃ οὐκ ἐστὶν ἀπότευγμα τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου; ἀπότευγμα δὲ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δοκεῖ σοι, ὃ μὴ παρὰ τὸ βούλημα τῆς φύσεως αὐτοῦ ἐστὶ; τί οὖν; τὸ βούλημα μεμάθηκας; μήτι οὖν τὸ συμβεβηκός τοῦτο κωλύει σε δίκαιον εἶναι, μεγαλόψυχον, σώφρονα, ἐμφρονα, ἀπρόπτωτον, ἀδιάψευστον, αἰδήμονα, ἐλεύθερον, τάλλα, ὧν συμπαρόντων ἢ φύσις ἢ τοῦ ἀνθρώπου ἀπέχει τὰ ἴδια; μέμνησο λοιπὸν ἐπὶ παντός τοῦ εἰς λύπην σε προαγομένου τούτῳ χρῆσθαι τῷ δόγματι, ὅτι οὐχὶ τοῦτο ἀτύχημα, ἀλλὰ τὸ φέρειν αὐτὸ γενναῖος εὐτύχημα.

50 Ἰδιωτικόν μὲν, δμως δὲ ἀνυστικόν βοήθημα πρὸς θανάτου καταφρόνησιν ἢ ἀναπόλησιν τῶν γλίσχρως ἐνδιατριψάντων τῷ ζῆν. τί οὖν αὐτοῖς πλεον ἢ τοῖς ἁώροις; πάντως πού ποτέ κεῖνται, Καϊδικιανός, Φάβιος, Ἰουλιανός, Λέπιδος ἢ εἰ τις τοιοῦτος, οἱ πολλοὺς ἐξήνεγκαν, εἴτα ἐξηνέχθησαν, ὅλον, μικρόν ἐστὶ τὸ διάστημα καὶ τοῦτο δι’ ὅσων καὶ μεθ’ οἷων ἐξαντλούμενον καὶ ἐν

Nu e oare mai bine să faci»

cele necesare și câte cere rațiunea viețuitorului politic prin natura sa și cum le cere? Căci aceasta aduce nu numai mul turnirea de a fi făcut ceva în mod desăvârșit, ci și mulțumirea» Λ» de a fi făcut puține lucruri. Însă dacă ar suprima cineva cea mai mare parte din cele ce spunem și facem, care nu sunt necesare, ar fi mai liniștit și mai puțin zbuciumat. Rezultă de aici că trebuie cu orice ocazie să-și amintească: acest lucru nu face cumva parte dintre cele care nu sunt necesare? Trebuie, de asemenea, înlăturate nu numai activitățile inutile, ci și reprezentările; căci astfel acțiunile pe care le provoacă ele nu vor mai avea loc.

Arată că înțelegi în ce fel ți s-ar potrivi viața de om bun, 23 pe de o parte împăcat cu ceea ce-i este hărăzit de întreg și pe de altă parte mulțumit de propria activitate cinstită și de dispoziția interioară bună.

Ai văzut acele lucruri? Privește-le și pe acestea! Nu te neli²⁶ niște, fii simplu. Greșește cineva? Față de el însuși greșește.

Ți s-a întâmplat ceva? Bine; încă de la început îți era destinat și urzit de către întreg orice eveniment.¹³⁰ într-un cuvânt, viața este scurtă; trebuie să profiți de prezent, cu multă chibzuință și cu spirit de dreptate. Fii sobru chiar atunci când te relaxezi.

Fie că o lume este bine organizată, fie că este un amestec ²⁷ format din elemente luate de peste tot, însă fără ordine. Dar în tine poate oare să existe o lume ordonată, în timp ce în univers ar exista dezordine? Și acestea se pot oare întâmpla, atunci când toate sunt așa de bine distincte, distribuite și în

οιω σωματίω; μή οὖν ὡς πράγμα' βλέπε γάρ ὀπίσω τό αχανές του αἰώνος καί τό πρόσω ἄλλο ἄπειρον, ἐν δὴ τούτῳ τί διαφέρει ὁ τριήμερος τοῦ τριγερηνίου;

51 Ἐπὶ τὴν σύντομον ἀεὶ τρέχε* σύντομος δέ ἡ κατὰ φύσιν. ὥστε κατὰ τό ὑγιέστατον πᾶν λέγειν καὶ πράσσειν, ἀπαλλάσσει γάρ ἡ τοιαύτη πρόθεσις κόπων καὶ στρατείας καὶ πάσης οικονομίας καὶ κομψείας.

η

V

ι „Ορθου, δταν δυσόκνως ἐξεγείρη, πρόχειρον ἔστω διτι ἐπὶ ἀνθρώπου ἔργον ἐγείρομαι' ἐτι οὖν δυσκολαίνω, εἰ πορεύομαι ἐπὶ τό ποιεῖν ὧν ἐνεκεν γέγονα καὶ ὧν χάριν προήγμαι εἰς τόν κόσμον; ἡ ἐπὶ τοῦτο κατεσκευάσμαι, ἵνα κατακείμενος ἐν στρωματίοις ἑμαυτὸν θάλπω; „ἀλλὰ τούτο ἡδιον.” πρὸς τό ἡδεσθαι οὖν γέγονας, ὅπως δε πρὸς πείσιν, οὐ πρὸς ἐνέργειαν; οὐ βλέπεις τὰ φυτάρια, τὰ στρουθάρια, τοὺς μύρμηκας, τοὺς ἀράχνας, τὰς μέλισσας τό ἴδιον ποιούσας, τό καθ' αὐτάς συγκοσμούσας κόσμον; ἐπειτα σύ οὐ θέλεις τὰ ἀνθρωπικὰ ποιεῖν' οὐ τρέχεις ἐπὶ τό κατὰ τὴν σὴν φύσιν' „ἀλλὰ δει καὶ ἀναπαύεσθαι.” δεῖ' φημί κάγώ' ἔδωκε μέντοι καὶ τούτου μέτρα ἡ φύσις, ἔδωκε μέντοι καὶ τοῦ ἑσθίειν καὶ πίνειν, καὶ ὁμως σύ ὑπὲρ τὰ μέτρα, ὑπὲρ τὰ ἀρκούντα προχωρεῖς, ἐν δέ ταῖς πράξεσιν οὐκ ἐτι, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ δυνατοῦ, οὐ γάρ φιλεῖς ἑαυτόν, ἐπεὶ τοι καὶ τὴν φύσιν ἂν σου καὶ τό βούλημα ταύτης ἐφίλεις. ἄλλοι δέ τὰς τέχνας ἑαυτῶν φιλοῦντες συγκατατακονται τοῖς κατ' αὐτάς ἔργοις ἁλοῦτοι καὶ ἄσιτοι' σύ τὴν φύσιν τὴν σαυτοῦ ἐλασσον τιμάς ἢ ὁ τορευτὴς τὴν τορευ- τικὴν ἢ ὁ ορχηστὴς τὴν ορχηστικὴν ἢ ὁ

relații armonioase?

Character sobru, efeminat, dur, animalic, brutal, pueril, 28 laș, ambiguu, caracter de bufon, de negustor, de tiran.

Dacă e străin în lume cel ce nu cunoaște ființele care sc. 29 găsesc în ea, nu e mai puțin străin cel ce nu cunoaște ceea ce se întâmplă în ea. Fugar e cel care se ține departe de regulile civile; orb este cel care închide ochii minții; cerșetor este cel care are nevoie de un altul și nu găsește în el însuși cele necesare pentru viață; un abces al lumii este cel care se desparte și se depărtează de regulile naturii comune, arătându-se nemulțumit de tot ce se petrece; cea care produce aceste evenimente e natura, care te-a făcut și pe tine; o bucată din cetate este cel ce își desparte propriul suflet de natura ființelor raționale, care e una singură.

Acesta, cu toate că nu are tunică, face filosofie, celălalt, cu 30 toate că nu are carte, «filosofează de asemenea»; un altul, pe jumătate gol, spune: „Nu am pâine, dar rămân credincios rațiunii”.

— Eu însă am hrană de pe urma învățăturilor, dar nu rămân credincios rațiunii.

Micul meșteșug¹³¹ pe care l-ai învățat iubește-l și bazea³¹ zăte pe el. Petrece-ți restul vieții ca un om care a încredințat, cu tot sufletul, zeilor toate bunurile sale și care nu se face nici tiranul, nici sclavul altui om.

Gândește-te, de exemplu, la vremurile lui Vespasian¹³²: vei 32 vedea peste tot aceleași lucruri: oameni care se căsătoresc, care își cresc copiii, care se îmbolnăvesc, care mor, care duc războaie, care sărbătoresc, care fac negustorie, care cultivă pământul, care

φιλάργυρος τό ἀργύριον ἢ ὁ κενόδοξος τό δοξάριον; καί οὔτοι, δταν προσπαθῶσιν, οὔτε φαγεῖν οὔτε κοιμηθῆναι θέλουσι μάλλον ἢ ταῦτα συναύξειν, πρὸς ἃ διαφέρονται· σοι δὲ αἱ κοινωνικοὶ πράξεις εὐτελέστεραι φαίνονται καὶ ἡσσανος σπουδῆς ἄξια;

2 Ὡς εὐκόλον ἀπώσασθαι καὶ ἀπαλεῖψαι πάσαν φαντασίαν [τὴν] ὀχληράν ἢ ἀνοίκειον καὶ εὐθύς ἐν πάσῃ γαλήνῃ εἶναι.

3 Ἄξιον ἑαυτὸν κρίνε παντός λόγου καὶ ἔργου τοῦ κατὰ φύσιν καὶ μὴ σε παρειπάτω ἢ ἐπακολουθοῦσά τινων μέμψις ἢ λόγος, ἀλλὰ, εἰ καλὸν πεπράχθαι ἢ εἰρήσθαι, μὴ σεαυτὸν ἀπαξίου. ἐκεῖνοι μὲν γάρ ἰδιον ἡγεμονικὸν ἔχουσι καὶ ἰδία ορμὴ χρώνται· ἃ σύ μὴ περιβλέπου, ἀλλ' εὐθεῖαν πέραινε ἀκολουθῶν τῇ φύσει τῇ ἰδία καὶ τῇ κοινῇ, μία δὲ ἀμφοτέρων τούτων ἡ οδός.

4 Πορεύομαι διὰ τῶν κατὰ φύσιν, μέχρι πεσῶν ἀναπαύσωμαι ἐναποπνεύσας μὲν τούτῳ, ἐξ οὗ καθ' ἡμέραν ἀναπνέω, πεσῶν δὲ ἐπὶ τούτῳ, ἐξ οὗ καὶ τό σπερμάτιον ὁ πατήρ μου συνέλεξε καὶ τό αἱμάτιον ἢ μήτηρ καὶ τό γαλάκτιον ἢ τροφός* ἐξ οὗ καθ' ἡμέραν τοσούτοις ἔτεσι βόσκομαι καὶ ἀρδεύομαι* ὁ φέρει με πατούντα καὶ εἰς τοσαῦτα ἀποχρῶμενον ἑαυτῷ.

5 Δριμύτητά σου οὐκ ἔχουσι θαυμάσαι* ἔστω, ἀλλὰ ἕτερα πολλά, ἐφ' ὧν οὐκ ἔχεις εἰπεῖν* οὐ γὰρ πέφυκα. ἐκεῖνα οὖν παρέχου, ἅπερ δλα ἐστὶν ἐπὶ σοι, τό ἀκίβδηλον, τό σεμνόν, τό φερέπονον, τό ἀφιλήδονον, τό ἀμεμψίμοιρον, τό ὀλιγοδεές, τό εὐμενές, τό ἐλεύθερον, τό ἀπέρισσον, τό ἀφλύαρον, τό μεγαλείον. οὐκ αἰσθάνῃ πόσα ἤδη παρέχεσθαι δυνάμενος, ἐφ' ὧν οὐδεμία ἀφυίας καὶ ἀνεπιτηδειότητος πρόφασις, δμως

lingușesc, care sunt aroganți, suspicioși, care pun la cale conspirații, care doresc moartea altora, care bombăne nemulțumiți de prezent, care iubesc, care adună averi, care râvnesc consulatul, puterea imperială. Ei bine, acea viață a lor nu mai e nicăieri. Apoi, treci la vremurile lui Traian: din nou peste tot aceleași lucruri, și viața acestora s-a sfârșit. La fel, cercetează și observă și alte documente privind «istoria» unor epoci și unor popoare întregi, câți oameni, după atâtea eforturi, la scurt timp s-au prăbușit și s-au descompus în elementele componente. Dar mai ales trebuie să îți amintești de aceia pe care tu însuți i-ai cunoscut chinuiți de lucruri zadarnice, care neglijau să acționeze potrivit propriei lor structuri, să se atașeze de ea cu fermitate și să fie mulțumiți de ea. Trebuie aici să-ți amintești că preocuparea pentru fiecare activitate are propria sa valoare și o dreaptă proporție. Căci astfel nu vei fi descurajat, dacă nu te vei opri prea mult asupra unor lucruri de mică importanță.

Cuvintele uzuale altă dată sunt astăzi ieșite din uz; astfel, 33 numele celor foarte vestiți pe vremuri sunt acum într-un fel ieșite din uz: Camillus, Caeson, Volesus, Dentatus¹³³ și, puțin după aceea, Scipio, Cato, apoi Augustus, Hadrian, Antoninus; căci toate lucrurile sunt trecătoare și în scurt timp devin povești și le acoperă repede uitarea completă.

Și spun aceasta despre oameni care într-un fel au strălucit uimitor. Alții, odată cu ultima lor suflare, au devenit „obscuri și necunoscuți”¹³⁴. Ce este, așadar, până la urmă, o amintire nepieritoare? Doar neant! Prin urmare, care este lucrul

ἐτι κάτω μένεις ἐκών; ἡ καὶ
 γογγύζειν καὶ γλισχρεύεσθαι καὶ
 κολακεύειν καὶ τό σωματίον
 καταιτιάσθαι καὶ ἄρεσ- κεύεσθαι
 καὶ περπερεύεσθαι καὶ τοσαῦτα
 ριπτάζεσθαι τῇ ψυχῇ διὰ τό αφυώς
 κατεσκευάσθαι ἀναγκάζη; οὐ μά
 τούς θεούς, ἀλλά τούτων μέν πάλαι
 ἀπηλλάχθαι ἐδύνασο, μόνον δέ, εἰ
 ἄρα, ὡς βραδύτερος καὶ
 δυσπαρακολουθητότερος
 καταγινώσκεσθαι. καὶ τοῦτο δέ
 ἀσκητέον μή παρενθι- μουμένω
 μηδὲ ἐμφιληδοῦντι τῇ νωθείᾳ.
 6 Ὁ μὲν τίς ἐστίν, ὅταν τι δεξιόν
 περί τινα πράξη, πρόχειρος καὶ
 λογίσασθαι αὐτῷ τὴν χάριν. ὁ δέ
 πρὸς μὲν τοῦτο οὐ πρόχειρος, ἀλλὰ
 μέντοι παρ' ἑαυτῷ ὡς περί
 χρεώστου διανοεῖται καὶ οἶδεν ὁ
 πεποίηκεν. ὁ δέ τις τρόπον τινά
 οὐδὲ οἶδεν ὁ πεποίηκεν, ἀλλὰ
 ὁμοιος ἐστίν ἀμπέλῳ βότρυν
 ἐνεγκούσῃ καὶ μηδὲν ἄλλο
 προσεπιζητούσῃ μετὰ τό ἀπαξ του
 ἰδίου καρπὸν ἐνηνοχέειν.
 ἄνθρωπος δ' εὖ ποιήσας οὐκ
 ἐπιβόᾳται, ἀλλὰ μετὰβαίνει ἐφ'
 ἕτερον, ὡς ἀμπελος ἐπὶ τό πάλιν ἐν
 τῇ ὥρᾳ του βότρυ ἐνεγκεῖν, ὡς
 ἵππος δραμών, κύων ἰχνεύσας,
 μέλισσα μέλι ποιήσασα. ἐν τούτοις
 οὐν δεῖ εἶναι τοῖς τρόποις τινά
 ἀπαρακολουθήτως αὐτό ποιῶσι.
 „ναί' ἀλλ' αὐτό τοῦτο δεῖ
 παρακολουθεῖν' ἰδίον γάρ, „φησί „
 τοῦ κοινωνικοῦ τό αἰσθάνεσθαι ὅτι
 κοινωνικῶς ἐνεργεῖ, καὶ νῆ Δία
 βούλεσθαι καὶ του κοινωνόν
 αἰσθέσθαι.” „ἀληθές μὲν ἐστίν ὁ
 λέγεις, τό δέ νῦν λεγόμενον
 παρεκδέχῃ διὰ τοῦτο ἐση εἰς
 ἐκείνων ὧν πρότερον ἐπεμνήσθην
 καὶ γάρ ἐκεῖνοι λογικὴ τινι
 πιθανότητι παράγονται. ἐάν δέ
 θελήσης συν- εἶναι τί ποτέ ἐστι τό
 λεγόμενον, μή φοβοῦ, μή παρὰ
 τοῦτο παραλίπῃς τι ἔργον
 κοινωνικόν.”

spre care trebuie să ne îndreptăm
 efortul? Unul singur: o gândire
 conform dreptății, acțiuni potrivite
 cu interesele comunității, un *logos*
 care să nu se înșele niciodată și o
 predispoziție sufletească în stare să
 primească orice întâmplare ca
 necesară, ca familiară, ca provenită
 din același principiu și din aceeași
 sursă.

Încredințează-te de bunăvoie lui
 Clotho¹³⁵, dându-i ocazia 34 să-ți
 țeasă viața cu orice fel de
 evenimente dorește ea.

Totul este efemer, și cel care își
 amintește, și cel care este 35
 amintit.

Contemplă neconținut devenirea
 oricărui lucru conform 36 unei
 schimbări și obișnuiește-te să
 gândești că nimic nu-i place naturii
 întregului precum schimbarea celor
 existente și să faci din ele altele noi
 asemenea celor precedente».

Căci orice lucru e, într-un fel,
 sămânța celui care va apărea din el.
 Dar să nu-ți imaginezi că sunt
 semințe numai cele care sunt
 aruncate în pământ sau în pântecul
 matern; acest lucru ar fi de-a
 dreptul prostesc.

Vei muri în scurt timp și nu ești
 încă nici simplu, nici 37 netulburat,
 nici lipsit de bănuiala că vei fi
 vătămat din exterior, nici binevoitor
 față de toți, nici nu ți-ai pus încă
 înțelepciunea numai în slujba
 practicării dreptății.

Examinează cu atenție părțile
 conducătoare ale sufletelor 38
 acestora și pe cei înțelepți, de care
 lucruri se feresc și pe care și le
 doresc.

Răul din tine nu se găsește în
 partea conducătoare a sufletului 39
 tui altuia și nici în vreo schimbare
 și transformare a ceea ce te
 înconjoară. Atunci, unde? În
 facultatea ta de a gândi despre

7 Εὐχή Ἀθηναίων* ὅσον, ὅσον, ὦ φίλε Ζεῦ, κατὰ τῆς ἀρούρας τῆς Ἀθηναίων καὶ τῶν πεδίων.

ἦτοι οὐ δεῖ εὐχεσθαι ἢ οὕτως ἀπλῶς καὶ ἐλευθέρως.

8 Ὅποιον τί ἐστὶ τό λεγόμενον, διττὸ συνέταξεν ὁ Ἀσκληπιὸς τούτῳ ὑπασίαν ἢ ψυχρολουσίαν ἢ ἀνυποδησίαν, τοιοῦτον ἐστὶ καὶ τότ' συνέταξε τούτῳ ἢ τῶν δλῶν φύσις νόσον ἢ πῆρῳσιν ἢ ἀποβολήν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων. καὶ γὰρ ἐκεῖ τό συνέταξε τοιοῦτον τι σημαίνει* ἔταξε τούτῳ τοῦτο ὡς κατάλληλον εἰς ὑγίαν, καὶ ἐνταῦθα τό συμβαίνειν ἐκάστῳ τέτακται πῶς αὐτῷ <ὡς> κατάλληλον εἰς τὴν εἰμαρμένην, οὕτως γὰρ καὶ συμβαίνειν αὐτὰ ἡμῖν λέγομεν ὡς καὶ τοὺς τετραγώνους λίθους ἐν τοῖς τείχεσιν ἢ ἐν ταῖς πυραμίσι συμβαίνειν οἱ τεχνῖται λέγουσι, συναρμόζοντας ἀλλήλοις τῇ ποίᾳ συνθέσει, δλῶς γὰρ ἀρμονία ἐστὶ μία καὶ ὥσπερ ἐκ πάντων τῶν σωμάτων ὁ κόσμος τοιοῦτον σῶμα συμπληροῦται, οὕτως ἐκ πάντων τῶν αἰτίων ἢ εἰμαρμένη τοιαύτη αἰτία συμπληροῦται. νοοῦσι δὲ δ λέγω καὶ οἱ τέλειον ἰδιώται' φασὶ γάρ* „τοῦτο ἔφερεν αὐτῷ.” οὐκοῦν τοῦτο τούτῳ ἔφερετο καὶ τοῦτο τούτῳ συνετάττετο* δεχόμεθα οὖν αὐτὰ ὡς ἐκεῖνα <ἀ> ὁ Ἀσκληπιὸς συντάττει. πολλὰ γοῦν καὶ ἐν ἐκείνοις ἐστὶ τραχέα, ἀλλὰ ἀσπαζόμεθα τῇ ἐλπίδι τῆς ὑγείας. τοιοῦτον τί σοι δοκεῖτω ἀνυσις καὶ συντέλεια τῶν τῇ κοινῇ φύσει δοκούντων, οἷον ἢ σὴ ὑγία, καὶ οὕτως ἀσπάζου πᾶν τό γινόμενον, κἂν ἀπηνέστερον δοκῇ, διὰ τό ἐκεῖσε ἀγειν, ἐπὶ τὴν τοῦ κόσμου ὑγίαν καὶ τὴν τοῦ Διὸς εὐοδίαν καὶ εὐπραγίαν. οὐ γὰρ ἂν τοῦτο τινι ἔφερεν, εἰ μὴ τῷ δλῶ συνέφερεν' οὐδέ γὰρ ἢ τυχοῦσα φύσις φέρει τι, δ μὴ τῷ διοικουμένῳ ὑπ' αὐτῆς κατάλληλόν

lucrurile rele. Așadar, nu-ți exprima opinia și totul va fi bine. Chiar dacă partea mai apropiată ție, bietul tău trup, este tăiată, arsă, supurează, putrezește, păstrează-ți totuși netulburată capacitatea de a gândi despre acestea, adică judecă faptul că nu este un lucru bun și niciun lucru rău ceea ce poate să li se întâmple deopotrivă unui om bun și unuia rău. Căci ceea ce li se întâmplă deopotrivă celui care trăiește contrar naturii și celui care trăiește în

conformitate cu natura, ei bine, acest lucru nu este nici contrar naturii, nici conform cu ea.

Gândește-te neîncetat la lume ca la o unică viețuitoare care 40 conține o singură substanță și un singur suflet¹³⁶, observă cum totul se raportează la unica percepție a acesteia, adică a universului, cum toate lucrurile se petrec printr-un singur impuls, cum toate sunt cauze reciproce ale tuturor realităților și, în sfârșit, în ce fel sunt țesătura «care le formează» și *un 7 y 7* zeala «care le unestex *y*

Ești un suflet amărât care susține un cadavru, după cum 41 spunea Epictet¹³⁷.

Nu există niciun rău în lucrurile în care se produce o trans⁴² formare, după cum nu există niciun bine în cele ivite ca urmare a transformării. Un râu de evenimente și un torent vijelios este timpul: 43 căci fiecare lucru de-abia se zărește și deja s-a dus, și un altul vine care, la rândul său, este destinat să se ducă.¹³⁸

Orice eveniment este astfel firesc și cunoscut, ca trandafirul 44 în primăvară și ca fructele vara. Căci de acest fel sunt boala, moartea, defăimarea, uneltirile și toate câte îi înveslesc sau îi întristează pe proști.

Evenimentele care urmează survin

έστιν. οὐκοῦν κατὰ δύο λόγους στέργειν χρή τό συμβαῖνον σοι* καθ' ἓνα μὲν, διτι σοι ἐγίνετο καί σοι συνετάττετο καί προς σέ πως εἶχεν, ἀνωθεν ἐκ τῶν πρεσβυτάτων αιτίων συγκλωθόμενον' καθ' ἕτερον δέ, διτι τῷ τό δλον διοικούντι τῆς εὐοδίας καί τῆς συντέλειας καί νῆ Δία τῆς συμμονῆς αὐτῆς καί τό ἰδία εἰς ἕκαστον ἦκον αἰτιόν ἐστι. πηροῦται γάρ τό ολόκληρον, ἐάν καί ὅτιοῦν διακόψης τῆς συνάφειας καί συνεχείας ὡσπερ τῶν μορίων, οὔτω δη καί τῶν αιτίων* διακόπτεις δέ, ὅσον ἐπί σοι, δταν δυσαρεστής, καί τρόπον τινά αναιρείς.

*

9 Μή σικχαίνειν μηδέ ἀπαυδάν μηδέ ἀποδυσπετεῖν, εἰ μή καταπυκνούται σοι τό ἀπο δογμάτων ὀρθῶν ἕκαστα πράσσειν, ἀλλά ἐκκρουσθέντα πάλιν ἐπανιέναι καί ἀσμενίζειν, εἰ <σοί> τά πλείω ἀνθρωπικώτερα, καί φιλεῖν τοῦτο, ἐφ' ὃ ἐπανέρχη, καί μή ὡς προς παιδαγωγόν τήν φιλοσοφίαν ἐπανιέναι, ἀλλ' ὡς οἱ ὀφθαλμιῶντες προς τό σπογγάριον καί τό ὠόν, ὡς ἄλλος προς κατάπλασμα, ὡς προς καταιόνησιν. οὕτως γάρ οὐδέν ἐπιδείξῃ τό πειθαρχεῖν τῷ λόγῳ, ἀλλά προσαναπαύσῃ αὐτῷ. μέμνησο δέ διτι φιλοσοφία μόνα, ἃ θέλει ἡ φύσις σου, θέλει* σύ δέ ἄλλο ἠθέλες οὐ κατὰ φύσιν. τί γάρ τούτων προσηνέστερον; ἡ γάρ ἡδονή οὐχί διὰ τοῦτο σφάλλει; ἀλλά θέασαι, εἰ προσηνέστερον μεγαλοψυχία, ἐλευθερία, ἀπλότης, εὐγνωμοσύνη, ὁσιότης. αὐτῆς γάρ φρονήσεως τί προσηνέστερον, δταν τό ἀπταιστον καί εὐρουν ἐν πάσι τῆς παρακολουθητικῆς καί ἐπιστημονικῆς δυνάμεως ἐνθυμηθῇς;

10 Τά μὲν ἑτάραγματα ἐν τοιαύτῃ τρόπῳ τινά ἐγκαλύψει ἐστίν, ὥστε

întotdeauna în mod 43 familiar celor precedente. Căci nu este vorba de un fel de enumerare a lucrurilor separate, care au între ele doar o legătură necesară, ci de o conexiune rațională; și, după cum toate cele existente sunt orânduite în mod armonios, tot așa și evenimentele prezintă nu o simplă succesiune, ci o admirabilă familiaritate¹³⁹.

Întotdeauna amintește-ți cuvintele lui Heraclit, că „moartea 46 pământului produce apa, moartea apei – aerul, moartea aerului – focul, și invers” 140. Adu-ți, de asemenea, aminte „de cel care uită încotro îl poartă drumul” și că „oamenii nu sunt în acord mai ales cu cel cu care au încontinuu relații strân

A y se „141, adică cu Logos-ul care cârmuiește întregul, și „că li se par ciudate tocmai lucrurile cu care se întâlnesc în fiecare zi” 142; și „că nu trebuie să acționăm și să vorbim asemenea celor care dorm” 143. Căci și atunci ni se pare că acționăm și vorbim. Și că „nu trebuie să ne purtăm precum «se poartă» copiii cu părinții lor” 144, adică cu cruzime, după cum am învățat din tradiție.

După cum, dacă unul dintre zei ți-ar spune că vei muri 47 mâine sau, cel târziu, poimâine, nu ai da mai mare importanță la ce se va întâmpla poimâine mai mult decât «la ce se va întâmpla» mâine, dacă nu ești cu desăvârșire grosolan (cât este de mare intervalul «dintre mâine și poimâine»?), tot așa să nu consideri că este o prea mare deosebire între a muri după mai mulți ani și a muri mâine.

Gândește fără întrerupere câți medici au murit, după ce au 48 ridicat de atâtea ori din sprâncene asupra bolnavilor; câți astrologi,

φιλοσόφους οὐκ ὀλίγοις οὐδέ τοῖς τυχοῦσιν ἔδοξε παντάπασιν ακατάληπτα εἶναι, πλὴν αὐτοῖς γε τοῖς Στωικοῖς δυσκατάληπτα δοκεῖ* καὶ πάσα ἡ ἡμετέρα συγκατάθεσις μεταπτώτῃ, πού γάρ ὁ ἀμετάπτωτος; μέτιθι τοῖνυν ἐπ' αὐτά τά υποκείμενα ὡς ὀλιγοχρόνια καὶ εὐτελὴ καὶ δυνάμενα ἐν κτήσει κίναιδου ἢ πόρνῃς ἢ ληστοῦ εἶναι, μετὰ τοῦτο ἐπιθι ἐπὶ τὰ τῶν συμβιούντων ἦθη, ὧν μόλις ἐστὶ καὶ τοῦ χαριεστάτου ἀνασχέσθαι, ἵνα μὴ λέγω, διὰ καὶ ἑαυτὸν τις μόγις υπομένει, ἐν τοιοῦτῳ οὖν ζόφῳ καὶ ρύπῳ καὶ τοσαύτῃ ρύσει τῆς τε οὐσίας καὶ τοῦ χρόνου καὶ τῆς κινήσεως καὶ τῶν κινουμένων τί ποτέ ἐστι τό ἐκτιμηθῆναι ἢ τό δλωσ σπουδασθῆναι δυνάμενον, οὐδ' ἐπινοῶ. τούναντίον γάρ δει παραμυθούμενον ἑαυτὸν περιμένειν τὴν φυσικὴν λύσιν καὶ μὴ ἀσχάλλειν τῇ διατριβῇ, ἀλλὰ τούτοις μόνοις προσαναπαύεσθαι ἐνὶ μὲν τῷ, διὰ οὐδὲν συμβήσεται μοι δ' οὐχὶ κατὰ τὴν τῶν δλων φύσιν ἐστίν* ἑτέρῳ δέ, διὰ ἐξεστὶ μοι μηδὲν πράσσειν παρὰ τὸν ἐμὸν θεόν καὶ δαίμονα* οὐδεὶς γάρ ὁ ἀναγκάσων τούτον παραβῆναι.

11 Πρὸς τί ποτέ ἄρα νῦν χρώμαι τῇ ἑμαυτοῦ ψυχῇ; παρ' ἑκάστα τοῦτο ἐπανερωτᾷ ἑαυτὸν καὶ ἐξετάζειν τί μοι ἐστὶ νῦν ἐν τούτῳ τῷ μορίῳ, δ' ἡγεμονικὸν καλοῦσι, καὶ τίνος ἄρα νῦν ἔχω ψυχὴν; μήτι παιδίου; μήτι μεϊράκιου; μήτι γυναικαρίου; μήτι τυράννου; μήτι κτήνους; μήτι θηρίου;

12 Ὅποιά τινα ἐστὶ τὰ τοῖς πολλοῖς δοκοῦντα ἀγαθὰ, κἂν ἐντεῦθεν λάβοις. εἰ γάρ τις ἐπινοήσῃεν υπάρχοντά τινα ὡς ἀληθῶς ἀγαθὰ, οἷον φρόνησιν, σωφροσύνην, δικαιοσύνην, ἀνδρείαν, οὐκ ἂν ταῦτα προεπινοήσας ἐτι ἀκούσαι δυνηθείη το „ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν”,

după ce au prezis ca pe un eveniment foarte important moartea altora; câți filosofi, după ce au susținut cu tărie nenumărate dezbateri asupra morții și asupra nemuririi; câți eroi, după ce au ucis mulți dușmani; câți tirani, după ce s-au folosit de puterea lor asupra vieților altora cu o aroganță înspăimântătoare, ca și cum ar fi fost nemuritori; câte cetăți în întregime, ca să spun așa, au dispărut: Helice¹⁴⁵, Pompeii, Herculenum¹⁴⁶ și altele nenumărate. Adaugă-i apoi pe cei pe care îi cunoști, unul după altul. Unul, după ce l-a îngropat pe altul, este apoi el însuși pus în mormânt și altul îl îngroapă. Și toate într-un răstimp scurt. Prin urmare, privește întotdeauna lucrurile omenești ca pe niște realități efemere, fără valoare, ieri o materie vâscoasă, mâine corp îmbălsămat sau cenușă. Așadar, petrece-ți această clipă a timpului în conformitate cu natura și încheie-ți viața împăcat, cum măslinea cade în clipa când e coaptă, binecuvântând pământul care a purtat-o și mulțumind pomului care i-a dat naștere.

Fii asemenea unui promontoriu de care se sparg fără în 49 cetare valurile. El stă drept și împrejurii se potolește înspumatul clocot al apelor. „Cât sunt de nefericit fiindcă mi s-a întâmplat acest lucru”. Nu, dimpotrivă: „Cât sunt de fericit, fiindcă, întâmplându-mi-se un astfel de lucru, îmi duc viața fără a fi mâhnit, fără a fi frământat de prezent, fără a fi îngrozit de viitor”. Căci oricărui om i se putea întâmpla un asemenea eveniment, însă nu orice om și-ar fi continuat viața fără mâhnire într-o astfel de situație. De ce, așadar, aceea ar fi mai degrabă o nenorocire decât «este» aceasta o fericire? Tu numești nenorocire, în

<ού> γάρ ἐφαρμόσει. τά δέ γε τοῖς πολλοῖς φαινόμενα ἀγαθὰ προεπινοήσας τις ἐξακούσεται καί ραδίως δέξεται ὡς οἰκείως ἐπιλεγόμενον τό ὑπό τοῦ κωμικοῦ εἰρημένον. οὕτως καί οἱ πολλοί φαντάζονται τήν διαφοράν* οὐ γάρ ἂν τοῦτο μὲν [ού] προσέκοπτε καί ἀπηξι- οὔτο, τό δέ ἐπὶ τοῦ πλούτου καί τῶν πρὸς τρυφήν ἢ δόξαν εὐκκληρημάτων παρεδεχόμεθα ὡς ἱκνουμένως καί ἀστείως εἰρημένον. πρόιθι οὖν καί ἐρώτα, εἰ τιμητέον καί ἀγαθὰ ὑποληπτέον τά τοιαῦτα, ὧν προεπινοηθέντων οἰκείως ἂν ἐπιφέροιτο τό τὸν κεκτημένον αὐτὰ ὑπό τῆς εὐπορίας „οὐκ ἔχειν οἱ χέση”.

13 Ἐξ αἰτιώδους καί ὑλικοῦ συνέστηκα, οὐδέτερον δέ τούτων εἰς τό μή ὄν φθαρῆσεται, ὥσπερ οὐδέ ἐκ τοῦ μή δυντος ὑπέστη. οὐκοῦν καταταχθήσεται πᾶν μέρος ἐμόν κατὰ μεταβολήν εἰς μέρος τι τοῦ κόσμου καί πάλιν ἐκεῖνο εἰς ἕτερον μέρος τι τοῦ κόσμου μεταβαλεῖ καί ἤδη εἰς ἀπειρον, κατὰ τοιαύτην δέ μεταβολήν κάγώ ὑπέστην καί οἱ ἐμέ γεννήσαντες καί ἐπανιόντι εἰς ἄλλο ἀπειρον, οὐδέν γάρ κωλύει οὕτως φάναι, κἂν κατὰ περιόδους πεπερασμένους ὁ κόσμος διοικῆται.

14 Ὁ λόγος καί ἡ λογικὴ τέχνη δυνάμεις εἰσιν ἑαυταῖς ἀρκούμεναι καί τοῖς καθ’ αὐτάς ἐργοῖς. ὀρμώνται μὲν οὖν ἀπο τῆς οικείας ἀρχῆς, ὁδεύουσι δέ εἰς τό προκείμενον τέλος, καθό κατορθώσεις αἱ τοιαῦται πράξεις ονομάζονται τήν ὀρθότητα τῆς ὁδοῦ σημαίνουσιν.

15 Οὐδέν τούτων τηρητέον ἀνθρώπῳ, ἅ ἀνθρώπῳ, καθό ἀνθρωπός ἐστιν, οὐκ ἐπιβάλλει. οὐκ ἐστιν ἀπαιτήματα ἀνθρώπου οὐδέ επαγγέλλεται αὐτὰ ἢ τοῦ ἀνθρώπου φύσις οὐδέ τελειότητές εἰσι τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως. οὐ τοίνυν οὐδέ τό τέλος ἐν αὐτοῖς ἐστι τῷ

general, pentru om ceea ce nu reprezintă un eșec pentru natura sa umană? Ți se pare că un eșec pentru natura umană este ceea ce nu se opune voinței naturii sale? Ce să mai spun? Ai învățat care este voința naturii. Așadar ceea ce s-a întâmplat te împiedică poate să fi drept, să ai magnanimitate, să fii mărinimos, înțelept, rațional, calm, sincer, rezervat, liber și cu alte virtuți care, reunite, fac ca natura umană să dobândească tot ceea ce îi este propriu? Adu-ți aminte, în rest, în orice împrejurare care te-ar împinge la suferință să te folosești de acest sfat: nu este o nenorocire, ci, dimpotrivă, o fericire să suporti cu noblete această situație.

Un ajutor rudimentar, dar eficient pentru a putea disprețui 50 moartea este reamintirea «sortii» tuturor celor care s-au agățat în mod meschin de viață. Ce au avut aceștia mai mult»

decât cei a căror moarte a fost prematură? În orice caz, zac undeva, Cadicianus¹⁴⁷, Fabius¹⁴⁸, Iulianus¹⁴⁹, Lepidus¹⁵⁰ sau alții ca ei, care i-au înmormântat pe mulți și apoi au fost ei înșiși îngropați. În general, distanța este mică și prin câte întâmplări, împreună cu ce fel de oameni și în ce trup sărman străbatem această distantă! Așadar, nu o lua în considerare. Privește înapoia ta la prăpastia nesfârșită a timpului și înaintea ta la un alt infinit. În această imensitate, ce deosebire există între cel care trăiește trei zile și unul care trăiește trei generații¹⁵¹?

Aleargă întotdeauna pe drumul cel mai scurt. Și drumul 31 cel mai scurt este calea conformă naturii. Prin urmare, spune și fa orice lucru în acord cu principiul cel mai sănătos, căci un astfel de plan de

άνθρωπω κείμενον ούδέ γε τό συμπληρωτικόν τοῦ τέλους, τό ἀγαθόν. ἐτι, εἴ τι τούτων ἦν ἐπιβάλλον τῷ ἀνθρώπῳ, οὐκ ἂν τό ὑπερφρονεῖν αὐτῶν καί κατεξανίστασθαι ἐπιβάλλον ἦν οὔδέ ἐπαινετός ἦν ὁ ἀπροσδεή τούτων ἑαυτὸν παρεχόμενος, οὐδ' ἂν ὁ ἐλαττωτικός ἑαυτοῦ ἐν τινι τούτων ἀγαθός ἦν, εἴπερ ταῦτα ἀγαθὰ ἦν. νῦν δ', ὅσπερ πλείω τις ἀφαιρῶν ἑαυτοῦ τούτων ἢ τοιούτων ἐτέρων ἢ καὶ ἀφαιρού- μενός τι τούτων ἀνέχεται, τοσῶδε μάλλον ἀγαθός ἐστιν.

16 Οἷα ἂν πολλάκις φαντασθῆς, τοιαύτη σοι ἐστὶ ἡ διάνοια „βάπτεται γὰρ ὑπὸ τῶν φαντασιῶν ἡ ψυχὴ, βάπτε οὖν αὐτὴν τῇ συνεχεῖς» τῶν τοιούτων φαντασιῶν” οἷον, ὅτι ὅπου ζῆν ἐστὶν, ἐκεῖ καὶ εὖ ζῆν- ἐν αὐλή δέ ζῆν ἐστὶν „ἐστὶν ἄρα καὶ εὖ ζῆν ἐν αὐλή. καὶ πάλιν, ὅτι οὐπὲρ ἐνεκεν ἑκάστου κατεσκευάσται, πρὸς τοῦτο κατεσκευάσται, πρὸς ὃ δέ κατεσκευάσται, πρὸς τοῦτο φέρεται” πρὸς ὃ φέρεται δέ, ἐν τούτῳ τό τέλος αὐτοῦ „ὅπου δέ τό τέλος, ἐκεῖ καὶ τό συμφέρον καὶ τό ἀγαθόν ἑκάστου” τό ἄρα ἀγαθόν τοῦ λογικοῦ ζώου κοινωνία, ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόναμεν, πάλαι δέδεικται' ἢ οὐκ ἦν ἐναργές ὅτι τὰ χεῖρω των κρείττωνων ἐνεκεν, τὰ δέ κρείττω ἀλλήλων; κρείττω δέ των μὲν ἀψύχων τὰ ἐμψυχα, τῶν δέ ἐμψύχων τὰ λογικά.

17 Τό τὰ ἀδύνατα διώκειν μάνικάν' ἀδύνατον δέ τό τούς φάυλους μή τοιαῦτά τινα ποιεῖν.

18 Οὐδέν οὐδενί συμβαίνει δ οὐχί ἐκεῖνο πέφυκε φέρειν. ἄλλω τὰ αὐτὰ συμβαίνει καὶ ἡτοι ἀγνοῶν ὅτι συμβέβηκεν, ἢ ἐπι- δεικνύμενος μεγαλοφροσύνην, εὐσταθεῖ καὶ ἀκάκωτος μένει, δεινόν οὖν ἀγνοίαν καὶ ἀρέσκειαν ἰσχυροτέρας εἶναι φρονήσεως.

conduită te ferește de loviturile vieții, de ezitări, de orice preocupare practică și de șiretenie. CARTEA A V-A

Dimineața, când abia te trezești, să ai la îndemână acest gând: „Mă trezesc ca să desfășor activitățile specifice omului; și sunt nemulțumit dacă merg să îndeplinesc treburile pentru care m-am născut și în vederea cărora am venit pe lume? Sau sunt destinat a mă încălzi sub păтури, stând întins în pat?” „Dar aceasta este mai plăcut!” Deci te-ai născut pentru a te desfăta? în general, pentru a te bucura de senzații; sau pentru a acționa? Nu vezi plantele, vrăbiile, fûrnicile, păianjenii, albinele, care fac ceea ce le este specific, contribuind, după puterile lor, la desăvârșirea lumii? Și tu nu vrei să-ți îndeplinești activitățile specifice omului? Nu te grăbești spre ceea ce e conform naturii tale? „Dar trebuie să te și odihnești!” Da, și eu sunt de acord. E clar că și pentru aceasta natura a fixat o măsură, după cum a fixat o măsură pentru mâncare și băutură; și totuși, tu întreci limita, depășești ceea ce ți-ar fi de ajuns. Dar în acțiunile tale nu întreci măsura, ci rămâi în limita posibilului. Tu nu te iubești pe tine însuți, fiindcă, dacă ar fi așa, ai iubi și natura ta, precum și voința acesteia. Alții în schimb, care-și îndrăgesc meseria, se consumă desfășurând activitățile pe care meseria lor le solicită, fără să se spele și fără să mănânce; tu îți prețuiești natura mai puțin decât îți iubești meseria gravorului sau dansatorul dansul sau afaceristul banul sau ambițiosul gloria? Și aceștia, când sunt stăpâniți de pasiune, nu vor nici să mănânce, nici să doarmă, ci numai să sporească cele ce constituie obiectul preocupării lor. Ție, în

Μ

19 Τά πράγματα αὐτά οὐδ' ὅπως οὐδ' ἔχει εἰσοδὸν πρὸς ψυχὴν οὐδ' ἐξέρχεται οὐδ' ἐκινῆσαι ψυχὴν δύναται, τρέπει δὲ καὶ κινεῖ αὐτὴ ἑαυτὴν μόνη καὶ οἷων ἂν κριμάτων καταξίωση ἑαυτὴν, τοιαῦτα ἑαυτὴ ποιεῖ τὰ προ-συφεστώτα.

20 Καθ' ἕτερον μὲν λόγον ἡμῖν ἐστὶν οἰκειότατον ἄνθρωπος, καθ' ὅσον εὖ ποιητέον αὐτοῦ καὶ ἀνεκτέον- καθ' ὅσον δὲ ἐνίστανται τινες εἰς τὰ οἰκεῖα ἔργα, ἐν τῷ τῶν ἀδιαφόρων μοι γίνεται ὁ ἄνθρωπος οὐχ ἡσσον ἢ ἡλῖος ἢ ἄνεμος ἢ θηρίον. ὑπὸ τούτων δὲ ἐνέργεια μὲν τις ἐμποδισθεῖν ἂν, ορμῆς δὲ καὶ διαθέσεως οὐ γίνεται ἐμπόδια διὰ τὴν ὑπεξαίρεσιν καὶ τὴν περιτροπὴν, περιτρέπει γάρ καὶ μεθίστησι πᾶν τὸ τῆς ἐνεργείας κῶλυμα ἢ διάνοια εἰς τὸ προηγούμενον καὶ προ-ἔργου γίνεται τὸ τοῦ ἔργου τούτου ἐφεκτικόν καὶ προ-ὁδοῦ τὸ τῆς οδοῦ ταύτης ἐνστατικόν.

21 Τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τὸ κράτιστον τίμα' ἐστὶ δὲ τοῦτο τὸ πᾶσι χρώμενον καὶ πάντα διέπον. ομοίως δὲ καὶ τῶν ἐν σοὶ τὸ κράτιστον τίμα' ἐστὶ δὲ τοῦτο τὸ ἐκείνῳ ομογενές, καὶ γὰρ ἐπὶ σοῦ τὸ τοῖς ἄλλοις χρώμενον τοῦτό ἐστι, καὶ ὁ σὸς βίος ὑπὸ τούτου διοικεῖται.

22 Ὁ τῇ πόλει οὐκ ἐστὶ βλαβερὸν, οὐδὲ τὸν πολίτην βλάπτει, ἐπὶ πάσης τῆς τοῦ βεβλάφθαι φαντασίας τοῦτον ἔπαγε τὸν κανόνα' εἴ ἢ πόλις ὑπὸ τούτου μὴ βλάπτεται, οὐδὲ ἐγὼ βέβλαμμαι' εἴ δὲ ἢ πόλις βλάπτεται, οὐκ ὀργιστέον, <ἀλλὰ δε; κτέον> τῷ βλάπτουσι τὴν πόλιν τί τὸ ποιουμένον.

23 Πολλάκις ἐνθυμοῦ τὸ τάχος τῆς παραφοράς καὶ ὑπεξαγωγῆς τῶν δυνάμεων τε καὶ γινομένων, ἢ τε γὰρ οὐσία οἷον ποταμός ἐν διηνεκεῖ

schimb, acțiunile folositoare comunității îți par mai lipsite de valoare și vrednice de un efort mai mic?

Cât este de ușor să respingi și să ștergi orice reprezentare, 2 fie supărătoare, fie nepotrivită cu natura ta¹⁵², și repede să te găsești într-o desăvârșită seninătate a sufletului.

Consideră că ești demn de orice cuvânt și de orice acțiune în 3,» acord cu natura. Să nu te tulbure reacția critică sau vorbele unora, ci, dacă ai făcut sau ai spus ceva frumos sau bun, nu te considera nedemn. Căci aceia au propria parte conducătoare a sufletului și se folosesc de propriile lor impulsuri; nu privi la aceste lucruri, ci mergi pe drumul drept până la capăt, în conformitate cu natura ta proprie și cu aceea comună: una este calea amândurora.

Merg printre realități conforme naturii, până când, căzut, 4 mă voi odihni, expirând în acest aer din care, în fiecare zi, respir, căzând pe acest pământ din care tatăl meu își trage sămânța, mama - sângele și doica - laptele; din care, în fiecare zi, de atâția ani, îmi procur hrana și apa, care mă suportă când îl calc și când îl folosesc în atâtea scopuri.

Nu au de ce să-ți admire ascuțimea minții! Fie, dar sunt 3 multe alte caracteristici despre care nu poți spune: „Nu e în natura mea”. Demonstrează aceste calități care sunt toate în puterea ta: puritatea, impozanța, rezistența la durere, măsura în ceea ce privește plăcerile, împăcarea cu propria-ți soartă, cumpătarea, bunăvoința, libertatea, simplitatea, seriozitatea, măreția sufletească. Nu-ți dai seama cât de multe sunt calitățile de care poți să dai de acum dovadă, pentru care nu sunt de invocat nicio

ρύσει καί αἱ ἐνέργειαι ἐν συνεχέσι μεταβολαῖς καί τὰ αἷτια ἐν μυρίαις τροπαῖς καί σχεδόν οὐδέν ἐστὼς <οὐδέ τό ἐνεστὼς τοῦ χρόνου> καί τό πάρεγγυς' τό δέ ἀπειρον τοῦ τε παρφηκότος καί μέλλοντος ἀχανές, ὡ πάντα ἐνοκρανίζεται. πῶς οὖν οὐ μωρός ὁ ἐν τούτοις φυσώμενος ἢ σπώμενος ἢ σχετλιάζων ὡς ἐν τινι χρονίῳ καί ἐπὶ μακρόν ἐνοχλήσαντι;

24 Μέμνησο τῆς συμπάσης οὐσίας, ἥς ὀλίγιστον μετέχεις, καί τοῦ σύμπαντος αἰῶνος, οὗ βραχύ καί ἀκαριαῖόν σοι διάστημα ἀφώρισται, καί τῆς εἰμαρμένης, ἥς πόστον εἶ μέρος;

25 „Ἄλλος αμαρτάνει, τί εἰς ἐμέ; δψεται' Ἰδίαν ἔχει διάθεσιν, ἰδίαν ἐνέργειαν. ἐγὼ νῦν ἔχω, δ με θέλει νῦν ἔχειν ἢ κοινή φύσις, καί πράσσω, δ με νῦν πράσσειν θέλει ἢ ἐμή φύσις.

26 τό ἡγεμονικόν καί κυριεῦον τῆς ψυχῆς σου μέρος ἀτρεπτον ἐστω ὑπὸ τῆς ἐν τῇ σαρκί λείας ἢ τραχείας κινήσεως καί μή συγκιρνάσθω, ἄλλα περιγραφέτω αὐτό καί περιοριζέτω τὰς πείσεις ἐκεῖνας ἐν τοῖς μορίοις. δταν δέ ἀναδιδῶνται κατὰ τὴν ἐτέραν συμπάθειαν εἰς τὴν διάνοιαν ὡς ἐν σώματι ἠνωμένῳ, τότε πρὸς μὲν τὴν αἰσθησιν φυσικὴν οὔσαν οὐ πειρατέον ἀντιβαίνειν, τὴν δέ ὑπόληψιν τὴν ὡς περὶ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ μή προστιθέτω τό ἡγεμονικόν ἐξ ἑαυτοῦ.

27 „Συζήν θεοῖς.” συζή δέ θεοῖς ὁ συνεχῶς δεικνύς αὐτοῖς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀρεσκομένην μὲν τοῖς ἀπονεμομένοις, ποιοῦσαν δέ δσα βούλεται ὁ δαίμων, δν ἐκάστω προστάτην καί ἡγεμόνα ὁ Ζεὺς ἐδωκεν, ἀπόσπασμα ἑαυτοῦ. οὗτος δέ ἐστὶν ὁ ἐκάστου νοῦς καί λόγος.

28 Τω γράσωνι μήτι ὀργίζῃ, μήτι τῷ ὀζοστόμῳ ὀργίζῃ; τί σοι ποιήσει; τοιοῦτον στόμα ἔχει, τοιαύτας

incapacitate naturală și nicio lipsă justificată de aptitudine? Totuși, tu rămâi, din proprie voință, mai prejos decât ele. Oare a cârti, a fi meschin, a linguși, a da vina pe trup, a încerca să plăci, a epata, a te frământa în suflet ești constrâns fiindcă ești lipsit de orice înzestrare naturală? Nu, jur pe zei! Căci de multă vreme puteai să te debarasezi de toate aceste trăsături negative și doar, dacă ar fi adevărat, să fii învinovățit că dai dovadă de o prea mare lentoare a spiritului și de o prea mare greutate de înțelegere a lucrurilor. Dar, în ceea ce privește acest aspect, trebuie să exersezi fără să te disprețuiești și fără să te complaci în încetineala gândirii tale.

Există câte unul care, când face un serviciu cuiva, este gata să-i pună aceluia la socoteală serviciul făcut. Un altul nu are această obișnuință, dar îl privește pe cel ajutat ca pe un datornic și știe bine serviciul pe care i l-a făcut «aceluia».

Un altul, în schimb, într-un anumit fel, nu mai știe serviciul pe care i l-a făcut, dar este asemenea viței-de-vie, care a produs ciorchinele și nu mai pretinde nimic altceva, odată ce a dat propriul său rod. Omul care i-a făcut un serviciu cuiva nu-l face cunoscut strigând în gura mare, ci se îndreaptă spre săvârșirea altuia, precum vița-de-vie, a produs din nou ciorchini, când a fost timpul potrivit, sau precum un cal care a alergat, un câine care a urmat vânatul, o albină care a produs mierea. Așadar, trebuie să fi printre cei care fac servicii într-un fel fără să o știe. „Da. Dar trebuie să știi acest lucru!

Fiindcă este caracteristic oricărei ființe sociale - susține în terlocutorul 153 - să simtă că acționează în interesul comun și, pe

μάλας έχει, ανάγκη τοιαύτην ἀποφορὰν ἀπὸ τοιούτων γίνεσθαι. „ἀλλ’ ὁ ἄνθρωπος λόγον έχει, „ φησί „, καὶ δύναται συννοεῖν ἐφιστάνων τί πλημμελεῖ”. εὗ σοι γένοιτο’ τοιγαροῦν καὶ σύ λόγον έχεις, κίνησον λογικὴ διαθέσει λογικὴν διάθεσιν, δεῖξον, ὑπομνησον’ εἰ γὰρ ἐπαίει, θεραπεύσεις καὶ οὐ χρεῖα οργῆς, οὔτε τραγῳδός οὔτε πόρνη.

29 Ὡς ἐξελθὼν ζῆν διανοή, οὕτως ἐνταῦθα ζῆν ἐξεστίν’ ἐάν δέ μή ἐπιτρέπωσι, τότε καὶ τοῦ ζῆν ἐξιθί, οὕτως μέντοι ὥς μηδέν κακόν πάσχων. καπνός καὶ ἀπέρχομαι- τί αὐτό πράγμα δοκεῖς; μέχρι δέ με τοιούτου οὐδέν ἐξάγει, μένω ἐλεύθερος καὶ οὐδεὶς με κωλύσει ποιεῖν ἃ θέλω’ θέλω δέ <&> κατὰ φύσιν τοῦ λογικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ζώου.

30 Ὁ τοῦ δλου νοῦς κοινωνικός, πεποίηκε γοῦν τὰ χεῖρω τῶν κρειττόνων ἐνεκεν καὶ τὰ κρείττω ἀλλήλοις συνήρμοσεν. ὁρᾷς πῶς υπέταξε, συνέταξε, καὶ τό κατ’ ἀξίαν ἀπένειμεν ἐκάστοις καὶ τὰ κρατιστεύοντα εἰς ὁμόνοιαν ἀλλήλων συνήγαγεν.

31 Πῶς προσενήνεξαι μέχρι νῦν θεοῖς, γονεῦσιν, ἀδελφῷ, γυναικί, τέκνοις, διδασκάλοις, τροφεύσι, φίλοις, οἰκέτοις, οἰκέταις; εἰ πρὸς πάντας σοι μέχρι νῦν ἐστὶ τό’ μήτε τινὰ ρέξαι ἐξαίσιον μήτε εἰπεῖν. ἀναμιμνήσκου δέ καὶ δι’ οἷων διελήλυθας καὶ οἷα ἤρκεσας ὑπομεῖναι καὶ διττὴν πλήρη ήδη σοι ἡ ἱστορία τοῦ βίου καὶ τελεία ἡ λειτουργία καὶ πόσα ὥπται καλὰ καὶ πόσων μὲν ἡδονῶν καὶ πόνων ὑπερέιδες, πόσα δέ ἐνδοξα παρείδες, εἰς ὅσους δέ ἀγνώμονας εὐγνώμων ἐγένου.

32 Διὰ τί συγγέουσιν ἀτεχνοὶ καὶ ἀμαθεῖς ψυχαὶ ἐντεχνον καὶ ἐπιστήμονα; τίς οὖν ψυχὴ ἐντεχνος καὶ ἐπιστήμων; ἡ εἰδυῖα ἀρχὴν καὶ

Zeus, să vrea ca și semenii săi din comunitate să simtă asta”. „E adevărat ce spui, dar ai înțeles greșit ce s-a zis acum; din această cauză, vei fi unul dintre cei despre care am amintit mai înainte; căci și aceștia se înșală, urmând o logică în aparență convingătoare. Apoi, dacă ai vrea să înțelegi care este sensul celor afirmate, nu te teme și nu neglija din această cauză nicio acțiune folositoare societății”.

Rugăciunea atenienilor: 7

„Dă ploaie, dă ploaie, iubite Zeus, peste câmpurile cultivate de atenieni și peste câmpii!”

Sau nu trebuie să te rogi, sau «roagă-te» astfel în mod simplu și liber.

După cum se spune că: „Asclepios i-a rânduit acestuia că8 tăria, băile reci, mersul cu picioarele goale”, tot așa se spune și aceasta: „Natura întregului i-a rânduit acestuia boala, infirmitatea, pierderea unei părți din sine sau ceva asemănător”. Căci, în prima afirmație, acel „a rânduit” semnifică ceva de felul următor: „Le-a rânduit aceasta ca remediu potrivit însănătoșirii”; în a doua afirmație, ceea ce i se întâmplă fiecăruia îi este rânduit într-un mod potrivit cu soarta hărăzită. De fapt, noi spunem că aceste evenimente ni se potrivesc, precum meșterii zidari spun că pietrele dreptunghiulare folosite la construcția zidurilor sau a piramidelor se potrivesc unele cu altele într-un aranjament oarecare. Căci, într-un cuvânt, armonia e una singură și, după cum lumea, folosindu-se de toate corpurile, se prezintă în plenitudinea unui astfel de corp, tot așa și soarta, folosindu-se de toate cauzele, se prezintă în plenitudinea unei astfel de cauze154. De altfel, ceea ce spun eu gândesc și oamenii de rând, căci

τέλος καί τόν δι' δλης τής ούσίας διήκοντα λόγον καί διά παντός τοῦ αἰώνος κατὰ περιόδους τεταγμένους οικονομούντα τό πάν.

33 „Ὅσον οὐδέπω σποδός ἡ σκελετός καί ἦτοι ὄνομα ἡ οὐδέ ὄνομα, τό δέ ὄνομα ψόφος καί ἀπήχημα, τά δέ ἐν τῷ βίῳ πολυτίμητα κενά καί σαπρά καί μικρά- καί κυνίδια δια- δακνόμενα καί παιδία φιλόνηκα, γελώντα εἴτα εὐθύς κλαίοντα. Πίστις δέ καί Αἰδώς καί Δίκη καί Αλήθεια πρὸς” Ὀλυμπον ἀπὸ χθονὸς εὐρυοδείης. τί οὖν ἐτι τό ἐνταῦθα κατέχον, εἰ γε τά μὲν αἰσθητά εὐμετάβλητα καί οὐχ ἑστώτα, τά δέ αἰσθητήρια ἀμυδρά καί εὐπαρατύπωτα, αὐτό δέ τό ψυχάριον ἀναθυμίασις ἀφ’ αἵματος, τό δέ εὐδοκίμειν παρὰ τοιούτοις κενόν; τί οὖν; περιμένειν ἰλεων τὴν εἴτε σβέσιν εἴτε μετὰστασιν’ ἕως δέ ἐκείνης ὁ καιρὸς ἐφίσταται, τί ἀρκεῖ; τί δέ ἄλλο ἢ θεοὺς μὲν σέβειν καί εὐφημεῖν, ἀνθρώπους δέ εὖ ποιεῖν καί ἀνέχεσθαι αὐτῶν καί ἀπέχεσθαι’ ὅσα δέ ἐντός ὀρων τοῦ κρηψιδίου καί τοῦ πνευ- ματίου, ταῦτα μεμνήσθαι μήτε σά ὄντα μήτε ἐπὶ σοί.

34 Δύνασαι αἰεὶ εὐροεῖν, εἰ γε καί εὐοδεῖν, εἰ γε καί ὁδῷ ὑπολαμβάνειν καί πράσσειν. δύο ταῦτα κοινὰ τῇ τε τοῦ θεοῦ καί τῇ τοῦ ἀνθρώπου καί παντός λογικοῦ ζώου ψυχῇ- τό μὴ ἐμποδίζεσθαι ὑπ’ ἄλλου καί τό ἐν τῇ κοινωνικῇ διαθέσει καί πράξει ἔχειν τό ἀγαθόν καί ἐνταῦθα τὴν ὀρεξιν ἀπολήγειν.

35 Εἰ μήτε κακία ἐστὶ τοῦτο ἐμὴ μήτε ἐνέργεια κατὰ κακίαν ἐμὴν μήτε τό κοινόν βλάπτεται, τί ὑπὲρ αὐτοῦ διαφέρομαι; τίς δέ βλάβη τοῦ κοινοῦ;

36 Μὴ ὀλοσχερώς τῇ φαντασίᾳ συναρπάζεσθαι, ἀλλὰ βοηθεῖν μὲν κατὰ δύναμιν καί κατ’ ἀξίαν, κάν

și ei spun: „Acestuia i s-a întâmplat aceasta”. Prin urmare, acestuia i-a fost dat și ursit aceasta. Să primim deci aceste evenimente ca pe remediile pe care Asclepios¹⁵⁵ le recomanda. Multe dintre ele sunt aspre, dar le acceptăm în speranța însănătoșirii. Privește, așadar, desăvârșirea și realizarea perfectă a celor hotărâte de natura comună, după cum îți privești propria-ți sănătate.

În același fel, primește cu bucurie orice eveniment, chiar dacă îți pare mai împovărat, fiindcă prin acesta acționezi pentru sănătatea lumii, pentru un drum bun și pentru succesul Zeului. Căci acest eveniment nu i s-ar întâmpla cuiva dacă n-ar fi util întregului; căci natura nu produce la voia întâmplării nimic care să nu corespundă cu ceea ce e condus de ea. Așadar, din două motive trebuie să-ți fie drag ceea ce ți se întâmplă: primul, pentru că ți s-a întâmplat ție, ți-a fost prescris și îl aveai în tine într-un fel, urzit de sus de cele mai înțelepte cauze; al doilea, pentru că ceea ce i se întâmplă în mod diferit fiecăruia e cauza drumului bun și a realizării pentru cel care cârmuiește întregul și, pe Zeus, a înseși permanenței sale. De fapt, realitatea în totalitatea sa este mutilată dacă ai întrerupe ceva la nivelul legăturii și înlănțuirii atât a părților sale componente, cât și a cauzelor.

Iar tu le întrerupi, atât cât îți stă în putință, atunci când te arăți nemulțumit de ele, și într-un fel le nimicești¹⁵⁶.

Nu urî, nu refuza și nu te descuraja, dacă nu poți realiza 9 fiecare acțiune după dreptele principii, ci, atunci când ești împiedicat, revino și bucură-te, dacă cele mai multe dintre acțiunile

εἰς τὰ μέσα ἐλατ- τώνται, μή μέντοι βλάβην αὐτό φαντάζεσθαι „κακόν γάρ ἔθος, ἀλλ’ ὥς ὁ γέρων ἀπελθὼν τὸν τοῦ θρεπτοῦ ρόμβον ἀπῆτει, μεμνημένος διτι ρόμβος, οὕτως οὖν καί <σύ> ὦδε, ἐπεὶ τοι γίνῃ κλαίων ἐπὶ τῶν ἐμβόλων” ἄνθρωπε, ἐπελάθου τί ταῦτα ἦν; „ναὶ „ἀλλὰ τούτοις περισπούδαστα.” διὰ τοῦτ’ οὖν καί σύ μωρός γένη;

«

37 Ἐγενόμην ποτέ, οπουδήποτε καταληφθεὶς, εὐμοῖρος ἄνθρωπος. τό δέ εὐμοῖρος, ἀγαθὴν μοῖραν σεαυτῷ ἀπονείμας „ἀγαθὴ δέ μοῖρα” ἀγαθαὶ τροπαὶ ψυχῆς, ἀγαθαὶ ὁρμαὶ, ἀγαθαὶ πράξεις.

VI

1 Ἡ τῶν δλων οὐσία εὐπειθὴς καὶ εὐτρεπής, ὁ δέ ταύτην διοικῶν λόγος οὐδεμίαν ἐν ἑαυτῷ αἰτίαν ἔχει τοῦ κα- κοποιεῖν, κακίαν γάρ οὐκ ἔχει· οὐδέ τι κακοῖς ποιεῖ οὐδέ βλάπτεται τι ὑπ’ ἐκείνου. πάντα δέ κατ’ ἐκείνον γίνεται καὶ περαίνεται.

2 Μὴ διαφέρου πότερον ριγῶν ἢ θαλπόμενος τό πρέπον ποιεῖς, καὶ πότερον νυστάζων ἢ ἱκανῶς ὑπνου ἔχων, καὶ πότερον κακῶς ἀκούων ἢ εὐφημούμενος, καὶ πότερον ἀποθνήσκων ἢ πράττων τι ἄλλοῖον· μία γάρ τῶν βιωτικῶν πράξεων καὶ αὕτη ἐστὶ, καθ’ ἣν ἀποθνήσκομεν· ἀρκεῖ οὖν καὶ ἐπὶ ταύτης τό παρὸν εὖ θέσθαι.

3 Ἐσω βλέπε· μηδενός πράγματος μήτε ἢ ἰδίᾳ ποιότης μήτε ἢ ἀξία παρατρεχέτω σε.

4 Πάντα τὰ ὑποκείμενα τάχιστα μεταβαλεῖ καὶ ἥτοι ἐκθυμιαθήσεται, εἴπερ ἦν ὧται ἢ οὐσία, ἢ σκεδασθήσεται.

5 Ὁ διοικῶν λόγος οἶδε πῶς διακείμενος καὶ τί ποιεῖ καὶ ἐπὶ τίνος ὕλης.

6 Ἀριστος τρόπος τοῦ ἀμύνεσθαι τό μή ἐξομοιοῦσθαι.

7 Ἐνὶ τέρπου καὶ προσαναπαύου,

tale sunt conforme naturii umane. Și îndrăgește acea activitate la care revii și nu te întoarce la filosofie ca la»

un pedagog, ci, așa cum bolnavii de ochi se întorc către burete și ou, așa cum altul «se întoarce» către o cataplasma și către o compresă. Căci în felul acesta vei arăta că nu e deloc «greu» să te supui rațiunii, ci în ea îți vei afla odihna¹⁵⁷. Amintește-ți apoi că filosofia dorește numai acele lucruri pe care natura ta le dorește, în timp ce tu ți-ai dorit altele, care nu sunt potrivite cu natura. Și ce este mai plăcut decât acestea? Oare nu din această cauză plăcerea ne face să greșim? ¹⁵⁸ Ia seama, totuși, dacă nu sunt mai plăcute magnanimitatea, libertatea, simplitatea, bunăvoința, pietatea. Căci ce este mai plăcut decât înțelepciunea însăși, când te gândești la siguranța și la împlinirea care în orice împrejurare provin din puterea de a înțelege și de a ști?

10

Lucrurile sunt acoperite într-un fel de un asemenea văl¹⁵⁹, încât unii filosofi, și nu puțini și nici dintre cei mai neînsemnați, le-au considerat cu totul de neînțeles, cu excepția stoicilor, cărora li se par greșit înțelese. Orice asentiment al nostru se poate schimba: atunci, unde e omul constant în opiniile sale? Treci acum la înseși aspectele disponibile ale existenței: cât sunt de trecătoare și de lipsite de valoare și oricând gata să ajungă în posesia unui desfrânat, a unei prostituate sau a unui tâlhar! După aceasta, treci la comportamentul celor cu care trăiești, dintre care cel mai plăcut pare cu greu suportabil, ca să nu mai spun că aceștia se suportă cu greu chiar și pe ei înșiși. Prin urmare, într-o astfel de

τω ἀπο πράξεως κοινωνικῆς μεταβαίνειν ἐπὶ πράξιν κοινωνικὴν συν μνήμη θεοῦ.

8 Τό ἡγεμονικόν ἐστὶ τό ἑαυτό ἐγείρον καὶ τρέπον καὶ ποιοῦν μὲν ἑαυτό οἷον ἂν καὶ θέλη, ποιοῦν δέ ἑαυτῷ φαίνεσθαι πᾶν τό συμβαῖνον οἷον αὐτό θέλει.

9 Κατὰ τὴν τῶν ὅλων φύσιν ἕκαστα περαίνεται* οὐ γὰρ κατ' ἄλλην γέ τινα φύσιν ἦτοι ἐξωθεν περιέχουσιν ἢ ἐμπερι- εχομένην ἐνδον ἢ ἐξω ἀπηρτημένην.

*

10 „Ἦτοι κυκεῶν καὶ ἀντεμπλοκή καὶ σκεδασμός ἢ ἐνώσις καὶ τάξις καὶ πρόνοια, εἰ μὲν οὖν τὰ πρότερα, τί καὶ ἐπιθυμῶ εἰκαίφ συγκρίματι καὶ φυρμῷ τοιούτῳ ἐνδιατρίβειν; τί δέ μοι καὶ μέλει ἄλλου τίνος ἢ τοῦ ὅπως ποτέ διαγίνεσθαι; τί δέ καὶ ταρασσομαι; ἤξει γὰρ ἐπ' ἐμέ ὁ σκεδασμός, ὁ τι ἂν ποιῶ, εἰ δέ θάτερά ἐστι, σέβω καὶ εὐσταθῶ καὶ θαρρῶ τῷ διοικοῦντι.

11 Ὅταν ἀναγκασθῇς ὑπὸ τῶν περιστηκότων οἷονεῖ διαταραχθῆναι, ταχέως ἐπάνιθι εἰς ἑαυτόν καὶ μὴ ὑπὲρ τὰ ἀναγκαῖα ἐξίστασο τοῦ ρυθμοῦ· ἔση γὰρ ἐγκρατέστερος τῆς ἀρμονίας τῷ συνεχῶς εἰς αὐτὴν ἐπανέρχεσθαι.

12 Εἰ μητρυιάν τε ἅμα εἶχες καὶ μητέρα, ἐκείνην τ' ἂν ἐθεράπευες καὶ ὅμως ἢ ἐπάνοδος σοι πρὸς τὴν μητέρα συνεχῆς ἐγίνετο. τοῦτο σοι νυν ἐστὶν ἢ αὐλὴ καὶ ἢ φιλοσοφία* ὥδε πολλάκις ἐπάνιθι καὶ προσαναπαύου ταύτη, δι' ἣν καὶ τὰ ἐκεῖ σοι ἀνεκτὰ φαίνεται καὶ σύ ἐν αὐτοῖς ἀνεκτός.

13 Οἷον δὴ τό φαντασίαν λαμβάνειν ἐπὶ τῶν δῦσιν καὶ τῶν τοιούτων ἐδωδίμων, ὅτι νεκρός οὗτος ἰχθύος, οὗτος δέ νεκρός ὄρνιθος ἢ χοίρου* καὶ πάλιν, ὅτι ὁ Φάλερνος χυλάριον ἐστὶ σταφυλίου καὶ ἢ περιπόρφυρος τριχιά προβατίου αἱματίῳ κόγχῃς

obscuritate și murdărie, într-o atât de mare scurgere de substanță, de timp, de mișcare, și de cele care sunt în permanență mișcate, ce este oare vrednic de a fi prețuit sau, până la urmă, de a merita eforturi atât de mari? Chiar nu-mi dau seama. Dimpotrivă, trebuie, dându-și puțin curaj, să aștepte descompunerea naturală și să nu se mânie din cauza întârzierii ei, ci să-și afle liniștea numai în aceste gânduri: primul, că nu mi se va întâmpla nimic care să nu fie în concordanță cu natura întregului; al doilea, că în mine există puterea de a nu face nimic împotriva Zeului și a zratf/z-ului meu¹⁶⁰. Nimeni nu-l va constrânge [pe *daimon* și pe Zeu] să fie un transgresor.

Pentru ce oare îmi folosesc acum sufletul? Această între¹¹ bare trebuie să și-o pună, în orice clipă, omul și să cerceteze:

„Ce am eu în această parte din mine care se numește partea conducătoare a sufletului? Și al cui suflet îl am eu acum? Poate al unui copil, al unui adolescent, al unei biete femei, al unui tiran, al unui animal de povară, al unei fiare?”

Care este natura celor pe care mulțimea le consideră bunuri¹² ai putea să-ți dai seama prin aceasta. Căci, dacă cineva ar considera unele lucruri ca fiind adevărate bunuri, de exemplu înțelepciunea, cumpătarea, dreptatea, curajul, odată ce le va considera astfel nu va mai putea să asculte acest vers: „Cu ajutorul bunurilor...”¹⁶¹, căci nu s-ar potrivi «cu cele știute despre bunuri în schimb, dacă cineva consideră bunuri cele pe care mulțimea le privește astfel, va asculta și cu ușurință va accepta versul poetului comic ca fiind rostit în mod potrivit. Astfel, chiar și mulțimea își dă seama de diferență,

δεδευμένα* καί ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν
 συνουσίαν <δτι> ἐντερίου
 παράτριψις καί μετὰ τίνος
 σπασμοῦ μυξαρίου ἐκκρισις* οἷαι
 δὴ αὐταὶ εἰσιν αἱ φαντασίαι
 καθικνούμεναι αὐτῶν τῶν
 πραγμάτων καί διεξιούσαι δι'
 αὐτῶν, ὥστε ὅραν οἷά τινά ποτ'
 ἔστιν. οὕτως δει παρ' ὄλον τὸν βίον
 ποιεῖν καί ὅπου λίαν ἀξιόπιστα τὰ
 πράγματα φαντάζεται, ἀπογυμνοῦν
 αὐτὰ καί τὴν εὐτέλειαν αὐτῶν
 καθοράν καί τὴν ιστορίαν ἐφ' ἣ
 σεμνύνεται περαιοῖν. δεινός γάρ
 ὁ τύφος παρα- λογιστῆς καί δτε
 δοκεῖς μάλιστα περὶ τὰ σπουδαῖα
 καταγί- νεσθαι, τότε μάλιστα
 καταγοητεύη. δρα γοῦν ὁ Κράτης τί
 περὶ αὐτοῦ τοῦ Ξενοκράτους λέγει.
 14 Τὰ πλεῖστα, ὧν ἡ πληθὺς
 θαυμάζει, εἰς γενικώτατα ἀνάγεται
 τὰ ὑπὸ ἕξεως ἢ φύσεως
 συνεχόμενα, λίθους, ξύλα, συκάς,
 ἀμπελους, ἐλαίας' τὰ δὲ ὑπὸ τῶν
 ὀλίγω μετριωτέρων εἰς τὰ ὑπὸ
 ψυχῆς, οἷον ποιμένας, ἀγέλας. τὰ δὲ
 ὑπὸ τῶν ἐτι χαρι- εστέρων εἰς τὰ
 ὑπὸ λογικῆς ψυχῆς, οὐ μέντοι καθό
 λογική, ἀλλὰ καθό τεχνική ἢ ἄλλως
 πως ἐντρεχῆς, ἢ κατὰ ψιλόν τό
 πλήθος ἀνδραπόδων κεκτήσθαι. ὁ
 δὲ ψυχὴν λογικὴν καί πολιτικὴν
 τιμῶν οὐδέν ἐτι τῶν ἄλλων
 ἐπιστρέφεται, προ πάντων δὲ τὴν
 ἑαυτοῦ ψυχὴν λογικῶς καί
 κοινωνικῶς ἔχουσιν καί
 κινουμένην διασώζει καί τῷ
 ὁμογενεῖ εἰς τοῦτο συνεργεῖ.
 15 τὰ μὲν σπεύδει γίνεσθαι, τὰ δὲ
 σπεύδει γεγονέναι, καί τοῦ
 γινομένου δὲ ἤδη τι ἀπέσβη* ρύσεις
 καί αλλοιώσεις ἀνα- νεοῦσι τὸν
 κόσμον διηνεκῶς, ὥσπερ τὸν
 ἀπειρον αἰῶνα ἢ τοῦ χρόνου
 ἀδιάλειπτος φορά νέον αἰεὶ
 παρέχεται, ἐν δὲ τούτῳ τῷ ποταμῷ
 τί ἂν τις τούτων τῶν παραθεόντων
 ἐκτι- μήσειεν, εὔρεθῆναι οὐκ
 ἔξεστιν* ὥσπερ εἰ τίς τι τῶν παρα-

căci, dacă n-ar fi așa, pe de o parte
 «acest vers» nu ar lovi și nu ar fi
 respins, iar pe de altă parte noi¹⁶²
 nu am putea să le primim ca spuse
 în mod potrivit și elegant pe cele
 privind bogăția și succesele
 orientate spre lux și glorie. În
 concluzie, treci acum mai departe și
 întreabă-te dacă trebuie prețuite și
 considerate bunuri astfel de lucruri,
 la care, dacă ar fi examinate cum
 trebuie, ar putea să se refere în
 mod potrivit versul după care
 proprietarul lor, din cauza
 belșugului, „nu mai găsește locuri
 unde să se ușureze”.

Sunt alcătuit dintr-un aspect cauzal
 și unul material; 13 însă niciunul
 din aceste două elemente nu va
 dispărea în neant, după cum
 niciunul nu a ieșit din nimic. Orice
 parte din mine va fi, așadar,
 redirijată, prin transformare, într-o
 altă parte a lumii și din nou aceea
 se va transforma într-o altă parte a
 lumii și tot așa la infinit. Ca urmare
 a unei asemenea transformări
 suntem pe lume și eu, și părinții
 mei, și «tot așa» mergând spre un
 alt infinit.

Căci nimic nu te împiedică să faci
 astfel de afirmații, chiar dacă lumea
 este condusă conform unor
 perioade determinate¹⁶³.

Rațiunea și arta raționamentului
 constituie puteri care își 14 sunt
 suficiente lor însele și operațiunilor
 care le privesc. Așadar, ele pornesc
 dintr-un principiu propriu și își
 urmează calea către ținta stabilită
 dinainte; astfel de activități sunt
 numite *katorthoseis*M, pentru a
 indica direcția dreaptă a drumului
 lor.

Omul nu trebuie să se îngrijească
 de ceea ce nu îi aparține 13 omului,
 în măsura în care este om. Acestea
 nu sunt cerute de om, nu le promite
 natura umană și nu sunt desăvârșiri

πετομένων στρουθαρίων φιλεῖν ἀρχοίτο, τό δ' ἤδη ἐξ οφθαλμών ἀπελήλυθεν. τοιούτον δὴ τι καὶ αὐτῇ ἢ ζωῇ ἐκάστου, οἶον ἢ ἀφ' αἵματος ἀναθυμίασις καὶ ἢ ἐκ τοῦ ἀέρος ἀναπνευσίς· ὅποιον γάρ ἐστι τό ἀπαξ ἐλκύσαι τὸν ἀέρα καὶ ἀποδοῦναι, διπερ παρ' ἑκάστον ποιοῦμεν, τοιούτον ἐστι καὶ τό τὴν πάσαν ἀναπνευστικὴν δύναμιν, ἣν χθές καὶ πρῶην ἀποτεχθεὶς ἐκτίσω, ἀποδοῦναι ἐκεῖ δθεν τό πρῶτον ἐσπασας.

16 Οὔτε τό διαπνεῖσθαι ὡς τὰ φυτὰ τίμιον οὔτε τό ἀναπνεῖν ὡς τὰ βοσκήματα καὶ τὰ θηρία οὔτε τό τυποῦσθαι κατὰ φαντασίαν οὔτε τό νευροσπαστεῖσθαι καθ' ὁρμήν οὔτε τό συναγελάζεσθαι οὔτε τό τρέφεσθαι· τοῦτο γάρ μοι οἶον τῷ ἀποκρίνειν τὰ περιττώματα τῆς τροφῆς, τί οὖν τίμιον; τό κροτεῖσθαι; οὐχί. οὐκοῦν οὐδέ τό ὑπὸ γλωσσῶν κροτεῖσθαι· αἱ γάρ παρὰ τῶν πολλῶν εὐφημία κρότος γλωσσῶν, ἀφήκας οὖν καὶ τό δοξάριον* τί καταλείπεται τίμιον; δοκῶ μὲν τό κατὰ τὴν ἰδίαν κατασκευὴν κινεῖσθαι καὶ ἰσχεσθαι, ἐφ' ὃ καὶ αἱ ἐπιμέλειαί ἀγούσι καὶ αἱ τέχναι* ἢ τε γάρ τέχνη πάσα τούτου στοχάζεται, ἵνα τό κατασκευασθέν ἐπιτηδείως ἔχη πρὸς τό ἔργον πρὸς δ κατεσκευάσται* δ τε φυτουργός ὁ ἐπιμελούμενος τῆς ἀμπέλου, καὶ ὁ πωλοδάμνης καὶ ὁ τοῦ κυνός ἐπιμελούμενος τούτο ζητεῖ, αἱ δὲ παιδαγωγίαι, αἱ δὲ διδασκαλίαι ἐπὶ τί σπεύδουσιν; ὥδε οὖν τό τίμιον· καὶ τοῦτο μὲν ἂν εὖ ἔχη, οὐδέν τῶν ἄλλων περιποιήσεις ἑαυτῷ. οὐ παύση καὶ ἄλλα πολλὰ τιμών; οὐτ' οὖν ἐλεύθερος ἐσθ' οὔτε αὐτάρκης οὔτε ἀπαθής· ἀνάγκη γάρ φθονεῖν, ζηλοτυπεῖν, ὑφοράσθαι τοὺς ἀφελέσθαι ἐκεῖνα δυναμένους, ἐπιβου- λεύειν τοῖς ἔχουσι τό τιμώμενον ὑπὸ σοῦ· δλωρ πεφύρθαι

ale ei. De aceea, scopul fixat omului¹⁶⁵ nu se găsește în ele și nici ceea ce contribuie la atingerea scopului, adică binele. Mai mult: dacă vreuna dintre ele ar aparține omului, nu ar fi potrivit să o disprețuiești sau să o combați, nici nu ar fi demn de laudă cel care se prezintă ca scutit de nevoile corespondente, nici nu ar fi bun cel care ar fi lipsit de vreuna dintre acestea, dacă ele ar fi cu adevărat bune. Acum, cu cât cineva se lipsește de acestea ori de altele asemănătoare sau suportă să fie lipsit de vreuna dintre ele, cu atât mai mult este virtuos.

Intelectul tău va fi așa cum sunt reprezentările pe care 16 adesea le dezvolți; căci sufletul este colorat de reprezentări. Colorează-l, așadar, cu continue reprezentări de tipul: oriunde e posibil să trăiești, acolo e posibil și să trăiești cum se cuvine. La curte e posibil să trăiești; deci la curte e posibil și să trăiești cum se cuvine. Și iarăși: fiecare lucru este purtat spre scopul pentru care și în vederea căruia a fost alcătuit; punctul spre care este purtat reprezintă scopul acestuia; unde este scopul, acolo sunt și folosul, și binele fiecărui lucru. Iar binele ființei raționale este societatea. Căci într-adevăr noi existăm pentru societate; de multă vreme s-a demonstrat «asta». Oare nu este evident că cele inferioare există pentru cele superioare, și cele superioare – pentru interesul reciproc? Superioare celor neînsufleteite sunt cele animate, și superioare acestora – cele raționale.

Este o nebunie să le urmărești pe cele imposibile. Dar este 17 imposibil ca proștii să nu acționeze astfel.

Nimănui nu i se întâmplă ceva ce să

ἀνάγκη τὸν ἐκείνων τινὸς ἐνδεή, προσέτι δὲ πολλὰ καὶ τοῖς θεοῖς μέμφεσθαι. ἡ δὲ τῆς ἰδίας διανοίας αἰδώς καὶ τιμὴ σεαυτῷ τε ἀρεστόν σε ποιήσει καὶ τοῖς κοινωνοῖς εὐ-ἀρμοστον καὶ τοῖς θεοῖς σύμφωνον, τουτέστιν ἐπαινοῦντα ὅσα ἐκεῖνοι διανέμουσι καὶ διατετάχασιν.

*

17 „Ἀνω, κάτω, κύκλω <αί> φοραὶ τῶν στοιχείων, ἡ δὲ τῆς ἀρετῆς κίνησις ἐν οὐδεμίᾳ τούτων, ἀλλὰ θειότερόν τι καὶ ὁδὴ δυσεπινοήτω προιοῦσα εὐοδεῖ.

18 Οἷόν ἐστιν ὁ ποιούσι. τοὺς μὲν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χρόνου καὶ μεθ' ἑαυτῶν ζώντας ἀνθρώπους εὐφημεῖν οὐ θέλουσιν, αὐτοὶ δὲ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων εὐφημηθῆναι, οὓς οὔτε εἰδὼν ποτὲ οὔτε δρῶνται, περὶ πολλοῦ ποιούνται, τοῦτο δὲ ἐγγύς ἐστι τῷ λυπηθῆναι ἂν, διτι οὐχὶ καὶ οἱ προγενέστεροι περὶ σοῦ λόγους εὐφήμους ἐποιοῦντο.

19 Μῆ, εἴ τι αὐτῷ σοι δυσκαταπόνητον, τοῦτο ἀνθρώπῳ ἀδύνατον ὑπολαμβάνειν, ἀλλ' εἴ τι ἀνθρώπῳ δυνατόν καὶ οἴκεϊον, τοῦτο καὶ σεαυτῷ ἐφικτόν νομίζειν.

20 Ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ὄνυξι κατέδρυσέ τις καὶ τῇ κεφαλῇ ἐρραγείς πληγὴν ἐποίησεν, ἀλλ' οὔτε ἐπισημαινόμεθα οὔτε προσκόπομεν οὔτε ὑφορώμεθα ὕστερον ὥς ἐπίβουλον' καίτοι φυλαττόμεθα, οὐ μέντοι ὥς ἐχθρόν ουδέ μεθ' ὑποψίας, ἀλλ' ἐκκλίσεως εὐμενοῦς. τοιούτων τι γινέσθω καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς μέρεσι τοῦ βίου* πολλὰ παρενθυμώμεθα τῶν οἷον προσγυμναζομένων. ἔξεστι γάρ, ὥς ἔφη, ἐκκλίνειν καὶ μήτε ὑποπτεῦειν μήτε ἀπέχθεσθαι.

*

21 Εἴ τις με ἐλέγξει καὶ παραστήσάι μοι, διτι οὐκ ὀρθῶς υπολαμβάνω ἢ πράσσω, δύναται, χαίρων μεταθήσομαι* ζητῶ γάρ τὴν ἀλήθειαν, ὑφ' ἧς οὐδεὶς πώποτε

nu suporta în mod 18 natural. Aceleași lucruri i se întâmplă altuia și, fie pentru că nu știe ce i s-a întâmplat, fie pentru că vrea să dea dovadă de măreție sufletească, stă neclintit și rămâne de neînfrânt. E ciudat ca neștiința și vanitatea să fie mai puternice decât înțelepciunea.

Lucrurile prin ele însele nu ating în niciun fel sufletul, nici 19 nu au drum deschis către suflet, nici nu pot să-l modifice sau să-l pună în mișcare; acesta singur se modifică sau se pune în mișcare și face ca accidentele să fie pentru el conforme judecăților de valoare pe care le consideră demne de el însuși.

După un alt raționament, omul este fința cea mai apropiată 20 nouă, în măsura în care trebuie să le facem bine și să-i suportăm pe ceilalți; în măsura în care unii se opun acțiunilor specifice nouă, omul devine pentru mine una dintre realitățile indiferente nu mai puțin decât soarele, decât vântul, decât o fiară. O acțiune ar putea fi împiedicată de aceste lucruri; nu devin însă o piedică pentru impuls și pentru dispozițiile interioare, datorită rezervei și capacității de a înlătura obstacolele. Căci, pentru a-și atinge scopul, intelectul înlătură și mută orice obstacol din calea acțiunii:

devine avantajos pentru acțiune ceea ce o întrerupea, și avantajos pentru drum ceea ce i se opunea.

Prețuiește cel mai puternic dintre toate lucrurile din lume: 21 este principiul care se folosește de toate lucrurile și care cârmuiește totul. Prețuiește, de asemenea, ceea ce e mai puternic în tine: acesta este de aceeași natură cu principiul.

Căci în tine ceea ce se folosește de

έβλάβη, βλάπτεται δέ ο έπιμένων επί τής έαυτού άπάτης και άγνοιας. 22 Έγώ τό έμαυτού καθήκον ποιώ, τά άλλα με ού περισπά* ήτοι γάρ άψυχα ή άλογα ή πεπλανημένα και τήν οδόν άγνοοϋντα.

23 Τοίς μέν άλόγοις ζώοις και καθόλου πράγμασι και ύποκειμένοις, ως λόγον έχων λόγον μή έχουσι, χρώ μεγαλο- φρόνως και έλευθέρως' τοίς δέ ανθρώποις, ως λόγον έχουσι, χρώ κοινωνικώς* έφ' άπασι δέ θεούς έπικαλού. και μή διαφέρου πρός τό πόσφ χρόνφ ταύτα πράξεις* άρκούσι γάρ και τρεις ώραι τοιαύται.

24 Αλέξανδρος ο Μακεδών και ο όρεωκόμος αύτού άποθανόν- τες εις ταυτό κατέστησαν- ήτοι γάρ <άν>ελήφθησαν εις τούς αύτούς του κόσμου σπερματικούς λόγους ή διεσκεδάσθησαν ομοίως εις τās άτόμους.

25 Ένθυμήθητι πόσα κατά τόν αύτόν άκαριαϊόν χρόνον έν έκάστω ήμών άμα γίνεται σωματικά όμού και ψυχικά, και ούτως ού θαυμάσεις εί πολύ πλείω, μάλλον δέ πάντα τά γινόμενα έν τώ ένί τε και σύμπαντι, ο δή κόσμον όνομάζομεν, άμα ένυφίσταται.

26 Έάν τίς σοι προβάλη πώς γράφεται τό Άντωνίνου όνομα, μήτι κατεντεινόμενος προοίση έκαστον τών στοιχείων; μήτι ούκ έξαριθμήση πράως προϊών έκαστον τών γραμμάτων; τί οϋν εάν οργίζονται, μήτι άντοργιή; ούτως οϋν και ένθάδε μέμνησο ότι πάν καθήκον έξ άριθμών τινών συμπληροϋται. τούτους δει τηροϋντα και μή θορυβούμενον μηδέ τοίς δυσχεραίνουσιν άντιδυσχεραίνοντα περαίνειν όδφ τό προκείμενον.

27 Πώς ώμον έστι μή έπιτρέπειν τοίς ανθρώποις όρμάν επί τά φαινόμενα αύτοίς οικεία και συμφέροντα, καιτοι τρόπον τινά οϋ

tot restul e acest principiu, iar viața ta de acesta este cälăuzită.

Ceea ce nu este dăunător cetății nu dăunează nici cetă22 țeanului. Oricărei reprezentări prin care consideri că ai fost lezat aplică-i următoarea regulă: dacă cetatea nu este lezată de această întâmplare, nici eu nu sunt lezat. Iar dacă cetatea este lezată, nu trebuie să te înfurii, ci să-i arăți răufăcătorului acesteia de care lucru anume nu s-a îngrijit.

Gândește-te adesea la viteza cu care lucrurile care sunt și 23 cele care devin trec și dispar. Căci substanța e ca un fluviu cu un curs neîntrerupt, activitățile sale sunt în continuă transformare, cauzele se prezintă în mii de feluri și aproape nimic nu este statornic, nici timpul prezent și ceea ce e aici aproape de mine: e infinitul fie al timpului scurs, fie al celui viitor, prăpastie deschisă în care toate se pierd. Cum, așadar, nu e nebun cel care, în această situație, se fălește, se chinuie sau se plânge, ca și cum ceva ar trebui să-l tulbure pentru un moment anume și pentru o perioadă mai lungă?

Amintește-ți de întreaga substanță, la care participi în cca. 24 mai mică parte, și de întreaga eternitate, din care ți-a fost rezervată o durată foarte scurtă, și de destin: înțelegei cât de mică pane ești?

Un altul greșeste. Ce importanță are aceasta pentru mine? 23 Se va vedea. Acesta are o dispoziție interioară proprie, o activitate proprie. Acum eu am ceea ce natura comună vrea ca eu să am acum și să fac ceea ce natura mea vrea ca eu să fac acum.

Partea care conduce și stăpânește sufletul tău să rămână 26 indiferentă la orice mișcare calmă sau violentă care poate să frământe

συγχωρεῖς αὐτοῖς τούτο ποιεῖν, δταν ἀγανακτῇς, διτι ἀμαρτάνουσι' φέρονται γάρ πάντως ὡς ἐπὶ οικεία καὶ συμφέροντα αὐτοῖς. „ἀλλ' οὐκ ἔχει οὕτως.” οὐκοῦν δίδασκε καὶ δείκνυε μὴ ἀγανακτῶν.

28 Θάνατος ἀνάπαυλα αισθητικῆς ἀντιτυπίας καὶ ορμητικῆς νευροσπαστίας καὶ διανοητικῆς διεξόδου καὶ τῆς πρὸς τὴν σάρκα λειτουργίας.

29 Αἰσχροὺν ἔστιν, ἐν ᾧ βίω τὸ σῶμα σοι μὴ ἀπαυδα, ἐν τούτῳ τὴν ψυχὴν προαπαυδαν.

30 „Οἶα μὴ ἀποκαισαρῳθῇς, μὴ βαφῆς' γίνεται γάρ. τήρησον οὖν σεαυτὸν ἀπλούν, ἀγαθόν, ἀκέραιον, σεμνόν, ἀκομψον, τοῦ δικαίου φίλον, θεοσεβή, εὐμενὴ, φιλόστοργον, ἐρρωμένον πρὸς τὰ πρέποντα ἔργα, ἀγωνίσει, ἵνα τοιοῦτος συμμείνης, οἷόν σε ἠθέλησε ποιῆσαι φιλοσοφία, αἰδοῦ θεοὺς, σώζε ἀνθρώπους. βραχύς ὁ βίος' εἰς καρπὸς τῆς ἐπιγείου ζωῆς, διάθεσις ὅσια καὶ πράξεις κοινωνικαί. πάντα ὡς Ἀντωνίνου μαθητῆς- τὸ ὑπὲρ τῶν κατὰ λόγον πρassoμένων εὐτονον ἐκείνου καὶ τὸ ομαλὲς πανταχοῦ καὶ τὸ ὅσιον καὶ τὸ εὐδίων τοῦ προσώπου καὶ τὸ μειλίχιον καὶ τὸ ἀκενόδοξον καὶ τὸ περὶ τὴν κατάληψιν τῶν πραγμάτων φιλότιμον' καὶ ὡς ῥκεῖνος οὐκ ἂν τι δλως παρήκε, μὴ πρότερον εὖ μάλα κατιδὼν καὶ σαφῶς νοήσας' καὶ ὡς ἔφερεν ἐκεῖνος τοὺς ἀδίκως αὐτῷ μεμφομένους μὴ ἀντιμεμφόμενος” καὶ ὡς ἐπ' οὐδέν ἐσπευδεν' καὶ ὡς διαβολὰς οὐκ ἐδέχετο' καὶ ὡς ἀκριβῆς ἦν ἐξεταστής ἡθῶν καὶ πράξεων καὶ οὐκ ὄνειδιστής, οὐ ψοφοδεής, οὐχ ὑποπτης, οὐ σοφιστής „καὶ ὡς ὀλίγοις ἀρκούμενος, οἷον οἰκῇσει, στρωμνὴ, ἐσθήτι, τροφῇ, υπηρεσία” καὶ ὡς φιλόπονος καὶ μακρόθυμος „καὶ οἷος μὲν<ειν> ἐν τῷ <αὐτῷ>

carnea, să nu se amestece în aceasta, ci să se delimiteze ea însăși și să trimită membrilor acele pasiuni. Când însă acestea ies la suprafață, printr-o corespondență reciprocă a părților, urcând până la intelect, cum se întâmplă într-un corp unit, atunci nu trebuie să încerci să te împotrivești senzației care este naturală; dar partea conducătoare a sufletului să nu adauge de la sine părerea ca și cum ar fi vorba despre bine sau despre rău¹⁶⁶.

„Trăiește împreună cu zeii!” Trăiește cu zeii cel care le arată 27 neîncetat că sufletul său este mulțumit de cele ce i-au fost hărăzite de soartă și că face tot ceea ce dorește *daimon-ul* său, pe care Zeul l-a dăruit fiecăruia ca protector și călăuză, parte desprinsă din el însuși. Și acest *daimon* este mintea și rațiunea fiecăruia.

Te înfurii pe cel care miroase a țap? Sau pe cel căruia îi mi²⁸ roase gura? Ce vrei să faci? Așa îi este gura, astfel îi sunt subsuorile, din astfel de locuri nu se poate să nu vină o asemenea duhoare. „Dar omul – se spune – are rațiune și, dacă gândește, poate ști cu ce greșește”. Bun răspuns! Dar și tu ai rațiune; provoacă prin dispoziția ta rațională dispoziția rațională a altuia, fă-l să înțeleagă, avertizează-l. Căci, dacă te ascultă, îl vei putea vindeca și nu vei mai avea nevoie să te înfurii. Nici actor tragic, nici prostituată.

Îți e permis să trăiești aici așa cum gândești să trăiești odată 29 ieșit de aici de jos? 67 Iar dacă nu ți se îngăduie, atunci părăsește viața, convins că nu suferi prin aceasta niciun rău. „Sunt fum și mă duc”. 168 De ce socotești că aceasta este o problemă? Până când nimic de

μέχρι ἑσπέρας διά τήν λιτήν δίαιταν μηδέ τοῦ ἀποκρίνειν τά περιττώματα παρά τήν συνήθη ὥραν χρήζων” καί τό βέβαιον καί ὅμοιον ἐν ταῖς φιλίαις αὐτοῦ „καί τό ἀνέχεσθαι <τῶν> ἀντιβαινόντων παρρησιαστικῶς ταῖς γνώ- μαις αὐτοῦ καί χαίρειν εἰ τίς <τι> δεικνύοι κρεῖττον” καί ὡς θεοσεβῆς χωρίς δεισιδαιμονίας” ἴν’ οὕτως εὐσυνειδήτω σοι ἐπιστή ή τελευταία ὥρα ὡς ἐκείνω.

31 Ἀνάνηφε καί ἀνακαλοῦ σεαυτόν καί ἐξυπνισθεῖς πάλιν καί ἐννοήσας διτι δνειροί σοι ἠνώχλουν, πάλιν ἐγρηγορώς βλέπε ταῦτα, ὡς ἐκεῖνα ἐβλεπες.

32 Ἐκ σωματίου εἰμί καί ψυχῆς, τω μέν οὖν σωματίῳ πάντα ἀδιάφορα’ οὐδέ γάρ δύναται διαφέρεσθαι. τή δέ διανοία ἀδιάφορα δσα μή ἐστίν αὐτῆς ἐνεργήματα’ δσα δέ γε αὐτῆς ἐστίν ἐνεργήματα, ταῦτα πάντα ἐπ’ αὐτή ἐστίν. καί τούτων μέντοι περί μόνον τό παρόν πραγματεύεται* τά γάρ μέλλοντα καί παρφηκῶτα ἐνεργήματα αὐτῆς καί αὐτά ἤδη ἀδιάφορα.

33 οὐκ ἐστίν ὁ πόνος τή χειρί οὐδέ τω ποδί παρά φύσιν, μέχρις ἂν ποιή ὁ πούς τά τοῦ ποδός καί ή χειρ τά τῆς χειρός. οὕτως οὖν οὐδέ ἀνθρώπῳ ὡς ἀνθρώπῳ παρά φύσιν ἐστίν ὁ πόνος, μέχρις ἂν ποιή τά τοῦ ἀνθρώπου* εἰ δέ παρά φύσιν αὐτῷ οὐκ ἐστίν, οὐδέ κακόν ἐστίν αὐτῷ.

34 Ἡλίκας ἡδονάς ἡσθησαν λησταί, κίναιδοι, πατραλοῖαι, τύραννοι.

35 Οὐχ ὅρας πῶς οἱ βάνασοι τεχνῖται ἀρμόζονται μέν μέχρι τινός πρὸς τοὺς ιδιώτας, οὐδέν ἡσσον μέντοι ἀντέχονται τοῦ λόγου τῆς τέχνης καί τούτου ἀποστήναι οὐχ ὑπομένουσιν; οὐ δεινόν εἰ ὁ ἀρχιτέκτων καί ὁ ἱατρός μάλλον αἰδέσονται τόν τῆς ιδίας τέχνης λόγον ή ὁ ἀνθρωπος τόν ἑαυτοῦ, δς αὐτῷ κοινός ἐστι πρὸς τοὺς θεούς;

felul acesta nu mă alungă, rămân liber și nimeni nu mă va împiedica să fac ce vreau.

Iar eu doresc să acționez conform naturii ființei raționale și sociale.

Inteligența întregului are natura unei comunități. A făcut, 30 așadar, lucrurile inferioare pentru cele superioare și le-a adaptat pe cele superioare unele cu altele. Privește cum le-a subordonat și le-a coordonat și cum i-a asigurat fiecareia partea sa după merit și le-a reunit la un loc pe cele mai bune într-o reciprocă armonie.

Cum te-ai comportat până acum față de zei, față de 31

părinți, față de frate, față de soție, față de copii, față de dascăli, față de cei care te-au crescut, față de prieteni, față de cei apropiați, față de sclavi? Vezi dacă față de toți, până acum, ți se potrivește această vorbă: „Nici nu am făcut, nici nu am spus nimănui ceva nepotrivit”. 169 Adu-ți aminte, de asemenea, prin câte ai trecut și câte ai fost în stare să suporti; și că parcursul vieții tale este de acum complet, că misiunea ta a ajuns la final; amintește-ți câte lucruri frumoase ți-a fost dat să vezi, de câte plăceri și dureri nu ai ținut seama, de câte ocazii ce ți-ar fi putut aduce faimă nu te-ai îngrijit și față de câți nerecunoscători ți-ai arătat bunăvoința.

Din ce cauză sufletele inculte și neinstruite¹⁷⁰ tulbură 32

sufletul cultivat și instruit? Dar care suflet este cultivat»

și instruit? Acela care cunoaște începutul și sfârșitul și rațiunea răspândită în întreaga substanță, rațiune care conduce totul, de-a lungul veșniciei timpului, potrivit unei perioade determinate.

În curând, tu vei fi cenușă sau un schelet, și un nume sau 33

36 Ἡ Ἀσία, ἡ Εὐρώπη γωνίαι τοῦ κόσμου* πᾶν πέλαγος σταγὼν τοῦ κόσμου* Ἀθῶς βωλάριον τοῦ κόσμου* πᾶν τό ἐνεστῶς τοῦ χρόνου στιγμή τοῦ αἰῶνος. πάντα μικρά, εὐτρεπτα, ἐνα- φανιζόμενα. Πάντα ἐκεῖθεν ἐρχεται, ἀπ' ἐκείνου τοῦ κοινοῦ

ἡγεμονικοῦ ὁρμήσαντα ἢ κατ' ἐπακολουθήσιν. καί τό χάσμα οὖν τοῦ λέοντος καί τό δηλητήριον καί πάσα κακουργία, ὡς ἀκανθα, ὡς βόρβορος, ἐκείνων ἐπιγεννήματα τῶν σεμνῶν καί καλῶν, μή οὖν αὐτά ἀλλότρια τούτου οὐ σέβεις φαντάζου, ἀλλά τήν πάντων πηγὴν ἐπιλογίζου.

37 Ὁ τά νῦν ἰδὼν πάντα ἐώρακεν, ὅσα τε ἐξ αἰδίου ἐγένετο καί ὅσα εἰς τό ἀπειρον ἐστὶ πάντα γάρ ὁμογενή καί ὁμοειδή.

38 Πολλάκις ἐνθυμοῦ τήν ἐπισύνδεσιν πάντων τῶν ἐν τῷ κοσμῷ καί σχέσιν πρὸς ἀλλήλα. τρόπον γάρ τινα πάντα ἀλλήλοις ἐπιπέπλεκται καί πάντα κατὰ τοῦτο φίλα ἀλλήλοις ἐστί καί γάρ ἄλλω <ἄλλο> ἐξῆς ἐστὶ ταῦτα διὰ τήν τονικὴν κίνησιν καί σύμπνοϊαν καί τήν ἐνωσιν τῆς οὐσί ας.

39 οἷς συγκεκλήρωσαι πράγμασι, τούτοις συνάρμοζε σεαυτόν, καί οἷς συνείληχας ἀνθρώποις, τούτους φίλει, ἀλλ' ἀληθινῶς.

40 Ὅργανον, ἐργαλεῖον, σκεῦος πᾶν εἰς πρὸς ὃ κατεσκευάζεται ποιεί, εὖ ἔχει* καίτοι ἐκεῖ ὃ κατασκευάσας ἐκποδῶν. ἐπὶ δέ τῶν ὑπὸ φύσεως συνεχόμενων ἐνδον ἐστί καί παραμένει ἢ κατασκευάσασα δύναμις, καθό καί μάλλον αἰδεῖσθαι αὐτήν δεῖ καί νομίζειν, ἐάν κατὰ τό βούλημα ταύτης ἔχῃ καί διεξάγῃ, ἔχειν σοι πάντα κατὰ νοῦν. ἔχει δέ οὕτως καί τῷ παντί κατὰ νοῦν τὰ ἑαυτοῦ.

41 Ὁ τι ἂν τῶν ἀπροαιρέτων ὑποστήσῃ σαυτῷ αγαθόν ἢ κακόν, ἀνάγκη κατὰ τήν περίπτωσιν τοῦ

nici măcar un nume; și numele: un zgomot și un ecou.

Lucrurile cele mai apreciate în viață sunt goale, putrede, mărunte, cățeluși care se mușcă între ei, copilași care se ceartă, care acum râd și după puțin timp izbucnesc în plâns; Buna-credință, Respectul, Dreptatea și Adevărul

„Spre Olimp, de pe pământul cu drumuri largi” 171, s-au întors. Așadar, ce te mai ține aici, dacă obiectele pe care le cunoști prin simțuri sunt ușor schimbătoare și fără consistență, simțurile se dovedesc obscure și ușor înșelătoare prin false impresii, sufletele în suși e o exalație a sângelui și a avea o bună reputație pe lângă astfel de indivizi e o deșertăciune? Ce e de făcut atunci? Vei aștepta cu sufletul împăcat, fie să te stingi, fie să fii trecut în altă lume. Și, până ce sosește clipa potrivită a acestui sfârșit, ce e de făcut? Ce altceva decât să-i cinstești și să-i binecuvântezi»

pe zei și să faci bine oamenilor, să-i suporti și să stai la distanță de ei¹⁷²? Cât despre cele care se găsesc în domeniul bieteii tale cărni și al suflului tău, amintește-ți că ele nici nu sunt ale tale, nici nu depind de tine.

Poți întotdeauna să dai un curs fericit vieții tale, dacă 34

y y 7

urmezi drumul drept și gândești și acționezi cu metodă. Două trăsături sunt comune sufletului divin și celui omeynesc și oricărei ființe raționale: a nu fi împiedicate de un altul și a avea binele așezat în dispoziția interioară și în acțiune, ambele conform sociabilității, punând capăt, prin aceasta, dorinței¹⁷³.

Dacă acesta nu este viciul meu, nici nu e vorba despre o 35 acțiune a

τοιούτου κακοῦ ἢ τὴν ἀπότευξιν τοῦ τοιούτου ἀγαθοῦ μέμψασθαί σε θεοῖς καὶ ἀνθρώπους δέ μισῆσαι τοὺς αἰτίους ὄντας ἢ ὑποπτευομένους ἐσεσθαι τῆς ἀποτεύξεως ἢ τῆς περιπτώσεως* καὶ ἀδικοῦμεν δὴ πολλὰ διὰ τὴν πρὸς ταῦτα διαφοράν, ἐάν δέ μόνα τὰ ἐφ’ ἡμῖν ἀγαθὰ καὶ κακὰ κρίνωμεν, οὐδεμία αἰτία καταλείπεται οὔτε θεῷ ἐγκαλέσαι οὔτε πρὸς ἀνθρώπον στήναι στάσιν πολέμιου.

42 Πάντες εἰς ἓν ἀποτέλεσμα συνεργούμεν, οἱ μὲν εἰδότης καὶ παρακολουθητικῶς, οἱ δὲ ἀνεπιστάτως, ὥσπερ καὶ τοὺς καθεύδοντας, οἶμαι, ὁ Ἡράκλειτος ἐργάτας εἶναι λέγει καὶ συνεργούς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ γινομένων, ἄλλος δὲ κατ’ ἄλλο συνεργεῖ, ἐκ περιουσίας δὲ καὶ ὁ μεμφόμενος καὶ ὁ ἀντι-βαίνειν πειρώμενος καὶ ἀναιρεῖν τὰ γινόμενα* καὶ γάρ τοῦ τοιούτου ἐχρῆζεν ὁ κόσμος, λοιπὸν οὖν σύνες εἰς τίνας ἑαυτὸν κατατάσσεις* ἐκεῖνος μὲν γάρ πάντως σοι καλῶς χρήσεται ὁ τὰ ὅλα διοικῶν καὶ παραδέχεται σε εἰς μέρος τι τῶν συνεργῶν καὶ συνεργητικῶν, ἀλλὰ σὺ μὴ τοιούτο μέρος γένη, οἷος ὁ εὐτελής καὶ γελοῖος στίχος ἐν τῷ δράματι, οὗ Χρῦσιππος μέμνηται.

43 Μῆτι ὁ Ἥλιος τὰ τοῦ Ὑετίου ἄξιοι ποιεῖν; μῆτι ὁ Ἀσκληπιός τὰ τῆς Καρποφόρου; τί δὲ τῶν ἀστρῶν ἕκαστον; οὐχὶ διάφορα μὲν, συνεργὰ δὲ πρὸς ταύτον;

44 Εἰ μὲν οὖν ἐβουλεύσαντο περὶ ἐμοῦ καὶ τῶν ἐμοί συμβῆναι ὀφειλόντων οἱ θεοί, καλῶς ἐβουλεύσαντο* ἀβουλον γάρ θεὸν οὐδέ ἐπινοῆσαι ρόδιον’ κακοποιῆσαι δὲ με διὰ τίνα αἰτίαν ἐμελλον ὀρμάν; τί γάρ ἂν αὐτοῖς ἢ τῷ κοινῷ, οὐ μάλιστα προνοοῦνται, ἐκ τούτου περιεγένετο; εἰ δὲ μὴ ἐβουλεύσαντο κατ’ ἴδιαν περὶ ἐμοῦ,

mea influențată de viciu, nici binele comun nu este prejudiciat, de ce să fiu neliniștit? Care este prejudiciul adus interesului comun?

Nu te lăsa târât cu totul de reprezentare, ci ajută-i pe oa36 meni după posibilitățile tale și după meritul lor, chiar dacă acestea suferă pierderi în lucrurile intermediare; dar nu-ți închipui că este o vătămare: e un prost obicei. Precum acel bătrân, aflat în pragul morții, cerea sclavului titirezul, cu toate că știa că e un titirez, tot așa fa și tu, când te găsești cu lacrimi în ochi în tribună. Omule, ai uitat ce sunt toate acestea? „Da, dar pentru ei sunt de mare valoare”. Din această cauză ar trebui să fii și tu prost? 174

Oricând și oriunde m-aș fi aflat, am fost un om fericit.175 37 Și este un om fericit cel care își asigură un destin fericit; și destinul fericit înseamnă atitudini bune ale sufletului, impulsuri bune, fapte bune.

CARTEA A VTA

Substanța întregului este ascultătoare și modelabilă; ra1 țiuena care o conduce nu conține în sine nicio cauză care»

să producă răul 176; căci nu are în sine viciu, nici nu face ceva în mod greșit și nu aduce niciun prejudiciu nimănui. Totul se naște și se desăvârșește conform rațiunii.

— j»

Atunci când îți îndeplinești datoria, să-ți fie indiferent 2 dacă tremuri de frig sau ți-e cald, dacă moțai sau ai dormit suficient, dacă ești vorbit de rău sau de bine, dacă ești pe moarte sau faci altceva. Căci este una dintre acțiunile care țin de viață și aceasta prin care murim. Este suficient, așadar, și în cazul ei, să pregătești bine prezentul.

Privește înăuntru: să nu-ți scape din

περί γε τών κοινών πάντως
 έβουλεύσαντο, οίς κατ'
 έπακολούθησιν καί ταύτα
 συμβαίνοντα άσπάζεσθαι καί
 στέργειν οφείλω, εί δ' άρα περί
 μηδενός βουλεύονται (πιστεύειν
 μέν ούχ όσιον ή μηδέ θύωμεν μηδέ
 εύχώμεθα μηδέ όμνύωμεν μηδέ τά
 άλλα πράσσωμεν ά παρ' ε- καστα
 ώς πρός παρόντας καί συμβιούντας
 τούς θεούς πράσσομεν), εί δ' άρα
 περί μηδενός τών καθ' ήμάς
 βουλεύον- ται, έμοί μέν έξεστι περί
 έμαντού βουλεύεσθαι, έμοί δέ έστι
 σκέψις περί τού συμφέροντος,
 συμφέρει δέ έκάστω τό κατά τήν
 έαυτού κατασκευήν καί φύσιν, ή δέ
 έμή φύσις λογική καί πολιτική.
 Πόλις καί πατρίς ώς μέν Άντωνίνω
 μοι ή 'ρώμη, ώς δέ άνθρωπ ό
 κόσμος, τά ταίς πόλεσιν ούν ταύ-
 ταις ώφέλιμα μόνα έστί μοι άγαθά.
 45 „Όσα έκάστω συμβαίνει, ταύτα
 τώ δλφ συμφέρει- ήρκει τούτο. άλλ'
 έτι εκείνο ώς επίπαν δψει
 παραφυλάξας, δσα άνθρωπ, καί
 έτέροις άνθρωποις. κοινότερον δέ
 νύν τό συμφέρον επί τών μέσων
 λαμβανέσθω.
 46 „Όσπερ προσίσταται σοι τά έν
 τώ άμφιθεάτρφ καί τοίς τοιούτοις
 χωρίοις ώς άεί τά αύτά δρώμενα,
 καί τό όμοειδές προσκορή τήν θέαν
 ποιεί, τούτο καί επί δλου τού βίου
 πάσχεις- πάντα γάρ άνω κάτω τά
 αύτά καί έκ τών αύτών. μέχρι τίνος
 ούν;
 47 Έννόει συνεχώς παντοίους
 ανθρώπους καί παντοίων μέν
 έπιτηδευμάτων, παντοδαπών δέ
 έθνών τεθνεώτας, ώστε κατιέναι
 τούτο μέχρι Φιλιστίωνος καί
 Φοίβου καί Όριγανίωνος. μέτιθι
 νύν επί τά άλλα φύλα' εκεί δή
 μεταβαλείν ήμάς δει όπου τοσοούτοι
 μέν δεινοί ρήτορες, τοσοούτοι δέ
 σεμνοί φιλόσοφοι, Ηράκλειτος,
 Πυθαγόρας, Σωκράτης, τοσοούτοι δέ
 ήρωες πρότερον, τοσοούτοι δέ

vedere nici calitatea 3 specifică¹⁷⁷,
 nici valoarea vreunui lucru.

Toate lucrurile care sunt sub ochii
 noștri se schimbă 4»

foarte repede: fie se vor evapora,
 dacă este adevărat că substanța
 constituie o unitate, fie se vor
 împrăstia.

Rațiunea care conduce știe cum
 este dispusă, ce face și 3 asupra
 cărei materii își desfășoară
 acțiunea.

Mijlocul cel mai bun pentru a te
 apăra «de cei care îți fac 6 rău»: să
 nu le semeni.

Într-un singur lucru găsește-ți
 desfătarea și odihna: trecerea 7 de
 la o acțiune în interesul semenilor
 la o alta în interesul semenilor,
 aducându-ți aminte de Zeu¹⁷⁸.

Partea conducătoare a sufletului
 este cea care se trezește, sc. 8
 mișcă și acționează de la sine, așa
 cum dorește, și face ca orice
 eveniment să-i apară așa cum vrea
 ea.

Orice eveniment se desfășoară în
 conformitate cu natura 9 întregului;
 nu în conformitate cu o altă natură
 oarecare ce o conține pe aceea de
 afară sau este conținută de aceasta
 sau este separată și externă.

Fie dezordine¹⁷⁹, amestec,
 împrăștiere, fie unitate, ordine 10 și
 providență¹⁸⁰. Dacă e adevărată
 prima ipoteză, de ce aș mai vrea să-
 mi petrec viața într-o lume confuză
 și întâmplătoare și într-o astfel de
 dezordine? De ce altceva să mă
 preocup în acest caz, dacă nu de
 cum o să devin pământ într-o zi¹⁸¹?
 De ce să mă îngrijorez? Căci, orice
 aș face, și pe mine mă așteaptă
 descompunerea. Dacă, în schimb, e
 adevărată cea de-a doua ipoteză,
 sunt pios, liniștit și am încredere în
 cel care conduce lumea.

Când lucrurile care te înconjoară te

ὕστερον στρατηγοί, τύραννοι „ἐπὶ τούτοις δέ Εὐδοξος, Ἱππαρχος, Αρχιμήδης, ἄλλαι φύσεις ὀξεῖαι, μεγαλόφρονες, φιλόπονοι, πανούργοι, αὐθάδεις, αὐτῆς τῆς ἐπικῆρου καὶ ἐφημέρου τῶν ἀνθρώπων ζωῆς χλευασταί, οἷον Μένιππος καὶ ὅσοι τοιοῦτοι. περὶ πάντων τούτων ἐννόει ὅτι πάλαι κεῖνται” τί οὖν τοῦτο δεινὸν αὐτοῖς; τί δαί τοῖς μηδ’ ὀνομαζομένοις δλως; ἐν ὧδε πολλοῦ ἀξίου, τό μετ’ ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης εὐμενὴ τοῖς ψεύ- σταις καὶ ἀδίκους διαβιούν.

48 Ὅταν εὐφραναι σεαυτὸν θέλῃς, ἐνθυμοῦ τὰ προτερήματα τῶν συμβιούντων” οἷον τοῦ μέν τό δραστήριον, τοῦ δέ τό αἰδήμον, τοῦ δέ τό εὐμετάδοτον, ἄλλου δέ ἄλλο τι. οὐδέν γάρ οὕτως εὐφραίνει ὥς τὰ ὁμοιώματα τῶν ἀρετῶν ἐμφαινόμενα τοῖς ἡθεσι τῶν συζώντων καὶ ἀθρόα ὥς οἶόν τε συμπίπτοντα. διό καὶ πρόχειρα αὐτὰ ἐκτέον.

49 Μήτι δυσχεραίνεις ὅτι τοσώνδε τινων λιτρῶν εἶ καὶ οὐ τριακοσίων; οὕτω δὴ καὶ ὅτι μέχρι τοσώνδε ἐτών βιωτέον σοι καὶ οὐ μέχρι πλείονος; ὥσπερ γάρ τῆς οὐσίας ὅσον ἀφώ- ρισταί σοι στέργεις, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ χρόνου.

50 Πεψω μέν πείθειν αὐτούς, πράττε δέ καὶ <αὐ>τῶν ἀκόντων, δταν τῆς δικαιοσύνης ὁ λόγος οὕτως ἀγῇ. ἐάν μέντοι βία τις προσχρώμενος ἐνίστηται, μετάβαινε ἐπὶ τό εὐάρεστον καὶ ἄλυπον καὶ συγχρῶ εἰς ἄλλην ἀρετὴν τῇ κωλύσει, καὶ μέμνησο διτι μεθ’ ὑπεξαιρέσεως ὥρμας καὶ διτι τῶν αδυνάτων οὐκ ὥρέγου. τίνος οὖν; τῆς τοιάσδε τίνος ορμῆς, τούτου δέ τυγχάνεις” ἐφ’ οἷς προήχθημεν, ταῦτα γίνεται.

51 Ὁ μέν φιλόδοξος ἄλλοτρίαν ἐνέργειαν ἰδίου ἀγαθόν υπολαμβάνει, ὁ δέ φιλήδονος ἰδίου

constrâng, ca să zic așa, să li te zbućiumi foarte tare, întoarce-te repede în tine însuți și nu-ți ieși din ritm¹⁸² mai mult decât este necesar. Căci, odată cu întoarcerea continuă la armonie, vei fi mai stăpân pe aceasta.

Dacă ai avea în același timp o soacră și o mamă, te-ai îngriji 12 de soacră, dar te-ai întoarce repede la mamă. Aceasta este situația ta, acum, între curtea imperială și filosofie. Astfel, întoarce-te adesea către cea din urmă și găsește-ți în ea pacea și tihna, fiindcă lucrurile și persoanele de la curte îți apar suportabile și tu, suportabil în mijlocul lor.

După cum ne formăm reprezentări despre felurile de mân¹³ care și despre ce se mănâncă, gândind că acesta este cadavrul unui pește, acesta – al unei păsări sau al unui porc, și, de asemenea, că vinul de Falern¹⁸³ este suc^{ul} stors din struguri și că toga pretextă e lână de oaie impregnată cu sânge de scoică, iar în legătură cu contactul sexual, că acesta e frecarea organului sexual masculin și secreția lichidului vâscos înso^{rită} de

»,» o contracție; (prin urmare, cum aceste reprezentări ating lucrurile înseși și le pătrund, astfel putem vedea cum sunt ele cu adevărat), tot așa trebuie să procedăm toată viața și, când ne reprezentăm lucrurile ca prea demne de încredere, trebuie să le dezgolim, să le surprindem mica lor valoare și să înlăturăm pretinsa credibilitate datorită căreia erau considerate de valoare. Periculoasă amăgire este trufia și, când socotești mai degrabă că te ocupi de lucruri importante, atunci mai ales ești victima iluziei. Privește, de exemplu, ce spune Crates¹⁸⁴

πεῖσιν, ὁ δέ νοῦν ἔχων ἰδίαν πράξιν.

52 Ἐξεστι περί τούτου μηδέν ὑπολαμβάνειν καί μή ὀχλείσθαι τή ψυχή· αὐτά γάρ τά πράγματα οὐκ ἔχει φύσιν ποιητικὴν τῶν ἡμετέρων κρίσεων.

53 Ἐθισον σεαυτὸν πρὸς τῷ ὑφ' ἑτέρου λεγομένῳ γίνεσθαι ἀπαρενθυμήτως καί ὥς οἶόν τε ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ λέγοντος γίνου.

54 Τό τῷ σμήνει μή συμφέρον οὐδέ τή μελίσση συμφέρει.

55 Εἰ κυβερνῶντα οἱ ναῦται ἢ ἰατρεύοντα οἱ κάμνοντες κακῶς ἔλεγον, ἄλλω τινι ἂν προσείχον ἢ πῶς αὐτός ἐνεργοίη τό τοῖς ἐμπλέουσι σωτήριον ἢ τό τοῖς θεραπευομένοις υγιεινόν;

56 Πόσοι, μεθ' ὧν εἰσήλθον εἰς τόν κόσμον, ἤδη ἀπεληλύθασιν.

57 Ἰκτεριῶσι τό μέλι πικρόν φαίνεται καί λυσοδοήκτοις τό ὕδωρ φοβερόν καί παιδίους τό σφαιρίον καλόν, τί οὖν οργίζομαι;

ἢ δοκεῖ σοι ἐλασσον ἰσχύειν τό διεψευσμένον ἢ τό χόλιον τῷ ἰκτεριῶντι καί ὁ ἰός τῷ λυσοδοήκτῳ;

58 Κατά τόν λόγον τῆς σῆς φύσεως βιούν σε οὐδεῖς κωλύσει· παρά τόν λόγον τῆς κοινῆς φύσεως οὐδέν σοι συμβήσεται.

59 οἷοί εἰσιν οἷς θέλουσιν ἀρέσκειν, καί δι' οἷα περιγινόμενοι καί δι' οἷων ἐνεργειῶν. ὥς ταχέως ὁ αἰὼν πάντα καλύψει καί δσα ἐκάλυπεν ἤδη.

*

VII

ι Τί ἐστὶ κακία* τοῦτ' ἐστὶν ὁ πολλάκις εἶδες, καί ἐπὶ παντός δέ τοῦ συμβαίνοντος πρόχειρον ἔχει διὰ τοῦτό ἐστιν ὁ πολλάκις εἶδες, δλωρ ἀνω κάτω τά αὐτά εὐρήσεις, ὧν μεσταί αἱ ἱστορίαι αἱ παλαιαί, αἱ μέσαι, αἱ ὑπόγυιοι ὧν νῦν μεσταί αἱ πόλεις καί οἰκίαι. οὐδέν καινόν* πάντα καί συνήθη καί

despre însuși Xenocrate¹⁸⁵.

Majoritatea lucrurilor pe care mulțimea le admiră se referă *M* la realități mult mai generale care se constituie prin simpla coeziune sau prin natura lor, precum pietrele, lemnele, smochinele, viile, măslinile; lucrurile pe care le prețuiesc cei cu puțin mai multă judecată se referă la cele insufletite, precum turmele de oi și turmele de vite; lucrurile pe care le prețuiesc cei mai cultivați se referă la ființele dotate cu un suflet rațional, dar nu în întregime rațional, ci cunoscător al unui meșteșug sau ingenios într-o oarecare măsură, sau doar capabil să dobândească un mare număr de sclavi¹⁸⁶. Cine prețuiește, însă, sufletul rațional și politic nu se mai întoarce la alte lucruri, ci, mai presus de toate, el își păstrează propriul suflet în condiția sa rațională și sociabilă și desfășoară acti

— j»

vități de același fel, și în acest scop colaborează cu cel de aceeași origine cu el.

Unele lucruri se străduiesc să se nască, altele, să dispară, și 15 din ceea ce se naște ceva deja începe să se stingă. Curgerile și transformările reînnoiesc încontinuu lumea, după cum neîntrerupta mișcare a timpului înnoiește întotdeauna nemărginita veșnicie¹⁸⁷. Într-un astfel de fluviu, ce ar putea fi prețuit, într-adevăr, dintre cele care trec pe lângă noi? Nu e permis să găsești «ceva». Ca și cum cineva ar începe să iubească vreo vrabie care zboară: aceea deja a dispărut din ochi. Însăși viața fiecăruia este ceva asemănător vaporilor ce ies din sânge și gurii de aer respirat. Căci simpla inspirație și apoi expirație a aerului, ceea ce

όλιγοχρόνια.

2 Τά δόγματα πώς γάρ άλλως δύναται νεκρωθῆναι, εάν μή αἱ κατάλληλοι αὐτοῖς φαντασίαι σβεσθῶσιν, ἄς διηνεκῶς ἀναζωπυρεῖν ἐπὶ σοί ἐστιν; δύναμαι περὶ τούτου δ δεῖ ὑπολαμβάνειν* εἰ δύναμαι, τί ταρασσομαι; τὰ ἐξω τῆς ἐμῆς διανοίας οὐδέν δλως πρὸς τὴν ἐμὴν διάνοιαν, τοῦτο μάθε καὶ ὀρθός εἶ. ἀναβιώναι σοι ἐξεστίν* ἴδε πάλιν τὰ πράγματα, ὡς ἐώρας* ἐν τούτῳ γάρ τό ἀναβιώναι.

3 Πομπῆς κενοσπουδία, ἐπὶ σκηνῆς δράματα, ποίμνια, ἀγέλαι, διαδορατισμοί, κυνιδίοις ὀστάριον ἐρριμμένον, ψωμίον εἰς τὰς τῶν ιχθύων δεξαμενάς, μυρμήκων ταλαιπωρίαί καὶ ἀχθοφορίαί, μυιδίων ἐπτοημένων διαδρομαί, σιγιλλάρια νευροσπαστού- μενα. χρή οὖν ἐν τούτοις εὐμενῶς μέν καὶ μή καταφρυαττό- μενον ἐστάναι, παρακολουθεῖν μέντοι, διτι τοσούτου ἀξίος ἕκαστος ἐστιν, ὅσου ἀξιά ἐστι ταῦτα περὶ ἃ ἐσπούδακεν.

4 Δεῖ κατὰ λέξιν παρακολουθεῖν τοῖς λεγομένοις καὶ καθ' ἑκάστην ὀρμὴν τοῖς γινομένοις, καὶ ἐπὶ μέν τοῦ ἐτέρου εὐθύς ὅραν ἐπὶ τίνα σκοπὸν ἢ ἀναφορά, ἐπὶ δέ τοῦ ἐτέρου παρα- φυλάσσειν τί τό σημαινόμενον.

5 Πότερον ἐξαρκεῖ ἡ διάνοιά μου πρὸς τοῦτο ἢ οὐ; εἰ μέν ἐξαρκεῖ, χρώμαι αὐτῇ πρὸς τό ἔργον ὡς ὀργάνῳ παρὰ τῆς τῶν δλων φύσεως δοθέντι. εἰ δέ μή ἐξαρκεῖ, ἦτοι παραχωρῶ τοῦ ἔργου τῷ δυναμένῳ κρεῖττον ἐπιτελέσαι, ἢ, εάν άλλως τοῦτό μή καθήκη, πράσσω ὡς δύναμαι, προσπαραλαβὼν τὸν δυνάμενον κατὰ πρόσχρησιν τοῦ ἐμοῦ ηγεμονικοῦ ποιῆσαι τό εἰς τὴν κοινωνίαν νῦν καίριον καὶ χρήσιμον, διτι γάρ ἂν δι' ἑμαυτοῦ ἢ σὺν άλλῳ ποιῶ, ὥδε μόνον χρή

facem în fiecare moment, e același lucru cu a restitui, acolo de unde ai luat-o la început, întreaga putere de a respira, pe care ieri sau alaltăieri ai primit-o, din momentul nașterii.

Nu merită prețuit nici faptul că transpiri, cum fac plantele, 16 nici că respiri, la fel ca animalele domestice sau ca fiarele, nici că formezi reprezentări ale celor ce te impresionează, nici că ești mișcat ca o marionetă de firele impulsului, nici că ne strângem în turme, nici că te hrănești, fiindcă această activitate este asemenea eliminării de excremente. Ce merită, așadar, prețuit? Să primești aplauze? Nu. Prin urmare, nici să fii aclamat de guri gălăgioase. Căci aclamațiile din partea celor mulți sunt doar guri care plescăie-n gol. Ai abandonat, așadar, pretinsa glorie. Ce lucru rămâne de prețuit? Faptul că omul se mișcă și se oprește potrivit propriei constituții, scop către care duc și diversele practici, și cunoștințele tehnice, cred. Căci orice artă are în vedere acest lucru, ca ceea ce a fost pregătit de ea să fie potrivit activității pentru care a fost constituit: viticultorul care se îngrijește de vița-de-vie și dresorul de mânji și cel care se ocupă de câini urmăresc acest scop. Metodele de educație și învățământ spre ce năzuiesc? Iată, așadar, ce e demn de prețuit. Și dacă cumva cu acesta ai succes, niciun alt lucru nu-ți vei procura pentru tine însuși. Nu vei înceta să prețuiești și multe alte lucruri? Atunci nu vei fi nici liber, nici mulțumit, nici netulburat. Căci este inevitabil să fii invidios, gelos, bănuitor față de cei care ar fi în stare să-ți răpească aceste bunuri, să uneltești împotriva celor care sunt în posesia a ceea ce tu prețuiești. Într-un cuvânt, este inevitabil ca cel ce simte lipsa unuia

συντείνειν, εἰς τό κοινή χρήσιμον καί εὐάρμοστον.

6 „Οσοι μέν πολυύμνητοι γενόμενοι ἤδη λήθη παραδέδονται, όσοι δέ τούτους ὑμνήσαντες πάλαι ἐκποδών.

7 Μή αἰσχύνου βοηθούμενος· πρόκειται γάρ σοι ἐνεργεῖν τό ἐπιβάλλον ὡς στρατιώτῃ ἐν τειχομαχίᾳ, τί οὖν, ἐάν σύ μέν χωλαίνων ἐπὶ τήν ἐπαλξιν ἀναβῆναι μόνος μή δύνη, σὺν ἄλλω δέ δυνατόν ἢ τοῦτο;

8 Τά μέλλοντα μή ταρασσέτω' ἤξεις γάρ ἐπ' αὐτά, ἐάν δεήσῃ, φέρων τόν αὐτόν λόγον ὡ νῦν πρός τά παρόντα χρά.

9 Πάντα ἀλλήλοις ἐπιπέπλεκται καὶ ἡ σύνδεσις ἱερά, καὶ σχεδόν τι οὐδέν ἀλλότριον ἄλλο ἄλλω* συγκατατέτακται γάρ καὶ συγκοσμεῖ τόν αὐτόν κόσμον, κόσμος τε γάρ εἰς ἐξ ἀπάντων καὶ θεός εἰς δι' ἀπάντων καὶ οὐσία μία καὶ νόμος εἰς, λόγος κοινός πάντων τῶν νοερῶν ζώων, καὶ ἀλήθεια μία, εἴγε καὶ τελειότης μία τῶν ομογενῶν καὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου μετεχόντων ζώων.

10 Παν τό ἐνυλον ἐναφανίζεται τάχιστα τῇ τῶν δλων οὐσία καὶ πάν αίτιον εἰς τόν τῶν δλων λόγον τάχιστα ἀναλαμβάνεται καὶ παντός μνήμη τάχιστα ἐγκαταχώννυται τῷ αἰώνι.

11 Τῷ λογικῷ ζῳφ ἡ αὐτή πράξις κατὰ φύσιν ἐστὶ καὶ κατὰ λόγον.

12 Ὁρθός, ἡ ὀρθούμενος.

13 Οἷόν ἐστιν ἐν ἡνωμένοις τά μέλη τοῦ σώματος, τοῦτον ἔχει τόν λόγον ἐν διεστώσι τά λογικά, πρός μίαν τινά συνεργίαν κατεσκευασμένα. μάλλον δέ σοι ἢ τοῦτου νόησις προσ- πεσεῖται, ἐάν πρός ἑαυτόν πολλάκις λέγῃς, διτι μέλος εἰμι τοῦ ἐκ τῶν λογικῶν συστήματος, ἐάν δέ διὰ τοῦ ρῶ στοιχείου μέρος εἶναι ἑαυτόν λέγῃς, οὕπω ἀπο καρδίας φιλεῖς

dintre acele bunuri să se frământa și, în plus, să cârtească, de multe ori, și împotriva zeilor. În schimb, respectarea și prețuirea propriului tău intelect îți vor aduce mulțumirea, vei trăi în armonie cu oamenii și vei fi recunoscător zeilor, ca să zic așa: vei lăuda toate cele pe care ei le hărăzesc și le-au rânduit. În sus, în jos¹⁸⁸, în cerc «au loc» mișcările elementelor. 17 Mișcarea virtuții nu este însă în niciuna dintre direcțiile

— 5 acestea, ci ea, care e ceva mai divin, își duce la bun sfârșit drumul urmând un parcurs greu de înțeles. Ce lucru fac aceștia! Ei nu vor să-i laude pe cei care trăiesc 18 în același timp și împreună cu ei și, pe de altă parte, țin mult să fie laudați de urmașii pe care nici nu i-au văzut vreodată, nici nu-i vor vedea. Aceasta este aproape ca și cum ai fi supărat că cei născuți înaintea ta nu au spus vorbe de laudă despre tine. Să nu socotești că, dacă ceva îți pare greu de realizat, acest lucru este imposibil pentru om, ci consideră că, dacă ceva este posibil și potrivit omului, acest lucru îți este accesibil și ție.

În timpul exercițiilor de gimnastică cineva te-a zgâriat cu 20 unghiile și te-a rănit lovindu-te cu capul. Dar nici nu ne arătăm nemulțumirea, nici nu ne ofensăm, nici nu-l suspectăm, mai târziu, ca pe un «om» perfid. Totuși, ne punem în gardă, dar nu ca și cum ar fi un dușman, nici cu neîncredere, ci evitându-l cu bunăvoință. O atitudine asemănătoare trebuie adoptată și în celelalte împrejurări ale vieții: se cuvine să trecem cu vederea multe neplăceri provocate de cei care, ca să spun așa, fac exerciții de gimnastică împreună cu noi. Căci este posibil, așa cum am spus, să îi evităm, fără priviri

τούς ἄνθρωπους* οὕπω σε καταληκτικῶς εὐφραίνει τό εὐεργετεῖν' ἔτι ὥς πρέπον αὐτό ψιλόν ποιείς, οὕπω ὥς ἑαυτόν εὖ ποιῶν.

14 „Ο θέλει, ἔξωθεν προσπιπτέτω τοῖς παθεῖν ἐκ τῆς προσ- πτώσεως ταύτης δυναμένοις. ἐκεῖνα γάρ, ἐάν θελήσῃ, μέμψεται τά παθόντα, ἐγὼ δέ, ἐάν μή ὑπολάβω διὰ κακόν τό συμβεβηκός, οὕπω βέβλαμμαι' ἔξεστι δέ μοι μή ὑπο- λαβεῖν.

15 Ὅτι ἂν τις ποιῇ ἢ λέγῃ, ἐμέ δει ἀγαθόν εἶναι, ὥς ἂν εἰ ὁ χρυσός ἢ ὁ σμάρραδος ἢ ἡ πορφύρα τοῦτο αἰετὶ ἔλεγε· ὁ δὲ τις ποιῇ ἢ λέγῃ, ἐμέ δει σμάρραδον εἶναι καὶ τό ἐμαυτοῦ χρώμα ἔχειν.

16 Τό ἡγεμονικόν αὐτό ἑαυτῷ οὐκ ἐνοχλεῖ, οἷον λέγω, οὐ φοβεῖ αὐτό <οὐ λυπεῖ, οὐ τρέπει αὐτό> εἰς ἐπιθυμίαν. εἰ δέ τις ἄλλος αὐτό φοβῆσαι ἢ λυπήσαι δύναται, ποιεῖτω' αὐτό γάρ ἑαυτό ὑποληπτικῶς οὐ τρέψει εἰς τοιαύτας τροπὰς. τό σωματίον μή πάθῃ τι, αὐτό μεριμνᾷ, εἰ δύναται- καὶ λεγέτω, εἰ τι πάσχει, τό [δέ] ψυχάριον τό φοβούμενον, τό λυπούμενον' τό <δέ> περὶ τούτων ὁλως ὑπολαμβάνον οὐδέν μή πάθῃ' οὐ γάρ εἴξει αὐτῷ εἰς κρίσιν τοιαύτην. ἀπροσδεές ἐστὶν ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ τό ἡγεμονικόν, ἐάν μή ἑαυτῷ ἐνδεῖαν ποιῇ' κατὰ ταῦτά δέ καὶ ἀτάραχον καὶ ἀνεμπόδιστον, ἐάν μή ἑαυτό ταράσῃ καὶ ἐμποδίῃ.

17 Εὐδαιμονία ἐστὶ δαίμων ἀγαθός ἢ <βίος κατὰ τὸν δαίμονα τόν> ἀγαθόν. τί οὖν ὧδε ποιείς, ὦ φαντασία; ἀπέρχου, τοὺς θεοὺς σοι, ὥς ἡλθες' οὐ γάρ χρήζω σου. ἐλήλυθας δέ κατὰ τό ἀρχαῖον ἔθος, οὐκ οργίζομαι σοι' μόνον ἀπιθι.

18 Φοβεῖται τις μεταβολήν; τί γάρ δύναται χωρὶς μεταβολῆς γενέσθαι; τί δέ φίλτερον ἢ οἰκειότερον τῇ τῶν δλων φύσει; σύ δέ αὐτός λούσασθαι δύνασαι, ἐάν μή τά ξύλα μεταβάλλῃ; τραφῆναι δε δύνασαι, ἐάν μή τά

βανυτοῦ καὶ ἀντιπαραβολῆς.

Dacă cineva poate să mă convingă, demonstrându-mi, că 21

nu gândesc sau nu acționez cum trebuie, mă voi schimba bucuros. Căci eu caut adevărul, de care nimeni n-a fost vreodată lezată; este lezată, în schimb, cel care persistă în greșeala și în neștiința sa.

Eu îmi fac datoria; alte lucruri nu îmi pot distra atenția: 22

căci ori sunt neînsufletește, ori sunt ființe lipsite de rațiune sau unele rătăcite și care nu cunosc drumul.

De ființele lipsite de rațiune și, în general, de lucruri și de 23 subiectele «acestora» mă folosesc, fiind o ființă rațională, ca de unele lipsite de rațiune, cu măreție sufletească și în mod liber. De oameni însă, fiindcă au rațiune, mă folosesc cu sociabilitate. În orice împrejurare, invocă zeii și nu te preocupa cât timp vei avea pentru a îndeplini acțiunile tale: căci sunt de ajuns și trei ore de acest fel.

Alexandru Macedon și îngrijitorul catărilor săi, odată ce 24 au murit, s-au găsit în aceeași situație189: fie au fost absorbiți în aceleași rațiuni seminale ale lumii, fie au fost risipiți în același fel în atomi.

(rândește-te câte «proces» fizice și psihice se petrec simul25

tan, în aceeași clipă, în fiecare dintre noi. Astfel nu te vei mira dacă mult mai multe sau, mai degrabă, toate evenimentele se desfășoară deodată, în unitatea atotcuprinzătoare pe care o numim lume.

Dacă cineva ți-ar pune întrebarea cum se scrie numele lui 26 Antoninus 190, te vei forța să pronunți fiecare dintre litere?

Nu vei pronunța fiecare literă cu calm, una după alta? Și dacă se înfurie, te vei înfuria și tu? Tot așa,

ἐδώδιμα μεταβάλη; ἄλλο δέ τι τῶν χρησίμων δύναται συντελεσθῆναι χωρίς μεταβολῆς; οὐχ ὅρας οὖν ὅτι καί αὐτό τό σέ μεταβαλεῖν ὁμοίον ἐστι καί ὁμοίως ἀναγκαῖον τῇ τῶν ὅλων φύσει;

19 Διά τῆς τῶν ὅλων οὐσίας ὡς διά χειμάρρου διεκπορεύεται πάντα τά σώματα, τῷ ὅλῳ συμφυή καί σύνεργά ὡς τά ἡμέτερα μέλη ἀλλήλοις. πόσους ἤδη ὁ αἰὼν Χρυσίππους, πόσους Σωκράτεις, πόσους Ἐπικτήτους καταπέπωκεν. τό δ' αὐτό καί ἐπὶ παντός οὐτινοσοῦν σοι ἀνθρώπου τε καί πράγματος προσπιπτέτω.

20 Ἐμέ ἐν μόνον περισπά, μή τι αὐτός ποιήσω, δ ἢ κατασκευή τοῦ» ἀνθρώπου οὐ θέλει ἢ ὡς οὐ θέλει ἢ δ νῦν οὐ θέλει.

21 Ἐγγύς μὲν ἢ σὴ περί πάντων λήθη, ἐγγύς δέ ἢ πάντων περί σοῦ λήθη.

22 Ἴδιον ἀνθρώπου φιλεῖν καί τοὺς πταίοντας. τοῦτο δέ γίνεται, ἐάν συμπροσπίπτῃ σοι, ὅτι καί συγγενεῖς καί δι' ἀγνοίαν καί ἄκοντες ἀμαρτάνουσι καί ὡς μετ' ὀλίγον ἀμφοτέρω τε θνήξῃς, καί προ πάντων, ὅτι οὐκ ἐβλαψέ σε' οὐ γάρ τό ἡγεμονικόν σου χεῖρον ἐποίησεν ἢ πρόσθεν ἦν.

23 Ἡ τῶν ὅλων φύσις ἐκ τῆς ὅλης οὐσίας ὡς κηροῦ νῦν μὲν ἱππάριον ἐπλασε, συγγέασα δέ τοῦτο εἰς δενδρύφιον συν- ἐχρήσατο τῇ ὑλῇ αὐτοῦ' εἴτα εἰς ἀνθρωπάριον' εἴτα εἰς ἄλλο τι" ἕκαστον δέ τούτων πρὸς ὀλίγιστον ὑπέστη. δεινόν δέ οὐδέν τό διαλυθῆναι τῷ κιβωτίῳ, ὥσπερ οὐδέ τό συμπαγῆναι.

24 τό ἐπίκοτον τοῦ προσώπου λίαν παρά φύσιν* δταν <δέ> πολλάκις ἐναποθνήσκῃ <ἐν τῷ προσώπῳ τό πρόσχημα> τό τελευταῖον ἀπεσβέσθῃ, ὥστε δλως ἐξαφθῆναι μή δύνασθαι. αὐτῷ γε τούτῳ παρακολουθεῖν πειρώ, διτι παρά τὸν λόγον, εἰ γάρ καί ἡ συναίσθησις

și în acest caz, amintește-ți, așadar, că orice îndatorire este formată dintr-un anumit număr de acțiuni. Ținând cont de asta, trebuie să procedezi cu metodă pentru a îndeplini ceea ce îți propui, fără să te agiți, fără să te superi pe cei care sunt supărați pe tine.

Cât este de crud să nu le permiți oamenilor să-și îndrepte 27 impulsurile spre ceea ce li se pare potrivit și folositor! Totuși, într-o oarecare măsură, tu nu le permiți să facă asta, când te superi fiindcă greșesc. Căci ei sunt, în orice caz, atrași de acestea ca de lucrurile care le-ar fi potrivite și folositoare.

„Dar ele nu sunt așa”. Învăță-i și arată-le, atunci, fără să te superi.

Moartea este sfârșitul repercusiunilor simțurilor, al condiției 28 de marionetă purtată de impulsuri, al rătăcirilor gândului și al serviciului adus cărnii.

Este rușinos ca, într-o viață în care trupul tău nu se lasă 29 copleșit de slăbiciune, sufletul s-o facă primul.

Fii atent să nu devii un Caesar, să nu iei această culoare; pen30 tru că se întâmplă. Păstrează-te deci simplu, bun, integru, demn, natural, prieten ai dreptății, pios, binevoitor, afectuos și energic în îndeplinirea acțiunilor care ți se potrivesc. Luptă ca să rămâi așa cum a vrut să te facă filosofia. Respectă-i pe zei, ocrotește-i pe oameni. Viața este scurtă; unicul rod al vieții pământești, o dispoziție a spiritului permisă de legile divine și acțiuni desfășurate în folosul societății. Fă orice lucru ca un discipol al lui Antoninus 191: amintește-ți de fermitatea sa în îndeplinirea acțiunilor potrivite cu rațiunea, atitudinea sa egală în toate situațiile, pioșenia sa, seninătatea chipului său, bunătatea, nepăsarea față de gloria deșartă, ambiția

τοῦ ἁμαρτάνειν οἰχήσεται, τίς ἐτι τοῦ ζῆν αἴτια;

25 Πάντα δσα ὁράς ὅσον οὐπω μεταβαλεῖ ἢ τὰ δλα διοικούσα φύσις καί ἄλλα ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν ποιήσει καί πάλιν ἄλλα ἐκ τῆς ἐκείνων οὐσίας, ἵνα ἀεὶ νεαρός ἢ ὁ κόσμος.

26 Ὅταν τις ἁμάρτη τι εἰς σέ, εὐθύς ἐνθυμοῦ τί ἀγαθόν ἢ κακόν ὑπολαβὼν ἡμαρτεν. τοῦτο γάρ ἰδὼν ἐλεήσεις αὐτόν καί οὔτε θαυμάσεις οὔτε ὀργισθήσῃ. ἦτοι γάρ καί αὐτός τό αὐτό ἐκείνω ἀγαθόν ἐτι υπολαμβάνεις ἢ ἄλλο ὁμοειδές* δειοῦν συγγινώσκειν. εἰ δέ μηκέτι υπολαμβάνεις τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ καί κακά, ραον εὐμενῆς ἐσῇ τω παρορώντι.

27 Μὴ τὰ ἀπόντα ἐννοεῖν ὥς ἤδη ὄντα, ἀλλὰ τῶν παρόντων τὰ δεξιώτατα ἐκλογίζεσθαι καί τούτων χάριν ὑπομιμνήσκεσθαι πῶς ἂν ἐπεζητεῖτο, εἰ μὴ παρήν. ἀμα μέντοι φυλάσσου, μὴ διὰ τοῦ οὕτως ἀσμενίζειν αὐτοῖς ἐθίσῃς ἐκτιμᾶν αὐτά, ὥστε, ἐάν ποτέ μὴ παρή, ταραχθῇσεςθαι.

28 Εἰς ἑαυτὸν συνειλοῦ* φύσιν ἔχει τό λογικόν ἡγεμονικόν ἑαυτῷ ἀρκεῖσθαι δικαιοπραγοῦντι καί παρ' αὐτό τοῦτο γαλήνην ἔχοντι.

29 Ἐξάλειψον τὴν φαντασίαν, στήσον τὴν νευροσπαστίαν. περίγραψον τό ἐνεστώς τοῦ χρόνου, γνῶρισον τό συμβαῖνον ἢ σοί ἢ ἄλλω. δῖελε καί μέρισον τό υποκείμενον εἰς τό αιτιώδες καί υλικόν, ἐννόησον τὴν ἐσχάτην ὥραν, τό ἐκείνω ἁμαρτηθέν ἐκεῖ κατάλιπε ὅπου ἡ ἁμαρτία ὑπέστη.

30 Συμπαρεκτείνειν τὴν νόησιν τοῖς λεγομένοις. εἰσδύεσθαι τὸν νοῦν εἰς τὰ γινόμενα καί ποιοῦντα.

31 Φαίδρυνον σεαυτὸν ἀπλότητι καί αἰδοί καί τῇ πρὸς τό ἀνά μέσον ἀρετῆς καί κακίας αδιαφορία, φίλησον τό ἀνθρώπινον γένος, ἀκολούθησον θεῷ. ἐκεῖνος μὲν

depusă pentru înțelegerea exactă a lucrurilor; cum nu ar fi lăsat deoparte absolut nicio întrebare înainte de a examina bine și clar cele cercetate; «amintește-ți» cum îi suporta el pe cei care-l atacau pe nedrept, fără să-i atace la rândul său; cum nu se pripea la nimic, cum nu accepta calomniile, cum era examinator atent al caracterelor și faptelor, fără să fie însă dojenitor, timorat, suspicios, sofist; și cum se mulțumea cu puțin, de exemplu în privința locuinței, patului, îmbrăcăminții, mâncării, serviciului său personal; «amintește-ți» cât de mult îndrăgea efortul și perseverența; și cum rămânea în același post până seara, datorită felului său de viață modest, fără să simtă nevoia, în afara orei obișnuite, să iasă; «amintește-ți» și de siguranța și satornicia sa în prietenii; cum suporta să-i fie contrazise părerile și cât se bucura dacă cineva îi propunea o soluție mai bună; și cât era de pios, fără superstiții. Eu îți doresc ca ceasul de pe urmă să te găsească în posesia unei conștiințe curate precum a lui.

Revino sobru și refa-ți forțele, trezindu-te din nou și înțe31

Î) 3 îi legând că visele ți-au adus neliniști; trezit din nou, privește aceste lucruri, așa cum le-ai privit pe acelea 192.

Sunt alcătuit dintr-un biet trup și dintr-un suflet.193 Trupului 32 totul îi e indiferent; căci nici nu poate să facă diferențe. Cât despre intelect, îi sunt indiferente toate cele care nu reprezintă activitățile lui; iar cele ce sunt activitățile lui sunt toate în puterea sa. Și dintre acestea, de fapt, el acționează numai asupra celor prezente, căci activitățile sale fie viitoare, fie trecute sunt și ele, în clipa de față,

φησιν ὅτι „πάντα νο- μιστί, ἐτεή δέ μόνον τά στοιχεῖα „, ἀρκεῖ δέ μεμνήσθαι διὰ τὰ πάντα νομιστί ἔχει” ἤδη λίαν ολίγα.

32 Περί θανάτου „ἡ σκεδασμός, εἰ άτομοι” εἰ δ’ ἔνωσης, ἦτοι σβέσις ἢ μετὰστασις.

33 Περί πόνου „τό μὲν ἀφόρητον ἐξάγει, τό δέ χρονίζον φορητόν” καί ἡ διάνοια τὴν ἑαυτῆς γαλήνην κατὰ ἀπόληψιν διατηρεῖ καὶ οὐ χεῖρον τό ἡγεμονικόν γέγονε, τὰ δέ κακούμενα μέρη ὑπὸ τοῦ πόνου, εἴ τι δύναται, περί αὐτοῦ ἀποφηνάσθω.

34 Περί δόξης” ἴδε τὰς διανοίας αὐτῶν, οἷα καὶ οἷα μὲν φεύ- γουσι, οἷα δέ διώκουσι. καὶ διὰ τὴν αἰθῆρας ἄλλαι ἐπ’ ἄλ- λαις ἐπιφορούμεναι κρύπτουσι τὰς προτέρας, οὕτως ἐν τῷ βίῳ τὰ πρότερα ὑπὸ τῶν ἐπενεχθέντων τάχιστα ἐκαλύφθη.

35 „Ὡς οὖν ὑπάρχει διάνοια μεγαλοπρεπῆς καὶ θεωρία παντός μὲν χρόνου, πάσης δέ οὐσίας, ἀρα οἷε τούτῳ μέγα τι δοκεῖν εἶναι τὸν ἀνθρώπινον βίον; ἀδύνατον, ἢ δ’ ὅς. οὐκοῦν καὶ θάνατον οὐ δεινόν τι ἡγήσεται ὁ τοιοῦτος; ἡκιστα γε.”

36 „Βασιλικόν εὖ μὲν πράττειν, κακῶς δέ ἀκούειν.”

37 Αἰσχρόν ἐστὶ τό μὲν πρόσωπον υπῆκοον εἶναι καὶ σχηματί- ζεσθαι καὶ κατακοσμεῖσθαι, ὥς κελεύει ἡ διάνοια, αὐτὴν δ’ ὑφ’ ἑαυτῆς μὴ σχηματίζεσθαι καὶ κατακοσμεῖσθαι.

38 Τοῖς πράγμασιν γὰρ οὐχὶ θυμούσθαι χρεών- μέλει γὰρ αὐτοῖς οὐδέν.

»

39 Ἀθανάτοις τε θεοῖσι καὶ ἡμῖν χάσματα δοίης.

40 Βίον θερίζειν ὥστε κάρπιμον στάχυν καὶ τὸν μὲν εἶναι, τὸν δέ μὴ.

41 Εἰ δ’ ἡμελήθη ἐκ θεῶν καὶ παῖδ’ ἐμῷ, ἔχει λόγον καὶ τοῦτο.

indiferente.

Efortul nu este pentru mână și nici pentru picior împotriva 33 naturii, cât timp piciorul își îndeplinește funcțiile piciorului, și mâna, pe cele ale mâinii. Tot așa, efortul nu e împotriva naturii pentru om, în măsura în care este om, cât timp își îndeplinește funcțiile specifice omului. Dacă nu e pentru el împotriva naturii, nu e pentru el niciun rău.

Cât de mari sunt plăcerile de care se bucură tâlharii, des34 frânații, paricizii, tiranii?

Nu vezi cum meseriașii iscusiți se pun de acord, până la un 33 punct, cu cei nepricepuți, dar se țin de principiile meseriei lor și nu acceptă să se desprindă de ele? Nu e ciudat că arhitectul și medicul respectă principiile meseriei lor mai mult decât își respectă omul rațiunea, pe care o are în comun cu zeii?

Asia, Europa sunt doar unghere ale lumii; orice mare e doar 36 o picătură a lumii; Athosul 194, o movilă a lumii; orice moment prezent, o clipă a duratei eterne a timpului. Toate sunt mărunte, schimbătoare și supuse pieirii. Totul vine de acolo, luându-și impulsul de la această comună parte rațională conducătoare 195 sau decurgând drept consecință 196. Așadar, fălcile leului, otrava și tot ceea ce face rău, precum spinii și noroiul, sunt efecte secundare ale acelor lucruri frumoase și venerabile. În consecință, să nu ți le reprezinti ca fiind străine de ceea ce venerezi tu, ci ia în considerare sursa de la care provin toate lucrurile.

Cine a văzut lucrurile de acum a văzut tot ceea ce a fost 37 din veșnicie și ceea ce va fi în viitor la nesfârșit; căci toate lucrurile au aceeași origine și aceeași specie.

42 τό γ «ρ εὖ μετ' ἐμοῦ καί τό δίκαιον.

43 Μή συνεπιθρηνεῖν, μη<δέ> σφύζειν.

44 „Ἐγώ δέ τούτω δίκαιον ἀν λόγον ἀντεῖποιμι, διτι οὐ καλῶς λέγεις, ὦ ἄνθρωπε, εἰ οἶει δεῖν κίνδυνον ὑπολογίζεσθαι τοῦ ζήν ἢ τεθνάναι ἄνδρα, διτου τι καί σμικρόν ὄφελος <ἐστίν>, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνο μόνον σκοπεῖ ν, διταν πράττη, πότερον δίκαια ἢ ἀδίκα πράττει καί ἄνδρός ἀγαθοῦ <εργα> ἢ κακοῦ.”

45 „Οὕτω γάρ ἔχει, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῇ ἀληθείᾳ οὐδ' ἄν τις αὐτόν τάξῃ ἡγησάμενος βέλτιστον εἶναι ἢ ὑπ' ἀρχοντος ταχθῇ, ἐνταῦθα <δεῖ>, ὥς ἐμοί δοκεῖ [ν], μένοντα κιν- δυνεύειν, μηδέν ὑπολογιζόμενον μήτε θάνατον μήτε ἄλλο μηδέν προ τοῦ αἰσχροῦ. „

46 „Ἀλλ', ὦ μακάριε, δρα μή ἄλλο τι τό γενναῖον καί τό ἀγαθόν <ἦ> ἢ τό σώζειν τε καί σώζεσθαι* μή γάρ τοῦτο μέν, τό ζήν ὅποσονδ' χρόνον, τόν γε ὥς ἀληθῶς ἄνδρα ἐατέον ἐστί καί οὐ φιλοψυχητέον, ἀλλ' ἐπιτρέψαντα περί τούτων τῷ θεῷ καί πιστεύσαντα ταῖς γυναιξίν, διτι τήν εἰμαρμένην οὐδ' ἄν εἰς ἐκφύγοι, τό ἐπὶ τούτῳ σκεπτέον τινα ἄν τρόπον τοῦτον δν μέλλει χρόνον βιώναι ὥς ἀριστα βιώῃ.”

*

47 Περισκοπεῖν ἀστρων δρόμους ὥσπερ συμπεριθέοντα καί τὰς τῶν στοιχείων εἰς ἀλληλα μεταβολάς συνεχῶς ἐννοεῖν* ἀποκαθαίρουσι γάρ αἱ τούτων φαντασίαι τόν ρύπον τοῦ χαμαὶ βίου.

48 Καί δὴ περί ἀνθρώπων τοὺς λόγους ποιούμενον ἐπισκοπεῖν δεῖ καί τὰ ἐπὶ γεία ὥσπερ ποθέν ἄνωθεν κάτω* ἀγέλας, στρατεύματα, γεώργια, γάμους, διαλύσεις, γενέσεις, θανάτους, δικαστηρίων θόρυβον, ἐρήμους χώρας, βαρβάρων ἔθνη ποικίλα,

ΓÂNDEȘTE-TE adesea la legătura care unește toate lucrurile 38 din lume și la raportul dintre ele. Căci, într-un anumit fel, toate se găsesc împletite unele cu altele și înrudite printr-o reciprocă prietenie. De fapt, toate se determină unele pe altele datorită mișcării tensionate 197, respirației comune 198 și unității substanței.

— *f*

Adaptează-te evenimentelor pe care soarta ți le-a hărăzit. Și 39 iubește, dar cu adevărat, oamenii cu care destinul te-a unit.

Orice instrument, sculă, ustensilă e socotită bună dacă își 40 îndeplinește menirea pentru care a fost construită; totuși, în acest caz, cel care a făcut-o este departe. În schimb, pentru lucrurile făcute de natură, forța care le-a alcătuit se găsește înăuntrul lor și rămâne acolo. Așadar, aceasta trebuie respectată și mai mult, și gândește-te că, dacă continui să trăiești în acord cu voința acestei forte, totul se va petrece conform gândirii tale. În același fel, evenimentele se desfășoară în univers conform gândirii aceleia.

În cazul în care ai presupune că un eveniment din cele care 41 nu depind de alegerea ta este bun sau rău pentru tine, este inevitabil ca, dacă te-a lovit un asemenea rău sau ai fost lipsit de un astfel de bine, să cântești împotriva zeilor și să-i urăști pe oameni, fiindcă sunt sau vor fi – bănuiești tu – responsabili de lipsurile sau nenorocirile tale. Și adesea comitem nedreptăți, fiindcă nu facem această deosebire între evenimente. Dacă am socoti bune și rele, însă, numai acele evenimente care stau în puterea noastră, nu ne-ar mai rămâne niciun motiv pentru a acuza divinitatea, nici pentru a adopta o atitudine dușmănoasă față

έορτάς, θρήνους, αγοράς, τό παμμιγές καί τό έκ τών έναντίων συγκοσμούμενον.

49 Τά προγεγονότα άναθεωρεΐν, τάς τοσαύτας τών ήγεμονιών μεταβολάς. έξεστι καί τά έσόμενα προεφοραν' όμοειδή γάρ πάντως έσται καί ούχ οΐόν τε έκβήναι του ρυθμού τών νύν γινομένων- δθεν και ίσον τό τεσσαράκοντα έτεσιν ίστορήσαι τόν άνθρωπινον βίον τω επί έτη μύρια- τί γάρ πλέον δψει;

50 καί τά μέν έκ γαΐας φύντ' είς γαΐαν, τά δ' άπ' αιθέριου βλαστόντα γονής είς αίθέριον πάλιν ήλθε πόλον.

Ή τουτο- διάλυσις τών έν ταΐς άτόμοις άντεμπλοκών καί τοιούτός τις σκορπισμός τών άπαθών στοιχείων.

51 Καί σίτοισι καί ποτοΐσι καί μαγεύμασι «παρεκτρέποντες οχετόν ώστε μή θανείν.

θεόθεν δέ πνέοντ' ούρον άνάγκη τλήναι καμάτοις άνοδύρτοις.

52 „Καββαλικώτερος”, άλλ' ούχί κοινωνικώτερος ούδέ αίδημονέστερος ούδέ εύτακτότερος επί τοΐς συμβαίνουσιν ούδέ εύμενέστερος πρός τά τών πλησίον παροράματα.

53 Όπου έργον έπιτελείσθαι δύναται κατά τόν κοινόν θεοΐς καί άνθρωποις λόγον, εκεί ούδέν δεινόν- δπου γάρ ώφελεί- ας τυχεΐν έξεστι διά τής εύοδόυσης καί κατά τήν κατασκευήν προιούσης ένεργείας, εκεί ούδεμίαν βλάβην ύφορατέον.

54 Πανταχοΐ καί διηνεκώς επί σοΐ έστι καί τή παρούση συμβάσει θεοσεβώς εύαρεστεΐν καί τοΐς παρούσιν άνθρωποις κατά δικαιοσύνην προσφέρεσθαι καί τή <πα>ούση φαντασία έμφιλοτεχνείν, ινα μή τι άκατάληπτον παρεισρυσή.

55 Μή περιβλέπου άλλότρια ήγεμονικά, άλλ' εκεί βλέπε κατ'

de umanitate.

Toți cooperăm pentru un unic rezultat, unii având cu42 noștință de acesta și dând dovadă de inteligență, alții fără să știe, precum spune, cred, Heraclit: „cei care dorm sunt și ei artizani și participant la evenimentele lumii” 199.

Unul cooperează într-un fel, altul – în alt fel, până și cel care cârtește sau încearcă să se opună și să distrugă cele ce au loc; căci și de un astfel de om are nevoie lumea. În rest, încearcă să-ți dai seama în ce «clasă» te stabilești, întrucât cel care conduce întregul se va folosi de tine în modul potrivit și te va primi în rândul celor care cooperează și care ajută. Tu însă să nu-ți găsești locul precum acel vers lipsit de valoare și caraghios în comedie, de care amintește Chrysippos200.

Soarele pretinde oare că îndeplinește rolul Zeului-ploaie? 43 Sau Asclepios pretinde că îndeplinește rolul Zeitei purtătoare de roade201? Și ce spune fiecare dintre aștri? Nu sunt oare diferiți, dar colaborează pentru împlinirea aceluiași scop?

Dacă zeii au decis în privința mea și a evenimentelor care tre44 buie să mi se întâmple, au decis bine, căci nu este ușor nici să-ți închipui un zeu lipsit de puterea de a alege202. Din ce cauză ar trebui să aibă impulsul de a-mi face rău? Ce câștig le-ar reveni de aici lor sau universului de care mai cu seamă se preocupă? Iar dacă n-au decis în mod special în privința mea, în orice caz au decis asupra celor universale, în legătură cu care am datoria să primesc și să iubesc și aceste evenimente care derivă de aici. Sau, dacă n-au decis asupra nici unui lucru203 – nu e o lipsă de

εὐθύ ἐπὶ τί σε ἡ φύσις οδηγεῖ, ἡ τε τοῦ ὅλου διὰ τῶν συμβαινόντων σοι καὶ ἡ σὴ διὰ τῶν πρακτέων ὑπό σου* πρακτέον δέ ἐκάστω τό ἐξῆς τῇ κατασκευῇ* κατεσκευάζεται δέ τὰ μὲν λοιπὰ τῶν λογικῶν ἐνεκεν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ παντός ἄλλου τὰ χεῖρω τῶν κρειττόνων ἐνεκεν, τὰ δέ λογικά ἀλλήλων ἐνεκεν. τό μὲν οὖν προηγούμενον ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ τό κοινωνικόν ἐστι, δεύτερον δέ τό ἀνένδοτον πρὸς τὰς σωματικές πείσεις· λογικῆς γάρ καὶ νοεράς κινήσεως ἴδιον περιορίζειν ἑαυτὴν καὶ μήποτε ἡττάσθαι μήτε αισθητικῆς μήτε ορμητικῆς κινήσεως* ζώωδεις γάρ ἐκάτεραι, ἡ δέ νοερά ἐθέλει πρωτιστεύειν καὶ μὴ κατακρατεῖσθαι ὑπ' ἐκείνων. δικαίως γε* πέφυκε γάρ χρηστική πᾶσιν ἐκείνοις. τρίτον ἐν τῇ λογικῇ κατασκευῇ τό ἀπρόπτωτον καὶ ἀνεξαπάτητον. τούτων οὖν ἐχόμενον τό ἡγεμονικόν εὐθείαν περαινέτω καὶ ἔχει τὰ ἑαυτοῦ.

56 Ὡς ἀποτεθνηκότα ἤδη καὶ μέχρι νῦν <μή> βεβιωκότα, τό λοιπόν ἐκ τοῦ περιόντος ζῆσαι κατὰ τὴν φύσιν.

57 Μόνως φιλεῖν τό ἑαυτῷ συμβαῖνον καὶ συγκλωθόμενον* τί γάρ ἀρμοδιώτερον;

58 Ἐφ' ἐκάστου συμβάματος ἐκείνους προ ὁμμάτων ἔχειν, οἷς τὰ αὐτὰ συνέβαινε, ἐπειτα ἤχθοντο, ἐξενίζοντο, ἐμέμφοντο* νῦν οὖν ἐκεῖνοι ποῦ; οὐδαμού. τί οὖν; καὶ σύ θέλεις ὁμοίως;

οὐχὶ δέ τὰς μὲν ἀλλοτρίας τροπὰς καταλιπεῖν τοῖς τρέπουσι καὶ τρεπομένοις, αὐτός δέ περί τό πῶς χρῆσθαι. αὐτοῖς ὅλος γίνεσθαι; χρῆσις γάρ καλῶς καὶ ὕλη σοι ἐστὶ· μόνον πρόσεχε, καὶ θέλε σεαυτῷ καλὸς εἶναι ἐπὶ παντός, οὐ πράσσεις, καὶ μέμνησο ἀμφοτέρων, διτι καὶ διάφορον <δὲ πράσσεις καὶ ἀδιάφορον> ἐφ' οὗ ἡ πραξίς.

pietate să credem aceasta și atunci nici să nu le aducem jertfe, nici să nu le înălțăm rugăciuni, nici să nu jurăm pe ei, nici să nu facem altele din cele pe care le îndeplinim în mod obișnuit, ca pentru niște zei, prezenți întotdeauna și viețuind în mijlocul nostru²⁰⁴ -, dacă nu decid nimic referitor la persoana noastră, îmi este totuși permis să iau decizii în privința mea, îmi e permis să caut ce-mi este util.

E folositor pentru fiecare ceea ce se potrivește cu constituția și natura lui. Natura mea este rațională și politică. Cetatea și patria o reprezintă, pentru mine ca Antoninus, Roma, iar e pentru mine» ca om, lumea. Ca atare, numai cele ce sunt folositoare acestor două cetăți sunt pentru mine bunuri.

Tot ceea ce i se întâmplă fiecăruia este de folos întregului. ⁴⁵ Și asta e de ajuns. Dar și acest lucru îl vei vedea cu atât mai mult observând cu atenție că ceea ce e folositor unui om e folositor și celorlalți oameni. În acest caz, să înțelegi cuvântul „folositor” într-un sens comun, în raport cu lucrurile intermediare²⁰⁵.

După cum te plictisesc jocurile care au loc» în amfiteatru ⁴⁶ și în alte asemenea locuri²⁰⁶, fiindcă te saturează privind mereu aceleași spectacole «desfășurate» în același fel, acest sentiment îl trăiești și privind la întreaga viață; căci toate lucrurile, în sus și în jos, sunt aceleași și decurg din aceleași cauze. Dar până când?

Gândește neîncetat câți oameni de toate felurile, de toate ⁴⁷ profesiile și de toate națiile au murit ca să ajungi până la **f** ilistion, Foibos, Origanion²⁰⁷. Întoarce-te acum spre alte neamuri. Trebuie să ne mutăm acolo unde sunt atâtea

59 Ἐνδον σκάπτε, ἔνδον ἡ πηγὴ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ αἰεὶ ἀναβλύειν δυναμένη, ἐάν αἰεὶ σκάπτῃς.

60 Δεῖ καὶ τὸ σῶμα πεπηγέναι καὶ μὴ διερρίφθαι μήτε ἐν κιύῃσει μήτε ἐν σχέσει. οἷον γάρ τι ἐπὶ τοῦ προσώπου παρέχεται ἡ διάνοια συνετόν αὐτό καὶ εὐσχημον συντηρούσα, τοιοῦτο καὶ ἐπὶ δλου τοῦ σώματος ἀπαιτητέον. πάντα δὲ ταῦτα σὺν τῷ ἀνεπιτηδεύτῳ φυλακτέα.

61 Ἡ βιωτικὴ τῇ παλαιστικῇ ὁμοιότερα ἢ περὶ τῇ ορχηστικῇ κατὰ τὸ πρὸς τὰ ἐμπίπτοντα καὶ οὐ προεγνωσμένα ἑτοιμος καὶ ἀπτῶς ἐστάναι.

62 Συνεχῶς ἐφιστάναι, τίνες εἰσὶν οὗτοι, ὑφ' ἃν μαρτυρεῖσθαι θέλεις, καὶ τίνα ἡγεμονικὰ ἔχουσιν· οὔτε γὰρ μέμψῃ τοῖς ἀκουσίως πταίουσιν οὔτε ἐπιμαρτυρήσεως δεῆσι, ἐμβλέπων εἰς τὰς πηγὰς τῆς ὑπολήψεως καὶ ὁρμῆς αὐτῶν.

63 „Πάσα ψυχὴ, φησὶν, ἀκούσα στέρεται ἀληθείας” οὕτως οὖν καὶ δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης καὶ εὐμενείας καὶ παντός του τοιούτου. ἀναγκαιοτάτον δὲ τὸ διηνεκῶς τούτου μεμνήσθαι * ἔση γὰρ πρὸς πάντας πραότερος.

64 Ἐπὶ μὲν παντός πόνου πρόχειρον ἔστω διὰ τὸ οὐκ αἰσχροῦν οὐδὲ τὴν διάνοιαν τὴν κυβερνῶσαν χεῖρ ποιεῖν· οὔτε γὰρ καθόλογικὴ ἔστιν οὔτε καθόκοινωνικὴ διαφθείρει αὐτήν. ἐπὶ μέντοι τῶν πλείστων πόνων καὶ τὸ τοῦ Ἐπικούρου σοὶ βοηθεῖτω, διὰ τὸ οὔτε ἀφόρητον οὔτε αἰώνιον, ἐάν τῶν δρων μνημονεύῃς καὶ μὴ προσδοξάζῃς. κακείνου δὲ μέμνησο, διὰ τὸ πολλά πόνῳ τὰ αὐτὰ δύναται λανθάνειν, δυσχεραίνόμενα· οἷον τὸ νυστάζειν καὶ τὸ καυματίζεσθαι καὶ τὸ ἀνορεκτεῖν* δταν οὖν τινι τούτων δυσαρεστής, λέγε σεαυτῷ, διὰ τὸ πόνῳ ἐνδίδω.

<

oratori nemaipomeniți, atâția distinși filosofi, Heraclit, Pitagora, Socrate, atâția eroi înaintea lor, atâția strategii și tirani apoi. Pe lângă aceștia, Eudoxos, Hipparchos, Arhimede²⁰⁸, alte firi pătrunzătoare, cu măreție sufletească, iubitoare de muncă, șmechere, trufașe, care batjocoreau viața aceasta a oamenilor, supusă morții, trecătoare, ca de exemplu Menippos și câți alții asemenea. Gândește-te că toți aceștia zac morți de mult timp. Ce lucru, așadar, mai este înspăimântător pentru ei? Ce lucru li se mai poate întâmpla acolo care nu mai au niciun nume? Un singur lucru, în această situație, este cu mult mai de preț: să-ți duci viața în acord cu adevărul și cu dreptatea, să rămâi binevoitor chiar față de cei mincinoși și nedrepti.

Când vrei să te bucuri, gândește-te la meritele deosebite ale 48 celor care trăiesc împreună cu tine: de exemplu la activitatea unuia, la modestia altuia, la generozitatea unuia și la altă însușire a altuia. Căci nimic nu bucură «mai mult» ca exem

piele de virtute ce reies din comportamentul celor care trăiesc cu noi, luate împreună și, pe cât posibil, reunite. De aceea este nevoie să le ții la îndemână.

Te superi cumva că ai doar atâtea litre, și nu trei sute? De 49 asemenea, «te superi» că trebuie să trăiești până la atâtea ani, și nu mai mult? Căci, după cum ești mulțumit de cantitatea de substanță fixată pentru tine, tot așa «trebuie să fii mulțumit» și de timpul ce ți s-a dat. Încearcă să-i convingi, dar acționează chiar împotriva voii iutei lor, când rațiunea dreptății o cere. Dacă, apoi, unul, folosindu-se

65 Όρα μήποτε τοιούτον πάθης
 πρὸς τοὺς ἀπανθρώπους, οἷον οἱ
 ἀπάνθρωποι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.
 66 Πόθεν ἴσμεν, εἰ μὴ Τηλαύγης
 Σωκράτους τὴν διάθεσιν κρείτ-
 των ἦν; οὐ γάρ ἀρκεῖ, εἰ Σωκράτης
 ἐνδοξότερον ἀπέθανε καὶ
 ἐντρεχέστερον τοῖς σοφισταῖς
 διελέγετο καὶ καρ-
 τερικώτερον ἐν
 τῷ πάγῳ διενυκτέρευε καὶ τὸν
 Σαλαμίνιον κελευσθεὶς ἀγειν
 γεννικώτερον ἐδοξεν ἀντιβῆναι καὶ
 „ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐβρενθύετο“, περὶ οὗ
 καὶ μάλιστ’ ἂν τις ἐπι-
 στήσειεν, εἴπερ ἀληθὲς ἦν’ ἄλλ’
 ἐκεῖνο δει-
 σκοπεῖν, ποῖαν τινὰ τὴν ψυχὴν
 εἶχε Σωκράτης καὶ εἰ ἐδύνατο
 ἀρκεῖσθαι τῷ δίκαιος εἶναι τὰ πρὸς
 ἀνθρώπους καὶ ὅσιος τὰ πρὸς
 θεοὺς, μήτε εἰκὴ πρὸς τὴν κακίαν
 ἀγανακτῶν μήτε μὴν δουλεύων
 τίνος ἀγνοία, μήτε τῶν
 ἀπονεμομένων ἐκ τοῦ δλου ὡς
 ξένον τι δεχόμενος ἢ ὡς ἀφόρητον
 ὑπομένων, μήτε τοῖς τοῦ σαρκιδίου
 πάθεσιν ἐμπαρέχων συμπαθὴ τὸν
 νοῦν.

67 Ἡ φύσις οὐχ οὕτως συνεκέρασέ
 <σε> τῷ συγκρίματι, ὡς μὴ
 ἐφεῖσθαι περιορίζειν ἑαυτὸν καὶ τὰ
 ἑαυτοῦ ὑφ’ ἑαυτῷ ποιεῖσθαι. τούτου
 μέμνησο ἀεὶ καὶ ἐτι ἐκεῖνου, διτι ἐν
 ὀλίγισ-
 τοις κεῖται τό εὐδαιμόνως
 βιώσαι’ καὶ μὴ, διτι ἀπήλπισας
 διαλεκτικός καὶ φυσικός ἐσεσθαι,
 διὰ τοῦτο ἀπογνῶς καὶ ἐλεύθερος
 καὶ αἰδήμων καὶ κοινωνικός καὶ
 εὐπειθής θεῷ. λίαν γάρ ἐνδέχεται
 θεῖον ἄνδρα γενέσθαι καὶ ὑπὸ
 μηδενός γνωρισθῆναι.

68 Αβιάστως διαζῆσαι ἐν πλείστη
 θυμηδία, κὰν πάντες καταβοώσιν
 ἄτινα βούλονται, κὰν τὰ θηρία
 διασπά τὰ μελύδρια τοῦ
 περιτεθραμμένου τούτου
 φυράματος, τί γάρ κωλύει ἐν πάσι
 τούτοις τὴν διάνοιαν σῶζειν
 ἑαυτὴν ἐν γαλήνῃ καὶ κρίσει [τῇ]
 περὶ τῶν περιεστηκότων ἀληθείᾳ καὶ

chiar de violență, ți se opune, dă
 dovadă de amabilitate și seninătate
 fără durere și folosește acest
 obstacol **j** i drept imbold spre o altă
 virtute; amintește-ți că urma
 impulsul cu rezerve și că nu doreai
 imposibilul. Așadar, ce îți doreai?
 Un impuls de acest fel. Și îl obții pe
 acesta; scopul pentru care am fost
 educați se realizează.

Cel ce dorește faima ia o activitate
 străină ca fiind propriul 51 bine; cel
 ce iubește plăcerea – ca fiind
 propria pasiune; cel ce are minte –
 ca propria acțiune.

Este permis ca în legătură cu acest
 lucru să nu aibă nicio 52 părere și
 să nu simtă în suflet nicio tulburare;
 căci lucrurile în ele însele nu au o
 natură care produce judecățile
 noastre.

Obişnuiește-te să tratezi cu atenție
 cele spuse de celălalt și, 53 pe cât
 posibil, pătrunde în sufletul celui
 care vorbește.

Ceea ce nu este util roiului nu este
 util nici pentru albină. 54

Dacă marinarii l-ar vorbi de rău pe
 cârmaci sau bolnavii 55 pe medicul
 care îi îngrijește, oare ei s-ar
 preocupa de altceva decât de felul
 în care ei înșiși ar acționa pentru
 salvarea călătorilor și pentru
 sănătatea celor îngrijiți?

Câți dintre cei cu care am venit pe
 lume sunt plecați deja 56 dintre
 noi!

Celor care au gălbinare li se pare
 amară mierea, pentru cei 57 bolnavi
 de turbare apa e un motiv de
 spaimă, iar copiilor mica lor minge
 le pare un lucru frumos. De ce m-aș
 supăra, așadar? Sau ți se pare că
 minciuna are o putere mai mică
 decât fierea asupra bolnavului de
 gălbinare sau decât veninul asupra
 bolnavului de turbare?

Nimeni nu te va împiedica să
 trăiești conform principiului 58

χρήσει τών υποβεβλημένων έτοιμη, ώστε τήν μέν κρίσιν λέγειν τώ προσπίπτουντι „τούτο ύπάρχεις κατ' ούσίαν, καν κατά δόξαν άλλοιον φαίνη” τήν δέ χρήσιν λέγειν τώ υποπίπ- τουντι’ „σέ έζήτουν’ άεί γάρ μοι τό παρόν ύλη άρετής λογικής και πολιτικής και τό σύνολον τέχνης ανθρώπου ή θεού „ πάν γάρ τό συμβαίνον θεώ ή ανθρώφ έξοικειούται και ούτε καινόν ούτε δυσμεταχείριστον, αλλά γνώριμον και εύεργές.

69 Τούτο έχει ή τελειότης τού ήθους, τό πάσαν ήμέραν ως τελευταίαν διεξάγειν και μήτε σφύζειν μήτε ναρκάν μήτε ύποκρίνεσθαι.

70 οί θεοί, αθάνατοι δντες, ού δυσχεραίνουσιν διτι έν τοσούτω αιώνι δεήσει αύτούς πάντως άεί τοιούτων δντων και τοσούτων φαύλων άνέχεσθαι” προσέτι δέ και κήδονται αύτών παντοίως. σύ δέ, όσον ούδέπω λήγειν μέλλων, άπαυδας, και ταύτα εις ών τών φαύλων;

71 Γελοϊόν έστι τήν μέν ιδίαν κακίαν μή φεύγειν, δ και δυνατόν έστι, τήν δέ τών άλλων φεύγειν, περ άδύνατον.

72 Ο άν ή λογική και πολιτική δύναμις εύρίσκη μήτε νοερόν μήτε κοινωνικόν, εύλόγως καταδεέστερον έαυτής κρίνει.

*

73 Όταν σύ εύ πεποιηκώς ής και άλλος εύ πεπονθώς, τί έτι ζητείς τρίτον παρά ταύτα, ώσπερ οί μωροί, τό και δόξαι εύ πεποιηκέναι ή τό αμοιβής τυχεϊν;

74 Ούδείς κάμνει ώφελούμενος, ώφέλεια δέ πράξις κατά φύσιν* μή ούν κάμνε ώφελούμενος, έν ώ ώφελείς.

75 Η τού δλου φύσις επί τήν κοσμοποιίαν ώρμησε* νύν δέ ήτοι πάν τό γινόμενον κατ' έπακολούθησιν γίνεται ή όλίγιστα

naturii tale; nimic nu ți se va întâmpla împotriva principiului naturii comune.

Ce fel de oameni sunt cei cărora vor să placă, în vederea 59 căror scopuri și prin ce mijloace! Cât de repede veșnicia va învălui totul și câte lucruri a învăluit deja!

CARTEA A VII-A

Ce este viciul? Este ceea ce ai văzut adesea. Și, pentru orice 1 împrejurare, să ai la îndemână gândul că viciul este ceea ce ai văzut adesea. În general, în sus și în jos, vei găsi aceleași lucruri de care sunt pline istoriile antice, cele de mijloc, cele contemporane, și de care sunt pline acum orașele și locuințele. Nimic nu este nou: totul este obișnuit și de scurtă durată.

Cum altfel ar putea fi ucise învățăturile, dacă nu oprind 2 reprezentările care le corespund și pe care ai tot timpul posibilitatea să le reînvii? Poți, cu privire la această problemă, să ai părerea care trebuie; dacă pot, de ce să mă zbucium? Lucrurile care se găsesc în afara intelectului meu nu au nicio legătură cu intelectul meu²⁰⁹. Învăță aceasta și fii cum trebuie. Îți e îngăduit să renaști: vezi din nou lucrurile cum erai obișnuit să le vezi. În aceasta constă renașterea.

Deșarta căutare de cortegii solemne, dramele de pe scenă, 3 turmele de oi, cirezile de vite, luptele cu lănci, oasele aruncate câinilor, resturile de mâncare în bazinele cu pești, poverile purtate de furnici, cursele încolo și înapoi ale muștelor înspăimântate, păpuși trase de sfori. Trebuie, așadar, să-ți păstrezi buna dispoziție în mijlocul acestora, fără a fi îndărătnic, arătând bunăvoință și, totuși, înțelegând că fiecare este vrednic de o prețuire egală cu valoarea

καί τά κυριώτατά ἐστίν ἐφ' ἃ ποιείται ἴδιαν ορμήν τό τοῦ κόσμου ἡγεμονικόν. εἰς πολλά σε γαληνότερον ποιήσει τοῦτο μνημονευόμενον.

VIII

ι Καί τοῦτο πρὸς τό ἀκενόδοξον φέρει, διτι οὐκέτι δύνασαι τόν βίον ὅλον ἢ τόν γε ἀπό νεότητος φιλόσοφον βεβιωκέναι, ἀλλὰ πολλοῖς τε ἄλλοις καί αὐτός ἐαυτῷ δήλος γέγονας πόρρω φιλοσοφίας ὦν. πέφυρσαι οὖν, ὥστε τήν μέν δόξαν τήν τοῦ φιλοσόφου κτήσασθαι οὐκέτι σοι ρόδιον' ανταγωνίζεται δέ καί ἡ ὑπόθεσις. εἴπερ οὖν ἀληθῶς ἐώρακας ποῦ κεῖται τό πράγμα, τό μέν τί δόξεις ἄφες, ἀρκέσθητι δέ, εἰ κἂν τό λοιπόν τοῦ βίου ὅσον δήποτε, <ἢ> ἢ [σή] φύσις σοῦ θέλει, βίωση. κατανόησον οὖν τί θέλει, καί ἄλλο μηδέν σε περισπάτω' πεπειρασαι γάρ περί πόσα πλανηθεῖς οὐδαμοῦ εὔρες τό εὖ ζήν, οὐκ ἐν συλλογισμοῖς, οὐκ ἐν πλούτῳ, οὐκ ἐν δόξῃ, οὐκ ἐν ἀπολαύσει, οὐδαμοῦ. ποῦ οὖν ἐστίν; ἐν τῷ ποιεῖν ἃ ἐπιζητεῖ ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις. πῶς οὖν ταῦτα ποιήσεις; ἐάν δόγματα ἔχῃς ἀφ' ὧν αἱ ὁρμαὶ καί αἱ πράξεις, τίνα δόγματα; τά περί αγαθῶν καί κακῶν, ὡς οὐδενός μέν ἀγαθοῦ δυντος ἀνθρώπῳ δ οὐχί ποιεῖ δίκαιον, σώφρονα, ἀνδρεῖον, ἐλεύθερον, οὐδενός δέ κακοῦ δ οὐχί ποιεῖ τάναντία τοῖς εἰρημένοις.

2 Καθ' ἐκάστην πράξιν ἐρώτα σεαυτόν* πῶς μοι αὕτη ἔχει; μή μετανοήσω ἐπ' αὐτή; μικρόν καί τέθνηκα καί πάντ' ἐκ μέσου* τί πλέον ἐπιζητῶ, εἰ τό παρόν ἔργον ζῶου νοερού καί κοινωνικοῦ καί ἰσονόμου θεῷ;

3 Ἀλέξανδρος [δέ] καί Γάιος καί Πομπήιος τί πρὸς Διογένη καί Ἡράκλειτον καί Σωκράτην; οἱ μέν γάρ εἶδον τά πράγματα καί τὰς αἰτίας καί τὰς ὕλας, καί τά

λειτουργιώντων καί τὰς ἐκείνων ἀποφάσεις, ἀλλὰ οὐκ ἐπὶ τῷ ὅτι καὶ ἡ φύσις αὐτῶν ἐστὶν ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου.

lucrurilor pentru care s-a străduit. Trebuie să urmărești cuvânt cu cuvânt ceea ce se spune și 4 la orice impuls să surprinzi consecințele posibile, și, în acest al doilea caz, vezi imediat spre ce scop tinde «impulsul»; în primul «caz», ocupă-te de sensul cuvintelor rostite²¹⁰.

Îmi este suficient intelectul meu pentru acest lucru, sau nu? 5 Dacă este suficient, mă folosesc de el ca de un instrument dăruit mie de natura întregului pentru a înfăptui lucrarea mea; dacă nu este suficient, fie că îi încredințez activitatea celui care poate s-o realizeze mai bine, fie, dacă nu i se potrivește altuia, o fac eu cum pot, luându-mi pe lângă mine pe unul capabil, cu ajutorul părții mele conducătoare a sufletului, să realizeze ceea ce în acel moment este potrivit și în interesul comunității. Căci, orice fac cu propriile mijloace sau împreună cu altul, trebuie să tind numai spre realizarea a ceea ce este util binelui public și în armonie cu acesta.

Câți oameni care au fost atât de vestiți sunt acum condamnați

nați la uitare; câți, pe de altă parte, care îi preamăreau pe aceștia sunt de mult timp departe de noi.

Nu te rușina că ți se oferă ajutorul. Căci ți s-a hotărât să faci 7 ceea ce ți-a fost încredințat, precum unui soldat la asediarea zidurilor unei cetăți. Ce-ai face dacă, fiind șchiop, n-ai putea să urci singur pe metereze, dar acest lucru l-ai putea face împreună cu un altul?

Cele ce vor avea loc în viitor să nu te tulbure. Căci vei ajunge 8 acolo, dacă trebuie, purtând cu tine aceeași rațiune de care te folosești acum pentru treburile prezente.

Poate lucrurile se împletesc unele cu altele, legătura lor este 9 sfântă

ἡγεμονικά ἦν αὐτῶν αὐτόνομα, ἐκεῖ δέ οἶων προνομία καί δουλεία πόσων.

4 Ὅτι οὐδέν ἦττον τὰ αὐτά ποιήσουσι, καν σύ διαρραγῆς.

5 Τό πρῶτον μή ταράσσου* πάντα γάρ κατὰ τήν τοῦ δλου φύσιν, καί ολίγου χρόνου οὐδεῖς οὐδαμού ἔση, ὥσπερ οὐδέ Ἀδριανός οὐδέ Αὐγουστος, ἐπειτα ἀτενίσας εἰς τό πράγμα ἶδε αὐτό καί συμνημονεύσας ὅτι ἀγαθόν σε ἄνθρωπον εἶναι δει καί τί τοῦ ἀνθρώπου ἡ φύσις ἀπαιτεῖ, πράξον τοῦτο ἀμεταστρεπτί καί εἰπέ, ὥς δικαιοτάτον φαίνεται σοι* μόνον εὐμενῶς καί αἰδημόνως καί ἀνυποκρίτως.

6 Ἡ τῶν δλων φύσις τοῦτο ἔργον ἔχει, τὰ ὡδε ὄντα ἐκεῖ μετατιθέναι, μεταβάλλειν, αἶρειν ἐνθεν καί ἐκεῖ φέρειν. πάντα τροπαί* οὐχ ὥστε φοβηθῆναι, μή τι καινόν* πάντα συνήθη* ἀλλά ἴσαι καί αἱ ἀπονεμήσεις.

7 Ἀρκεῖται πάσα φύσις ἐαυτῇ εὐοδόυση, φύσις δέ λογική εὐοδεῖ ἐν μέν φαντασίαις μήτε ψευδεῖ μήτε ἀδήλω συγ-κατατιθεμένα, τὰς ὁρμάς δέ ἐπὶ τὰ κοινωνικά ἔργα μόνα ἀπευθύνουσα, τὰς ορέξεις δέ καί τὰς ἐκκλίσεις τῶν ἐφ' ἡμῖν μόνων περιποιουμένα, τό δέ ὑπό τῆς κοινῆς φύσεως ἀπο-νεμόμενον πᾶν ἀσπαζομένη· μέρος γάρ αὐτῆς ἐστίν ὥς ἡ τοῦ φύλλου φύσις τῆς τοῦ φυτοῦ φύσεως· πλὴν διότι ἐκεῖ μὲν ἡ τοῦ φύλλου φύσις μέρος ἐστὶ φύσεως καί ἀναισθήτου καί ἀλόγου καί ἐμποδίζεσθαι δυναμένης, ἡ δέ τοῦ ἀνθρώπου φύσις μέρος ἐστὶν ἀνεμπόδιστου φύσεως καί νοεράς καί δικαίας, εἶγε ἰσους καί κατ' ἀξίαν τοὺς μερισμούς χρόνων, οὐσίας, αἰτίου, ἐνεργείας, συμβάσεως ἐκάστοις ποιεῖται. <ἀλλά ἴσαι αἱ ἀπονεμήσεις> σκόπει δέ, μή εἰ τό <ἐν> πρὸς τό ἐν ἴσον εὐρήσεις ἐπὶ παντός, ἀλλά εἰ

și aproape niciun lucru nu este străin de altul. Căci sunt ordonate și împreună dau ordine și frumusețe aceleiași lumi. Și lumea este unică, cuprinzându-le pe toate, unic este Zeul care se găsește în toate, unică este substanța și unică legea, rațiunea comună tuturor ființelor inteligente, unic adevărul, dacă e adevărat că unică este perfecțiunea ființelor care au aceeași natură și care participă la aceeași rațiune.

Orice element material dispare într-o clipă în substanța In10 tregului, orice cauză este într-o clipă reabsorbită în rațiunea universală și amintirea oricărui lucru într-o clipă este înghițită în eon.211

Pentru viețuitorul rațional, acțiunea în conformitate cu 11

natura e și în conformitate cu rațiunea.212»

Vei fi drept, sau vei fi îndreptat. 12 În organismele unitare, membrele corpului au același rol ca 13 viețuitoarele raționale, care, deși distincte, sunt pregătite pentru unicul scop al cooperării. Această gândire te va afecta mai mult dacă îți vei spune adesea: „Sunt *melos* (membru) al grupului ființelor raționale”; în schimb, dacă îți vei spune ție însuși că ești *meros* (parte), cu litera „r”, nici nu vei iubi din inimă oamenii, nici nu te vei bucura din tot sufletul de binele pe care îl faci, ci îl faci pur și simplu ca pe o acțiune care se potrivește demnității tale, fără să te gândești că faci binele ca atare.

Cel care vrea, să accepte din afară acele lucruri care îl pot 14 afecta din cauza unei astfel de întâmplări. Căci ele, dacă vor dori, se vor plânge de cele pățite. În schimb eu, dacă nu socotesc că ceea ce s-a întâmplat constituie un rău, nu mă simt vătămat. Și este în puterea

συλλήβδην τά πάντα τοῦδε πρὸς
ἄθροα τά τοῦ ἑτέρου.

8 Αναγινώσκειν οὐκ ἔξεστιν. ἀλλὰ
ὑβριν ἀνείργειν ἔξεστιν· ἀλλὰ
ἡδονῶν καὶ πόνων καθυπερτερεῖν
ἔξεστιν- ἀλλὰ τοῦ δοξαρίου
ὑπεράνω εἶναι ἔξεστιν- ἀλλὰ
ἀναισθήτοις καὶ ἀχαρίστοις μὴ
θυμοῦσθαι, προσέτι κήδεσθαι
αὐτῶν ἔξεστιν.

9 Μηκέτι σου μηδεὶς ἀκούσῃ
καταμεμφομένου τὸν ἐν αὐλή βίου
μηδὲ σύ σεαυτοῦ.

10 Ἡ μετάνοιά ἐστὶν ἐπίληψις τις
ἑαυτοῦ ὡς χρήσιμόν τι παρεικότος·
τό δὲ ἀγαθὸν χρήσιμόν τι δεῖ εἶναι
καὶ ἐπιμελη- τέον αὐτοῦ τῷ καλῷ
καὶ ἀγαθῷ ἀνδρί- οὐδεὶς δ' ἂν
καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ
μετανοήσκειν ἐπὶ τῇ ἡδονῇ τινα
παρεικέ- ναι- οὔτε ἄρα χρήσιμον
οὔτε ἀγαθὸν ἡδονή.

11 Τοῦτο τί ἐστὶν αὐτό καθ' αὐτό
τῇ ἰδίᾳ κατασκευῇ, τί μὲν τό
οὐσιωδες αὐτοῦ καὶ ὑλικόν, τί δὲ τό
αιτιώδες, τί δὲ ποιεῖ ἐν τῷ κοσμῷ,
πόσον δὲ χρόνον ὑφίσταται;

12 Ὅταν ἐξ ὕπνου δυσχερῶς ἐγείρῃ,
ἀναμνησκου διὰ κατὰ τὴν
κατασκευὴν σου ἐστὶ καὶ κατὰ τὴν
ἀνθρωπικὴν φύσιν τό πράξεις
κοινωνικὰς ἀποδιδόναι, τό δὲ
καθεύδειν κοινόν καὶ τῶν ἄλογων
ζώων· δὲ κατὰ φύσιν ἐκάστω,
τοῦτο οἰκειότερον καὶ
προσφυέστερον καὶ δὴ καὶ
προσηνέστερον.

13 Διηλεκτῶς καὶ ἐπὶ πάσης, εἰ οἶόν
τε, φαντασίας φυσιολογεῖν,
παθολογεῖν, διαλεκτικεύεσθαι.

14 Ὡς ἂν ἐντυγχάνῃς, εὐθύς ἑαυτῷ
πρόλεγε· οὗτος τίνα δόγματα ἔχει
περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν; εἰ γὰρ περὶ
ἡδονῆς καὶ πόνου καὶ τῶν
ποιητικῶν ἑκατέρου καὶ περὶ δόξης,
ἀδοξίας, θανάτου, ζωῆς, τοιάδε
τινὰ δόγματα ἔχει, οὐδὲν
θαυμαστόν ἢ ξένον μοι δόξει, ἔάν
τάδε τινὰ ποιῇ, καὶ μεμνήσομαι δι

mea să nu le socotesc astfel.

Orice ar face sau ar spune cineva,
eu trebuie să fiu bun; ca 15 și cum
aurul, smaraldul sau purpura ar
spune tot timpul: „Orice ar face sau
ar spune cineva, eu trebuie să fiu
smarald și să-mi păstrez culoarea”.

Partea conducătoare a sufletului nu
își provoacă sieși neli16 niște, vreau
să spun, nu se teme, nu se
întristează și nu se îndreaptă spre
vreo dorință. Dacă altcineva poate
să o facă să se teamă sau să se
întristeze, n-are decât s-o facă.
Fiindcă ea, de la sine, folosindu-se
de rațiune, nu se va îndrepta spre
asemenea abateri. Bietul trup să se
preocupe să nu simtă durerea, dacă
poate. Și bietul suflet care simte
frica sau durerea să spună, dacă
simte vreo suferință, în timp ce
facultatea care în general exprimă
opinii despre acestea nu riscă să
suferă ceva, fiindcă nu e făcută
pentru a ceda să exprime o judecată
asemănătoare. Partea conducătoare
a sufletului nu are nevoie de nimic,
atâta timp cât depinde de ea, numai
să nu își creeze vreo nevoie, și, în
aceeași situație, rămâne senină și
netulburată, dacă nu vrea să își
creeze singură probleme și piedici.
Fericirea este un *daimon* bun sau o
viață dusă conform *dar*17»

*mon-ul*xi bun. Așadar, de ce
acționezi astfel, reprezentare?
Îndepărtează-te, pe zei, așa cum ai
venit, căci nu am nevoie de tine! Ai
venit după vechiul obicei. Nu mă
supăr pe tine. Numai du-te! 213

Cineva se teme de transformare?
Dar ce se poate întâmpla 18 fără
transformare? Ce este mai drag și
mai propriu naturii întregului? Tu
însuși ai putea oare să te speli dacă
lemnul nu ar suferi transformări?
Ai putea oare să te hrănești dacă
alimentele nu ar suferi
transformări? Orice altceva, din

ἀναγκάζεται οὕτως ποιεῖν.

15 Μέννησο διτι, ὥσπερ αἰσχροὺν ἔστι ξενίζεσθαι, εἰ ἢ συκὴ σύκα φέρει, οὕτως, εἰ ὁ κόσμος τάδε τινὰ φέρει ὧν ἔστι φορὸς, καὶ ἰατρῷ δὲ καὶ κυβερνήτῃ αἰσχροὺν ξενίζεσθαι, εἰ πεπύρεχεν οὗτος ἢ εἰ ἀντίπνοια γέγονεν.

16 Μέννησο διτι καὶ τό μετατίθεσθαι καὶ ἐπεσθαι τῷ διορθοῦντι ὁμοίως ἐλεύθερον ἔστι, σὴ γάρ ἐνέργεια, κατὰ τὴν σὴν ὁρμὴν καὶ κρίσιν καὶ δὴ καὶ κατὰ νοῦν τὸν σὸν περαι- νομένη.

17 Εἰ μὲν ἐπὶ σοί, τί αὐτό ποιεῖς; εἰ δὲ ἐπ' ἄλλῳ, τίνι μέμφῃ; ταῖς ἀτόμοις ἢ τοῖς θεοῖς; ἀμφοτέρω μανιώδῃ, οὐδενὶ μεμ- πτέον. εἰ μὲν γάρ δύνασαι, διόρθωσον, εἰ δὲ τοῦτο μὴ δύνα-σαι, τό γε πράγμα αὐτό, εἰ δὲ μὴδὲ τοῦτο, πρὸς τί ἐτι σοι φέρει τό μέμψασθαι; εἰκὴ γάρ οὐδὲν ποιητέον.

18 Ἐξω τοῦ κόσμου τό ἀποθανόν οὐ πίπτει, εἰ ὥδε μένει καὶ μεταβάλλει, ὥδε καὶ διαλύεται εἰς τὰ ἴδια, ἀστοιχεῖα ἔστι τοῦ κόσμου καὶ σά. καὶ αὐτὰ δὲ μεταβάλλει καὶ οὐ γογγύζει.

19 Ἐκαστον πρὸς τι γέγονεν, ἵππος, ἄμπελος, τί θαυμάζεις; καὶ ὁ „Ἥλιος ἐρεῖ” πρὸς τι ἔργον γέγονα, καὶ οἱ λοιποὶ θεοί, σὺ οὖν πρὸς τί; τό ἡδεσθαι; ἴδε εἰ ἀνέχεται ἡ ἔννοια.

20 Ἡ φύσις ἐστόχασται ἑκάστου οὐδὲν τι ἔλασσον τῆς ἀπολήξεως ἢ τῆς ἀρχῆς τε καὶ διεξαγωγῆς, ὥς ὁ ἀναβάλλων τὴν σφαῖραν” τί οὖν ἀγαθόν τῷ σφαιρίῳ ἀναφερομένῳ ἢ κακόν καταφερομένῳ ἢ καὶ πεπτωκότι; τί δὲ ἀγαθόν τῇ πομφόλυγι συνεστῶσῃ ἢ κακόν διαλυθείσῃ; τὰ ὅμοια δὲ καὶ ἐπὶ λύχνου.

21 Ἐκστρεψον καὶ θέασαι οἷον ἔστι, γηράσαν δὲ οἷον γίνεται, νοσήσαν δὲ, πονήσαν δὲ. Βραχύβιον καὶ ὁ ἐπαινῶν καὶ ὁ ἐπαινούμενος

cele ce sunt folositoare, ar putea oare să se realizeze fără transformare? Nu vezi, aşadar, că propria-ţi transformare însăşi este asemănătoare celorlalte şi la fel de necesară naturii universale?

Î

Toate corpurile sunt purtate prin substanţa întregului prin 19 tr-un torent umflat, fiind conaturale întregului şi conlucrând cu el, precum membrele noastre unele cu altele. Pe câţi ca Chrysippos, pe câţi ca Socrate, pe câţi ca Epictet nu i-a înghiţit timpul etern! Gândeşte în acelaşi fel cu privire la orice om şi lucru, oricare ar fi acesta.

Un singur gând mă tulbură: să nu săvârşesc eu însumi 20 ceva ce alcătuirea omului nu doreşte sau cum nu doreşte sau ceea ce acum nu doreşte.

Este aproape clipa când vei uita de toate, este aproape, de 21 asemenea, clipa când toţi vor uita de tine.²¹⁴

Este specific omului să-i iubească chiar şi pe cei care comit gre²²şii.²¹⁵ Şi aceasta se realizează dacă te gândeşti, în acelaşi timp, că sunt rude cu tine şi că greşesc din cauza neştiinţei sau fără voia lor; că, în scurt timp, amândoi veţi fi morţi şi, înainte de orice, că nu ţi s-a adus niciun prejudiciu, fiindcă partea conducătoare a sufletului tău nu a devenit mai rea decât era înainte.

Natura întregului a plăsmuit acum din întreaga substanţă ²³ ca dintr-o bucată de ceară un căluţ, apoi, retopindu-l, s-a folosit de materia aceuia pentru a face un copăcel, pe urmă un omuleţ, pe urmă altceva. Şi fiecare dintre acestea a dăinuit foarte puţin. Nimic neobişnuit pentru o lădiţă să fie sfărâmată, după cum nu e nimic neobişnuit să fie montată²¹⁶.

καί ὁ μνημονεύων καί ὁ μνημονευόμενος, προσέτι δέ καί ἐν γωνία τούτου τοῦ κλίματος καί οὐδέ ἐνταῦθα πάντες συμφωνοῦσι καί οὐδέ αὐτός τις ἐαυτῷ καί ὅλη δέ ἡ γῆ στιγμή.

22 Πρόσεχε τῷ ὑποκειμένῳ ἢ τῇ ἐνεργείᾳ ἢ τῷ δόγματι ἢ τῷ σημαινόμενῳ. Δικαίως ταῦτα πάσχεις* μάλλον δὴ θέλεις ἀγαθὸς αὐρίον γενέσθαι ἢ σήμερον εἶναι.

23 Πράσσω τι; πράσσω ἐπ' ἀνθρώπων εὐποιίαν ἀναφέρων. συμβαίνει τί μοι; δέχομαι ἐπὶ τοὺς θεοὺς ἀναφέρων καί τὴν πάντων πηγὴν, ἀφ' ἧς πάντα τὰ γινόμενα συμμηρύνεται.

24 Ὅποιον σοι φαίνεται τό λούεσθαι - ἔλαιον, ἰδρώς, ρύπος, ὕδωρ γλοιώδες, πάντα σικχαντά - τοιοῦτον πᾶν μέρος τοῦ βίου καί πᾶν ὑποκείμενον.

25 Λούκιλλα Οὐήρον, εἶτα Λούκιλλα* Σέκουνδα Μάξιμον, εἶτα Σέκουνδα* Ἐπιτύγχανος Διότιμον, εἶτα Ἐπιτύγχανος* Φαυστίαν Ἀντωνίνοσ, εἶτα Ἀντωνίνοσ. τοιαῦτα πάντα* Κέλερ Ἀδριανόν, εἶτα Κέλερ. οἱ δέ δριμεῖς ἐκεῖνοι ἢ προγνωστικοί ἢ τετυφωμένοι πού; οἷον, [δριμεῖς μὲν] Χάραξ καί Δημήτριος [ὁ Πλατωνικός] καί Εὐδαίμων καί εἰ τις τοιοῦτος. πάντα ἐφ' ἡμέρα, τεθνηκότα πάλαι* ἐνιοι μὲν οὐδέ ἐπ' ὀλίγον μνημονευθέντες, οἱ δέ εἰς μύθους μεταβαλόντες, οἱ δέ ἤδη καί ἐκ μύθων ἐξίτηλοι. τούτων οὐκ μεμνήσθαι, διὰ δεήσει ἢτοι σκεδασθῆναι τὸ συγκριμάτων σου ἢ σβεσθῆναι τὸ πνευμάτιον ἢ μεταστήναι καί ἀλλαχοῦ καταταχθῆναι.

26 Εὐφροσύνη ἀνθρώπου ποιεῖν τὰ ἴδια ἀνθρώπου, ἴδιον δέ ἀνθρώπου εὐνοία πρὸς τὸ ὁμόφυλον, ὑπερόρασις τῶν αἰσθητικῶν κινήσεων, διάκρισις τῶν πιθανῶν φαντασιῶν, ἐπιθεώρησις τῆς τῶν

Expresia furioasă a feței este cu totul împotriva naturii. 24 Când adesea dispare de pe față această expresie, în cele din urmă «ura» se stinge, încât nu mai e posibil în niciun fel să fie reaprinsă. Încearcă să înțelegi din acest fapt că «ura» este contrară rațiunii. Căci, dacă se pierde până și conștiința greșelii, pentru ce să mai trăiești?

Pe toate câte le vezi - cât încă nu «vezi» - le va schimba 25 natura care cârmuiește întregul. Și va face altele din substanța acestora și apoi din nou altele din substanța aceluia, pentru ca lumea să fie mereu tânără.

Când cineva greșește față de tine, gândește-te imediat care a 26 fost părerea sa asupra binelui sau răului, când a greșit. Căci, cunoscând aceasta, vei avea milă față de el și nici nu te vei mai mira, nici nu te vei mai supăra pe el. Căci ori consideri și tu, la fel ca și el, că acest lucru este bun, ori ai o părere asemănătoare: așadar, trebuie să-l ierți. În schimb, dacă tu nu consideri că astfel de lucruri sunt bune și rele, cu mult mai ușor vei fi binevoitor față de cel care nu le distinge cum trebuie.

Nu judeca lucrurile care nu există ca și cum ar exista în clipa 27 de față, iar dintre cele prezente ține seama care sunt cele mai favorabile pentru tine și, grație acestora, amintește-ți cum le-ai fi căutat, dacă nu ar fi fost prezente. Păzește-te în același timp ca nu cumva, pentru că te bucuri astfel de ele, să te obișnuiești să le prețuiești atât de mult, încât să fii tulburat dacă n-ar mai fi vreodată.

Reculege-te în tine însuți. Partea conducătoare, rațională, a 28 sufletului are de la natură capacitatea de a se mulțumi cu sine însăși, când făptuiește dreptatea și,

δλων φύσεως καί τών κατ' αὐτήν
γυνομένων.

27 Τρεις σχέσεις- ή μέν πρός τό
ἀγγεῖον τό περικείμενον, ή δέ πρός
τήν θείαν αἰτίαν, ἀφ' ής συμβαίνει
πάσι πάντα, ή δέ πρός τούς
συμβιοῦντας.

28 Ὁ πόνοσ ήτοι τώ σώματι κακόν-
οὐκοῦν ἀποφαινέσθω' ή τή ψυχή-
ἀλλ' ἐξεστίν αὕτη τήν Ἰδίαν
αιθρίαν καί γαλήνην διαφυλάσσειν
καί μή ὑπολαμβάνειν διτι κακόν,
πάσα γάρ κρίσις καί ὁρμή καί
δρεξις καί ἐκκλισις ἐνδον καί
οὐδέν κακόν ὡδε ἀναβαίνει.

29 Εξάλειψε τάς φαντασίας
συνεχῶς ἑαυτῷ λέγων- νῦν ἐπ' ἐμοί
ἐστίν ινα ἐν ταύτῃ τή ψυχῇ μηδεμία
πονηριά ή μηδέ ἐπιθυμία μηδέ δλωσ
ταραχή τις, ἀλλά βλέπων πάντα
ὁποῖά ἐστι χρώμαι ἐκάστω κατ'
ἀξίαν. μέμνησο ταύτης τῆς ἐξουσί-
ας κατὰ φύσιν.

30 Λαλεῖν καί ἐν σύγκλήτῳ καί
πρός πάνθ' ὄντινούν κοσμίως, μή
περιτράνωσ' ὑγιεῖ λόγῳ χρήσθαι.

31 Αὐλή Αὐγούστου, γυνή, θυγάτηρ,
ἐγγονοί, πρόγονοί, ἀδελφή,
Ἀγρίππας, συγγενεῖς, οἰκεῖοι,
φίλοι, Ἀρειος, Μαικήνας, ἱατροί,
θύται- δλης αὐλῆς θάνατος, εἴτα
ἐπιθι τάς ἄλλας <αὐλάς καί τόν
θάνατον αὐτών, εἴτα τών δλων
πόλεων, ἀλλά> μή καθ' ἐνός
ἀνθρώπου θάνατον, οἷον
Πομπηίων, κάκεῖνο δέ τό
ἐπιγραφόμενον τοῖς μνήμασιν'
ἐσχατος τοῦ ἰδίου γένους,
ἐπιλογίζεσθαι πόσα ἐσπίασθησαν οἱ
προ αὐτών, ἵνα διάδοχόν τινα
καταλίπωσιν, εἴτα ἀνάγκη ἐσχατόν
τινα γενέσθαι' πάλιν ὡδε ὅλου
γένους θάνατον.

32 Συντιθέναι δει τόν βίον κατὰ
μίαν πράξιν καί εἰ ἐκάστη τό
ἑαυτῆς ἀπέχει ὡς οἷόν τε,
ἀρκεῖσθαι' ἵνα δέ τό ἑαυτῆς ἀπέχη,
οὐδέ εἰς σε κωλύσαι δύναται' „ἀλλ'
<ἐνχτήσεται τι ἐξῶθεν" οὐδέν εἰς

prin aceasta, își păstrează calmul.

Șterge din minte reprezentarea.
Încetează să te lași tras de 29 sfori
ca o marionetă. Mărginește-te la
clipa de față. Înțelege ceea ce se
întâmplă fie ție, fie altuia.
Deosebește și descompune obiectul
în elementul cauzal și în cel
material.²¹⁷ Gândește-te la ceasul
din urmă. Lasă greșeala comisă de
acela acolo unde ea a apărut.

Compară-ți gândirea cu cele ce
vorbești. Fă ca mintea ta 30 să
pătrundă evenimentele și cauzele
acestora.

Fă să strălucești prin simplitatea,
pudoarea și indiferența 31 față de
toate cele care stau la mijloc între
virtute și viciu²¹⁸. Iubește neamul
omenesc. Urmează divinitatea.
Spune acela: „Totul e conform legii,
dar numai elementele există cu
adevărat”. ²¹⁹ E suficient însă să-ți
aduci aminte că totul se petrece
conform legii: pentru moment e
foarte puțin.

Despre moarte: sau este o
dezagregare, dacă există atomi; 32
în schimb, dacă există unitate, este
sau o distrugere, sau o trecere în
altă parte.²²⁰

Despre suferință: ceea ce este de
nesuportat te alungă din 33 viață,
ceea ce durează în timp e
suportabil.²²¹

Intelectul,
retrăgându-se în sine, își păstrează
seninătatea și partea conducătoare
a sufletului nu devine mai rea. Cât
despre părțile afectate de durere,
dacă le este cu puțință, să-și spună
părerea în legătură cu aceasta.

Despre faimă: cercetează
intelețele acestora, ce fel de
oameni 34 sunt, de care lucruri se
feresc și ce fel de lucruri își doresc.
Și observă că, după cum bancurile
de nisip, îngrămădite unele peste
altele, le ascund pe cele depuse la
început, tot așa, în viață,

γε τό δικαίως καί σωφρόνως καί
εὐλογίστως' „άλλο δέ τι ίσως
ένεργητικόν κωλυθήσεται” αλλά
τή πρόσ αυτό τό κώλυμα
εὐαρεστήσει καί τή επί τό
διδόμενον εὐγνώμονι μεταβάσει
εὐθύς άλλη πράξις αντικαθίσταται
έναρμόσουσα εἰς τήν σύνθεσιν,
περί ής ό λόγος.

33 Ἀτύπως μέν λαβεῖν, εὐλύτως δέ
ἀφείναι.

34 Εἴ ποτέ εἶδες χεῖρα
ἀποκεκομμένην ή πόδα ή κεφαλήν
ἀποτετμημένην, χωρίς πού ποτέ
ἀπο τοῦ λοιπού σώματος κειμένην'
τοιούτου ἐαυτόν ποιεί, όσον ἐφ'
ἐαυτώ, ό μή θέλων τό συμβαῖνον
καί ἀποσχίζων ἐαυτόν ή ό
ἀκοινωνητόν τι πράσσω. ἀπέρριψαί πού ποτέ ἀπό τής κατὰ
φύσιν ἐνώσεως' ἐπεφύκεις γάρ
μέρος' νῦν δέ σεαυτόν ἀπέκοψας.
ἀλλ' ὡδε κομψόν ἐκείνο, ότι ἐξεστὶ
σοι πάλιν ἐνώσαι σεαυτόν. τοῦτο
άλλω μέρει οὔδενί θεός ἐπέτρεπεν,
χωρισθέντι καί δι- ἀκοπέντι πάλιν
συνελθεῖν, αλλά σκέψαι τήν
χρηστότητα ή τετίμηκε τόν
άνθρωπον- καί γοῖρ ἵνα τήν ἀρχήν
μή ἀπορραγή ἀπο τοῦ όλου ἐπ' αὐτώ
ἐποίησε, καί ἀπορραγέντι πάλιν
ἐπανελθεῖν καί συμφύναι καί τήν
τοῦ μέρους τάξιν ἀπο- λαβεῖν
[ἐποίησεν].

35 „Ὡσπερ τάς άλλας δυνάμεις
ἐκάστω τών λογικῶν σχεδόν όσον
<δῶρον ἐδῶρησεν> ή τών δλων
φύσις, οὕτως και ταύτην παρ'
αὐτῆς εἰλήφαμεν. δν τρόπον γάρ
εκείνη πᾶν τό ἐνιστάμενον καί
ἀντιβαῖνον ἐπιπεριτρέπει καί
κατατάσσει εἰς την εἰμαρμένην καί
μέρος ἐαυτῆς ποιεί, οὕτως καί τό
λογικόν ζῶον δύναται πᾶν κώλυμα
ύλην ἐαυτοῦ ποιεῖν καί χρήσθαι
αὐτῷ, ἐφ' οἶον ἂν καί ὠρμησεν.

36 Μή σε συγχείτω ή τοῦ δλου βίου
φαντασία, μή συμπερινόει ἐπίπονᾶ
οἷα καί δσα πιθανόν ἐπιγενήσεσθαι

evenimentele trecute sunt rapid
făcute uitate de cele care vin după
ele.

„Cel care are intelectul măreț și
viziunea speculativă a în33 tregului
timp, a întregii substanțe, gândești
oare că socotește drept un lucru
important viața omenească?

— Imposibil, răspunde. Așadar, un
asemenea om nu va socoti nici
moartea drept ceva înfricoșător.

— Cu siguranță că nu”. 222 A face
bine și a auzi «că ești vorbit» de rău
este regesc.223 36

Este rușinos ca fața să-ți fie docilă
și să-și ia aspectul și 37

expresia în funcție de cerințele
intelectului, în timp ce el nu ia
aspectul și expresia potrivite cu el
însuși.

Nu trebuie să te superi din cauza
lucrurilor, căci lor nu le 38 pasă
deloc de asta.224

Tu poți oferi motive de bucurie
zeilor nemuritori și nouă. 39

A secera viața precum un spic
încărcat de rod, și unul 40

rămâne în picioare, altul, nu.225

Dacă eu și cei doi copii ai mei am
fost uitați de zei, chiar 41

și aceasta are o rațiune.226

Căci împreună cu mine sunt binele
și dreptatea.227 42

Nu te plânge și nu te frământa.228
43

„Eu însă acestuia i-aș opune
următorul raționament drept: «Nu
44 vorbești bine, omule, dacă
socotești că un bărbat, care este
chiar de mică valoare, trebuie să
țină seamă de primejdiile vieții și
morții, dar nu trebuie să aibă în
vedere, când acționează, doar dacă
acționează în mod drept sau
nedrept și dacă îndeplinește
acțiunile unui om bun sau pe ale
unuia rău.» ”229

„Căci astfel stau lucrurile, bărbați

ἀλλά καθ' ἑκάστον τῶν παρόντων ἐπερώτα σεαυτὸν· τί τοῦ ἔργου τό ἀφόρητον καὶ ἀνύποιστον; αἰσχυνθήσῃ γάρ ὁμολογήσαι. ἐπειτα ἀναμίμνησκε σεαυτὸν διτι οὔτε τό μέλλον οὔτε τό παρψυχικός βαρεῖ σε, ἀλλ' αἰεὶ τό παρόν, τοῦτο δέ κατα- σμικρύνεται, ἐάν αὐτό μόνον περιορίσῃς καὶ ἀπελέγχῃς τήν διάνοιαν, εἰ πρός τοῦτο ψιλόν ἀντέχειν μὴ δύναται.

37 Μῆτι νῦν παρακάθῃται τῇ [τοῦ] Οὐήρου σορῶ Πάνθεια ἢ Πέργαμος; τί δέ, τῇ Ἀδριανοῦ Χαβρίας ἢ Διότιμος; γελοῖον. τί δέ, εἰ παρεκάθηντο, ἐμελλον αἰσθάνεσθαι; τί δέ, εἰ ἡσθάνοντο, ἐμελλον ἡδεσθαι; τί δέ, εἰ ἡδοντο, ἐμελλον οὔτοι ἀθάνατοι εἶναι; οὐχί καὶ τούτους πρῶτον μὲν γραΐας καὶ γέροντας γενέσθαι οὕτως εἵμαρτο, εἴτα ἀποθανεῖν; τί οὖν ὕστερον ἐμελλον ἐκεῖνοι ποιεῖν τούτων ἀποθανόντων;

38 Γράσος πᾶν τοῦτο καὶ λύθρον ἐν θυλάκῳ· εἰ δύνασαι ὅξυ βλέπειν, βλέπε.

39 Κρίνων <κρίμασι>, φησί, σοφωτάτοις, δικαιοσύνης κατεξ- αναστατικήν ἀρετήν οὐχ ὁρῶ ἐν τῇ τοῦ λογικοῦ ζώου κατασκευῇ, ἡδονῆς δέ ὁρῶ τήν ἐγκράτειαν.

40 Ἐάν ἀφέλῃς τήν σὴν ὑπόληψιν περί τοῦ λυπεῖν σε δοκοῦν- τος, αὐτός ἐν τῷ ασφαλέστατῳ) ἐστήκας. „τίς αὐτός; „ὁ λόγος „, ἀλλ' οὐκ εἰμί λόγος.” ἐστῶ, οὐκοῦν ὁ μὲν λόγος αὐτός ἐαυτὸν μὴ λυπεῖτω, εἰ δέ τι ἄλλο σοι κακῶς ἔχει, ὑπολαβέτω αὐτό περί αὐτοῦ.

41 Ἐμποδισμός αἰσθήσεα) ς κακόν ζωτικής φύσεως. ἐμποδισμός ὁρμῆς ὁμοίως κακόν ζωτικής φύσεως. ἐστὶ δέ τι ἄλλο ὁμοίως ἐμποδιστικόν καὶ κακόν τῆς φυτικής κατασκευῆς. οὐτα>ς τοίνυν ἐμποδισμός νοῦ κακόν νοεράς φύσεως. πάντα δὴ ταῦτα ἐπὶ σεαυτὸν μετέφερε. πόνος, ἡδονή

atenieni, cu adevărul: 45 dacă cineva, socotit a fi cel mai bun, s-a plasat el însuși într-un post sau a primit de la arhonte ordin să se așeze acolo, după părerea mea trebuie să se mențină pe poziție înfruntând pericolele, fără să țină seama nici de moarte, nici de nimic altceva decât de urâțenia morală”. 230

„Dar, o, fericitule, ai grijă că noblețea sufletului și binele 46 nu sunt altceva decât salvarea altuia și propria ta salvare, căci omul cu adevărat om nu trebuie să renunțe la preocuparea de a trăi cât mai mult timp și la dragostea de viață, ci, punându-și toată speranța în Zeu în legătură cu aceste lucruri și dând crezare vorbelor femeilor, că nimeni nu poate să scape de destin, nu trebuie să se gândească la cum să trăiască cât poate mai frumos, cât timp îi este dat să trăiască”. 231 Privește cu atenție cursul astrelor, ca și cum te-ai roti în 47 preună cu ele, și gândește-te tot timpul la transformările elementelor unele în altele; căci reprezentările acestora curăță murdăria vieții trăite pământește.

Cel care discută despre oameni trebuie să țină seama și 48 de cele pământești, ca și cum s-ar afla undeva sus: mulțimi, armate, munci agricole, căsătorii, divorțuri, nașteri, morți, rumoarea confuză din tribunale, locuri pustii, popoare barbare de orice fel, sărbători, înmormântări jalnice, piețe, amestec confuz și o ordine care vine din contrarii. 232

Contemplă cu atenție evenimentele trecute, schimbările atât 49 de numeroase ale imperiilor. Este permis să prevezi și evenimentele viitoare. Căci vor avea întru totul aceeași soartă și nu e posibil să iasă din ritmul evenimentelor de acum.

άπτεται σου; δψεται ή αϊσθησις. όρμήσαντι ένστημα έγένετο; εί μέν άνυ- πεξαιρέτως ώρμας, ήδη ώς λογικού κακόν, εί δέ τό κωλύον <προ>λαμβάνεις, ούπω βέβλαψαι ούδέ έμπεπόδισαι. τά μέν- τοι τοῦ νοῦ ίδια ούδείς άλλος εἴωθεν έμποδίζειν* τούτου γάρ ού πῦρ, ού σίδηρος, ού τύραννος, ού βλασφημία, ούχ ότιοῦν άπτεται, δταν γένηται „σφαίρος κυκλοτερής” μένει.

42 ούκ είμί άξιος έμαυτόν λυπεΐν* ούδέ γάρ άλλον πώποτε έκών έλύπησα.

43 Εύφραίνει άλλον άλλο* έμέ δέ, έάν ύγιές έχω τό ήγεμονικόν, μή άποστρεφόμενον μήτε άνθρωπόν τινα μήτε <τι> τών ανθρώποις συμβαινόντων, αλλά πάν εύμενέσιν όφθαλμοίς ορών τε καί δεχόμενον καί χρώμενον έκάστω κατ’ άξίαν.

44 Τούτον ιδού τόν χρόνον σεαυτω χόρισαι. οί την υστεροφημίαν μάλλον διώκοντες ού λογίζονται διτι άλλοι τοιοῦτοι μέλ- λουσιν εκείνοι είναι, οιοί είσιν οὔτοι οὔς βαροῦνται’ κάκείνοι δε θνητοί, τί δε δλως πρός σέ, άν εκείνοι φωναΐς τοιαύταις άπηχώσιν ή υπόληψιν τοιαύτην περί σοῦ έχωσιν;

45 Άρον με καί βάλε, δπου θέλεις, εκεί γάρ έξω τόν έμόν δαίμονα ιλεων, τουτέστιν άρκούμενον, εί έχοι καί ενεργοΐη κατά τό έξής τή ίδια κατασκευή. Άρα τούτο άξιον, ἴνα δι’ αυτό κακώς μοι έχη ή ψυχή καί χείρων έαυτής ή, ταπεινουμένη, όρεγομένη, συνδουμένη, πτυρομένη; καί τί εύρήσεις τούτου άξιον;

46 Άνθρώπω ούδενί συμβαίνει ν τι δύναται δ ούκ έστιν άνθρω- πικόν σύμπτωμα, ούδέ βοΐΐ δ ούκ έστι βοϊκόν, ούδέ άμπέλω δ ούκ έστι άμπελικόν, ούδέ λίθω δ ούκ έστι λίθου ίδιον, εί οῦν έκάστω συμβαίνει δ καί ειωθε καί πέφυκε, τί άν δυσχεραΐνοις; ού γάρ άφόρητον σοι έφερεν ή κοινή φύσις.

Rezultă de aici că a studia viața oamenilor pe o perioadă de patruzeci de ani sau pe o perioadă de zeci de mii de ani e același lucru: căci ce anume vei vedea în plus?

Și: 50

„Cel ce se naște din pământ în pământ se întoarce; și cele ce încolțesc din sămânța cerească din nou se întorc pe bolta cerească”.

Adică: o dezagregare a combinațiilor în atomi și o descompunere asemănătoare a elementelor insensibile.²³³

Și: 51

„Cu mâncăruri, băuturi și vrăjitorii încercând să schimbe cursul vieții încât să scape de moarte”.

„Trebuie suportată adierea trimisă de zei în mijlocul suferințelor care nu trebuie blamate”.²³⁴

„Cel mai brav luptător”²³⁵, dar nu dedicat binelui comun, 52 nici mai respectuos, nici mai disciplinat față de evenimente, nici mai binevoitor față de greșelile apropiatilor.

Când o acțiune poate fi desăvârșită conform rațiunii comune⁵³ zeilor și oamenilor, atunci nu este nimic de temut; de fapt, când este permis să se obțină un lucru folositor printr-o activitate care se desfășoară bine și care avansează conform alcătuirii noastre, atunci nu trebuie suspectată nicio pagubă.

În orice loc și întotdeauna, depinde de tine și să fii mul54 țumit, cu pietate, de împrejurările prezente, și să te porți conform dreptății față de oamenii prezenți în jurul tău, și să-ți pui întreaga artă²³⁶ în slujba reprezentării prezente, ca să nu se strecoare nimic la care nu ți-ai dat asentimentul.

Nu trage cu ochiul la părțile conducătoare ale sufletelor⁵⁵ altora, ci privește drept către obiectivul spre care te călăuzește natura, aceea a întregului prin

47 Εἰ μὲν διὰ τι τῶν ἔκτος λυπή, οὐκ ἐκεῖνο σοι ἐνοχλεῖ, ἀλλὰ τὸ σὸν περὶ αὐτοῦ κρίμα, τοῦτο δὲ ἤδη ἐξαλείψαι ἐπὶ σοὶ ἐστίν. εἰ δὲ λυπεῖ σέ τι τῶν ἐν τῇ σῇ διαθέσει, τίς ὁ κωλύων διορθῶσαι τὸ δόγμα; ομοίως δὲ καὶ εἰ λυπῇ διτι οὐχὶ τόδε τι ἐνεργεῖς ὑγιές σοι φαινόμενον, τί οὐχὶ μάλλον ἐνεργεῖς ἢ λυπῇ; „ἀλλὰ ἰσχυρότερόν τι ἐνίσταται. „μὴ οὖν λυπού’ οὐ γὰρ παρὰ σέ ἡ αἰτία τοῦ μὴ ἐνεργεῖσθαι. „ἀλλὰ οὐκ ἄξιον ζῆν μὴ ἐνεργουμένου τούτου.” ἀπιθι οὖν ἐκ τοῦ ζῆν εὐμενῆς, ἢ καὶ ὁ ἐνεργῶν ἀποθνήσκει, ἀμα ἰλεως τοῖς ἐνισταμένοις.

48 Μέννησο διτι ἀκαταμάχητον γίνεται τὸ ἡγεμονικόν, δταν εἰς ἑαυτὸ συστραφέν ἄρκεσθῇ ἑαυτῷ, μὴ ποιοῦν τι ὃ μὴ θέλει, κἀν ἀλόγως παρατάσσεται. τί οὖν, δταν καὶ μετὰ λόγου καὶ περισκεμμένως κρίνῃ περὶ τίνος; διὰ τοῦτο ἀκρόπολις ἐστίν ἡ ἐλευθέρα παθῶν διάνοια* οὐδὲν γὰρ ὀχυρώτερον ἔχει ἄνθρωπος, ἐφ’ ὃ καταφυγῶν ἀνάλωτος λοιπὸν ἂν εἴῃ. ὁ μὲν οὖν μὴ ἑωρακῶς τοῦτο ἀμαθήs, ὁ δὲ ἑωρακῶς καὶ μὴ καταφεύγων ἀτυχῆs.

49 Μηδὲν πλεον ἑαυτῷ λέγε ὦν αἱ προηγούμεναι φαντασίαι ἀναγγέλλουσιν. ἡγγελται διτι ὁ δεινὰ σε κακῶς λέγει, ἡγγελται τοῦτο* τὸ δὲ, διτι βέβλασαι, οὐκ ἡγγελται. βλέπω διτι νοσεῖ τὸ παιδίον. βλέπω* διτι δὲ κινδυνεύει, οὐ βλέπω, οὕτως οὖν μένε αἰεὶ ἐπὶ τῶν πρώτων φαντασιῶν καὶ μηδὲν αὐτός ἐνδοθεν ἐπίλεγε καὶ οὐδὲν σοι γίνεται* μάλλον δὲ ἐπίλεγε ὡς γνωρίζων ἕκαστα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ συμβαινόντων.

50 Σίκυος πικρός; ἀφες. βάτοι ἐν τῇ ὁδῷ; ἐκκλινον. ἀρκεῖ, μὴ προσεπέιπες* τί δὲ καὶ ἐγένετο ταῦτα ἐν τῷ κόσμῳ; ἐπεὶ καταγελασθήs ὑπὸ ἀνθρώπου

lucrurile care ți se întâmplă și a ta proprie prin acțiunile pe care trebuie să le faci. Fiecare trebuie să facă ceea ce este în acord cu alcătuirea sa. Celelalte ființe au fost alcătuite în vederea celor raționale, după cum, în orice alt caz, ființele inferioare sunt alcătuite în vederea celor superioare, ființele raționale în schimb, unele în vederea celorlalte. Prin urmare, trăsătura caracteristică în alcătuirea omului este sociabilitatea, iar a doua, rezistența la pasiunile trupului.

„Căci e propriu mișcării rațiunii și minții să-și impună limite și niciodată să nu se lase învinsă nici de mișcarea»

simțurilor, nici de cea a impulsurilor. Căci fiecare dintre acestea două este de natură animalică, cea mentală însă vrea să fie prima și să nu fie dominată de acelea. Pe drept cuvânt, căci mișcarea mentală are de la natură funcția de a beneficia de toate acelea. A treia trăsătură a unei alcătuirii raționale o reprezintă capacitatea de reflecție și neputința de a se înșela. Având toate acestea, așadar, partea conducătoare a sufletului să meargă drept înainte pe drumul său: astfel deține toate cele ale sale.

Ca unul deja mort și care și-a încheiat viața, «omul» tre56 buie să trăiască restul zilelor potrivit naturii din ceea ce i s-a adăugat.

„Să iubești numai ceea ce ți se întâmplă ție însuți și ceea ce 57 îți este urzit de destin. Ce poate fi oare mai plăcut?

Pentru orice eveniment, să-i ai înaintea ochilor pe aceia că58 rora li s-au întâmplat aceleași evenimente, în urma cărora s-au infuriat, au rămas uluiți, s-au lamentat. Unde sunt aceștia acum? Nicăieri. Și tu vrei, așadar, să faci

φυσιολόγου, ὥς ἂν καί ὑπό τέκτονος καί σκυτέως γελασθείης καταγινώσκων διτι ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ ξέσματα καί περιτμήματα τῶν κατασκευαζομένων ὁράς. καίτοι ἐκεῖνοι γε ἔχουσι ποῦ αὐτά ρίψωσιν, ἡ δέ τῶν δλων φύσις ἐξω οὐδέν ἔχει, ἀλλά τό θαυμαστόν τῆς τέχνης ταύτης ἐστίν διτι περιορίσασα ἑαυτήν πάν τό ἐνδον διαφθείρεσθαι καί γηράσκειν καί ἀχρηστον εἶναι δοκοῦν εἰς ἑαυτήν μεταβάλλει, καί διτι πάλιν ἄλλα νεαρά ἐκ τούτων αὐτῶν ποιεί, ἵνα μήτε οὐσίας ἐξωθεν χρήζῃ μήτε διπου ἐκβάλλῃ τά σαπρότερα προσδέηται. ἀρκεῖται οὖν καί χώρα τῇ ἑαυτῆς καί ὕλῃ τῇ ἑαυτῆς καί τέχνῃ τῇ ἰδίᾳ.

51 Μήτε ἐν ταῖς πράξεσιν ἐπισύρειν μήτε ἐν ταῖς ὁμιλίαις φύρειν μήτε ἐν ταῖς φαντασίαις ἀλάσθαι μήτε τῇ ψυχῇ καθάπαξ συνέλκεσθαι ἢ ἐκθόρνυσθαι μήτε ἐν τῷ βίῳ ἀσχολεῖσθαι. „Κτείνουσι, κρεανομοῦσι, κατάραις ἐλαύνουσι.” τί ταῦτα πρὸς τό τήν διάνοιαν μένειν καθάραν, φρενήρη, σώφρονα, δικαίαν; οἶον εἰ τις παραστάς πηγὴ δι- αυγεί καί γλυκεία βλασφημοίῃ αὐτήν, ἡ δέ οὐ παύεται πό- τιμον ἀναβλύουσα’ καν πηλόν ἐμβάλλῃ, καν κοπριάν, τάχιστα διασκεδάσει αὐτά καί ἐκκλύσει καί οὐδαμῶς βαφήσεται. πῶς οὖν πηγὴν ἀέναον ἐξεις [καί μὴ φρέαρ]; ἂν φυλάσσης σεαυτὸν πάσης ὥρας [εἰς] ἐλευθερίαν μετὰ τοῦ εὐμενῶς καί ἀπλῶς καί αἰδημόνως.

52 Ὁ μὲν μὴ εἰδῶς διτι ἐστὶ κόσμος, οὐκ οἶδεν διπου ἐστίν. ὁ δέ μὴ εἰδῶς πρὸς δι τι πέφυκεν, οὐκ οἶδεν διστις ἐστίν οὐδέ τί ἐστὶ κόσμος, ὁ δέ ἐν τι τούτων ἀπολιπὼν οὐδ’ ἂν πρὸς δι τι αὐτός πέφυκεν εἴποι. τίς οὖν φαίνεται σοι ὁ τόν τῶν κρο- τούντων ἐπαινον [φεύγων ἢ] διώκων, οἱ οὐθ’ διπου εἰσιν οὔτε

același lucru?

Nu vrei mai degrabă să lași aceste transformări ale altuia celor care le provoacă și le suportă, iar tu să te dedici modului în care te folosești de aceste fapte? Căci te vei putea folosi bine de ele și vor fi materialul tău de lucru. Fii numai atent și dorește-ți să fii virtuos în tot ce vei face. Și amintește-ți de aceste două precepte: contează ceea ce vei face; și nu contează cui i se adresează fapta ta.

Sapă în interiorul tău. În interiorul tău este izvorul binelui 59 și întotdeauna are puterea de a țâșni, dacă ai să sapi întotdeauna.

Trebuie ca și corpul să fie întărit și să nu se găsească în stare 60 de agitație nici când e în mișcare, nici când e în repaus.

Căci, după cum intelectul se oglindește în înfățișare, păstrându-și propria inteligență și aparență, tot astfel trebuie să se pretindă și de la întregul corp. Toate acestea trebuie observate fără vreun artificiu.

Arta de a trăi este mai asemănătoare cu arta luptelor decât 61 cu cea a dansului, prin faptul că trebuie să stai bine pe picioare, fără să cazi și pregătit pentru tot ceea ce ți se ivește în cale, chiar neprevăzut.

Fii atent tot timpul cine sunt aceia de la care vrei să primești 62 mărturie și ce fel de parte conducătoare a sufletului au; căci nu le vei face reproșuri celor care greșesc involuntar, nici nu vei avea nevoie să-ți fie martori, dacă vei privi în interiorul tău, până la izvoarele părerilor și impulsurilor lor.

„Orice suflet, se spune, 237 este lipsit de adevăr fără voia 63 lui”. Astfel, așadar, este lipsit de dreptate, de cumpătare, de

οἷτινές εἰσι γινώσκουσιν;

53 Ἐπαινείσθαι θέλεις ὑπὸ ἀνθρώπου τρις τῆς ὥρας ἑαυτὸν καταρωμένον; ἀρέσκειν θέλεις ἀνθρώπῳ δς οὐκ ἀρέσκει ἑαυτῷ; ἀρέσκει ἑαυτῷ ὁ μετανοῶν ἐφ' ἅπασιν σχεδὸν οἷς πράσσει;

54 Μηκέτι μόνον συμπνεῖν τῷ περιέχοντι ἀέρι, ἀλλ' ἤδη καὶ συμφρονεῖν τῷ περιέχοντι πάντα νοερῷ. οὐ γάρ ἦττον ἢ νοερὰ δύναμις πάντα κέχυται καὶ διαπεφοίτηκε τῷ σπᾶσαι βουλομένῳ ἢ περ ἢ ἀερῶδης τῷ ἀναπνεῦσαι δυναμένῳ.

*

55 Γενικῶς μὲν ἡ κακία οὐδέν βλάπτει τὸν κόσμον, ἡ δὲ κατὰ μέρος οὐδέν βλάπτει τὸν ἕτερον, μόνῳ δὲ βλαβερά ἐστὶ τούτῳ ὡς ἐπιτέτραπται καὶ ἀπηλλάχθαι αὐτῆς, ὁπότεν πρῶτον αὐτὸς θελήσῃ.

56 Τῷ ἐμῷ προαιρετικῷ τὸ τοῦ πλησίον προαιρετικόν ἐπίσης ἀδιάφορόν ἐστίν, ὥς καὶ τὸ πνευμάτιον αὐτοῦ καὶ τὸ σαρκίδιον. καὶ γάρ εἰ διὰ τὴν μάλιστα ἀλλήλων ἐνεκεν γεγονάμεν, ὁμοῦς τὰ ἡγεμονικά ἡμῶν ἕκαστον τῇν ἰδίαν κυρίαν ἔχει* ἐπεὶ τοι ἐμελλεν ἡ τοῦ πλησίον κακία ἐμοῦ κακόν εἶναι, ὁπερ οὐκ ἔδοξε τῷ θεῷ, ἵνα μὴ ἐπ' ἄλλῃ ἢ τῷ ἐμῷ ἀτυχεῖν.

57 Ὁ ἥλιος κατακεχύσθαι δοκεῖ καὶ πάντα γε κέχυται, οὐ μὴν ἐκκέχυται. ἡ γὰρ χύσις αὕτη τάσις ἐστίν* ἀκτίνας γοῦν αἱ αὐγαὶ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἐκτείνεσθαι λέγονται, ὁποῖον δὲ τι ἐστὶν ἀκτίς, ἴδοις ἂν, εἰ διὰ τίνος στενοῦ εἰς ἐσκιασμένον οἶκον τὸ ἀφ' ἡλίου φῶς εἰσδύομενον θεάσαιτο· τείνεται γὰρ κατ' εὐθύ καὶ ὥσπερ διερείδεται πρὸς τὸ στερέμνιον διὰ τὴν ἀπαντήσῃ διείργον τὸν ἐπέκεινα ἀέρα, ἐνταῦθα δὲ ἐστὶ καὶ οὐ κατῶλισθεν οὐδέ ἐπεσεν. τοιαύτην οὖν τῇν χύσιν καὶ διάχυσιν τῆς

bunăvoință și de orice virtute asemănătoare. Este cu

J *f* totul necesar să-ți aduci aminte neconținut de acest principiu; căci vei fi mai îngăduitor cu toți.

Pentru orice durere, să ai la îndemână gândul că nu este rușinos, nici nu devine mai rău intelectul conducător; de fapt, nicio durere nu îl distruge nici ca facultate rațională, nici ca facultate sociabilă. Totuși, în mai multe cazuri, să îți vină în ajutor vorba lui Epicur după care „durerea nu este nici de nesuportat, nici veșnică dacă îți amintești de limitele ei și dacă nu o amplifici cu propria-ți gândire”. Amintește-ți, de asemenea, că multe situații care sunt asemănătoare durerii creează, fără știrea noastră, neplăceri, cum sunt somnolența, febra și lipsa poftelor de mâncare. Așadar, când ești nemulțumit de vreuna dintre acestea, spune-ți ție însuși că te lași în seama durerii.

Vezi să nu resimți față de neoameni ceea ce neoamenii ⁶⁵ resimt față de oameni.

De unde știm noi dacă Telauges²³⁸ nu i-a fost superior lui So⁶⁶ crate prin stările sale sufletești? Căci nu e de ajuns că Socrate a murit în chip mai glorios, că a fost mai abil în disputele sale cu sofistii, că a petrecut cu foarte multă răbdare o noapte pe un sloi de gheață²³⁹, că, primind ordin să meargă la Salamina²⁴⁰, a considerat mai nobil să se împotrivescă și că „se plimba mândru pe străzi” ²⁴¹, amănunte de care cineva s-ar putea îndoi dacă sunt adevărate. Trebuie însă să examinezi aceasta, adică ce fel de suflet avea Socrate și dacă putea să se mulțumească că este drept cu oamenii și pios față de zei, iară să se supere neîntemeiat pe

διανοίας είναι χρή, μηδαμῶς ἐκχυσιν, ἀλλὰ τάσιν, καί πρὸς τὰ ἀπαντώντα κωλύματα μὴ βίαιον μηδέ ραγδαίαν τὴν ἐπέρεισιν ποιείσθαι μηδέ μὴν καταπίπτειν, ἀλλὰ ἴστασθαι καὶ ἐπιλάμπειν τὸ δεχόμενον· αὐτό γάρ ἑαυτὸ στερήσει τῆς αὐγῆς τὸ μὴ παραπέμπον αὐτῇ.

58 Ὁ τὸν θάνατον φοβούμενος ἦτοι αναισθησίαν φοβεῖται ἢ αισθησιν ἑτεροίαν. ἀλλ' εἴτε οὐκέτι αισθησιν <εἴσεις> οὐδέ κακοῦ τίνος αἰσθήσῃ" εἴτε ἄλλοιοτέραν αισθησιν κτήσῃ, ἄλλοῖον ζῶον ἔσῃ καὶ τοῦ ζῆν οὐ παύσῃ.

59 οἱ ἄνθρωποι γεγόνασιν ἀλλήλων ἐνεκεν' ἢ δίδασκε οὖν ἢ φέρε.

60 „Ἀλλως βέλος, ἀλλως νοῦς φέρεται, ὁ μέντοι νοῦς καὶ δταν εὐλαβήται καὶ δταν περὶ τὴν σκέψιν στρέφῃται, φέρεται κατ' εὐθύ οὐδέν ἦττον καὶ ἐπὶ τὸ προκείμενον.

61 Εἰσιέναι εἰς τὸ ἡγεμονικόν ἑκάστου, παρέχει ν δέ καὶ ἑτέρω παντί εἰσιέναι εἰς τὸ ἑαυτοῦ ἡγεμονικόν.

IX

ι Ὁ ἀδίκων ἀσεβεῖ* τῆς γάρ τῶν δλων φύσεως κατεσκευακνίας τὰ λογικά ζῶα ἐνεκεν ἀλλήλων, ὥστε ὠφελεῖν μὲν ἀλλήλα κατ' ἀξίαν βλάπτειν δέ μηδαμῶς, ὁ τὸ βούλημα ταύτης παραβαίνων ἀσεβεῖ δηλονότι εἰς τὴν πρεσβυτάτην τῶν θεῶν, ἢ γάρ τῶν δλων φύσις δντων ἐστὶ φύσις* τὰ δέ γε δντα πρὸς τὰ υπάρχοντα πάντα οἰκείως ἔχει, ἐτι δέ καὶ ὁ ψευδόμενος [δέ] ἀσεβεῖ περὶ τὴν αὐτὴν θεόν* καὶ Ἀλήθεια αὕτη ονομάζεται καὶ τῶν ἀληθῶν ἀπάντων πρώτη αἰτία ἐστίν. ὁ μὲν οὖν ἐκὼν ψευδόμενος ἀσεβεῖ, καθόσον ἐξαπατῶν ἀδικεῖ* ὁ δέ ἄκων, καθόσον διαφωνεῖ τῇ τῶν δλων φύσει καὶ καθόσον ἀκοσμεῖ μαχόμενος τῇ τοῦ κόσμου φύσει* μάχεται γάρ ὁ ἐπὶ τάναντία τοῖς

viciu, iară să se simtă sclav din cauza neștiinței unuia, iară să primească ca pe ceva străin vreunul dintre evenimentele hărăzite de întreg sau fără să le suporte, ca și cum ar fi vorba de lucruri de neîndurat, și fără să-i îngăduie minții să participe la pasiunile bieteii cărnii.

Natura nu te-a amestecat în compus, astfel încât să nu îți fie 67 îngăduit să te delimitezi de tine însuși²⁴² și să readuci sub controlul tău propriile acțiuni. Întotdeauna să-ți aduci aminte de aceasta și de acel gând: viața fericită depinde de foarte puține lucruri. Și, deoarece ți-ai pierdut speranța că mai poți deveni un dialectician și un fizician, nu renunța din această cauză să fii liber, respectuos, sociabil și supus Zeului. Căci este foarte posibil să devii un bărbat divin și să nu fii recunoscut de nimeni.

Trăiește fără să te simți forțat de ceva într-o atât de mare 68 bucurie, chiar dacă toți aruncă asupra ta cu injuriile pe care le doresc, chiar dacă fiarele sfâșie bietele membre ale acestei mase de carne care ți-a crescut de jur-împrejur. Căci ce lucru ar putea să împiedice intelectul, în mijlocul acestor probe, să-și păstreze calmul, să judece corect realitățile care îl înconjoară și să se folosească cu iscusință de cele care i se pun la dispoziție? În consecință, capacitatea de judecată spune obiectului întâlnit: „Aceasta ești prin substanță, deși după opinia comună²⁴³ ai părea altceva”; iar capacitatea de a folosi împrejurările spune celei care i se ivește: „pe tine te căutam; căci întotdeauna, pentru mine, ceea ce este prezent constituie materialul virtuții raționale și politice și, în general, al unei arte a omului sau a Zeului”²⁴⁴. Căci orice se întâmplă are o

ἀληθέσι φερόμενος παρ' ἑαυτόν* ἀφορμάς γάρ προειλήφει παρά τῆς φύσεως, ὡν ἀμελήσας οὐχ οἶος τέ ἐστι νῦν διακρίνειν τὰ ψευδῆ ἀπο τῶν ἀληθῶν. καὶ μὴν καὶ ὁ τὰς ἡδονὰς ὡς ἀγαθὰ διώκων, τοὺς δὲ πόνους ὡς κακὰ φεύγων ἀσεβεῖ* ἀνάγκη γάρ τόν τοιοῦτον μέμφεσθαι πολλάκις τῇ κοινῇ φύσει ὡς παρ' ἀξίαν τι ἀπονεμούση τοῖς φαύλοις καὶ τοῖς σπουδαίοις, διὰ τό πολλάκις τοὺς μὲν φαύλους ἐν ἡδοναῖς εἶναι καὶ τὰ ποιητικὰ τούτων κτάσθαι, τοὺς δὲ σπουδαίους πόνω καὶ τοῖς ποιητικοῖς τούτου περιπίπτειν. ἐτι δὲ ὁ φοβούμενος τοὺς πόνους φοβηθήσεται ποτέ καὶ τῶν ἐσομένων τι ἐν τῷ κόσμῳ, τούτο δὲ ἤδη ἀσεβές' ὃ τε διώκων τὰς ἡδονὰς οὐκ ἀφέξεται του ἀδικεῖν, τούτο δὲ ἐναργῶς ἀσεβές* χρή δὲ πρὸς ἃ ἡ κοινὴ φύσις ἐπίσης ἔχει (οὐ γάρ ἀμφοτέρω ἀν' ἐποίει, εἰ μὴ πρὸς ἀμφοτέρω ἐπίσης εἶχε), πρὸς ταῦτα καὶ τοὺς τῇ φύσει βουλομένους ἐπεσθαι, ὁμογνώμονας ὄντας, ἐπίσης δια- κείσθαι* ὅστις οὖν πρὸς πόνον καὶ ἡδονὴν ἢ θάνατον καὶ ζωὴν ἢ δόξαν καὶ ἀδοξίαν, οἷς ἐπίσης ἡ τῶν δλων φύσις χρήται, αὐτός οὐκ ἐπίσης ἔχει, δῆλον ὡς ἀσεβεῖ. λέγω δὲ τό χρήσθαι τούτοις ἐπίσης τῇ κοινῇ φύσιν ἀντί τοῦ κατὰ τό ἐξῆς συμβαίνειν ἐπίσης τοῖς γινομένοις καὶ ἐπιγινομένοις ὁρμὴν τινι ἀρχαίαν τῆς προνοίας, καθ' ἣν ἀπὸ τίνος ἀρχῆς ὥρμησεν ἐπὶ τήνδε τὴν διακόσμησιν, συλλαβοῦσά τινας λόγους τῶν ἐσομένων καὶ δυνάμεις γονίμους ἀφορίσασα ὑποστάσεων τε καὶ μεταβολῶν καὶ διαδοχῶν τοιοῦτων.

2 Χαριεστέρου μὲν ἦν ἀνδρός, ἄγευστον ψευδολογίας καὶ πάσης ὑποκρίσεως καὶ τρυφῆς καὶ τύφου γενόμενον, ἐξ ἀνθρώπων ἀπελθεῖν. τό δ' οὖν κορεσθέντα γε τούτων

legătură strânsă cu divinitatea sau cu omul și nu este nou, nici greu de mânuit, ci cunoscut și ușor de prelucrat.

Aceasta înseamnă desăvârșirea caracterului: să trăiești orice 69»

zi ca și cum ar fi ultima, fără să fii agitat, fără să fii amortit și fără să fii ipocrit.

Zeii, care sunt nemuritori, nu se arată nemulțumiți că într-o 70 astfel de veșnicie va trebui într-un fel să suporte prezența unor atât de mari și atât de mulți proști, și, în plus, se îngrijesc de ei în multe feluri. Și tu, câta vreme încă nu vei înceta «să trăiești», refuzi o astfel de sarcină, și asta când ești unul dintre cei netrebnici?

Ar fi ridicol să nu fugi de propriul viciu, lucru care e posi71 bil; în schimb, «ar fi ridicol» să încerci să fugi de viciul altora, lucru care este imposibil.

Tot ceea ce capacitatea rațională și politică găsește că nu 72 este nici rațional, nici în interesul comun este considerat de ea, pe drept cuvânt, inferior ei înseși.

Când ai făcut bine și un altul a beneficiat de pe urma ta de 73 acesta, ce altceva mai cauți ca pe un al treilea lucru, pe lângă acesta, precum nebunii: faima că ai făcut bine sau dobândirea unei recompense?

Nimeni nu obosește primind beneficii; a face un serviciu 74 este, într-adevăr, o acțiune conformă cu natura: nu pregeta, așadar, să primești beneficii, în timp ce le faci. Natura întregului a dat impulsul formării lumii. De fapt, 73 sau tot ceea ce se întâmplă se întâmplă ca o consecință a acestui fapt, sau sunt foarte puține chiar și cele mai importante evenimente cărora partea conducătoare a lumii le-a dat propriul său impuls. Acest lucru,

ἀποπνεύσαι δεύτερος πλους, ἢ προήρησαι προσκαθήσθαι τῇ κακίᾳ καὶ οὕπῳ σε οὐδέ ἡ πείρα πείθει φεύγειν ἐκ τοῦ λοιμοῦ; λοιμός γάρ διαφθορά διανοίας πολλῶ γε μάλλον ἢπερ ἡ τοῦ περικεχυμένου τούτου πνεύματος τοιάδε τις δυσκρασία καὶ τροπή- αὕτη μὲν γάρ ζῶνι λοιμός, καθό ζῶα ἔστιν, ἐκείνη δέ ἀνθρώπων, καθό ἀνθρωποὶ εἰσιν.

3 Μὴ καταφρονεῖ θανάτου, ἀλλὰ εὐαρέσκει αὐτῷ, ὥς καὶ τούτου ἑνός δυντος ὢν ἡ φύσις ἐθέλει. οἷον γάρ ἐστι τό νεᾶσαι καὶ τό γηράσαι, καὶ τό αὐξήσαι καὶ τό ἀκμάσαι, καὶ ὁδόν- τας καὶ γένειον καὶ πολιὰς ἐνεγκεῖν, καὶ σπεῖραι καὶ κυοφορήσαι καὶ ἀποκυήσαι, καὶ τὰ ἄλλα φυσικὰ ἐνεργήματα ὅσα αἱ τοῦ βίου ὥραι φέρουσι, τοιοῦτο καὶ αὐτό τό διαλυθῆ- ναι. τοῦτο μὲν οὖν κατὰ ἀνθρώπον ἔστι λελογισμένον, μὴ ὀλοσχερώς μηδέ ὥστικώς μηδέ ὑπερηφάνως πρὸς τὸν θάνατον ἔχειν ἀλλὰ περιμένειν ὥς μίαν τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν, καὶ ὥς νῦν περιμένεις πότε ἐμβρυον ἐκ τῆς γασ- τρός τῆς γυναικός σου ἐξέλθῃ, οὕτως ἐκδέχεσθαι τὴν ὥραν ἐν ἡ τὸ ψυχάριον σου τοῦ ἐλύτρου τούτου ἐκπεσεῖται. εἰ δέ καὶ ιδιωτικόν παράπηγμα ἀψικάρδιον θέλεις, μάλιστά σε εὐκόλον πρὸς τὸν θάνατον ποιήσει ἡ ἐπίστασις ἡ ἐπὶ τὰ υποκείμενα, ὢν μέλλεις ἀφίστασθαι, καὶ μεθ' οἷων ἡθῶν οὐκέτι ἔσται ἡ <ψυχὴ σου> συμπεφυρμένη. προσκόπτεσθαι μὲν γάρ αὐτοῖς ἡκιστα δεῖ, ἀλλὰ καὶ κήδεσθαι καὶ πράως φέρειν, μεμνήσθαι μέντοι διτι οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων ὁμοδογμα- τούντων σοι ἡ ἀπαλλαγὴ ἔσται. τοῦτο γάρ μόνον, εἴπερ ἄρα, ἀνθεῖλκεν ἂν καὶ κατεῖχεν ἐν τῷ ζῆν, εἰ συζῆν ἐφείτο τοῖς τὰ αὐτὰ δόγματα περιπεποιημένοις' νῦν δ' ὁράς ὅσος ὁ κόπος ἐν τῇ διαφωνίᾳ τῆς

odată reamintit, te va face să fii mai împăcat în multe privințe.

CARTEA A VIII-A

Și acest gând te călăuzește spre renunțarea la gloria deșartă, că nu mai poți să-ți trăiești întreaga viață, sau măcar acea «perioadă» care urmează după tinerețe, ca un filosof, ci este clar pentru mulți alții și chiar pentru tine însuși că ești încă departe de filosofie.²⁴⁵ Te afli, așadar, într-o situație confuză, încât nu îți mai este ușor să dobândești faima de filosof; acestui lucru i se opune chiar și condiția de bază «a vieții tale». Dacă ai întrezărit cu adevărat unde este problema, renunță la căutarea faimei și fii mulțumit că îți poți trăi ceea ce ți-a mai rămas din viață așa cum natura vrea de la tine. Gândește-te, așadar, la ce dorește ea și nimic altceva să nu te tulbure. Căci ai încercat rătăcind pe atâtea căi și nu ai aflat nicăieri un mod de a trăi fericit: nici în silogisme, nici în bogăție, nici în glorie, nici în bucurie, nicăieri. Unde e atunci? În îndeplinirea celor pe care natura omenească le cere. Și cum vei îndeplini acest obiectiv? Numai dacă vei avea niște principii sigure, din care să pornească impulsurile și acțiunile tale. Ce fel de principii? Cele care privesc binele și răul, după care nimic nu este bun pentru om, dacă nu îl face drept, cumpătat, curajos, liber, și, pe de altă parte, nimic nu este rău, dacă nu îl face contrariul celor spuse.

Cu prilejul fiecărei acțiuni întreabă-te pe tine însuși: în ce 2 fel mi se potrivește? Nu mă voi căi pentru ea? Încă puțin și eu voi muri și totul va dispărea. Ce să-mi doresc mai mult, dacă acțiunea pe care o îndeplinesc acum este a unei ființe raționale, sociale și supuse aceleiași legi ca Zeul?

συμβιώσεως, ὥστε εἰπεῖν' θάττον ἐλθοις, ὦ θάνατε, μή που καί αὐτός ἐπιλάθωμαι ἑμαυτοῦ.

4 Ὁ ἀμαρτάνων ἑαυτῷ ἀμαρτάνει- ὁ ἀδικῶν ἑαυτὸν ἀδικεῖ, ἑαυτὸν κακὸν ποιῶν.

5 Ἀδικεῖ πολλάκις ὁ μὴ ποιῶν τι, οὐ μόνον ὁ ποιῶν τι.

6 Ἀρκεῖ ἡ παρούσα ὑπόληψις καταληπτική καὶ ἡ παρούσα πραξίς κοινωνική καὶ ἡ παρούσα διάθεσις εὐαρεστική πρὸς παν τὸ παρά τήν ἑκτος αἰτίαν συμβαῖνον.

7 Ἐξαλείψαι φαντασίαν- στήσαι ὁρμήν- σβέσαι δρεξίν- ἐφ' ἑαυτῷ ἔχειν τὸ ἡγεμονικόν.

8 Εἰς μὲν τὰ ἀλογα ζῶα μία ψυχὴ διήρηται, εἰς δέ τὰ λογικά μία νοερά ψυχὴ μεμέρισται, ὥσπερ καὶ μία γῆ ἐστὶν ἀπάντων τῶν γεωδῶν καὶ ἐνὶ φωτὶ ὁρώμεν καὶ ἐνα ἀέρα ἀναπνέομεν, δσα ὁρατικά καὶ ἐμψυχα πάντα.

9 <Πάντα> δσα κοινού τίνος μετέχει πρὸς τὸ ὁμογενές σπεύδει, τὸ γεῶδες παν ρέπει ἐπὶ τήν γῆν- τὸ ὑγρὸν παν σύρ- ρουν- τὸ ἀερῶδες ὁμοίως, ὥστε χρῆζειν τῶν διειργόντων καὶ βία- τὸ πῦρ ἀνωφερές μὲν διὰ τὸ στοιχειώδες πῦρ, παντὶ δέ πυρὶ ἐνταῦθα πρὸς τὸ συνεξάπτεσθαι ἐτοιμον οὕτως, ὥστε καὶ παν τὸ υλικόν τὸ ὀλίγω ξηρότερον εὐέξαπτον εἶναι διὰ τὸ ἐλαττον ἐγκεκράσθαι αὐτῷ τὸ κωλυτικόν πρὸς ἔξαψιν. καὶ τοίνυν παν τὸ κοινῆς νοεράς φύσεως μέτοχον πρὸς τὸ συγγενές ὁμοίως σπεύδει ἢ καὶ μάλλον- δσφ γάρ ἐστι κρεῖττον παρά τὰ ἄλλα, τοσοῦτφ καὶ πρὸς τὸ συγκιρνᾶσθαι τῷ οἰκείῳ καὶ συγχεῖσθαι ἐτοιμότερον. εὐθύς γοῦν ἐπὶ μὲν τῶν ἀλογων εὐρέθη σμῆνη καὶ ἀγέλαι καὶ νεοσσοτροφίαι καὶ οἶον ἔρωτες- ψυχαὶ γάρ ἤδη ἦσαν ἐνταῦθα καὶ τὸ συναγωγόν ἐν τῷ κρεῖττονι ἐπιτεινόμενον εὐρίσκετο, οἶον οὔτε ἐπὶ φυτῶν ἢν οὔτε ἐπὶ λίθων ἢ

Ce sunt Alexandru, Gaius Caesar sau Pompeius față de 3 Diogene²⁴⁶, Heraclit și Socrate? Aceștia din urmă cunoșteau lucrurile, cauzele, materiile, și părțile lor conducătoare erau întotdeauna aceleași; în timp ce ceilalți câte lucruri nu știau și pentru câte deveniseră sclavi!

Chiar dacă tu ai plesni de ciudă, ei tot vor face întot⁴deauna aceleași lucruri.

În primul rând, nu te frământa! Căci toate se petrec con⁵form naturii întregului și în scurtă vreme tu nu vei mai fi nicăieri, așa cum nu mai sunt nici Hadrian, nici Augustus. Apoi, fixându-ți ochii asupra problemei, privește-o cu atenție, amintindu-ți că trebuie să fii un om bun, și ceea ce pretinde natura umană, ei bine, fa aceasta fără să te întorci înapoi și spune-ți că așa îți pare că este cel mai drept, numai să o faci cu bunăvoință, cu modestie și fără ipocrizie.

Natura întregului are această sarcină: să mute lucrurile 6 dintr-un loc în altul, să le transforme, să le ia dintr-un loc și să le ducă în altul. Totul este transformare, așa încât nu trebuie să ne temem că va apărea ceva nou: totul este obișnuit și cele hărăzite fiecăruia de destin sunt egale.

Orice natură își este suficientă siesi dacă urmează un drum 7»

fericit. Și natura rațională urmează un drum fericit dacă, în cazul reprezentărilor, nu își dă asentimentul nici la ceea ce e fals, nici la ceea ce este obscur, dacă își îndreaptă impulsurile numai spre acțiunile sociale, dacă își arată dorințele și aversiunile numai asupra celor aflate în puterea noastră, dacă primește cu bucurie ceea ce i-a fost urzit de natura comună.²⁴⁷ Căci e parte din

ξύλων, ἐπὶ δὲ τῶν λογικῶν ζώων πολιτεῖαι καὶ φιλίαι καὶ οἴκοι καὶ σύλλογοι καὶ ἐν πολέμοις συνθήκαι καὶ ἀνοχαί. ἐπὶ δὲ τῶν ἐτι κρείττονων καὶ διεστηκότων τρόπον τινὰ ἐνοχῆς ὑπέστη οἷα ἐπὶ τῶν ἀστρων* οὕτως ἢ ἐπὶ τῷ κρείττον ἐπανάβασις συμπάθειαν καὶ ἐν διεστώσιν ἐργάσασθαι ἐδύνατο. δρᾶ οὖν τὸ νῦν γινόμενον* μόνον γὰρ τὰ νοερά νῦν ἐπιλέλησται τῆς πρὸς ἀλλήλα σπουδῆς καὶ συννεύσεως καὶ τὸ σύρρουν ὡς μόνον οὐ βλέπεται, ἀλλ' ὁμοῦ καίτοι φεύγοντες περικαταλαμβάνον-ται* κρατεῖ γὰρ ἡ φύσις. ὅψει δὲ δὲ λέγω παραφυλάσσω' θάσσω γοῦν εὐροί τις ἂν γεώδης τι μηδενός γεώδους προσ-απτόμενον ἢ περ ἀνθρώπου ἀνθρώπου ἀπεσχισμένον.

ιθ Φέρει καρπὸν καὶ ἀνθρώπος καὶ θεός καὶ ὁ κόσμος- ἐν ταῖς οἰκείαις ὥραις ἕκαστα φέρει, εἰ δὲ ἡ συνήθεια κυρίως τέτριφεν ἐπὶ ἀμπέλου καὶ τῶν ὁμοίων, οὐδὲν τοῦτο. ὁ λόγος δὲ καὶ κοινόν καὶ ἰδίον καρπὸν ἔχει καὶ γίνεται ἐξ αὐτοῦ τοιαῦθ' ἕτερα, ὁποῖόν τι αὐτός ἐστιν ὁ λόγος.

ιι Εἰ μὲν δύνασαι, μεταδίδασκε- εἰ δὲ μή, μέμνησο ὅτι πρὸς τοῦτο ἡ εὐμένειά σοι δέδοται. καὶ οἱ θεοὶ δὲ εὐμενεῖς τοῖς τοιούτοις εἰσὶν, εἰς ἓν καὶ συνεργοῦσιν, εἰς ὑγίαιαν, εἰς πλούτον, εἰς δόξαν- οὕτως εἰσὶ χρηστοί, ἔξεστι δὲ καὶ σοί- ἢ εἰπέ, τίς ὁ κωλύων;

12 Πόνει μή ὥς ἀθλιός μηδὲ ὥς ἐλεεῖσθαι ἢ θαυμάζεσθαι θέλων, ἀλλὰ μόνον ἐν θέλῃ κινεῖσθαι καὶ ἰσχεσθαι, ὥς ὁ πολιτικός λόγος ἀξιοί.

13 Σήμερον ἐξήλθον πάσης περιστάσεως, μάλλον δὲ ἐξέβαλον πάσαν περίστασιν' ἔξω γὰρ οὐκ ἦν, ἀλλὰ ἐνδον ἐν ταῖς ὑπολήψεσιν.

14 Πάντα ταῦτά συνήθη μὲν τῇ πείρᾳ, ἐφήμερα δὲ τῷ χρόνῳ,

aceasta din urmă, precum natura unei frunze reprezintă o parte din cea a arborelui; numai că, în acest caz, natura frunzei este o parte dintr-una lipsită de sensibilitate și rațiune și care poate fi stânjenită în dezvoltarea sa; în schimb natura omenească e o parte dintr-o natură lipsită de obstacole, rațională și dreaptă, dacă e adevărat că aceasta atribuie fiecăruia în mod egal și după merit fragmente de timp, de substanță, de cauză, de activitate, de întâmplări. Și egale sunt cele hărăzite fiecăruia. Observă, totuși, nu dacă vei găsi în fiecare caz un element egal cu altul, ci dacă, în general, întregul dat unuia este egal cu întregul primit de altul.

Nu îți mai este îngăduit să citești. Dar îți este îngăduit să-ți 8 înfrânezi cutezanța nesăbuită, îți este îngăduit să-ți stăpânești plăcerile și durerile, îți este îngăduit să fii superior faimei mărunte, îți este îngăduit să nu te înfurii pe cei lipsiți de bun-simț și pe cei nerecunoscători, ba mai mult, îți este îngăduit să ai grijă de ei.

Nimeni să nu te audă spunând vorbe urâte despre viața de 9 la curte, nici tu pe tine însuși.

Schimbarea de conștiință este un fel de muștrare de sine, 10 fiindcă a neglijat ceva util. Dar utilul trebuie să fie ceva bun și omul virtuos trebuie să se ocupe de acesta; niciun om virtuos nu ar putea să se căiască pentru că a neglijat o plăcere.

Căci plăcerea nu este nici utilă, nici bună.

Ce este acest obiect în el însuși după propria sa alcătuire? 11

Ce este substanța și materia din el? Ce este cauza? Ce efecte,»

produce în lume? Cât timp dăinuie?

De câte ori te scoli cu greu din somn, amintește-ți că e 12 potrivit

ρυπαρά δέ τή ύλη- πάντα νῦν οἷα ἐπ' ἐκείνων οὐς κατεθάψαμεν.

15 Τά πράγματα ἔξω θυρῶν ἑστήκεν αὐτά ἐφ' ἑαυτῶν, μηδέν μήτε εἰδότα περί αὐτῶν μήτε ἀποφαινόμενα. τί οὖν ἀποφαίνεται περί αὐτῶν; τό ἡγεμονικόν.

16 Οὐκ ἐν πείσει ἀλλ' ἐνεργεία τό τοῦ λογικοῦ πολιτικοῦ ζώου κακόν καί ἀγαθόν, ὡσπερ οὐδέ ἡ ἀρετή καί κακία αὐτοῦ ἐν πείσει ἀλλά ἐνεργεία.

17 Τω ἀναρριφέντι λίθω οὐδέν κακόν τό κατενεχθῆναι οὐδέ ἀγαθόν τό ἀνενεχθῆναι.

18 Δίελθε ἔσω εἰς τά ἡγεμονικά αὐτῶν καί δψει τίνας κριτάς φοβή, οἰους καί ἱτερί αὐτῶν ὄντας κριτάς.

19 Πάντα ἐν μεταβολῇ- καί αὐτός σύ ἐν διηνεκεῖ ἀλλοιώσει καί κατὰ τι φθορά, καί ὁ κόσμος δέ δλος.

20 Τό ἄλλου ἀμάρτημα ἐκεῖ δεῖ καταλιπεῖν.

21 Ἐνέργειας ἀπόληξις, ορμῆς καί ὑπολήψεως παύλα, οἷον θάνατος „οὐδέν κακόν, μέτιθι νῦν ἐπὶ ἡλικίαν, οἷον τήν παιδικήν, τήν τοῦ μειράκιου, τήν νεότητα, τό γήρας” καί γόφ τούτων πάσα μεταβολή, θάνατος „μήτι δεινόν; μέτιθι νῦν ἐπὶ βίον τόν ὑπό τω πάππῳ, εἴτα τόν ὑπό τή μητρί, εἴτα τόν ὑπό τω πατρί, καί ἄλλας δέ πολλάς διαφθοράς καί μεταβολάς καί ἀπολήξεις εὐρίσκων ἐπερώτα σεαυτόν” μήτι δεινόν; οὕτως τοίνυν οὐδέ ἡ τοῦ δλου σου βίου λήξις καί παύλα καί μεταβολή.

22 Τρέχε ἐπὶ τό σεαυτοῦ ἡγεμονικόν καί τό τοῦ δλου καί τό τούτου, τό μέν σεαυτοῦ, ἵνα [νοῦν] δίκαιόν αὐτό ποιήσης „τό δέ τοῦ δλου, ἵνα συμνημονεύσης τίνος μέρος εἶ” τό δέ τούτου, ἵνα ἐπιστήσης πότερον ἀγνοία ἢ γνώμη, καί ἅμα λογίσῃ διτι συγγενές.

23 Ὡσπερ αὐτός σύ πολιτικοῦ συστήματος συμπληρωτικός εἶ,

cu alcătuirea ta și cu natura umană să-ți îndeplinești activitățile în vederea binelui comun, în timp ce somnul este comun și viețuitoarelor lipsite de rațiune. Ceea ce e potrivit naturii fiecărei ființe e și mai apropiat ei, mai conatural și chiar mai plăcut.

Fără încetare și cu orice ocazie, dacă îți este posibil, exa¹³ minează reprezentările după cercetarea fizică, după studiul afectelor și după principiile dialecticii.²⁴⁸

Pe oricine ai întâlni, spune-ți ție însuși de îndată: ce principii 14 are acesta despre cele bune și despre cele rele? Căci, dacă despre plăcere, despre durere, despre lucrurile care le produc pe cele două, despre renume, despre infamie, despre moarte, despre viață are astfel de principii, nu îmi va părea nimic uimitor sau ciudat când va îndeplini astfel de acțiuni, și îmi voi aduce aminte că el este constrâns să procedeze astfel.

Amintește-ți că, după cum este rușinos să te miri că smochi¹³ nul face smochine, tot așa e și dacă te miri că lumea produce aceste fructe de care e purtător. La fel, este rușinos pentru un medic sau pentru un corăbier să se mire de faptul că cineva are febră sau că vântul îi este potrivit.

Amintește-ți că a-ți schimba părerea și a-l urma pe cel care 16 te corectează sunt de asemenea acte de libertate; căci acțiunea ta se realizează după impulsul și judecata ta și, în consecință, și după mintea ta.

Dacă stă în puterea ta, de ce o faci? Dacă stă în puterea 17 altora, de cine te plângi? De atomi sau de zei? Ambele răspunsuri sunt prostesti. Nu trebuie să te plângi de nimeni.

Căci, dacă poți, corectează-l pe altul; dacă nu o poți face, îndreaptă

οὕτως καί πάσα πρόίξις σου συμπληρωτική ἐστὼ ζωῆς πολιτικῆς. ἥτις ἐάν οὖν πράξις σου μὴ ἔχη τὴν ἀναφοράν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πόρρωθεν, ἐπὶ τὸ κοινωνικόν τέλος, αὕτη διασπά τὸν βίον καί οὐκ ἑὰ ἓνα εἶναι καὶ στασιώδης ἐστίν, ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ' αὐτόν μέρος διστάμενος ἀπὸ τῆς τοιαύτης συμφωνίας.

24 Παιδιῶν ὀργαί καὶ παίγνια, καὶ „πνευμάτια νεκρὸς βασ- τάζοντα“, ὥστε ἐναργέστερον προσπεσεῖν τὸ τῆς Νεκρίας.

25 Ἴθι ἐπὶ τὴν ποιότητα τοῦ αἰτίου καὶ ἀπὸ τοῦ ὑλικοῦ αὐτὸ περιγράψας θέασαι' εἴτα καὶ τὸν χρόνον περιορίσον, ὅσον πλεῖστον ὑφίστασθαι πέφυκε τοῦτο τὸ Ἰδίως ποιόν.

26 Ἀνέτλης μύρια διὰ τὸ μὴ ἀρκεῖσθαι τῷ σώ ἡγεμονικῷ ποιούντι τοιαῦτα, οἷα κατεσκευάσται. ἀλλὰ ἀλῖς.

27 „Ὅταν ἄλλος ψέγη σε ἢ μισή ἢ τοιαῦτά τινα ἐκφωνώσιν, ἐρχου ἐπὶ τὰ ψυχάρια αὐτῶν, διέλθε ἐσω καὶ ἴδε ποῖοί τινες εἰσιν. δψει διτι οὐ δει σε σπᾶσθαι, ἵνα τούτοις τί ποτέ περὶ σοῦ δοκῇ. εὐνοεῖν μέντοι αὐτοῖς δεῖ' φύσει γάρ φίλοι, καὶ οἱ θεοὶ δε παντοίως αὐτοῖς βοηθοῦσι, δι' ονειρῶν, διὰ μαντειῶν, πρὸς ταῦτα μέντοι, πρὸς ἃ ἐκεῖνοι διαφέρονται.

28 Ταῦτά ἐστι τὰ τοῦ κόσμου ἐγκύκλια, ἄνω κάτω, ἐξ αἰῶνος εἰς αἰῶνα, καὶ ἥτοι ἐφ' ἑκαστον ὅρμα ἢ τοῦ δλου διάνοια' δπερ εἰ ἐστίν, ἀποδέχου τὸ ἐκείνης ὀρμητόν' ἢ ἀπαξ ὥρμησε, τὰ δέ λοιπά κατ' ἐπακολούθησιν, καὶ τί ἐντείνῃ; τρόπον γάρ τινα ἄτομοι ἢ εἰμαρμένα, τὸ δέ δλον' εἴτε θεός, εὖ ἔχει πάντα- εἴτε τὸ εἰκῇ, μὴ καὶ σὺ εἰκῇ. „Ἦδη πάντας ἡμοῖς γῆ καλύψει, ἐπειτα καὶ αὕτη μεταβαλεῖ κάκεινα εἰς ἀπειρον μεταβαλεῖ καὶ πάλιν ἐκεῖνα εἰς

această situație; dacă nici acest lucru nu-l poți face, la ce îți folosește să te plângi? Căci nimic nu trebuie făcut la întâmplare.

Ceea ce e mort nu cade în afara lumii. Dacă rămâne aici, 18 aici se transformă și se descompune în propriile sale componente, care sunt elementele lumii și ale tale. Și acestea se transformă apoi și nu murmură.

Fiecare lucru, un cal, vița-de-vie, există pentru ceva. De ce 19 te miri? Și Helios va spune: „Exist pentru ceva“, la fel și alți zei. Tu, așadar, pentru ce exiști? Pentru a te desfăta?

Vezi dacă poți suporta acest gând.

Natura a avut în vedere sfârșitul fiecărui lucru nu mai puțin 20 decât începutul și parcursul existenței sale, precum cel care aruncă în sus mingea. Așadar, de ce bine se bucură mingea care este aruncată în sus și de ce rău se bucură cea care este purtată în jos și cade pe pământ? Și de ce bine se bucură balonul de spumă care este rotund sau de ce rău se bucură cel care se dizolvă? Aceleași lucruri se pot spune și când vine vorba despre o lampă.

Întoarce-l și privește cum este și cum devine corpul tău 21 îmbătrânind, fiind bolnav și suferind. O viață scurtă au și cel care laudă, și cel care este lăudat, și cel care pomenește amintirea cuiva, și cel a cărui amintire este pomenită. Mai mult încă, și într-un colț al acestei regiuni a lumii, nici măcar acolo nu se pun toți de acord între ei și nici fiecare cu sine însuși; și întreg pământul nu e decât un punct în spațiu.

Fii atent la subiectul «de care te ocupi», la acțiunea care 22 are loc», la principiul care se aplică» și la sensul ceuvintelor». Pe drept suferi

άπειρον, τὰς γὰρ ἐπικυ- ματώσεις
τῶν μεταβολῶν καὶ ἀλλοιώσεων
ἐνθυμούμενός τις καὶ τό τάχος
παντός θνητοῦ καταφρονήσει.

29 Χειμάρρους ἡ τῶν δλων αἰτία*
πάντα φέρει, ὡς εὐτελὴ δέ καὶ τὰ
πολιτικά ταῦτα καί, ὡς οἶεται,
φιλοσόφως πρακτικά ἀνθρώπια·
μυξῶν μεστά, ἀνθρωπε, τί ποτέ;
ποίησον δ νῦν ἡ φύσις ἀπαιτεῖ,
δρμησον, ἐάν διδῶται, καὶ μὴ
περιβλέπου εἰ τις εἴσεται. μὴ τὴν
Πλάτωνος πολιτείαν ἐλπίζε, ἀλλὰ
ἀρκοῦ, εἰ τό βραχύτατον πρόεισι,
καὶ τούτου αὐτοῦ τὴν ἐκβασιν ὡς
οὐ μικρόν τί ἐστὶ διανοοῦ. δόγμα
γὰρ αὐτῶν τίς μεταβαλεῖ; χωρὶς δέ
δογμάτων μεταβολῆς τί ἄλλο ἢ
δουλεία στενόντων καὶ πείθεσθαι
προσποιουμένων; ὑπάγε νῦν καὶ
Ἀλέξανδρον καὶ Φίλιππον καὶ
Δημήτριον τὸν Φαληρέα μοι λέγε,
δυσομαι, εἰ εἶδον, τί ἡ κοινὴ φύσις
ἠέλε, καὶ ἐαυτοὺς ἐπαιδαγώγη-
σαν· εἰ δέ ἐτραγώδησαν, οὐδεὶς με
κατακέκρικε μιμεῖσθαι. ἀπλοῦν
ἐστὶ καὶ αἰδήμον τό φιλοσοφίας
έργον* μὴ με ἀπαγε ἐπὶ
σεμνοτυφίαν.

ί

30 „Ἀνωθεν ἐπιθεωρεῖν” ἀγέλας
μυρίας καὶ τελετάς μυρίας καὶ
πλοῦν παντοῖον ἐν χειμῶσι καὶ
γαλήναις καὶ διαφοράς γινομένων,
συγγινομένων, ἀπογινομένων.
ἐπινοεῖν δέ καὶ τὸν ὑπ’ ἄλλων
πάλαι βεβιωμένον βίον καὶ τὸν
μετὰ σέ βιω- θησόμενον καὶ τὸν νῦν
ἐν τοῖς βαρβάροις ἔθνεσι
βιούμενον* καὶ ὅσοι μὲν οὐδέ
δνομά σου γινώσκουσιν, ὅσοι δέ
τάχιστα ἐπιλήσονται, ὅσοι δ’
ἐπαινοῦντες ἴσως νῦν σε τάχιστα
ψέ- ξουσι* καὶ ὡς οὔτε ἡ μνήμη
ἀξιόλογόν γε οὔτε ἡ δόξα οὔτε ἄλλο
τι τό σύμπαν.

31 Ἀταραξία μὲν περί τὰ ἀπο τῆς
ἐκτος αἰτίας συμβαίνοντα,
δικαιότης δέ ἐν τοῖς παρὰ τὴν ἐκ

αὐτῶν, fiindcă vrei mai degrabă să
devii bun mâine decât să fii «bun»
astăzi.

Fac ceva? O fac raportându-mă la
binele oamenilor. Mi sc. 23
întâmplă ceva? Primesc raportându-
mă la zei și la izvorul tuturor
lucrurilor de unde pornesc toate
evenimentele.

După cum îți apare baia: ulei,
sudoare, murdărie, apă ele²⁴

Ioasă, toate lucrurile dezgustătoare;
tot așa este orice parte a vieții și
orice obiect care ți se oferă».

Lucilla l-a înmormântat pe Verus,
apoi a fost rându-l Lucii²⁵ lei²⁴⁹;
Secunda l-a înmormântat pe
Maximus, apoi a fost rându-l
Secundei²⁵⁰; Epitynchanus l-a
înmormântat pe Diotimus, apoi a
fost rându-l lui Epitynchanus²⁵¹;
Antoninus a înmormântat-o pe
Faustina, apoi a fost rându-l lui
Antoninus și așa mai departe²⁵²:
Celer l-a înmormântat pe Hadrian,
apoi a fost rându-l lui Celer²⁵³.
Unde sunt acești oameni ageri la
minte și rafinați, care erau capabili
să prevadă evenimentele, plini de
orgoliu, Charax²⁵⁴, Demetrius
platonicianul²⁵⁵, Eudaimon²⁵⁶ și
alții asemenea lor? Toate sunt
trecătoare și apuse de multă vreme;
unii nu trezesc nicio amintire, nici
măcar pentru puțin timp, alții au
trecut în legendă, iar alții sunt în
momentul de față ștersi chiar din
legendă. Așadar, amintește-ți
αὐτῶν, că biata ta alcătuire va
trebui să se descompună sau bietul
tău suflu se va stinge sau vei fi luat
de aici și vei fi așezat în altă parte.

Bucuria omului este să
îndeplinească cele ce sunt proprii
26 omului, și îi sunt proprii omului
bunăvoința față de cei din aceeași
specie, disprețul pentru mișcările
simțurilor, distincția între

σοῦ αἰτίαν ἐνεργουμένοις*
τουτέστιν, ὁρμή καί πραξίς
καταλήγουσα ἐπ' αὐτό τό κοινω-
νικῶς πράξαι ὡς τοῦτό σοι κατά
φύσιν δν.

32 Πολλά περισσά περιελεῖν τῶν
ἐνοχλούντων σοι δύνασαι δλα ἐπί
τη ὑπολήψει σου κείμενα, καί
πολλήν εὐρυχωρίαν περιποιήσεις
ἤδη σεαυτῷ. τόν δλον κόσμον
περιειληφέ- ναι τή γνώμη καί τόν
<ά>ίδιον αἰῶνα περινοεῖν καί τήν
τῶν κατά μέρος ἐκάστου
πράγματος ταχεῖαν μεταβολήν
ἐπινοεῖν, ὡς βραχύ μὲν τό ἀπό
γενέσεως μέχρι διαλύσεως, αχανές
δέ τό προ της γενέσεως, ὡς καί τό
μετά τήν διάλυσιν ὁμοίως ἀπειρον.

33 Πάντα δσα ὁράς τάχιστα
φθαρήσεται καί οἱ φθειρόμενα αὐτά
ἐπιδόντες τάχιστα καί αὐτοί
φθαρήσονται καί ὁ ἐσχατόγηρος
ἀποθανῶν εἰς ἴσον καταστήσεται
τό προῶρω.

34 Τίνα τά ἡγεμονικά τούτων καί
περί οἷα ἐσπουδάκασι καί δι' οἷα
φιλοῦσι καί τιμῶσι' γυμνά νόμιζε
βλέπειν τά ψυχάρια αὐτῶν. δτε
δοκοῦσι βλάπτειν ψέγοντες ἢ
ὠφελεῖν ἐξυμνοῦντες, δση οἷησις.

35 Ἡ ἀποβολή οὐδέν ἄλλο ἐστίν ἢ
μεταβολή, τούτω δέ χαίρει ἢ τῶν
δλων φύσις, καθ' ἣν πάντα καλῶς
γίνεται, ἐξ αἰῶνος ὁμοειδῶς
ἐγίνετο καί εἰς ἀπειρον τοιαῦθ'
έτερα ἐσται. τί οὖν λέγεις δτι
ἐγίνετο τε πάντα <ἀεί κακῶς> [δ]
καί πάντα ἀεί κακῶς ἐσται καί
οὐδεμία ἀρα δύναμις ἐν τοσοῦτοις
θεοῖς ἐξευρέθη ποτέ ἢ διορθώσουςα
ταῦτα, ἀλλά κατακέκριται ὁ
κόσμος ἐν ἀδιαλείπτοις κακοῖς
συνέχεσθαι;

36 τό σαπρόν τῆς ἐκάστω
ὑποκειμένης ὕλης* ὕδωρ, κόνις,
οστάρια, γράσος, ἢ πάλιν * πῶροι
γῆς τά μάρμαρα καί ὑποστάθμαι ὁ
χρυσός, ὁ ἀργυρος, καί τριχία ἢ
ἐσθῆς καί αἷμα ἢ πορφύρα, καί τά

representările convingătoare²⁵⁷,
contemplarea naturii întregului și a
celor care au loc în acord cu ea.

Trei relații: una cu cuprinzătorul
care mă înconjoară²⁵⁸, a 27 două
cu cauza divină de la care decurge
tot ce se întâmplă pentru toți, a
treia cu cei care trăiesc cu mine.

Durerea este un rău sau pentru
corp – să fie spus clar –, 28

sau pentru suflet. Dar îi este permis
acestuia să-și păstreze propria
seninătate și liniște și să nu
considere că durerea este un rău.
Căci orice judecată, impuls, dorință
și aversiune se găsesc în noi și
niciun rău nu ajunge până acolo.

Șterge-ți din minte reprezentările,
repetându-ți fără încetare: 29 acum
depinde de mine ca în acest suflet
să nu existe vreo josnicie, vreo
poftă, într-un cuvânt, vreo
tulburare; și, observând toate
lucrurile care există în realitate, să
mă folosesc de fiecare în raport cu
valoarea sa. Amintește-ți de această
facultate hărăzită ție de natură.

Vorbește fie în senat, fie în orice
convorbire în mod ordo³⁰ nat și
clar; folosește argumente
sănătoase.

Curtea lui Augustus, soție²⁵⁹,
fiică²⁶⁰, nepoți²⁶¹, urmași, 31
sora²⁶², Agrippa²⁶³, rude, prieteni
apropiați, amici, Arius²⁶⁴,
Mecena²⁶⁵, medici, preoți: moartea
a adus sfârșitul întregii curți. Treci
apoi la alte curți și la moartea celor
de la curte, apoi la dispariția unor
orașe întregi, și nu la moartea unui
singur om, ci, de exemplu, la aceea
a Pompeilor; amintește-ți apoi și
acest fel de inscripții: „Cel din urmă
din neamul său”. Gândește-te câte
eforturi au făcut cei dinaintea lui
pentru a-și lăsa un moștenitor, apoi
a trebuit să fie cel din urmă; și, cu
aceasta, sfârșitul unui neam întreg.
Trebuie să-ți organizezi viața

După cum natura universului a

μή ἀποβάλλω τό τεκνίον” σύ” πώς μή φοβηθῶ ἀποβαλεῖν. δὴλως ὥδε ἐπίστρεψον τάς εὐχάς καί θεώρει τί γίνεται.

Μ

41 Ὁ Επίκουρος λέγει διτ’ „ἐν τη νόσφ οὐκ ἦσαν μοι αἱ ὁμιλῖαι περί τῶν τοῦ σωματίου παθῶν οὐδέ προς τοὺς εἰσιόντας τοιαῦτά τινα, φησίν, ἐλάλουν, ἀλλά τά προηγούμενα φυ-σιολογῶν διετέλουν καί προς αὐτῷ τούτῳ ὦν, πώς ἡ διάνοια συμεταλαμβάνουσα τῶν ἐν τῷ σαρκιδίῳ τοιούτων κινήσεων ἀταρακτεῖ τό ἴδιον ἀγαθόν τηρούσα, οὐδέ τοῖς ἰατροῖς ἐμπαρεῖχον, φησί, καταφρυάττεσθαι ὥς τι ποιοῦσιν, ἀλλά ὁ βίος ἦγετο εὖ καί καλῶς. „ ταῦτά οὖν ἐκείνῳ, ἐν νόσφ, ἐάν νοσῆς καί ἐν ἄλλῃ τινι περιστάσει’ τό γάρ μή ἀπίστασθαι φιλοσοφίας ἐν οἷοις δῆποτε τοῖς προσπίπτουσι μηδέ ιδιώτῃ καί <ἀ>φυσιολόγῳ συμφλυαρεῖν, πάσης αἰ-ρέσεως κοινόν, πρός μόνῳ τῷ νῦν πρασσομένῳ εἶναι καί τῷ ὀργάνῳ, δι’ οὗ πράσσεις.

42 Ὅταν τινός αναισχυντία προσκόπτης, εὐθύς πυνθάνου σεαυτοῦ* δύνανται οὖν ἐν τῷ κόσμῳ αναισχυντοί μή εἶναι; οὐ δύνανται* μή οὖν απαιτεῖ τό αδύνατον* εἰς γάρ καί οὗτος ἐστὶν ἐκείνων τῶν αναισχύντων, οὓς ἀνάγκη ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι, τό δ’ αὐτό καί ἐπὶ τοῦ πανούργου καί ἐπὶ τοῦ ἀπιστου καί παντός τοῦ ὀτιοῦν ἀμαρτάνοντος ἐστω σοι πρόχειρον* ἅμα γάρ τῷ ὑπομνησθῆναι ὅτι τό γένος τῶν τοιούτων αδύνατον ἐστὶ μή ὑπάρχειν, εὐμενέστερος ἐσθι πρός τοὺς καθ’ ἑνα. εὐχρηστον δέ κάκεῖνο εὐθύς ἐννοεῖν, τίνα ἔδωκεν ἡ φύσις τῷ ἀνθρώπῳ ἀρετήν πρός τοῦτο τό ἀμάρτημα* ἔδωκε γάρ ὥς ἀντιφάρμακον πρός μέν τόν ἀγνώμονα τήν πραότητα, πρός δέ ἄλλον ἄλλην τινά δύναμιν, δὴλως δέ

oferit aproape ca pe un dar²⁶⁶ 35 toate celelalte facultăți fiecareia dintre ființele raționale, tot așa de la ea am primit și această capacitate: căci, în felul acesta, orice lucru care le iese în cale și le împiedică ea îl convertește și îl dispune în armonie cu destinul, făcându-l parte din ea însăși, la fel orice ființă rațională poate să facă din orice obstacol o materie pentru sine însuși și să o folosească potrivit pentru vreun scop spre care își îndreaptă impulsul.

Să nu te tulbure reprezentarea vieții întregi, nu încerca să 36 măsoari cu gândul de ce încercări și de câte probleme dificile vei avea parte, ci, pentru fiecare dintre evenimentele prezente, întreabă-te ce este insuportabil și de neîndurat în situația actuală. Cu siguranță, îți va fi rușine că ai avut o asemenea părere. Amintește-ți apoi că nici viitorul și nici trecutul nu te copleșesc, ci întotdeauna numai prezentul; și că acesta se reduce, numai să îl delimitezi și să-ți convingi intelectul de greșeala sa, dacă nu reușește să-l înfrunte, așa simplificat.

Oare Pantheia²⁶⁷ sau Pergamos²⁶⁸ sunt îngropați acum lângă 37 mormântul lui Verus²⁶⁹? Oare Chabrias sau Diotimus²⁷⁰ sunt îngropați lângă cel al lui Hadrian? Ridicolă «întrebarea». Dar, chiar dacă ar fi fost îngropați lângă mormântul acestora, ar mai fi putut ei oare să-și dea seama de aceasta? Și, dacă și-ar fi dat seama, ar mai fi putut simți vreo bucurie? Și, chiar dacă s-ar fi bucurat, ar fi putut ei oare să rămână nemuritori? Nu le fusese oare rânduit și lor ca mai înainte să ajungă bătrâne și bătrâni și apoi să moară? Așadar, ce-ar fi urmat să facă mai târziu Hadrian sau Verus, de vreme ce

έξεστί σοι μεταδιδάσκειν τόν πεπλανημένον' πας δέ ό άμαρτάνων άφαμαρτάνει τοú προκειμένου καί πετιλάνηται. τί δέ καί βέβλασαι; εύρήσεις γάρ μηδένα τούτων, πρός οúς παροξύνη, πεποιηκότα τι τοιούτον έξ οú ή διάνοιά σου χείρων έμελλε γενήσεσθαι' τό δέ κακόν σου καί τό βλαβερόν ένταύθα πάσαν τήν ύπόστασιν έχει, τί δαί κακόν ή ξένον γέγονεν, εί ό άπαιδευτος τά τοú άπαιδεύτοú πράσσει; δρα μή σεαυτώ μάλλον έγκαλείν οφειλής, διτι οú προσεδόκησας τοúτον τοúτο άμαρτήσεσθαι' σύ γάρ καί άφορμάς έκ τοú λόγου είχες πρός τό ένθυμηθηναι διτι είκός έστι τοúτον τοúτο άμαρτήσεσθαι, καί δμως έπιλαθόμενος θαυμάζεις εί ή- μάρτηκεν. μάλιστα δέ, δταν ώς άπίστω ή άχαρίστω μέμφη, είς έαυτόν έπιστρέφου* προδήλως γάρ σόν τό άμάρτημα, είτε περί τοú τοιαύτην τήν διάθεσιν έχοντος έπίστευσας διτι τήν πίστιν φυλάξει, είτε τήν χάριν διδούς μή καταληκτικώς έδωκας μηδέ ώστε έξ αύτής τής σής πράξεως εύθύς άπειλη- φέναι πάντα τόν καρπόν, τί γάρ πλέον θέλεις εύ ποιήσας, άνθρωπε; οúκ άρκεί τοúτο, διτι κατά φύσιν τήν σήν τι έπραξας, αλλά τοúτου μισθόν ζητείς; ώσει ό οφθαλμός άμοιβήν άπήτη, διτι βλέπει, ή οί πόδες, διτι βαδίζουσιν. ώσπερ γάρ ταύτα πρός τόδε τι γέγονεν, δπερ κατά τήν ίδιαν κατασκευήν ενεργούντα απέχει τό ίδιον, οúτως καί ό άνθρωπος ευεργετικός πεφυκώς, όπόταν τι εύεργετικόν ή άλλως είς τά μέσα συνεργητικόν πράξη, πεποίηκε πρός δ κα- τεσκευάσται, καί έχει τό έαυτοú.

»

X

ι Έση ποτέ άρα, ώ ψυχή, άγαθή και απλή καί μία καί γυμνή,

libertii lor au murit?

O duhoare este tot acesta si sânge amestecat cu praf adunat 38 într-un sac.²⁷¹ Dacă poți să vezi lucrurile cu un ochi pătrunzător, privește.

Judecând - spune - cu argumente foarte înțelepte, nu văd în 39 constituția unei ființe raționale nicio virtute care să se opună dreptății; dar văd stăpânirea de sine care se opune plăcerii²⁷².

Dacă ai renunța la părerea ta despre suportarea durerii, te-ai găsi în cea mai deplină siguranță. „Cine este aceasta?” Rațiunea! „Dar eu nu sunt rațiunea”. ²⁷³ Fie. Atunci, rațiunea să nu se întristeze de ea însăși; dacă o altă parte din tine suferă un rău, exprimă-ți o părere despre ea.

O piedică în calea senzației este un rău pentru natura unui ⁴¹ animal; o piedică în calea impulsului este în egală măsură un rău pentru natura unui animal. Deopotrivă, există un alt tip de piedică, care este un rău pentru dezvoltarea vegetației. În același fel, o piedică în calea gândirii este un rău pentru natura ființei care gândește. Ei bine, aplică toate aceste considerații propriei persoane. Durerea, plăcerea te încearcă? Se va vedea senzația. O piedică stă în calea impulsului tău? Dacă procedezi cu impulsul fără rezervă e un rău pentru tine ca ființă rațională. Dacă, în schimb, ai despre piedică o cunoaștere anticipată, n-o vei simți nici ca pe o vătămare, nici ca pe un obstacol. Nimic altceva nu le poate împiedica pe cele proprii rațiunii. Nu au nicio atingere cu rațiunea, nici focul, nici fierul «armelor», nici tiranul, nici calomnia; „de vreme ce a devenit o sferă²⁷⁴, rămâne «totdeauna o sferă»”.

Nu merit să îmi provoc durere, fiindcă niciodată nu i-am ⁴²

φανερωτέρα τοῦ περικειμένου σοι σώματος; γεύση ποτέ ἄρα τῆς φιλητικής καί στερκτικής διαθέσεως; ἔση ποτέ ἄρα πλήρης καί ἀνενδεής καί οὐδέν ἐπιποθοῦσα οὐδέ ἐπι-θυμοῦσα οὐδενός οὔτε ἐμψύχου οὔτε αψύχου προς ἡδονῶν ἀπολαύσεις; οὐδέ χρόνου, ἐν ᾧ ἐπὶ μακρότερον ἀπολαύσεις; οὐδέ τόπου ἢ χώρας ἢ ἀέρων εὐκαιρίας; οὐδέ ἀνθρώπων εὐαρμοστίας; ἀλλὰ ἀρκεσθήσῃ τῇ παρούσῃ καταστάσει καί ἡσθήσῃ τοῖς παροῦσι πάσι, καί συμπεῖσεις σεαυτὴν διτι πάντα σοι παρά τῶν θεῶν πάρεστι, καί πάντα σοι εὖ ἔχει καί εὖ ἔξει, δσα φίλον αὐτοῖς καί δσα μέλλουσι δώσῃν ἐπὶ σωτηρία τοῦ τελείου ζώου, τοῦ ἀγαθοῦ καί δικαίου καί καλοῦ καί γεννῶντος πάντα καί συνέχοντος καί περιέχοντος καί περιλαμβάνοντος διαλυόμενα εἰς γένεσιν ἑτέρων ὁμοίων; ἔση ποτέ ἄρα τοιαύτη, οἷα θεοῖς τε καί ἀνθρώποις οὕτως συμπολιτεύεσθαι ὥς μήτε μέμφεσθαι τι αὐτοῖς μήτε κατα-γινώσκεσθαι ὑπ' αὐτῶν;

2 Παρατηρεῖ τί σου ἡ φύσις ἐπιζητεῖ ὥς ὑπὸ φύσεως μόνον διοικουμένου; εἴτα ποιεῖ αὐτό καί προσίεσο, εἰ μὴ χεῖρον μέλλει διατίθεσθαι σου ἡ ὥς ζώου φύσις, ἐξῆς δέ παρατηρητέον τί ἐπιζητεῖ σου ἡ ὥς ζώου φύσις, καί πάν τοῦτο παραληπτέον, εἰ μὴ χεῖρον μέλλει διατίθεσθαι ἡ ὥς ζώου λογικού φύσις' ἐστὶ δέ τό λογικόν εὐθύς καί πολιτικόν, τούτοις δὴ κανόσι χρώμενος μηδέν περιεργάζου.

3 Πάν τό συμβαῖνον ἥτοι οὕτω συμβαίνει ὥς πέφυκας αὐτό φέρειν ἡ ὥς οὐ πέφυκας αὐτό φέρειν. εἰ μὲν οὖν συμβαίνει σοι ὥς πέφυκας φέρειν, μὴ δυσχέραινε, ἀλλ' ὥς πέφυκας <φέρειν> φέρε, εἰ δέ ὥς μὴ πέφυκας φέρειν, μὴ δυσχέραινε" φθῆσεται γάρ σε ἀπαναλώσαν. μέμνησο μέντοι διτι πέφυκας φέρειν

provocat nimănui altcuiva durere în mod intenționat.

Unul se bucură pentru un lucru, altul – pentru un altul. Eu 43 mă bucur când îmi păstrez sănătoasă partea conducătoare a sufletului, așa încât să nu mă îndepărtez de niciun om și să nu mă feresc de niciunul dintre evenimentele care li se întâmplă oamenilor, ci să privesc totul cu ochi binevoitori, pregătit să primesc fiecare împrejurare și să mă folosesc de ea în funcție de valoarea ei.

Oferă-ți acest timp! 275 Cei ce preferă să caute faima în fața 44 posterității nu se gândesc că și aceia vor fi după cum sunt cei pe care acum îi consideră o povară; și că și aceia sunt muritori. La urma urmei, ce poate să însemne pentru tine dacă aceia fac să răsunе numele tău cu astfel de glasuri ori au despre tine o astfel de părere?

Ia-mă și aruncă-mă oriunde dorești. Și acolo îmi voi păstra 45 *daimon-xă* binevoitor, adică împăcat cu sine, cât timp se află și acționează conform propriei sale alcătuirii. Oare merită ca din vreun motiv sufletul meu să devină nenorocit, inferior lui însuși, umilit, rănit, presat, înspăimântat? Ce vei putea găsi pentru a justifica starea acestuia?

Nici unui om nu poate să i se întâmple ceva care să nu fie 46 un eveniment specific naturii umane, nici unui bou nu i se întâmplă ceva care să nu fie propriu naturii bovine, nici viței-de-vie, ceva care să nu fie propriu naturii viței, nici pietrei, ceva care să nu fie propriu pietrei. Așadar, dacă fiecărui lucru i se întâmplă ceva obișnuit și potrivit cu natura sa, de ce ai fi nemulțumit? Căci natura comună nu ți-a hărăzit»

πάν, περί οὗ ἐπὶ τῇ ὑπολήψει ἐστὶ τῇ σὴ φορητόν καὶ ανεκτόν αὐτό ποιῆσαι κατὰ φαντασίαν τοῦ συμφέρειν ἢ καθήκειν σεαυτῷ τοῦτο ποιεῖν.

4 Εἰ μὲν σφάλλεται, διδάσκειν εὖμενῶς καὶ τό παρορώμενον δεικνύναι. εἰ δέ ἀδυνατεῖς, σεαυτὸν αἰτιάσθαι ἢ μηδέ σεαυτόν.

5 Ὅ τι ἂν σοι συμβαίῃ, τοῦτό σοι ἐξ αἰῶνος προκατεσκευάζετο καὶ ἡ ἐπιπλοκή τῶν αἰτίων συνεκλώθη τὴν τε σὴν ὑπόστασιν ἐξ αἰδίου καὶ τὴν τούτου σύμβασιν.

6 Εἴτε άτομοι εἴτε φύσις, πρῶτον κείσθω διτι μέρος εἰμι τοῦ ὅλου ὑπὸ φύσεως διοικουμένου „ἐπειτα, διτι ἔχω πως οἰκείως πρὸς τὰ ὁμογενῆ μέρη, τούτων γάρ μεμνημένος, καθότι μὲν μέρος εἰμί, οὐδενὶ δυσαρεστήσω τῶν ἐκ τοῦ ὅλου ἀπονεμομένων” οὐδέν γάρ βλαβερόν τῷ μέρει δ τῷ ὅλῳ συμφέρει, οὐ γάρ ἔχει τι τὸ ὅλον δ μὴ συμφέρει ἑαυτῷ, πασῶν μὲν φύσεων κοινόν ἔχουσιν τοῦτο, τῆς δέ τοῦ κόσμου προσειληφυίας τό μηδέ ὑπὸ τίνος ἐξῴθεν αἰτίας ἀναγκάζεσθαι βλαβερόν τι ἑαυτῇ γεννάν, κατὰ μὲν δὴ τό μεμνήσθαι διτι μέρος εἰμι ὅλου τοῦ τοιούτου, εὐαρεστήσω παντὶ τῷ ἀποβαίνοντι, καθόσον δέ ἔχω πως οἰκείως πρὸς τὰ ὁμογενῆ μέρη, οὐδέν πράξω ἀκοινωνήτον, μάλλον δέ στοχάσομαι τῶν ὁμογενῶν καὶ πρὸς τό κοινὴν συμφέρον πᾶσαν ὁρμὴν ἑμαυτοῦ ἄξω καὶ ἀπὸ τούναντίου ἀπάξω. τούτων δέ οὕτως περαιομένων ἀνάγκη τὸν βίον εὐροεῖν, ὥς ἂν καὶ πολίτου βίον εὐρουν ἐπινοήσεως προϊόντος διὰ πράξεων τοῖς πολίταις λυσιτελῶν καὶ διπερ ἂν ἡ πόλις ἀπονέμη, τοῦτο ἀσπαζομένου.

*

7 Τοῖς μέρεσι τοῦ ὅλου, δσα φύσει περιέχεται ὑπὸ τοῦ κόσμου, ἀνάγκη φθειρῆσθαι λέγῆσθω δέ τοῦτο

nimic care nu poate fi suportat.

Dacă te întristezi din cauza unui lucru exterior, de fapt nu 47 acesta te tulbură, ci felul tău de a-l judeca; stă în puterea ta, chiar din acest moment, să-l înlături. În schimb, dacă te întristează ceva care se găsește în dispoziția ta interioară, cine te oprește să modifice principiul care a determinat aceasta?

La fel, dacă te întristează că nu reușești să faci această acțiune care ți s-a părut sănătoasă, de ce nu încerci s-o faci, mai degrabă decât să te întristezi? „Dar un obstacol foarte puternic mi s-a pus înainte”. Atunci, nu mai fi trist, căci motivul pentru care nu ai făcut-o nu vine de la tine. „Dar nu merită să trăiesc dacă nu realizez aceasta”. Ieși, așadar, din viață cu sufletul binevoitor, precum cel care moare făcând ceea ce vrea, dar, în același timp, indulgent cu obstacolele.

Adu-ți aminte că partea conducătoare a sufletului este 48 invincibilă, când se întoarce către sine se mulțumește cu ea însăși, nefăcând nimic din ceea ce nu vrea, chiar în cazul în care se pune în apărare în mod irațional²⁷⁶. Ce se întâmplă, așadar, când exprimă o judecată despre ceva cu rațiune și în mod circumspect? De aceea intelectul eliberat de pasiuni e o fortăreață, căci omul nu are în el nimic mai întărit, în care, dacă se refugiază, pentru restul zilelor sale rămâne de neînfrânt. Cel care nu a văzut acest refugiu este un neștiutor, iar cel care l-a văzut și nu s-a pus la adăpost în el este un nenorocit.

Nu-ți spune ție însuși nimic mai mult decât te anunță, pri⁴⁹ mele, reprezentările. Ți se anunță că un oarecare te vorbește de rău. Aceasta ți se anunță. Nu ai fost

σημαντικῶς τοῦ ἀλλοιοῦσθαι. εἰ δέ φύσει κακόν τε καί ἀναγκαῖον ἐστὶ τοῦτο αὐτοῖς, οὐκ ἂν τό δλον καλῶς διεξάγοιτο τῶν μερῶν εἰς ἀλλοίωσιν ἰόντων καί πρὸς τό φθείρεσθαι διαφόρως κατεσκευασμένων. (πότερον γάρ ἐπεχείρησεν ἡ φύσις αὐτὴ τὰ ἑαυτῆς μέρη κακοῦν καί περιπτωτικὰ τῷ κακῷ καί ἐξ ἀνάγκης ἐμπτωτα εἰς τό κακόν ποιεῖν, ἢ ἔλαθεν αὐτὴν τοιάδε τινα γινόμενα; ἀμφοτέρω γάρ ἀπίθανον.) εἰ δέ τις καί ἀφέμενος τῆς φύσεως κατὰ τό πεφυκέναι ταῦτα ἐξηγοῖτο, καί ὥς γελοῖον ἅμα μὲν φάναι πεφυκέναι τὰ μέρη τοῦ δλου μεταβάλλειν, ἅμα δέ ὥς ἐπὶ τινι τῶν παρὰ φύσιν συμβαίνοντι θαυμάζειν ἢ δυσχεραίνειν, ἄλλως τε καί τῆς διαλύσεως εἰς ταῦτα γινομένης, ἐξ ὧν ἕκαστον συνίσταται. ἦτοι γάρ σκεδασμός στοιχείων, ἐξ ὧν συνεκρίθη, ἢ τροπὴ τοῦ μὲν στερεομένου εἰς τό γεῶδες, τοῦ δέ πνευματικοῦ εἰς τό ἀερῶδες, ὥστε καί ταῦτα ἀναληφθῆναι εἰς τὸν τοῦ ὅλου λόγον, εἴτε κατὰ περίοδον ἐκπυρουμένου εἴτε αἰδίῳ ἀμοιβαίῳ ἀνανεουμένου. καί τό στερέμνιον δέ καί τό πνευματικόν μὴ φαντάζον τό ἀπὸ τῆς πρώτης γενέσεως* πᾶν γάρ τοῦτο ἐχθές καί τρίτην ἡμέραν ἐκ τῶν σιτίων καί τοῦ ἐλκομένου ἀέρος τὴν ἐπιρροὴν ἔλαβεν* τοῦτο οὖν δ' ἔλαβε μεταβάλλει, οὐχ δ' ἡ μήτηρ ἔτεκεν. ὑπόθου δ' ὅτι ἐκεῖνό σε λίαν προσπλέκει τῷ ἰδίῳ ποιῶ, οὐδέν <τῷ> δντι οἶμαι πρὸς τό νῦν λεγόμενον.

8 Ὄνόματα θέμενος ἑαυτῷ ταῦτα
ἀγαθός, αἰδήμων, ἀληθής, ἔμφρων,
σύμφρων, ὑπέρφρων, πρόσεχε
μήποτε μετονομάζῃ, κἂν ἀπολλύῃς
ταῦτα τὰ ὀνόματα, [καὶ] ταχέως
ἐπάνιθι ἐπ' αὐτά. μέμνησο δέ οτι τό
μὲν ἔμφρων ἐβούλετό σοι σημαί-

anunțat că ai fost *îi i* vătămat. Văd că îmi este bolnav copilul. Vad. Nu văd însă că ar fi în primejdie. În acest fel, așadar, rămâi fidel întotdeauna primelor reprezentări, nu adăuga nimic din interiorul tău și nimic nu ți se va întâmpla. Mai degrabă adaugă ceva ca unul care cunoaște fiecare dintre evenimentele care se petrec în lume.

— A_j»

Nu fi neglijent în acțiunile tale, nici încurcat în discuții, 51 nici dezorientat în reprezentări, nici nu te închide în tine pentru totdeauna, nici nu ieși în afară și nici nu te lăsa prins de activitățile tale în cursul vieții. „Omoară, rup carnea în bucăți, trimite blesteme”. Ce legătură au toate acestea cu intelectul care se menține curat, stăpân pe sine, cumpătat, drept?

νειν την ἐφ' ἑκάστα διαληπτικὴν ἐπίστασιν καὶ τὸ ἀπαρεν-Θυμητον' τὸ δὲ σύμφρων τὴν ἐκούσιον ἀπόδεξιν τῶν ὑπὸ της κοινῆς φύσεως ἀπονεμομένων' τὸ δὲ ὑπέρφρων τὴν ὑπέρ- τασιν τοῦ φρονούντος μορίου ὑπέρ λείαν ἢ τραχείαν κίνησιν τῆς σαρκός καὶ τὸ δοξάριον καὶ τὸν θάνατον καὶ δσα τοιαῦτα. ἐάν οὖν διατηρῆς ἑαυτὸν ἐν τούτοις τοῖς ὀνόμασι μὴ γλιχόμενος τοῦ ὑπ' ἄλλων κατὰ ταῦτα ὀνομάζεσθαι, ἐση ἕτερος καὶ εἰς βίον εἰσελεύσῃ ἕτερον, τὸ γὰρ ἐτι τοιοῦτον εἶναι οἷος μέχρι νῦν γέγονας, καὶ ἐν βίῳ τοιούτῳ σπαράσ- σεσθαι καὶ μολύνεσθαι, λίαν ἐστὶν ἀναισθήτου καὶ φιλοψύ- χου καὶ ὁμοίου τοῖς ἡμιβρώτοις θηριομάχοις, οἵτινες μεστοὶ τραυμάτων καὶ λύθρου παρακαλοῦσιν ὁμῶς εἰς τὴν αὐρίον φυλαχθῆναι, παραβληθησόμενοι τοιοῦτοι τοῖς αὐτοῖς ὀνυξι καὶ δῆγμασιν. ἐμβίβασον οὖν ἑαυτὸν εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα ὀνόματα, καν μὲν ἐπ' αὐτῶν μένειν δύνη, μένε ὥσπερ εἰς μακάρων τίνος νήσους μετωκισμένος' ἐάν δε αἰσθῇ δι- ἐκπίπ- τεις καὶ οὐ περικρατεῖς, ἀπιθι θαρρῶν εἰς γωνίαν τινά, ὅπου κρατήσεις, ἢ καὶ παντάπασιν ἐξιθι τοῦ βίου, μὴ ὀργιζόμενος, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ ἐλευθέρως καὶ αἰδημόνως, ἐν γε τοῦτο μόνον πράξας ἐν τῷ βίῳ τὸ οὕτως ἐξελθεῖν. πρὸς μέντοι τὸ μεμνήσθαι τῶν ὀνομάτων μεγάλως συλλήψεται σοι τὸ μεμνήσθαι θεῶν καὶ διτιπερ οὐ κολακεύεσθαι οὔτοι θέλουσιν, ἀλλὰ ἐξομοιοῦσθαι ἑαυτοῖς τὰ λογικὰ πάντα καὶ εἶναι τὴν μεν συκὴν τὰ συκῆς ποιούσαν, τὸν δὲ κύνα τὰ κυνός, τὴν δὲ μέλισσαν τὰ μελίσσης, τὸν δὲ ἄνθρωπον τὰ ἀνθρώπου.

9 Μῖμος, πόλεμος, πτοία, νάρκα, δουλεία, καθ' ἡμέραν ἀπαλεί- ψεται σου τὰ ιερά ἐκεῖνα δόγματα, ὅποσα

Precum, dacă cineva, stând lângă un izvor limpede și, dulce, l-ar blestema, acest izvor nu încetează să-și arunce șuvoiul de apă bună de băut; și, chiar dacă ar arunca în apa lui nămol și murdărie, izvorul le va împrăstia repede, le va spăla și în niciun caz nu își va tulbura limpezimea. Cum vei avea, așadar, în tine un izvor care să curgă neîncetat, și nu un puț? Numai dacă te vei păstra în fiecare moment liber, cu bunăvoință, simplitate și modestie.

Cel care nu știe că există lumea nu știe nici unde se află el 52 însuși. Iar cine nu știe pentru ce a fost născut nu știe nici cine este el însuși, nici ce este lumea. Iar cel care trece cu vederea una din acestea nu ar ști să spună nici pentru ce s-a născut. Așadar, cum ți se pare omul care respinge sau urmărește laudele celor ce aplaudă, indivizi care nu știu nici în ce loc se găsesc și nici cine sunt ei înșiși?

Vrei să fii lăudat de un om care se blestemă de trei ori pe 53 oră? Vrei să plăci unui om care nu se place pe el însuși? Se place pe sine însuși cel care se căiește aproape pentru tot ceea ce face?

Nu te limita să respiri aerul care te înconjoară, ci din acest 54 moment gândește în armonie cu inteligența care înconjoară orice lucru. Căci puterea de a gândi nu este mai puțin răspândită pretutindeni și nu pătrunde mai puțin în orice ființă²⁷⁸ care își dorește să și-o apropie «mai mult» decât «pătrunde» aerul în cel care poate să-l respire.

Luat în general, viciul nu dăunează lumii; cel individual nu-l 55 vatămă pe celălalt, ci este dăunător numai pentru acela căruia i s-a dat posibilitatea să se depărteze de viciu, de îndată ce și-a dorit.

ἀφυσιολογήτως φαντάζη καί παραπέμπεις, δεῖ δέ πάν οὕτω βλέπειν καί πράσσειν ὥστε καί τό περιστατικόν ἅμα συντελεῖσθαι καί ἅμα τό θεωρητικόν ἐνεργεῖσθαι καί τό ἐκ τῆς περί ἐκάστων ἐπιστήμης αὐθαδεις σώζεσθαι λανθάνον, οὐχί κρυπτόμενον. πότε γάρ ἀπλότητος ἀπολαύσεις; πότε δέ σεμνότητος; πότε δέ τῆς ἐφ' ἐκάστου γνωρίσεως, τί τε ἐστὶ κατ' οὐσίαν καί τίνα χώραν ἔχει ἐν τῷ κόσμῳ καί ἐπὶ πόσον πέφυκεν ὑφίστασθαι καί ἐκ τίνων συγκέκριται καί τίσι δύναται ὑπάρχειν καί τίνες δύνανται αὐτό διδόναι τε καί ἀφαιρεῖσθαι;

10 Ἀράχνιον μυῖαν θηράσαν μέγα φρονεῖ, ἄνθρωπος δέ λαγίδιον, ἄλλος δέ ὑποχὴ ἀφύην, ἄλλος δέ συΐδια, ἄλλος δέ ἄρκτους, ἄλλος Σαρμάτας. οὗτοι γάρ οὐ λησταί, ἔάν τά δόγματα ἐξετάζης;

ι Πῶς εἰς ἀλληλα πάντα μεταβάλλει, θεωρητικὴν μέθοδον κτήσαι καί διηνεκῶς πρόσεχε καί συγγυμνάσθητι περί τοῦτο τό μέρος' οὐδέν γάρ οὕτως μεγαλοφροσύνης ποιητικόν, ἐξεδύσατο τό σῶμα καί ἐννοήσας ὅτι ὅσον οὐδέπω πάντα ταῦτα καταλιπεῖν ἀπιόντα ἐξ ἀνθρώπων δεήσει, ἀνήκεν δλον ἑαυτὸν δικαιοσύνη μὲν εἰς τά ὑφ' ἑαυτοῦ ἐνεργούμενα, ἐν δέ τοῖς ἄλλως συμβαίνουσι τη τῶν δλων φύσει, τί δ' ἐρεῖ τις ἢ ὑπολήπεται περί αὐτοῦ ἢ πράξει κατ' αὐτοῦ, οὐδ' εἰς νοῦν βάλλεται, δύο τοῦτοις ἀρκούμενος, εἰ αὐτός δικαιο-πραγεῖ τό νῦν πρᾶσσόμενον καί φιλεῖ τό νῦν ἀπονεμόμενον ἑαυτῷ' ἀσχολίας δέ πάσας καί σπουδὰς ἀφήκε καί οὐδέν ἄλλο βούλεται ἢ εὐθείαν περαίνειν διὰ τοῦ νόμου καί εὐθείαν περαίνοντι ἐπεσθαι τῷ θεῷ.

12 Τίς ὑπονοίοις χρεῖα παρόν σκοπεῖν τί δειπραχθῆναι, κάν μὲν συνοράς, εὐμενῶς, ἀμεταστρεπτί

Facultatea de a alege a vecinului meu este tot atât de indi56 ferentă facultății mele de a alege ca și respirația sau bietul trup al acestuia. Căci, chiar dacă suntem născuți unul pentru celălalt pe cât posibil, totuși fiecare dintre noi are părțile conducătoare ale sufletului drept puterea sa suverană. Așadar, viciul vecinului meu ar putea deveni pentru mine un rău, motiv pentru care Zeul nu a vrut ca nefericirea mea să depindă de un altul.

Soarele pare că se revarsă de sus și se revarsă pretutindeni, 57 dar nu se risipește. Căci revărsarea însăși este o tensiune. O dovadă în acest sens este faptul că razele sale au fost numite unde luminoase, de la verbul „a se revărsa” 279. Și care este natura unei raze s-ar putea înțelege dacă s-ar observa lumina provenită de la soare, care pătrunde printr-o crăpătură într-o cameră întunecoasă: de fapt, ea se propagă în linie dreaptă și parcă se sprijină pe un corp solid care îi stă în drum, separând-o de aerul care se găsește dincolo de ea. Acolo se oprește și nu se scurge, nici nu cade. Așadar, în același fel trebuie să fie și răspândirea și difuzarea intelectului, în niciun fel o risipire, ci o tensiune, și, în fața obstacolelor ivite în cale, sprijinul nu trebuie să se facă în mod violent și vehement, nici lumina intelectului nu trebuie să cadă, ci să se fixeze și să lumineze obiectul care o primește: acesta se va lipsi de rază, dacă nu va ști să o reflecte.

Cine se teme de moarte se teme fie de pierderea sensi58 bilității, fie de un alt tip de senzație. Dar, dacă nu va mai avea sensibilitate, nu va mai simți niciun rău; dacă va căpăta un alt tip de sensibilitate, va fi un alt tip de ființă și deci nu va înceta să

ταύτη χωρεῖν' ἐάν δέ μή συνοράς, ἐπέχειν καί συμβούλοις τοῖς ἀρίστοις χρήσθαι' ἐάν δέ ἑτερά τινα πρὸς ταῦτα ἀντιβαίνει, προιέναι κατὰ τόες παρούσας ἀφορμάς λελογισμένως, ἐχόμενον τοῦ φαινομένου δικαίου; ἀριστον γάρ κατατυγχάνειν τούτου, ἐπεὶ τοι ἢ γε ἀπόπτωσις ἀπὸ τούτου ἐστίν. σχολαῖόν τι καί ἅμα εὐκίνητόν ἐστι καί φαιδρόν ἅμα καί συνεστηκός ὁ τῷ λόγῳ κατὰ πᾶν ἐπόμενος.

13 Πυνθάνεσθαι ἑαυτοῦ εὐθύς ἐξ ὕπνου γενόμενον' μήτι διοίσει σοι, ἐάν ὑπὸ ἄλλου ψέγηται τὰ δίκαια καί καλῶς ἔχοντα; οὐ διοίσει. μήτι ἐπιλέλησαι διτι οὗτοι οἱ ἐν τοῖς περὶ ἄλλων ἐπαίνοις καί ψόγοις φρυαττόμενοι τοιοῦτοι μὲν ἐπὶ τῆς κλίνης εἰσὶ, τοιοῦτοι δέ ἐπὶ τῆς τραπέζης, οἷα δέ ποιοῦσιν, οἷα δέ φεύγουσιν, οἷα δέ διώκουσιν, οἷα δέ κλέπτουσιν, οἷα δέ ἀρπάζουσιν, οὐ χερσὶ καί ποσίν, ἀλλὰ τῷ τιμιωτάτῳ ἑαυτῶν μέρει, ὡ γίνεται, δταν θέλῃ, πίστις, αιδῶς, ἀλήθεια, νόμος, ἀγαθός δαίμων;

14 Τῇ πάντα διδούσῃ καί ἀπολαμβάνουσῃ φύσει ὁ πεπαιδευμένος καί αἰδήμων λέγει* δός δ θέλεις* ἀπόλαβε δ θέλεις, λέγει δέ τούτο οὐ καταθρασυνόμενος, ἀλλὰ πειθαρχῶν μόνον καί εὐνοῶν αὐτῇ.

15 Ὀλίγον ἐστὶ τό ὑπολειπόμενον τούτο. ζήσον ὡς ἐν πορείᾳ* οὐδέν γάρ διαφέρει ἐκεῖ ἢ ὧδε, ἐάν τις πανταχοῦ (ὅς ἐν πόλει τῷ κόσμῳ. ἰδέτωσαν, ἱστορησάτωσαν οἱ ἄνθρωποι ἄνθρωπον ἀληθινόν κατὰ φύσιν ζῶντα. εἰ μή φέρουσιν, ἀποκτεινάτωσαν* κρεῖττον γάρ ἢ οὕτως ζῆν.

16 Μηκέθ' *δλω*ς περὶ τοῦ οἰόν τινα εἶναι τόν ἀγαθόν ἄνδρα δι-αλέγεσθαι, ἀλλὰ εἶναι τοιοῦτον.

17 Τοῦ δλου αἰῶνος καί τῆς δλης οὐσίας συνεχῶς φαντασία <εστω> καί διτι πάντα τὰ κατὰ μέρος, ὡς

trăiască.280

Oamenii sunt născuți unul pentru altul. În consecință, ori 59 îi educi, ori îi suporti.281

Într-un fel se mișcă o săgeată, într-alt fel, gândirea. Dar 60 gândirea, și când procedează cu prudență, și când se ocupă de o cercetare282, se mișcă în linie dreaptă spre obiectiv nu mai puțin decât săgeata. Intră în partea conducătoare a sufletului fiecăruia și permi61 te-i, la rândul tău, oricui altcuiva să intre în partea conducătoare a sufletului tău.

CARTEA A IX-A

Cel care comite o nedreptate comite o impietate283; căci, de vreme ce natura universului a făcut ființele raționale»

unele pentru altele, astfel încât să se ajute reciproc, după valoarea fiecăreia, și să nu se vatăme în niciun fel, cel care încalcă voința acesteia comite o impietate evidentă față de cel mai venerabil dintre zei. Căci natura universului este natura celor ce sunt; iar cele ce sunt se află în strânsă legătură cu toate cele care le revin. Și cel care minte comite o impietate față de același zeu. Mai departe, acest zeu se numește Adevăr și reprezintă cauza primă a tuturor adevărilor. Cine minte cu voia lui comite o impietate, în măsura în care, înșelând, comite o nedreptate. Cel care minte fără voia lui, în măsura în care se împotrivește naturii universului și tulbură ordinea lumii, luptând împotriva acesteia, comite o impietate. Căci luptă cu ea cel care, împotriva voinței lui, se lasă purtat spre ceea ce este contrar adevărului. De fapt, el a primit resurse de la natură, dar, netinând seamă de ele, nu mai este acum în stare să facă deosebirea între

μέν πρὸς οὐσίαν, κεγχραμὶς, ὥς δέ πρὸς χρόνον, τρυπάνου περιστροφή. 18 Εἰς ἕκαστον τῶν υποκειμένων ἐφιστάντα ἐπινοεῖν αὐτό ἤδη διαλυόμενον καὶ ἐν μεταβολῇ καὶ οἶον σήψει ἢ σκεδάσει γινόμενον ἢ καθότι ἕκαστον πέφυκεν ὥσπερ θνήσκειν.

19 Οἷοί εἰσιν ἐσθίοντες, καθεύδοντες, ὀχεύοντες, ἀποπατοῦντες, τὰ ἄλλα' εἴτα οἷοι ἀνδρονόμοι καὶ γαυρούμενοι ἢ χαλεπαίνοντες καὶ ἐξ υπεροχῆς ἐπιπλήττοντες, προ ολίγου δε ἐδούλευον πόσοις καὶ δι' οἷα" καὶ μετ' ολίγον ἐν τοιούτοις ἐσονται.

20 Συμφέρει ἕκαστῳ δ φέρει ἕκαστῳ ἢ τῶν δλων φύσις, καὶ τότε συμφέρει δτε ἐκεῖνη φέρει.

21 Ἐρά μὲν ὁμβρου γαῖα, ἐρά δέ ὁ σεμνὸς αἰθήρ, ἐρά δέ ὁ κόσμος ποιῆσαι δ ἄν μέλλῃ γίνεσθαι. λέγω οὖν τῷ κόσμῳ δτι σοὶ συνερῶ. μήτι δέ οὕτω κάκεινο λέγεται, δτι' φιλεῖ τοῦτο γίνεσθαι;

22 Ἦτοι ἐνταῦθα ζῆς καὶ ἤδη εἴθικας' ἢ ἐξω υπάγεις καὶ τοῦτο ἠθέλες" ἢ αποθνήσκεις καὶ ἀπελειτούργησας. παρὰ δέ ταῦτα οὐδέν. οὐκοῦν εὐθύμει.

23 Εναργές ἐστὼ αἰεὶ τό δτι τοιοῦτο ἐκεῖνος ὁ ἀγρός ἐστι καὶ πῶς πάντα ἐστὶ τὰ αὐτὰ ἐνθάδε τοῖς ἐν ἀκρῳ τῷ δρει ἢ ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ ἢ δπου θέλεις, ἀντικρυς γάρ εὐρήσεις τὰ τοῦ Πλάτωνος' „σηκόν ἐν δρει, φησί, περιβαλλόμενος καὶ βδάλλων βληχήματα.”

24 τί ἐστὶ μοι τό ἡγεμονικόν μου καὶ ποῖόν τι αὐτό ἐγὼ ποῖω νῦν καὶ πρὸς τί ποτέ αὐτῷ νῦν χρώμαι; μήτι κενόν νοῦ ἐστι; μήτι ἀπόλυτον καὶ ἀπεσπασμένον κοινωνίας; μήτι προσ- τετηκός καὶ ἀνακεκραμένον τῷ σαρκιδίῳ, ὥστε τοῦτω συν- τρέπεσθαι;

25 Ὁ τὸν κύριον φεύγων δραπέτης* κύριος δέ ὁ νόμος καὶ ὁ παρανομῶν <άρα> δραπέτης. ἅμα καὶ ὁ

minciuni și adevăruri. Și cel care urmărește plăcerile ca pe niște lucruri bune și fuge de dureri ca de niște lucruri rele comite o impietate. Căci este inevitabil ca un astfel de om să se plângă adesea de natura comună, considerând că ea împarte destinul, nu după merit, celor ticăloși și celor virtuoși, de vreme ce, adesea, cei ticăloși se găsesc în mijlocul plăcerilor și își procură mijloacele pentru a le obține; cei virtuoși, în schimb, au parte de suferință și de întâmplări care provoacă suferință. Pe lângă acestea, cel care se teme de durere se va înspăimânta uneori de evenimentele care pot avea loc în lume. Și acesta este deja lipsit de pietate. Cel care, apoi, caută plăcerile nu se va opri de la săvârșirea unor nedreptăți; și acesta este în mod clar lipsit de pietate. Pe de altă parte, față de faptele în raport cu care natura se menține imparțială (căci nu le-ar fi creat pe amândouă, dacă nu ar fi imparțială în raport cu ambele), este nevoie ca cei care vor să urmeze natura să se mențină imparțiali, având aceleași păreri. În concluzie, cel care nu arată o atitudine imparțială față de suferință și plăcere, față de moarte și viață, față de faimă și anonim, de care natura întregului se folosește cu imparțialitate, e clar că este lipsit de pietate. Iar eu spun că natura comună se folosește de aceste fapte în mod imparțial în loc să spun că acestea se produc în mod consecvent, imparțial față de cele care există și față de cele care urmează, printr-un impuls primar al providenței, conform căreia, dintr-un impuls inițial, a realizat această ordine cosmică, după ce a adunat unele rațiuni²⁸⁴ ale evenimentelor viitoare și a fixat puterile

λυπούμενος ή όρ-γιζόμενος ή φοβούμενος ού βούλεται τι γεγονέναι ή γίνεσθαι ή γενήσεσθαι τών υπό τοῦ τά πάντα διοικούντος τεταγ-μένων, δς έστι νόμος, νέμων δσα έκάστω έπιβάλλει. ό άρα φοβούμενος ή λυπούμενος ή όργιζόμενος δραπέτης.

*

26 Σπέρμα εις μήτραν άφείς άπεχώρησε και λοιπόν άλλη αιτία παραλαβούσα έργάζεται και άποτελεί βρέφος* έξ οϊου οϊον; πάλιν* τροφήν διά φάρυγγος άφήκε και λοιπόν άλλη αιτία παραλαβούσα αισθησιν και ορμήν και τό δλον ζωήν και ρώμην και άλλα, δσα και οϊα, ποιεί, ταύτα ούν έν τοιαύτη έγκαλύψει γινόμενα θεωρεΐν και τήν δύναμιν ούτως όράν, ως και τήν βρίθουσιν και τήν άνωφερή όρώμεν, ούχί τοίς όφθαλμοίς, άλλ' ούχ ήττον έναργώς.

27 Συνεχώς έπινοεΐν πώς πάντα τοιαύτα, όποια νύν γίνεται, και πρόσθεν έγίνετο, και έπινοεΐν γενησόμενα* και δλα δράματα και σκηνάς όμοειδεΐς, δσα έκ πείρας τής σής ή τής πρεσβυτέρας ιστορίας έγνως, προ όμμάτων τίθεσθαι, οϊον αύλήν δλην Άδριανού και αύλήν δλην Άντωνίνου και αύλήν δλην Φιλίππου, Αλεξάνδρου, Κροΐσου* πάντα γάρ έκείνα τοιαύτα ήν, μόνον δι' έτέρων.

28 Φαντάζου πάντα τόν έφ' ώτινιοῦν λυπούμενον ή δυσαρεστοῦντα δμοιον τω θυομένω χοιριδίω και άπολακτίζοντι και κεκραγότι' όμοιος και ό οϊμώζων επί τοῦ κλινιδίου μόνος σιωπή, την ένδесιν ήμών, και διτι μόνω τω λογικώ ζώω δέδοται τό έκουσίως έπεσθαι τοίς γινομένοις, τό δέ έπεσθαι ψιλόν πάσιν άναγκαΐον.

29 Κατά μέρος έφ' έκάστου ών ποιείς έφιστάνων έπερώτα σεαυτόν εί ό θάνατος δεινόν διά τό τούτου

generatoare ale acestor existențe, transformări și urmări.

A pleca dintre oameni fără a simți gustul minciunii, al ori² cărei ipocrizii, al vieții ușuraticе și al orgoliului era caracteristic omului mai elevat. A-ți da ultima suflare sătul de toate acestea până la dezgust reprezintă deci o a doua navigare²⁸⁵. Sau ai ales să trăiești în viciu și experiența nu te convinge încă să fugi de această ciumă? Căci coruperea intelectului reprezintă ciuma cu mult mai grea decât infectarea și schimbarea aerului respirabil care ne înconjoară.

Aceasta este de fapt ciuma animalelor, ca animale, iar aceea este ciuma oamenilor, ca oameni.²⁸⁶

Nu disprețui moartea, ci accept-o cu plăcere, fiindcă și ea 3 reprezintă o parte din acele lucruri pe care natura și le dorește. De fapt, după cum sunt a fi tânăr, a îmbătrâni, a crește, a ajunge la maturitate, a-ți crește dinții, barba și, apoi, părul cărunт, a concepe un copil, a fi însărcinată, a naște și toate celelalte activități naturale pe care le aduc anotimpurile vieții, la fel este și moartea. Așadar a acționa ca un om obișnuit să raționeze nu înseamnă a avea față de moarte o atitudine indiferentă²⁸⁷, violentă și arogantă, ci a o aștepta ca pe una dintre acțiunile naturii. Și, după cum aștepti acum ca din pânтеcele femeii tale să iasă fătul, tot așa fii gata să întâmpini ceasul în care sufletelul tău va ieși din învelișul de carne. Și dacă mai vrei un sfat obișnuit, care îți va merge la inimă, ei bine, te va face în cea mai mare măsură să accepti moartea: o cercetare amănunțită a lucrurilor de care urmează să te desparti și a felurilor obiceiuri cu care sufletul

στέρεσθαι.

30 „Όταν προσκόπτης επί τίνος αμαρτία, εὐθύς μεταβάς ἐπιλογίζου τί παρόμοιον ἀμαρτάνεις; οἶον, ἀργύριον ἀγαθόν εἶναι κρίνων <η> τὴν ἡδονὴν ἢ τὸ δοξάριον καὶ κατ' εἶδος, τούτω γάρ ἐπιβάλλων ταχέως ἐπιλήσῃ τῆς οργῆς, συμ<προσ>πίπ- τοντος τοῦ δι- βιάζεται” τί γάρ ποιήσει; ἢ, εἰ δύνασαι, ἀφελε αὐτοῦ τὸ βιαζόμενον.

31 Σατυρίωνα ἰδὼν Σωκρατικόν φαντάζου ἢ Εὐτύχην ἢ Υμέναν, καὶ Εὐφράτην ἰδὼν Εὐτυχίωνα ἢ Σιλουανόν φαντάζου, καὶ Ἀλκίφρονα Τροπαιοφόρον φαντάζου, καὶ Σευήρον ἰδὼν Κρί- τωνα ἢ Ξενοφώντα φαντάζου, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀπιδὼν τῶν Καισάρων τινὰ φαντάζου, καὶ ἐφ' ἑκάστου τὸ ἀνάλογον. εἴτα συμπροσπιπτέτω σοι- ποῦ οὖν ἐκεῖνοι; οὐδαμοῦ ἢ ὅπουδῇ. οὕτως γάρ συνεχῶς θεάσῃ τὰ ἀνθρώπινα καπνόν καὶ τὸ μηδέν, μάλιστα ἐάν συμμνημονεύσῃς δι- τι τὸ ἀπαξ μεταβαλὼν οὐκέτι ἐστὶ ἐν- τω ἀπεῖρφ χρόνῳ. τί οὖν ἐντεῖ- νη; τί δ' οὐκ ἀρκεῖ σοι τὸ βραχὺ τούτο κοσμίως διαπεράσαι; Οἷαν ὕλην καὶ ὑπόθεσιν φεύγεις* τί γάρ ἐστὶ πάντα ταῦτα ἄλλο πλὴν γυμνάσματα λόγου ἐωρακότος ἀκριβῶς καὶ φυ- σιολόγως τὰ ἐν τῷ βίῳ; μένε οὖν, μέχρι ἐξοικειώσης σεαυτὸν καὶ ταῦτα, ὡς ὁ ἐρρωμένος στόμαχος πάντα ἐξοικειοῖ, ὡς τὸ λαμπρόν πῦρ, δι- τι ἂν <ἐμ>βάλης, φλόγα ἐξ αὐτοῦ καὶ αὐγὴν ποιεῖ.

32 Μηδενὶ ἐξέστω εἰπεῖν ἀληθεύοντι περὶ σοῦ δι- τι οὐχ ἀπλοῦς ἢ δι- τι οὐκ ἀγαθός, ἀλλὰ ψευδέσθω, δστις τούτων τι περὶ σοῦ ὑπολήπεται. πάν- δε τούτῳ ἐπὶ σοί* τίς γάρ ὁ κωλύων ἀγαθόν εἶναι σε καὶ ἀπλοῦν; σύ μόνον κρίνον μηκέτι ζῆν, εἰ μὴ τοιοῦτος ἐσῇ* οὐδέ γάρ αἶρει λόγος μὴ τοιοῦτον δυνα.

τᾶν nu va mai fi amestecat. Nu trebuie totuși să te lupti deloc cu ele, ci să ai grijă de ele și să le suporti cu calm; de aceea nu uita că nu de oameni cu aceleași principii ca ale tale te vei separa. Căci singurul motiv, dacă ar exista vreunul, care ar putea să te tragă în sens contrar și să facă să rămâi în viață ar fi permisiunea să trăiești cu persoane care și-au însușit aceleași principii ca și tine. Acum însă vezi cât de mare este suferința iscată de dezacordul conviețuirii, încât ajungi să îți zici: „De-ai veni mai degrabă, o, moarte, ca să nu uit și eu de mine însumi!”

Cine greșește greșește împotriva lui însuși; cine comite o 4 nedreptate se nedreptățește pe sine, deoarece devine

Adeseori comite o nedreptate și cel care nu face ceva, nu 5 doar cel care face ceva.

Sunt de ajuns pentru moment o părere singură, o activitate 6 în interesul tuturor, o dispoziție interioară, astfel încât să primești cu bunăvoință orice eveniment provocat de o cauză din afară.

Șterge reprezentarea, stăpânește-ți impulsul, oprește-ți dorin7 ța, păstrează-ți partea conducătoare a sufletului în puterea ta.

Un singur suflet este împărțit vietăților lipsite de rațiune, 8 un singur suflet inteligent este destinat ființelor raționale, după cum un singur pământ este pentru toate cele pământești, vedem grație unei singure lumini și un singur aer respirăm noi, toți cei care suntem în stare să vedem și care suntem în sufletești.289

».

Toate lucrurile care participă la o realitate comună se în9 dreaptă spre ceea ce este de aceeași natură cu ele. Tot ceea ce este pământesc

33 Τί ἐστὶ τό ἐπὶ ταύτης τῆς ὕλης
 δυνάμενον κατὰ τό ὑγιέσ-
 τατον πραχθῆναι ἢ ρηθῆναι; ὁ τι γάρ ἂν
 τοῦτο ἢ, ἐξεστὶν αὐτό πράξει ἢ
 εἰπεῖν καί μὴ προφασίζου ὥς
 κωλυόμενος. Οὐ πρότερον παύση
 στένων πρὶν ἢ τοῦτο πάθῃ, δι-
 οίον ἐστὶ τοῖς ἡδυπαθοῦσιν ἢ
 τρυφῇ, τοιοῦτο σοι τό ἐπὶ τῆς ὑπο-
 βαλλομένης καὶ ὑποπιπτούσης ὕλης
 ποιεῖν τὰ οικεῖα τῇ τοῦ ἀνθρώπου
 κατασκευῇ* ἀπόλαυσιν γάρ δεῖ
 ὑπολαμβάνειν πᾶν ὃ ἐξεστὶ κατὰ
 τὴν ἰδίαν φύσιν ἐνεργεῖν. πανταχοῦ
 δέ ἐξεστὶ. τῷ μὲν οὖν κυλίνδρῳ οὐ
 πανταχοῦ δίδοται φέρεσθαι τὴν
 ἰδίαν κίνησιν οὐδέ τῷ ὕδατι οὐδέ
 πυρὶ οὐδέ τοῖς ἄλλοις δσα ὑπὸ
 φύσεως ἢ ψυχῆς ἀλόγου διοικεῖται*
 τὰ γὰρ διείρ-
 γοντα καὶ ἐνιστάμενα
 πολλά* νοῦς δέ καὶ λόγος διὰ
 παντός τοῦ ἀντιπίπτοντος οὕτως
 πορεύεσθαι δύναται ὥς πέφυκε καί
 ὥς θέλει, ταύτην τὴν ραστώνην πρό
 ὀμμάτων τιθέμενος, καθ' ἣν
 ἐνεχθήσεται ὁ λόγος διὰ πάντων
 (ὥς πῦρ ἄνω, ὥς λίθος κάτω, ὥς
 κύλινδρος κατὰ πρηνούς), μηκέτι
 μηδὲν ἐπιζητεῖ τὰ γὰρ λοιπὰ
 ἐγκόμματα ἥτοι τοῦ σωματίου ἐστὶ
 τοῦ νεκροῦ, ἢ χωρὶς ὑπολήψεως καὶ
 τῆς αὐτοῦ τοῦ λόγου ἐνδόσεως οὐ
 θραύει οὐδέ ποιεῖ κακόν οὐδ'
 ὀτιοῦν. ἐπεὶ τοι καὶ ὁ πάσχων
 αὐτός κακός ἂν εὐθύς ἐγίνετο' ἐπὶ
 γοῦν τῶν ἄλλων κατασκευασμάτων
 πάντων, ὁ τι ἂν κακόν τινι αὐτῶν
 συμβῇ, παρὰ τοῦτο χεῖρον γίνεται
 αὐτό τό πάσχον' ἐνταῦθα δέ, εἰ δει
 εἰπεῖν, καὶ κρεῖττων γίνεται ὁ
 ἄνθρωπος καὶ ἐπαινετώτερος,
 ὀρθῶς χρώμενος τοῖς
 προσπίπτουσιν. ὁλως δέ μέμνησο
 διὰ τὸν φύσει πολίτην οὐδὲν
 βλάπτει ὁ πόλιν οὐ βλάπτει, οὐδέ γε
 πόλιν βλάπτει ὁ νόμον οὐ βλάπτει-
 τούτων δέ τῶν καλουμένων
 ἀκληρημάτων οὐδὲν βλάπτει νόμον,
 ὁ τοῖνυν νόμον οὐ βλάπτει, οὔτε

se apleacă spre pământ, tot ceea ce
 este lichid curge laolaltă; în același
 fel stau lucrurile și cu ceea ce este
 de aer, astfel încât e nevoie de
 baraje pentru a le împiedica și se
 impune folosirea forței. Focul,
 purtat în sus de focul
 elementar²⁹⁰, este atât de pregătit
 să ardă împreună cu orice foc, încât
 orice material puțin mai uscat se
 aprinde cu ușurință, din cauza
 faptului că este amestecat mai
 puțin cu ceea ce ar putea împiedica
 aprinderea. Ca urmare, orice lucru
 care participă la natura inteligentă
 comună, la fel sau chiar mai mult,
 se îndreaptă spre ceea ce e de
 același fel cu el. Căci, cu cât ceva
 este superior față de celelalte
 lucruri, cu atât este mai pregătit să
 se amestece cu ceea ce le este
 apropiat și să se contopească cu el.
 Desigur, printre viețuitoarele lipsite
 de rațiune, s-au descoperit roiuri,
 turme, creșterea puilor și astfel de
 legături de iubire, pentru că în
 acest caz erau ființe însuflețite și în
 ele instinctul de a trăi laolaltă, care
 se face simțit într-o ființă
 superioară, se găsea așa cum nu se
 întâmplă nici în cazul plantelor, nici
 al pietrelor și nici al lemnului. Între
 ființele raționale s-au legat relații
 politice, prietenii, legături de
 apropiere, înțelegeri, iar în timp de
 război, tratatele și armistițiile. De
 asemenea, între ființele superioare,
 deși separate între ele, există o
 unitate într-un anumit fel, precum
 între astre. În același fel
 ascensiunea către nivelul superior
 poate produce legături între ele,
 chiar între lucruri diferite. Privește
 ce se petrece acum: căci numai
 ființele inteligente au uitat în
 momentul de față legătura
 reciprocă și atracția uneia față de
 alta, și numai între ele nu se mai
 vede înclinația de a curge

πόλιν οὔτε πολίτην.

34 Τὼ δεδηγμένω ὑπὸ τῶν ἀληθῶν
δογμάτων ἀρκεῖ καὶ τό βραχύτατον
καὶ ἐν μέσῃ) κείμενον εἰς
ὑπόμνησιν ἀλυπίας καὶ ἀφοβίας,
οἶον’

φύλλα τὰ μὲν τ’ ἄνεμος χαμάδις
χέει- ὡς ἀνδρῶν γενεή.

φυλλάρια δέ καὶ τὰ τεκνία σου,
φυλλάρια δέ καὶ ταῦτα τὰ
ἐπιβοῶντα ἀξιοπίστως καὶ
ἐπευφημοῦντα ἢ ἐκ τῶν ἐναντίων
καταρῶμενα ἢ ἡσυχῇ ψέγοντα καὶ
χλευάζοντα, φυλλάρια δέ ομοίως
καὶ τὰ διαδεζόμενα τὴν
ὑστεροφημίαν. πάντα γάρ ταῦτα
„ἐαρος ἐπιγίγνεται ὥρῃ” εἴτα
ἄνεμος καταβέβληκεν’

ἐπειθ’ ὕλη ἕτερα ἀντὶ τούτων φύει,
τό δέ ὀλιγοχρόνιον κοινόν πάνσιν,
ἀλλὰ σὺ πάντα ὡς αἰώνια ἐσόμενα
φεύγεις καὶ διώκεις, μικρόν καὶ
καταμύσεις, τόν δέ ἐξενεγκόντα σε
ἤδη ἄλλος θρηνησεῖ.

35 Τόν ὑγιαίνοντα οφθαλμόν πάντα
ὁράν δεῖ τὰ ορατά καὶ μὴ λέγειν*
τὰ χλωρά θέλω* τοῦτο γάρ
ὀφθαλμιώντός ἐστιν. καὶ τὴν
ὑγιαίνουσαν ἀκοήν καὶ δσφρησιν
εἰς πάντα δεῖ τὰ ἀκουστά καὶ
ὄσφραντά ἐτοίμην εἶναι, καὶ τόν
ὑγιαίνοντα στόμαχον πρὸς πάντα
τὰ τρόφιμα ομοίως ἔχειν ὡς μύλην
πρὸς πάντα δσα ἀλέσουσα
κατεσκευάσται. καὶ τοίνυν τὴν
ὑγιαίνουσαν διάνοιαν πρὸς πάντα
δεῖ τὰ συμβαίνοντα ἐτοίμην εἶναι, ἢ
δέ λέγουσα’ τὰ τεκνία σωζέσθω,
καί* πάντες δ τι ἂν πράξω
ἐπαινείτωσαν, οφθαλμός ἐστι τὰ
χλωρά ζητῶν ἢ ὁδόντες τὰ ἀπαλά.

36 Οὐδεὶς ἐστιν οὕτως εὐποτμος ὡ
ἀποθνήσκοντι οὐ πα- ρεστήξονται
τινες ἀσπαζόμενοι τό συμβαίνον
κακόν, σπουδαῖος καὶ σοφός ἦν* μὴ
τό πανύστατον ἐστὶ τις ὁ καθ’
αὐτόν λέγω ν’ ἀναπνεύσομέν ποτέ
ἀπο τούτου τοῦ παιδαγωγού;
χαλεπός μὲν οὐδενὶ ἡμῶν ἦν, ἀλλά

împreună. Dar, deși încearcă să
fugă, sunt strânse din toate părțile,
fiindcă natura este puternică. Dacă
te uiți cu atenție, vei înțelege ce
spun: cu siguranță, mult mai ușor s-
ar găsi un lucru pământesc care să
nu aibă legătură cu un altul decât
un om care să stea departe de alt
om.

Io

Poartă un rod și omul, și Zeul, și
lumea. Fiecare lucru își poartă
rodul în anotimpul potrivit lui. Dacă
din obișnuință termenul se folosește
în sensul său propriu pentru vița-
de-vie și pentru plantele de același
fel, acest lucru nu înseamnă nimic.
Rațiunea își are rodul său universal
și particular, și din ea apar alte
efecte asemănătoare, de aceeași
natură cu rațiunea.

Dacă poți, fă-i să-și schimbe
părerea învățându-i; dacă nu poți,
amintește-ți că pentru aceasta ți-a
fost dată bunăvoința. Și zeii sunt
binevoitori cu oamenii de felul
acesta; și, în unele cazuri, chiar îi
ajută să obțină ceea ce își doresc:
sănătate, bogăție, faimă; atât sunt
de buni! Și ție îți este permis să faci
astfel. Sau spune-mi, cine te poate
împiedica?

Străduiește-te, nu ca un amărât,
nici ca unul care dorește să 12 fie
compătimit sau admirat, ci dorește-
ți numai un singur lucru: să te miști
și să te oprești așa cum cere
rațiunea «care conduce viața»
politică.

Astăzi am ieșit din orice dificultate
sau mai degrabă am 13 înlăturat
orice dificultate; căci dificultățile nu
erau în afara mea, ci în interiorul
meu, în opiniile mele.

Tot ce este obișnuit la nivelul
experienței este trecător cât 14
privește timpul și murdar cât
privește materia. Totul este acum la
fel ca pe vremea aceluia pe care i-

ἡσθανόμην ὅτι ἡσυχὴ καταγινώσκει ἡμῶν. ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ σπουδαίου, ἐφ' ἡμῶν δέ πόσα ἄλλα ἐστί, δι' ἃ πολὺς ὁ ἀπαλλακτιῶν ἡμῶν. τοῦτο οὖν ἐννοήσεις ἀποθνήσκων καὶ εὐκολώτερον ἐξελεύσῃ, λογιζόμενος ἕκ τοιούτου βίου ἀπέρχομαι, ἐν ᾧ αὐτοὶ οἱ κοινωνοί, ὑπὲρ ὧν τὰ τοσαῦτα ἡγωνισάμην, ἠϋξάμην, ἐφρόντισα, αὐτοὶ ἐκεῖνοι θέλουσίν με ὑπάγειν, ἄλλην τινὰ τυχόν ἐκ τούτου ραστώνην ἐλπίζοντες. τί ἂν οὖν τις ἀντέχοιτο τῆς ἐνταῦθα μακροτέρας διατριβῆς; μὴ μέντοι διὰ τοῦτο ἐλαττον εὐμενῆς αὐτοῖς ἀπιθί, ἀλλὰ τό ἴδιον ἔθος διασώζων, φίλος καὶ εὐνους καὶ ἰλεως καὶ μὴ πάλιν ὥς ἀποσπώμενος, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ εὐθανατοῦντος εὐκόλως τό ψυχάριον ἀπὸ τοῦ σώματος ἐξειλεῖται, τοιαύτην καὶ τὴν ἀπὸ τούτων ἀποχώρησιν δεῖ γίνεσθαι* καὶ γὰρ τούτοις ἡ φύσις συνήψε <σε> καὶ συνέκρινεν, ἀλλὰ νῦν διαλύει, διαλύομαι ὥς ἀπὸ οικείων μὲν, οὐ μὴν ἀνθελκόμενος ἀλλ' ἀβιάστως· ἐν γὰρ καὶ τοῦτο τῶν κατὰ φύσιν.

37 Ἐθισον ἐπὶ παντός, ὥς οἴόν τε, τοῦ πρασσομένου ὑπὸ τίνος ἐπιζητεῖν κατὰ σαυτόν* οὗτος τοῦτο ἐπὶ τί ἀναφέρει; ἀρχου δέ ἀπὸ σαυτοῦ καὶ σαυτόν πρῶτον ἐξέταζε.

38 Μέμνησο διὰ τὸ νευροσπαστοῦν ἐστὶν ἐκεῖνο τό ἐνδον ἐγκεκρυμμένον* ἐκεῖνο ἐνέργεια, ἐκεῖνο ζωή, ἐκεῖνο, εἰ δεῖ εἰπεῖν, ἄνθρωπος, μηδέποτε συμπεριφαντάζου τό περικείμενον ἀγγειώδες καὶ τὰ ὀργάνια ταῦτα τὰ περιπεπλασμένα* ὅμοια γὰρ ἐστὶ σκεπάρνω, μόνον διαφέροντα, καθότι προσφυή ἐστὶν. ἐπεὶ τοι οὐ μάλλον τι τούτων ὄφελος ἐστὶ τῶν μορίων χωρὶς τῆς κινούσης καὶ ἰσχύουσης αὐτὰ αίτιας, ἢ τῆς κερκίδος τῇ ὑφαντρίᾳ καὶ τοῦ

am îngropat.

Lucrurile stau înaintea porților așa cum sunt în ele însele, 15 fără să se știe nimic despre ele, fără să ne dezvăluie nimic despre ele. Prin urmare, cine ne dezvăluie ceva despre ele? Partea conducătoare a sufletului.

Nu în pasiune, ci în acțiune stau binele și răul unui vie16 ținător rațional politic; după cum nici virtutea și nici viciul unei astfel de ființe nu stau în pasiune, ci în acțiune.

Pentru o piatră aruncată în sus nu reprezintă un rău căde17 rea ei, după cum nici «nu înseamnă» un bine aruncarea sa în sus.

Pătrunde până la părțile conducătoare ale sufletelor și vei 18 vedea cine sunt judecătorii de care te temi și ce fel de judecători sunt chiar în ceea ce-i privește pe ei înșiși.

Toate sunt în schimbare: și tu însuți ești în continuă 19 alterare și, într-un anumit fel, distrugere, și întreaga lume.

Greșeala altuia trebuie lăsată acolo unde este. 20

Încetarea unei acțiuni, a unui impuls, a unei opinii reprezintă 21 un timp de odihnă, asemenea morții: nu este nimic rău. Întoarce-te acum la diferitele vârste ale vieții: copilăria, adolescența, tinerețea și bătrânețea. Căci orice schimbare a acestora este o moarte. Este oare ceva înfricoșător într-o astfel de schimbare? Îndreaptă-te acum spre viața pe care ai trăit-o în grija bunicului, apoi a mamei, apoi a tatălui și, descoperind multe alte pierderi, schimbări și încetări, întreabă-te: „Este oare ceva înfricoșător în toate acestea?” Astfel, nici încetarea, timpul de odihnă și schimbarea întregii tale vieți nu sunt ceva înfricoșător.

καλάμου τώ γράφοντι καί τοῦ
μαστιγίου τώ ἡνιόχῳ.

XI

ι Τά ἴδια τῆς λογικῆς ψυχῆς*
ἑαυτήν ὅρα, ἑαυτήν διαρθοῖ,
ἑαυτήν ὅποιαν ἂν βούληται ποιεῖ,
τόν καρπόν δν φέρει αὐτή
καρποῦται (τούς γάρ τών φυτῶν
καρπούς καί τό ἀνάλογον ἐπὶ τών
ζώων ἄλλοι καρποῦνται), τοῦ ἰδίου
τέλους τυγχάνει, οὔ ποτε ἂν τό τοῦ
βίου πέρας ἐπιστή, οὐχ ὥσπερ ἐπὶ
ὀρχήσεως καί ὑποκρίσεως καί τών
τοιούτων ἀτελής γίνεται ἡ δλη
πράξις, ἐάν τι ἐγκόψη, ἀλλ' ἐπὶ
παντός μέρους καί δπου ἂν
καταληφθῇ, πλήρες καί ἀπροσδεές
ἑαυτή τό προτεθέν ποιεῖ, ὥστε
εἰπεῖν* ἐγὼ ἀπέχω τά ἐμά. ἐτι δέ
περιέρχεται τόν δλον κόσμον καί τό
περί αὐτόν κενόν καί τό σχῆμα
αὐτοῦ καί εἰς τήν ἀπειρίαν τοῦ
αἰῶνος ἐκτείνεται καί τήν
περιοδικήν παλιγγενεσίαν τών
δλων ἐμπεριλαμβάνει καί περινοεῖ
καί θεωρεῖ διτι οὐδέν νεώτερον
δψονται οἱ μεθ' ἡμᾶς οὐδέ περιτ-
τότερον εἶδον οἱ προ ἡμῶν, ἀλλὰ
τρόπον τινά ὁ τεσσαρακον- τοῦτης,
ἐάν νοῦν ὅποσονοῦν ἔχη, πάντα τά
γεγονότα καί τά ἐσόμενα ἐώρακε
κατά τό ὁμοειδές. ἰδιον δέ λογικῆς
ψυχῆς καί τό φιλεῖν τούς πλησίον
καί ἀλήθεια καί αἰδώς καί τό μηδέν
ἑαυτῆς προτιμᾶν, δπερ ἰδιον καί
νόμου* οὕτως ἀρ' οὐδέν διήνεγκε
λόγος ὀρθός καί λόγος
δικαιοσύνης.

2 Ωιδῆς ἐπιτερπούς καὶ ὀρχήσεως
καὶ παγκρατίου καταφρονήσεις,
ἐάν τήν μέν ἐμμελή φωνήν
καταμερίσης εἰς ἕκαστον τών
φθόγγων καί καθ' ἓνα πύθη
σεαυτοῦ, εἰ τούτου ἡττων εἶ"
διατραπήσῃ γάρ' ἐπὶ δέ ὀρχήσεως
τό ἀνάλογον ποιήσας καθ' ἕκαστην
κίνησιν ἢ σχέσιν, τό δ' αὐτό καί ἐπὶ
τοῦ παγκρατίου, δλως οὔν, χωρίς
ἀρετῆς καί τών ἀπ' ἀρετῆς,

Aleargă spre partea conducătoare a
sufletului tău și spre cca. 22 a
întregului și spre cea a unuia
oarecare: spre a ta pentru a o face
dreaptă, spre cea a întregului
pentru a-ți aminti că ești o parte din
acesta, spre a unuia oarecare
pentru a înțelege dacă ea este
ignorantă sau știință și pentru a
ține cont, în același timp, că are
aceeași origine cu tine.

După cum tu însuși ești o parte care
întregește un sistem 23 politic, tot
astfel orice acțiune a ta trebuie să
fie o parte care întregește viața
politică. Așadar, orice acțiune a ta
care nu se referă de aproape sau de
departe la scopul social
dezorganizează viața cetății și nu îi
permite să fie unitară, cunoscând
tot felul de dezbinări, așa cum este,
într-un grup de cetățeni, cel ce
separă partea care îl privește de o
astfel de armonie socială.

Mânii copilărești, jocuri puerile și
„biete sufluri care poartă 24
cadavre” 291, ca să devină mai
evidentă evocarea homerică a
mortilor 292.

Întoarce-te la calitatea cauzei și,
separând-o de cea materială, 25
cerceteaz-o; apoi delimitează
timpul, cercetând cât de mult
durează această calitate
specifică 293.

Ai suportat mii de nenorociri,
fiindcă nu te-ai mulțumit cu 26
partea conducătoare a sufletului
tău, care făcea acele activități
pentru care a fost alcătuită. Dar
destul cu toate acestea.

Când un altul te critică sau te
urăște, sau oamenii manifestă 27
față de tine astfel de sentimente,
întoarce-te spre sufletele lor, intră
în interiorul lor și vezi ce fel de
oameni sunt aceștia.

μέμνησο ἐπὶ τὰ κατὰ μέρος τρέχειν καὶ τῇ διαιρέσει αὐτῶν εἰς καταφρόνησιν ἰέναι, τό δ' αὐτό καί ἐπὶ τὸν βίον δλον μεταφέρειν.

3 Οἷα ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἡ ἑτοιμος, ἐάν ἤδη ἀπολυθῆναι δέῃ τοῦ σώματος, [καί] ἦτοι σβεσθῆναι ἢ σκεδασθῆναι ἢ συμμεῖναι. τό δέ ἑτοιμον τοῦτο ἵνα ἀπο ἰδικῆς κρίσεως ἐρχηται, μή κατὰ ψιλήν παράταξιν ὡς οἱ Χριστιανοί, ἀλλὰ λελογισμένος καὶ σεμνῶς καὶ ὥστε καὶ ἄλλον πείσαι, ἀτραγῶδως.

4 Πεποίηκά τι κοινωνικῶς; οὐκοῦν ὠφέλημαι. τοῦτο ἵνα ἀεὶ πρόχειρον ἀπαντᾷ καὶ μηδαμοῦ παύου.

5 Τίς σου ἡ τέχνη; ἀγαθόν εἶναι, τοῦτο δέ πῶς ἄλλως γίνεται ἢ ἐκ θεωρημάτων, τῶν μὲν περὶ τῆς τοῦ δλου φύσεως, τῶν δέ περὶ τῆς ἰδίας τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς.

6 Πρῶτον αἱ τραγωδίαὶ παρήχθησαν ὑπομνηστικαὶ τῶν συμβαινόντων καὶ διὰ ταῦτα οὕτως πέφυκε γίνεσθαι καὶ διὰ, οἷς ἐπὶ τῆς σκηνῆς ψυχαγωγείσθε, τούτοις μή ἀχθεσθε ἐπὶ τῆς μείζονος σκηνῆς „ὁράτε γάρ διὰ οὕτως δεῖ ταῦτα περαίνεσθαι καὶ διὰ φέρουσιν αὐτά καὶ οἱ κεκραγότες” „ἰὼ Κιθαιρών. „καὶ λέγεται δέ τινα ὑπὸ τῶν τὰ δράματα ποιούντων χρησίμως” οἷόν ἐστιν ἐκεῖνο μάλιστα”

εἰ δ' ἡμελήθην ἐκ θεῶν καὶ παῖδ' ἐμῶ, ἔχει λόγον καὶ τοῦτο* καὶ πάλιν*

τοῖς πράγμασιν γάρ οὐχὶ θυμούσθαι <χρεῶν>. καί*

βίον θερίζειν ὥστε κάρπιμον στάχυν* καὶ ὅσα τοιαῦτα. μετὰ δὲ τὴν τραγωδίαν ἢ ἀρχαία κωμῳδία παρήχθη, παιδαγωγικὴν παρρησίαν ἔχουσα καὶ τῆς ἀτυφίας οὐκ ἀχρήστως δι' αὐτῆς τῆς εὐθυρρημοσύνης ὑπομιμνήσκουσα' πρὸς οἷόν τι καὶ Διογένης ταυτί παρελάμβανεν. μετὰ ταῦτα τίς ἢ μέση κωμῳδία καὶ λοιπὸν ἢ νέα

Vei vedea că nu trebuie să te frământa pentru ca ei să-și facă despre tine la un moment dat o părere. Totuși trebuie să fii binevoitor față de ei, căci potrivit naturii sunt prieteni. Și zeii îi ajută în mai multe feluri, prin vise, prin predicții, ca ei să obțină acele lucruri pentru care depun atâta efort.

Acestea sunt mișcările ciclice ale lumii, în sus, în jos, din28 tr-un eon în altul. Fie inteligența întregului dă impulsul fiecărui lucru și, dacă este așa, tu trebuie să accepți ceea ce este pus în mișcare de impulsul aceleia, fie impulsul său s-a manifestat o singură dată și restul se desfășoară în continuare. De ce te neliniștești? Căci, într-un fel, există sau atomi, sau destin. În general, dacă există Zeul, totul merge bine, iar dacă totul se petrece la voia întâmplării, nu fi și tu la voia întâmplării. În scurt timp, pământul ne va acoperi pe toți, apoi și el se va transforma, și rezultatul transformării se va transforma la infinit și apoi din nou, la infinit. Cel care se gândește la valurile succesive ale transformărilor și alterărilor și la rapiditatea unor astfel de fenomene va ajunge să disprețuiască tot ce este muritor.

Cauza întregului este un torent: pe toate le duce cu sine. 29 Cât sunt de lipsiți de valoare acești oameni mărunți care fie se dedică treburilor publice, fie consideră că acționează în mod înțelept! Niște mucoși! Omule, ce este de făcut atunci?

Fă ceea ce, în acest moment, îți cere natura. Acționează conform impulsului dacă îți este permis și nu te uita împrejur dacă te va vedea cineva. Nu-ți pune speranța în republica lui Platon²⁹⁴, ci fi mulțumit dacă fie și cel mai mic

πρός τί ποτέ παρείληπται, ἡ κατ' ολίγον ἐπὶ τὴν ἐκ μιμήσεως φιλοτεχνίαν ὑπερρῆ, ἐπίστη- σον. ὅτι μὲν γάρ λέγεται καὶ ὑπὸ τούτων τινά χρησιμα οὐκ ἀγνοεῖται, ἀλλά ἡ ὅλη ἐπιβολή τῆς τοιαύτης ποιήσεως καὶ δραματοουργίας πρὸς τίνα ποτέ σκοπὸν ἀπέβλεψεν;

7 Πῶς ἐναργές προσπίπτει τό μή εἶναι ἄλλην βίου ὑπόθεσιν εἰς τό φιλοσοφεῖν οὕτως ἐπιτήδειον ὡς ταύτην, ἐν ἡ ἡν ὧν τυγχάνεις.

8 Κλάδος τοῦ προσεχούς κλάδου ἀποκοπεῖς οὐ δύναται μή καὶ τοῦ ὅλου φυτοῦ ἀποκεκόφθαι. οὕτω δὴ καὶ ἄνθρωπος ἐνός ἀνθρώπου ἀποσχισθείς ὅλης τῆς κοινωνίας ἀποπέπτωκεν. κλάδον μὲν οὖν ἄλλος ἀποκόπτει' ἄνθρωπος δέ αὐτός ἐαυτὸν τοῦ πλησίον χωρίζει μισήσας καὶ ἀποστραφεῖς, ἀγνοεῖ δέ ὅτι καὶ τοῦ ὅλου πολιτεύματος ἅμα ἀποτέμνηκεν ἐαυτόν. πλήν ἐκεῖνό γε δῶρον τοῦ συστησαμένου τὴν κοινωνίαν Διός* ἐξεστι γάρ ἡμῖν πάλιν συμφύειν τῷ προσέχει καὶ πάλιν τοῦ ὅλου συμπληρωτικοῖς γενέσθαι. πλεονάκις μέντοι γινόμενον τό κατὰ τὴν τοιαύτην διαίρεσιν δυσένωτον καὶ δυσἀποκατάστατον <τό> ἀποχωροῦν ποιεῖ, δλωρς τε οὐχ ὅμοιος ὁ κλάδος ὁ ἀπ' ἀρχῆς συμβλαστήσας καὶ σύμπνους συμμεῖνας τῷ μετὰ τὴν ἀποκοπὴν αὐθις ἐγκεντρισθέντι, ὁ τι ποτέ λέγουσιν οἱ φυτουργοί. Ὁμοθαμνεῖν μὲν, μή ὁμοδογματεῖν δέ.

9 Οἱ ἐνιστάμενοι προῖόντι σοι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὥσπερ ἀπὸ τῆς ὑγιούς πράξεως ἀποτρέψαι σε οὐ δυνήσονται, οὕτως μηδὲ τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐμενείας ἐκκρουέτωσαν, ἀλλά φύλασσε σεαυτὸν ἐπ' ἀμφοτέρων ὁμοίως, μή μόνον ἐπὶ τῆς εὐσταθοῦς κρίσεως καὶ πράξεως, ἀλλά καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τοὺς κωλύειν ἐπιχειροῦντας ἢ ἄλλως δυσχεραίνοντας πραότητος.

lucru progresează, și gândește-te că un succes cât de mic înseamnă ceva. Cine, de fapt, va schimba modul lor de a gândi? În afară de schimbarea principiilor, ce altceva rămâne dacă nu sclavia oamenilor care se vaită și se prefac că se supun? Mergi înainte acum și vorbește-mi despre Alexandru, despre Filip²⁹⁵, despre Demetrius din Phaleron²⁹⁶.

Voi vedea dacă ei au știut ce dorea natura comună și dacă»

s-au instruit pe ei înșiși; dacă, în schimb, au făcut-o numai pe eroii de tragedie, nimeni nu m-a condamnat să-i imit. Opera filosofiei este simplă și demnă de respect: nu mă împinge spre vanitate.

Contemplă de sus miile de trupe, miile de ceremonii reli³⁰ gioase și călătoriile în orice direcție pe vreme de furtună și pe timp liniștit și diversitatea ființelor care vin pe lume, trăiesc împreună și dispar. Gândește-te la viața trăită altă dată de alții și la cea care va fi trăită după tine și la cea care se trăiește acum printre națiunile barbare; gândește-te, de asemenea, câți nu îți cunosc nici măcar numele, câți îl vor uita în scurt timp, câți dintre cei care poate acum te laudă în scurt timp te vor vorbi de rău; și cum nici amintirea, nici faima, nici altceva de felul acesta nu e demn de considerație.

Liniște a sufletului în ceea ce privește evenimentele care au 31 loc datorită cauzei exterioare, dreptate în activitățile a căror cauză provine din tine; acestea sunt impulsul și acțiunea care au ca scop binele comun, fiindcă acest lucru este pentru tine conform naturii.

Tu poți să înlături multe probleme fără rost dintre cele 32 care te tulbură, de vreme ce acestea depind de părerea ta, și astfel îți vei

καί γάρ τούτο ἀσθενές, τό χαλεπαίνειν αὐτοῖς, ὥσπερ τό ἀποστήναι τῆς πράξεως καί ἐνδοῦναι καταπλαγέντα' ἀμφοτέροι γάρ ἐπίσης λιποτάκται, ὁ μὲν ὑποτρέσας, ὁ δέ ἀλλοτριωθεὶς πρὸς τὸν φύσει συγγενή καί φίλον.

I

ἰο Οὐκ ἔστι χείρων οὐδεμία φύσις τέχνης „καί γάρ αἱ τέχναι τοῖς φύσεις μιμούνται, εἰ δέ τούτο, ἡ πασῶν τῶν ἄλλων τελεωτάτη καί περιληπτικωτάτη φύσις οὐκ ἂν ἀπολείποιο τῆς τεχνικῆς εὐμηχανίας. πασαι δέ γε τέχναι τῶν κρειττόνων ἐνεκεν τὰ χείρω ποιοῦσιν” οὐκοῦν καί ἡ κοινὴ φύσις. καί δὴ ἐνθεν μὲν γένεσις δικαιοσύνης, ἀπο δέ ταύτης αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ ὑφίστανται” οὐ γάρ τηρηθήσεται τό δίκαιον, ἐάν ἦτοι διαφερώμεθα πρὸς τὰ μέσα ἢ εὐεξαπάτητοι καί προπτωτικοὶ καί μεταπτωτικοὶ ὦμεν.

11 [Εἰ μὲν] Οὐκ ἐρχεται ἐπὶ σέ τὰ πράγματα ὧν αἱ διώξεις καί φυγαὶ θορυβοῦσί σε, ἀλλὰ τρόπον τινὰ αὐτός ἐπ' ἐκεῖνα ἐρχῇ” τό γοῦν κρίμα τό περί αὐτῶν ἡσυχάζετω κάκεῖνα μενεῖ ἀτρεμοῦντα καί οὔτε διώκων οὔτε φεύγων ὀφθήσῃ.

12 Σφαῖρα ψυχῆς αὐτοειδής, ὅταν μήτε ἐκτείνηται ἐπὶ τι μήτε ἔσω συντρέχῃ μήτε ἐπαίρεται μήτε συνιζάνῃ, ἀλλὰ φωτὶ λάμπηται ὡ τὴν ἀλήθειαν ὅρα τὴν πάντων καί τὴν ἐν αὐτῇ.

13 Καταφρονήσῃ μοῦ τις; ὀψεται. ἐγὼ δέ ὀψομαι ἵνα μή τι καταφρονήσεως ἄξιον πράσσω ἢ λέγων εὐρίσκωμαι. μισήσῃ; ὀψεται. ἀλλὰ ἐγὼ εὐμενῆς καί εὐνους παντὶ καί τούτῳ αὐτῷ ἑτοιμος τό παρορώμενον δεῖξαι, οὐκ ὄνειδιστικῶς οὐδέ ὥς κατεπιδεικνύμενος ὅτι ἀνέχομαι, ἀλλὰ γνησίως καί χρηστῶς, οἷος ὁ Φωκίων ἐκεῖνος, εἰ γε μή προσεποιεῖτο. τὰ ἔσω γάρ δει

pune la dispoziție un spațiu întins. Poți cuprinde cu mintea întreaga lume, poți contempla timpul etern și poți concepe rapida schimbare a fiecărui lucru în parte, pentru a vedea cât este de scurt timpul de la naștere până la dezagregarea în elemente și, de asemenea, cât este de infinit după dezagregare.

Toate cele pe care le vezi vor pieri în scurt timp, și cei care 33 le-au văzut vor pieri și ei în scurt timp. Și cel care moare la o vârstă foarte înaintată va ajunge la fel ca cel care a avut parte de o moarte timpurie.

Ce sunt părțile conducătoare ale sufletului acestor oameni, 34 pentru ce lucruri au depus eforturi, ce lucruri iubesc și apreciază? Consideră că vezi sufletele lor goale. Când ei cred că te vatămă prin criticile lor sau îți sunt de folos prin imnurile lor de laudă, cât de mare este aroganța lor!

Pierderea nu este nimic altceva decât o transformare. De 33 aceasta se bucură natura întregului, conform căreia totul se întâmplă în chip fericit; din eternitate s-a întâmplat în același fel și se va produce sub alte forme asemănătoare la infinit. Așadar, de ce spui că totul s-a întâmplat și se va întâmpla întotdeauna în manieră greșită și că nu s-a găsit niciodată, între atât de mari zei, vreo putere capabilă să îndrepte această situație, ci lumea este condamnată să se supună nenorocirilor neîntrerupte?

Descompunerea materiei care stă la baza fiecărui lucru: 36 apă, pulbere, oscioare, murdărie. Sau iarăși: concrețiunile pământului sunt stâncile de marmură și sedimentele - aur, argint, veșmintele - piei de animale, purpura - sânge, și toate celelalte sunt asemenea. Iar facultatea pneumatică este un alt

τοιαῦτα εἶναι καὶ ὑπὸ τῶν θεῶν
βλέπεσθαι ἄνθρωπον πρὸς μηδὲν
ἀγανακτικῶς διατιθέμενον μηδὲ
δειυοπαθοῦντα. τί γάρ σοι κακόν,
εἰ αὐτός νῦν ποιεῖς τό τῇ φύσει σου
οἰκεῖον καὶ δέχη τό νῦν τῇ τῶν
ὅλων φύσει εὐκαιρον, ἄνθρωπος
τεταμένος πρὸς τό γίνεσθαι δι'
ότου δὴ τό κοινὴ συμφέρον;

14 Ἀλλήλων καταφρονοῦντες
ἀλλήλοις ἀρεσκεύονται καὶ
ἀλλήλων ὑπερέχειν θέλοντες
ἀλλήλοις ὑποκατακλίνονται.

15 Ὡς σαπρός καὶ κίβδηλος ὁ
λέγων* ἐγὼ προήρημαι ἀπλῶς σοι
προσφέρεσθαι. τί ποιεῖς, ἄνθρωπε;
τοῦτο οὐ δει προ- λέγειν. αὐτό
φανήσεται* ἐπὶ τοῦ μετώπου
γεγράφθαι οφείλει* εὐθύς ἢ φωνή
τοιούτου ἡχεῖν, εὐθύς ἐν τοῖς
ὀμμασιν ἐξέχειν, ὡς τῶν ἐραστῶν
ἐν τῷ βλέμματι πάντα εὐθύς
γνωρίζει ὁ ἐρώμενος. τοιούτον
ὅλως δει τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀγαθόν
εἶναι, οἷον γράσωνα, ἵνα ὁ
παραστάς ἅμα τῷ προσελθεῖν,
θέλει οὐ θέλει, αἰσθηται.
ἐπιτήδευσις δὲ ἀπλότητος σκάλμη
ἐστίν. οὐδὲν ἐστὶν αἰσχίον
λυκοφιλίας" πάντων μάλιστα τοῦτο
φεύγε. ὁ ἀγαθὸς καὶ ἀπλοῦς καὶ
εὐμενὴς ἐν τοῖς δμ- μασιν ἔχει
ταῦτα καὶ οὐ λανθάνει.

16 Κάλλιστα διαζήν, δύναμις αὕτη
ἐν τῇ ψυχῇ, ἐάν πρὸς τὰ ἀδιάφορά
τις ἀδιαφορή. (Αδιαφορήσει δέ, ἐάν
ἐκαστον αὐτῶν θεωρῇ διηρημένως
καὶ ὀλίκως καὶ μεμνημένος δι
οὐδὲν αὐτῶν ὑπόληψιν περὶ αὐτοῦ
ἡμῖν ἐμποιεῖ οὐδέ ἐρχεται ἐφ' ἡμᾶς,
ἀλλὰ τὰ μὲν ἀτρεμεῖ, ἡμεῖς δὲ
ἐσμεν οἱ τὰς περὶ αὐτῶν κρίσεις
γεννῶντες καὶ οἷον γράφοντες ἐν
ἑαυτοῖς, ἐξόν μὲν μὴ γράφειν, ἐξόν
δέ, καν που λάθη, εὐθύς ἐξ- αλείψαι
„δι ολίγου χρόνου ἐστὶ ἡ τοιαύτη
προσοχή καὶ λοιπὸν πεπαύσεται ὁ
βίος, τί μέντοι δύσκολον ἄλλως
ἔχειν ταῦτα; εἰ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν

element de același fel, care se
transformă din acestea în acelea.

Destul cu această viață nenorocită,
cu murmurul și cu aceste 37 gesturi
de maimuță. De ce te agiți? Ce este
nou în toate acestea? Ce te scoate
din fire? Cauza? Privește-o! Poate
materia?

A»

Privește-o! În afară de ele nu există
nimic; dar fii odată mai **y** 7

sincer și mai binevoitor față de zei!
E același lucru dacă vei»,»

căuta să cunoști acestea o sută de
ani sau trei ani.

Dacă a greșit, acolo se găsește răul.
Dar poate nu a greșit. 38

Sau toate evenimentele, provenind
dintr-o singură sursă în³⁹ teligentă,
se întâmplă ca unui singur corp, și
atunci partea nu trebuie să se
plângă de ceea ce se întâmplă în
favoarea întregului, sau există
atomii, și atunci nu există nimic
altceva decât confuzie și
dezagregare. De ce te agiți? Spune-
i părții conducătoare a sufletului
tău: „Ești moartă, ești distrusă, ai
devenit un animal, ești ipocrită, faci
parte dintr-o turmă, paști precum o
oaie”.

Fie zeii nu au putere²⁹⁷, fie au.
Dacă nu au putere, de ce ⁴⁰ te rogi
lor? Dacă au putere, de ce nu îi rogi
mai degrabă să îți îngăduie să nu te
temi de niciunul dintre aceste
lucruri, să nu îți dorești niciunul
dintre aceste lucruri, să nu te
întristezi din cauza nici unuia dintre
aceste lucruri, mai ales că te rogi să
nu se realizeze sau să se realizeze
un lucru sau altul? Căci, oricum,
dacă zeii îi pot ajuta pe oameni, ei îi
pot ajuta și pentru atingerea unor
asemenea scopuri.

Dar poate vei spune: „Zeii au făcut
ca acestea să fie în puterea mea”.
Nu e mai bine atunci să te folosești
de ceea ce stă

έστί, χαίρε αὐτοῖς καί ράδια ἔσται σοι” εἰ δέ παρὰ φύσιν, ζήτηί τί ἔστί σοι κατὰ τήν σήν φύσιν καί ἐπὶ τοῦτο σπεύδε καν ἄδοξον ἢ” παντί γάρ συγγνώμη τό ἴδιον ἀγαθόν ζητοῦντι.

17 Πόθεν ἐλήλυθεν ἕκαστον καί ἐκ τίνων ἕκαστον υποκειμένων καί εἰς τί μεταβάλλει καί οἶον ἔσται μεταβαλόν καί ὡς οὐδέν κακόν πείσεται.

18 [Καί] Πρώτον, τίς ἢ πρός αὐτούς μοι σχέσις καί διτι ἀλλήλων ἐνεκεν γεγόναμεν καί καθ’ ἕτερον λόγον προστη- σόμενος αὐτῶν γέγονα ὡς κριός ποιμνης ἢ ταῦρος ἀγέλης.

ἀνωθεν δέ ἐπιθι ἀπό τοῦ* εἰ μή άτομοι, φύσις ἢ τά δλα διοικούσα* εἰ τοῦτο, τά χείρονα τῶν κρειττόνων ἐνεκεν, ταῦτα δέ ἀλλήλων.

Δεύτερον δέ, ὅποιοι τινές εἰσιν ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἐν τῷ κλι- ναρίῳ, τάλλα’ μάλιστα δέ, οἱ ἀνάγκας δογμάτων κειμέ- νας ἔχουσι* καί αὐτά δέ ταῦτα, μεθ’ οἷου τύφου ποιοῦσιν. Τρίτον, διτι, εἰ μὲν ὀρθῶς ταῦτα ποιοῦσιν, οὐ δει δυσχεραίνειν* εἰ δ’ οὐκ ὀρθῶς, δηλονότι ἄκοντες καί ἀγνοοῦντες* - πάσα γάρ ψυχὴ ἀκούσα στέρεται, ὥσπερ τοῦ ἀληθοῦς, οὕτως καί τοῦ κατ’ ἀξίαν ἐκάστω προσφέρεσθαι - ἀχθονται γοῦν ἀκούοντες ἀδικοὶ καί ἀγνώμονες καί πλεονέκται καί καθάπαξ ἀμαρτητικοὶ περὶ τοὺς πλησίον.

Τέταρτον, ὅτι καί αὐτός πολλά ἀμαρτάνεις καί ἄλλος τοιοῦτος εἶ* καί εἰ τινων δέ ἀμαρτημάτων ἀπέχη, ἀλλά τήν γε ἐξιν ἐποιστικὴν ἔχεις, εἰ καί διὰ δειλίαν ἢ δοξοκοπίαν ἢ τοιοῦτο τι κακόν ἀπέχη τῶν ὁμοίων ἀμαρτημάτων. Πέμπτον, ὅτι οὐδέ εἰ ἀμαρτάνουσι κατείληφας* πολλά γάρ κατ’ οἰκονομίαν γίνεται καί δλως πολλά δει πρότερον μαθεῖν, ἵνα τις περὶ ἀλλοτρίας πράξεως καταληπτικῶς

În puterea ta în deplină libertate decât să te frământâți pentru acele lucruri care nu stau în puterea ta cu o atitudine servilă și înjositoare? Cine ți-a spus că zeii nu dau o mână de ajutor și în ceea ce este în puterea noastră? Începe așadar să îi rogi pentru acestea și vei vedea. Unul se roagă: „Să pot să mă culc cu acea femeie!” Tu roagă-te: „Să nu-mi doresc să mă culc cu acea femeie!” Altul se roagă: „Să pot să scap de acela!” Tu roagă-te: „Să pot să nu-mi doresc să scap de acela!” Altul se roagă: „Să nu-mi pierd fiul!” Tu roagă-te: „Să pot să nu mă tem că îl voi pierde!” într-un cuvânt, înalță în acest fel rugăciunile tale spre zei și vezi ce o să se întâmple.

Epicur spune: „În timpul bolii, discuțiile mele nu se refe⁴¹ reau la afecțiunile bietului meu trup, nici nu abordam acest gen de subiecte – spune el – cu cei care mă vizitau; ci mai degrabă continuam să cercetez principalele teme ale filosofiei naturii, și mă interesa în special acest aspect: cum poate intelectul să rămână netulburat, chiar dacă ia parte la astfel de mișcări care provin de la o biată bucată de carne, păstrându-și propriul bine. Și – spune în continuare – nici medicilor nu le-am dat ocazia să se mândrească, ca și cum ar fi făcut ceva important, ci îmi conduce viața bine și frumos”. 298 Așadar, păstrează acest comportament al său în timpul bolii, dacă te îmbolnăvești cumva, și în orice altă împrejurare a vieții. Căci este o regulă comună pentru orice școală filosofică să nu te îndepărtezi de filosofie în nicio împrejurare și să nu discuți cu profanii și cu cei nepricepuți în ceea ce privește filosofia naturii²⁹⁹. Tu fii atent

τι ἀποφύνηται.

Ἐκτον, ὅτι, ὅταν λίαν ἀγανακτῆς ἢ καί δυσπαθῆς, ἀκα- ριαίος ὁ ἀνθρώπινος βίος καί μετ' ὀλίγον πάντες ἐξ- ἐτάθημεν.

Ἑβδομον, ὅτι οὐχ αἱ πράξεις αὐτῶν ἐνοχλοῦσιν ἡμῖν* ἐκεῖναι γάρ εἰσιν ἐν τοῖς ἐκείνων ἡγεμονικοῖς· ἀλλά αἱ ἡμέτεραι υπολήψεις, ἄρον γοῦν καί θέλησον ἀφεῖναι τήν ὡς περί δεινοῦ κρίσιν καί ἀπήλθεν ἡ οργή, πῶς οὖν ἀρεῖς; λογιζάμενος ὅτι οὐκ αἰσχρόν* ἐάν γάρ μή μόνον ἢ τό αἰσχρόν κακόν, ἀνάγκη καί σέ πολλά ἀμαρτάνειν καί ληστήν καί παντοῖον γίνεσθαι.

Ογδοον, ὅσω χαλεπώτερα ἐπιφέρουσιν αἱ ὀργαί καί λύπαι αἱ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, ἥπερ αὐτά ἐστίν ἐφ' οἷς ὀργιζόμεθα καί λυπούμεθα.

Ἐνατον, ὅτι τδ εὐμενές ἀνίκητον, ἐάν γνήσιον ἢ καί μή σε- σηρός μηδέ ὑπόκρισις. τί γάρ σοι ποιήσει ὁ ὑβριστικώτατος, ἐάν διατελής εὐμενῆς αὐτῷ καί, εἰ οὕτως ἐτύχε, πράως παραινῆς καί μεταδιδασκῆς εὐσχολῶν παρ' αὐτόν ἐκείνον τόν καιρόν δτε κακοποιεῖν σε ἐπιχειρεῖ· „μή, τέκνον· πρὸς ἄλλο πεφύκαμεν· ἐγὼ μὲν οὐ μή βλαβῶ, σύ δέ βλάβη, τέκ- νον.” καί δεικνύναι εὐαφῶς καί ὀλίκῳς δτι τούτο οὕτως ἔχει, δτι οὐδέ μέλισσαι αὐτό ποιοῦσιν οὐδ' ὅσα συναγε- λαστικά πέφυκε. δεῖ δέ μήτε εἰρωνικῳς αὐτό ποιεῖν μήτε ὀνειδιστικῳς, ἀλλά φιλοστοργῳς καί ἀδήκτως τῇ ψυχῇ καί μή ὡς ἐν σχολῇ μηδέ ἵνα ἄλλος παραστάς θαυμάσῃ, ἀλλ' ἢ τοι πρὸς μόνον καί ἐάν ἄλλοι τινές περιεστήκωσι.

Τούτων τῶν ἐννέα κεφαλαίων μέμνησο ὡς παρὰ τῶν Μουσῶν δῶρα εἰληφῶς καί ἀρξαι ποτέ ἄνθρωπος εἶναι, ἕως ζῆς. φυλακτέον δέ ἐπίσης τῷ ὀργίζεσθαι αὐτοῖς τό κολακεύειν αὐτούς· ἀμφοτέρω γάρ ἀκοινωνήτα καί πρὸς βλάβην φέρει, πρόχειρον δέ ἐν ταῖς

numai la ceea ce faci acum și la instrumentul de care te folosești pentru a îndeplini această treabă.

Ori de câte ori te lovești de obrăznicia cuiva, întreabă-te de îndată: „E cu putință să nu existe în lume obraznici?” Nu se poate! Nu cere atunci un lucru imposibil. Căci și acesta este unul dintre obraznicii a căror existență e necesară în lume. Și să ai la îndemână același gând și față de cel viclean, și față de cel necredincios, și față de orice altfel de păcătos. Și, cât timp îți vei aminti că este imposibil ca aceste categorii de indivizi să nu existe, vei fi mai binevoitor față de fiecare dintre ei. E util să te gândești repede și la acest lucru, anume ce virtute i-a dăruit natura pentru a se împotrivi acestor greșeli. Căci natura a oferit ca antidot pentru cel prost blândețea, pentru altul - alt remediu; în general, îți este permis să îl faci să gândească altfel pe cel care a greșit drumul. Oricine greșește nu își mai îndeplinește scopul propus și se abate de la drum. La urma urmei, ce prejudiciu ți-a adus? Căci vei descoperi că niciunul dintre cei care te fac să te enervezi nu a comis vreo greșeală din cauza căreia intelectul tău ar fi pe punctul să suporte o pierdere. Ceea ce este rău pentru tine și ceea ce te vatămă își găsește în intelect întreaga consistență. Ce este, așadar, rău și ciudat dacă cel lipsit de educație face cele potrivite unuia lipsit de educație? Vezi dacă nu trebuie mai degrabă să nu te învinovățești pe tine însuși pentru faptul că nu te-ai așteptat ca acesta să greșească așa cum a făcut-o. Căci tu aveai mijloace din partea rațiunii ca să te gândești că e posibil ca acest om să comită o greșeală, și totuși, fiindcă uiți de acest lucru, rămâi uimit dacă el a

ὀργαῖς διτι οὐχί τό θυμούσθαι ἀνδρικόν, ἀλλά τό πραον καί ἡμερον ὡσπερ ἀνθρωπικώτερον, οὕτως καί ἀρρενικώτερον, καί ισχύος καί νεύρων καί ἀνδρείας τούτω μέτεστιν, οὐχί τῷ ἀγανακτοῦντι καί δυσαρεστοῦντι δῶ γάρ ἀπαθεία τοῦτο οἰκειότερον, τοσούτω καί δυνάμει, ὡσπερ τε ἡ λύπη ἀσθενούς, οὕτως καί ἡ ὀργή' ἀμφοτέροι γάρ τέτρωνται καί ἐνδεδῶκασιν.

Εἰ δέ βούλει, καί δέκατον παρά τοῦ Μουσηγέτου δῶρον λάβε, διτι τό ἀξιούν μή ἀμαρτάνειν τοὺς φαύλους μανικόν' (Ἀδυνάτου γάρ ἐφίεται. τό δέ συγχωρεῖν ἄλλους μέν εἶναι τοιούτους, ἀξιούν δέ μή εἰς σέ ἀμαρτάνειν, ἀγνώμον καί τυραννικόν.

ί

19 Τέσσαρας μάλιστα τροπὰς τοῦ ἡγεμονικοῦ παραφυλακτέον διηλεκῶς καί ἐπειδάν φωράσης ἀπαλειπτέον, ἐπιλέγοντα ἐφ' ἑκάστου οὕτως' τοῦτο τό φάντασμα οὐκ ἀναγκαῖον- τοῦτο λυτικόν κοινωνίας- τοῦτο οὐκ ἀπό σαυτοῦ μέλλεις λέγειν' τό γάρ μή ἀφ' ἑαυτοῦ λέγειν ἐν τοῖς ἀτοπωτάτοις νόμιζε, τέταρτον δέ ἐστὶ καθ' ὃ σεαυτῷ ὀνειδιεῖς, διτι τοῦτο ἡττωμέ- νου ἐστὶ καί ὑποκατακλινομένου τοῦ ἐν σοί θειοτέρου μέρους τῇ ἀτιμωτέρα καί θνητῇ μοίρα, τῇ τοῦ σώματος καί ταῖς τούτου παχεῖαις ιδέαις.

20 Τό μέν πνευματικόν σου καί τό πυρώδες πᾶν, δσον ἐγ- κέκραται, καίτοι φύσει ἀνωφερὴ δυντα, δμως πειθόμενα τῇ τῶν δλων διατάξει παρακρατεῖται ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ συγκρίματος. καί τό γεώδες δέ τό ἐν σοί πᾶν καί τό ὑγρόν, καίτοι κατωφερὴ δυντα, δμως ἐγήγερται καί ἐστήκε τὴν οὐχ ἑαυτῶν φυσικὴν στάσιν, οὕτως ἀρα καί τά στοιχεῖα υπακούει τοῖς ὅλοις, ἐπειδάν που καταταχθῇ, βία συμμένοντα μέχρις

greșit. Și, mai cu seamă, ori de câte ori te plângi de un necredincios și de un nerecunoscător, întoarce-te asupra ta însuși. Căci în mod clar e greșeala ta, fie dacă ai avut încredere într-un om cu o asemenea dispoziție interioară, gândind că el va rămâne credincios, fie dacă, făcându-i un favor, nu ai acționat dezinteresat, nici astfel încât să fi primit întreg rodul acțiunii tale în chiar momentul în care ai desfășurat-o. Ce mai dorești, atâta vreme cât ai făcut bine, omule? Nu îți ajunge că ai realizat ceva conform propriei tale naturi, de ceri pentru aceasta o răsplată? Ca și cum ochiul ar cere o recompensă pentru că vede sau picioarele, pentru că pășesc. Căci, după cum aceste membre există pentru un scop anume, pe care, fiindcă îl îndeplinesc potrivit cu structura lor specifică, îl realizează ca pe ceva care le este propriu, tot așa și omul, binefăcător prin natura sa, atunci când face un bine sau, altfel, atunci când acordă ajutor aproapelui său să se preocupe de lucrurile intermediare³⁰⁰, a îndeplinit un lucru pentru care a fost alcătuit și deține ceea ce îi este propriu.

CARTEA A X-A

Vei fi vreodată, o, suflete, virtuos, simplu, unic, gol, mai 1 evident și mai vizibil decât trupul care te înconjoară? Vei avea vreodată dispoziția interioară «pregătită» pentru prietenie și pentru tandrețe? Vei fi vreodată împlinit și perfect, fără să regreti nimic, fără să-ți dorești nimic nici din cele însuflețite, nici din cele neînsuflețite, pentru a te bucura de plăceri? Fără să dorești nici timpul în care vei putea să te bucuri de acestea cât mai mult cu putință, nici locul, spațiul sau clima favorite, sau buna înțelegere dintre oameni?

άν ἐκεῖθεν πάλιν τό ἐνδόσιμον τῆς διαλύσεως σημήνη. οὐ δεινόν οὖν μόνον τό νοερόν σου μέρος ἀπειθές εἶναι καί ἀγανακτεῖν τῇ ἑαυτοῦ χώρα; καίτοι οὐδέν γε βίαιον τούτω ἐπιτάσσεται, ἀλλά μόνα δσα κατά φύσιν ἐστίν αὐτῷ* οὐ μέντοι ἀνέχεται, ἀλλά τήν ἐναντίαν φέρεται, ἢ γάρ ἐπὶ τὰ ἀδικήματα καί τὰ ἀκολαστήματα καί τὰς ὀργάς καί τὰς λύπας καί τοὺς φόβους κίνησις οὐδέν ἄλλο ἐστίν ἢ ἀφισ- ταμένον τῆς φύσεως. καί δταν δέ τινι τῶν συμβαινόντων δυσχεραίνει τό ἡγεμονικόν, καταλείπει καί τότε τήν ἑαυτοῦ χώραν' πρὸς ὁσιότητα γάρ καί θεοσέβειαν κατεσκευάσται οὐχ ἥττον ἢ πρὸς δικαιοσύνην, καί γάρ ταῦτα ἐν εἵδει ἐστὶ τῆς εὐκοινωνησίας, μάλλον δέ πρεσβύτερα τῶν δικαιο-πραγμάτων.

21 „Ὡι μὴ εἰς καὶ ὁ αὐτός ἐστιν αἰετοῦ βίου σκοπός, οὗτος εἰς καὶ ὁ αὐτός δι' ὅλου τοῦ βίου εἶναι οὐ δύναται/4 οὐκ ἀρκεῖ τό εἰρημένον, ἐάν μὴ κάκεῖνο προσθής, ὅποιον εἶναι δεῖ τούτον τόν σκοπόν, ὥσπερ γάρ οὐχ ἢ πάντων τῶν ὅπως οὖν τοῖς πλείοσι δοκούντων ἀγαθῶν ὑπόληψις ὅμοια ἐστίν, ἀλλ' ἢ τῶν τοιῶνδ' ἐν τινῶν, τουτέστι τῶν κοινῶν, οὕτω καί τόν σκοπόν δεῖ τόν κοινῶν καὶ πολιτικόν ὑποστήσασθαι. ὁ γάρ εἰς τούτον πάσας τὰς ἰδίας ὁρμὰς ἀπευθύνων πάσας τὰς πράξεις ὁμοίας ἀποδώσει καί κατὰ τοῦτο αἰετὶ ὁ αὐτός ἐστίν.

22 τόν μὲν τόν ορεινόν καὶ τόν κατοικίδιον καὶ τήν πτοίαν τούτου καὶ διασόβησιν.

23 <Ὁ> Σωκράτης καὶ τὰ τῶν πολλῶν δόγματα Λαμίας ἐκάλει, παιδιῶν δείματα.

24 <Οἱ> Λακεδαιμόνιοι τοῖς μὲν ξένοις ἐν ταῖς θεωρίαις ὑπὸ τῇ σκιά τὰ βάθρα ἐτίθεσαν, αὐτοὶ δέ οὐ

Dar te vei mulțumi oare cu situația din clipa de față, te vei bucura de toate bunurile prezente și te vei convinge că tot ceea ce ai vine de la zei și că totul merge bine pentru tine și va merge bine și ceea ce le place lor, și ceea ce trebuie să îți ofere pentru salvarea viețuitoarei desăvârșite³⁰¹, bune, drepte și frumoase, care dă naștere tuturor lucrurilor, le menține laolaltă, le înconjoară și le îmbrățișează, în timp ce se dezintegrează pentru a da naștere altora asemenea? Vei fi vreodată în stare să conviețuiești într-o societate «formată y din zei și oameni³⁰², astfel încât să nu te plângi de aceștia, nici să primești acuze din partea lor?

Observă ce îți cere natura, ca unul care ești condus numai 2 de natură! apoi îndeplinește această acțiune și accept-o, dacă natura ta de viețuitor nu trebuie să ajungă într-o dispoziție mai proastă. În continuare, trebuie să observi ce îți cere natura ta de viețuitor și trebuie să primești toate acestea, dacă natura ta de viețuitor nu trebuie să ajungă într-o dispoziție mai proastă. Dar viețuitorul care este rațional este totodată și politic³⁰³. Folosind aceste reguli, nu te mai preocupa inutil de nimic altceva.

Orice eveniment se întâmplă fie astfel încât poate fi în 3 mod natural suportat, fie astfel încât nu poate fi în mod natural suportat. Deci, dacă se întâmplă astfel încât poate fi în mod natural suportat, nu te supăra, ci suportă-l, ca și cum l-ai suporta în mod natural. În schimb, dacă evenimentul are loc astfel încât nu poate fi în mod natural suportat, nu te supăra, fiindcă acesta nu va înceta înainte de a se consuma. Amintește-ți, de

έτυχεν, έκαθέζοντο.

25 Τω Περδίκκα ό Σωκράτης περί τού μή έρχεσθαι παρ' αυτόν' „ινα, έφη, μή τω κακίστω όλέθρφ άπόλωμαΓ, τουτέστι, μή εύ παθών ού δυνηθώ άντευποιήσαι.

26 Έν τοίς τών Επικούρειων γράμμασι παράγγελμα έκειτο συνεχώς υπομιμνήσκεσθαι τών παλαιών τίνος τών άρετή χρησαμένων.

27 οί Πυθαγόρειοι" έωθεν είς τόν ούρανόν άφοράν, ιν' υπομιμνησκόμεθα τών άεί κατά τά αυτά καί ώσαύτως τό έαυτών έργον διανυόντων καί τής τάξεως καί τής καθαρότητος καί τής γυμνότητος' ούδέν γάρ προκάλυμμα άστρου.

28 Οίος ό Σωκράτης τό κώδιον υπεζωσμένος, δτε ή Ξανθίππη λαβούσα τό ίμάτιον έξω προήλθεν' καί ά είπεν ό Σωκράτης τοίς έταίροις αίδεσθείσι καί άναχωρήσασιν, δτε αυτόν είδον ούτως έσταλμένον.

29 Έν τω γράφειν καί άναγινώσκειν ού πρότερον άρξεις πριν άρχθής. τούτο πολλω μάλλον έν τφ βίφ.

30 Δούλος πέφυκας, ού μέτεστί σοι λόγου.

31 Έμόν δ' έγέλασσε φίλον κήρ.

32 Μέμψονται δ' άρετήν χαλεποίς βάζοντες έπεσσιν.

33 Σϋκον χειμώνος ζητεί ν μαινομένου* τοιούτος ό τό παιδίον ζητών, δτε ούκέτι δίδοται.

34 Καταφιλοϋντα τό παιδίον δεϊν, έλεγεν ό Επίκτητος, ένδον έπιφθέγγεσθαι' „αύριον ίσως άποθανή." - „δύσφημα ταϋτα." - „ούδέν δύσφημον", έφη „, φυσικοϋ τίνος έργου σημαντικόν* ή και τό τούς στάχυας θερισθήναι δύσφημον".

35 Όμφαξ, σταφυλή, σταφίς, πάντα μεταβολαί, ούκ είς τό μή όν, αλλά εις τό νυν μή δν.

36 Ληστής προαιρέσεως ού γίνεται*

ασεμεnea, că poți să suporti în mod natural tot ceea ce depinde de părerea ta ca să devină suportabil și tolerabil, dacă îți reprezinti că faci un lucru folositor și moral potrivit pentru tine.

Dacă greșește, învață-l cu bunăvoință și arată-i ce a greșit. 4 Dacă nu reușești, consideră-te vinovat pe tine însuși sau nici «măcar» pe tine însuși.

Ceea ce ți se întâmplă a fost pregătit pentru tine încă din 3 veșnicie și înlănțuirea cauzelor a urzit împreună, din eternitate, existența ta și întâlnirea cu fiecare eveniment.³⁰⁴

Există fie atomi, fie natura³⁰⁵; în primul rând, să rămână 6 stabilit că eu sunt parte din întregul condus de natură; în al doilea rând, că am legături foarte strânse într-un anumit fel cu părțile de aceeași origine cu mine. Căci, amintindu-mi aceste adevăruri, în măsura în care sunt parte din întreg, nu mă va nemulțumi nimic din ceea ce întregul îmi hărăzește, fiindcă nimic nu este dăunător părții dacă este util întregului. Căci întregul nu are nimic care să nu-i fie folositor lui însuși, de vreme ce toate naturile au în comun această caracteristică și natura lumii se îngrijește ca acela să nu fie constrâns de vreo cauză exterioară să genereze ceva dăunător lui însuși. Amintindu-mi că sunt o parte dintr-un astfel de întreg, mă voi mulțumi cu tot ceea ce mi se întâmplă. Pe de altă parte, în măsura în care am legături strânse într-o oarecare măsură cu părțile de aceeași origine cu mine, nu voi face nimic dăunător comunității, ba mai mult, îi voi avea în vedere pe cei de aceeași origine cu mine, îmi voi îndrepta fiecare impuls al meu spre ceea ce este util pentru comunitate și mă voi

τό τοῦ Ἐπικτήτου.

37 „Τέχνην”, ἔφη „, δεῖ περί τό συγκατατίθεσθαι εὐρεῖν καί ἐν τῷ περί τάς ὁρμάς τόφφ τό προσεκτικόν φυλάσσειν, ἵνα μεθ’ ὑπεξαίρέσεως <ώσιν, > ἵνα κοινωνικάι, ἵνα κατ’ ἀξίαν, καί ὀρέξεως μέν παντάπασιν ἀπέχεσθαι, ἐκκλίσει δέ πρός μηδέν τῶν οὐκ ἐφ’ ἡμῖν χρήσθαι”.

38 „Οὐ περί τοῦ τυχόντος οὖν”, ἔφη „, ἐστίν ὁ ἀγών, ἀλλά περί τοῦ μαίνεσθαι ἢ μή”.

39 ὁ Σωκράτης ἔλεγεν ’ „τί θέλετε; λογικῶν ψυχάς ἔχειν ἢ ἀλογων; „ „λογικῶν.” „τίνων λογικῶν; υγιῶν ἢ φαύλων; „ „ὕγιῶν.” „τί οὖν οὐ ζητεῖτε; „ „διτι ἔχομεν.” „τί οὖν μάχεσθε καί διαφέρεσθε;”

XII

ι Πάντα ἐκεῖνα, ἐφ’ ἃ διά περιόδου εὐχῇ ἐλθεῖν, ἤδη ἔχειν δύνασαι, ἐάν μή σαυτῷ φθονῆς. τοῦτο δέ ἐστίν, ἐάν πᾶν τό παρελθόν καταλίπῃς καί τό μέλλον ἐπιτρέψῃς τῇ προνοίᾳ καί τό παρόν μόνον ἀπευθύνῃς πρός ὁσιότητα καί δικαιοσύνην. ὁσιότητα μέν, ἵνα φιλήῃς τό ἀπονεμόμενον” σοί γάρ αὐτό ἡ φύσις ἔφερεν καί σέ τούτῳ* δικαιοσύνην δέ, ἵνα ἐλευθέρως καί χωρίς περιπλοκῆς λέγῃς τε τάληθῆ καί πράσσης τά κατὰ νόμον καί κατ’ ἀξίαν* μή ἐμποδίζῃ δέ σε μήτε κακία ἀλλοτρία μήτε ὑπόληψις μήτε φωνή μηδέ μὴν αἰσθησις τοῦ περιτεθραμμένου σοι σαρκιδίου* ὥσεται γάρ τό πάσχον. ἐάν οὖν, δτε δήποτε πρός ἐξόδῳ γίνῃ, πάντα τά ἄλλα καταλιπὼν μόνον τό ἡγεμονικόν σου καί τό ἐν σοί θεῖον τιμῆς καί μή τό παύσασθαί ποτέ <τοῦ> ζῆν φοβῆ- θῆς, ἀλλά τό γε μηδέποτε ἀρξασθαι κατὰ φύσιν ζῆν, ἐση ἄνθρωπος ἀξίος τοῦ γεννήσαντος κόσμου καί παύση ξένος ὢν τῆς πατρίδος καί θαυμάζων ὥς ἀπροσδόκητα τά καθ’ ἡμέραν γινόμενα καί κρεμάμενος ἐκ

ἀνδρῶν de tot ceea ce îi este potrivit. Ducând la bun sfârșit aceste principii, în mod necesar viața va avea un curs fericit, după cum ai putut observa că are o desfășurare fericită viața unui cetățean care merge înainte, îndeplinind acțiuni folositoare pentru concetățenii săi, și care e gata să primească cu plăcere orice decizie pe care cetatea o ia în legătură cu el.

Este necesar ca părțile întregului, vreau să spun câte sunt 7 conținute în lume, să dispară; dar acest „să dispară” să fie înțeles în sensul că ele se transformă unele în altele; dacă acest lucru înseamnă pentru ele un rău de la natură și o necesitate, întregul nu ar putea evolua cum trebuie, de vreme ce părțile sale ajung să se transforme unele în altele și de vreme ce sunt alcătuite pentru a fi nimicite în diferite feluri. (Căci oare natura însăși s-a angajat să provoace stricăciuni părților sale și să le facă să ajungă într-o stare dificilă și înclinate spre rău, sau nu știe că astfel de evenimente au loc? Cele două ipoteze nu sunt plauzibile.) Dar, dacă cineva, lăsând deoparte natura, ar oferi o explicație în funcție de alcătuirea internă a lucrurilor, ar fi ridicol pe de o parte să susțină că părțile întregului sunt constituite pentru a se transforma și, în același timp, pe de altă parte, să se uimească sau să își arate nemulțumirea ca în fața vreunui eveniment»

petrecut împotriva naturii, mai ales fiindcă dezagregarea înseamnă o întoarcere la elementele din care fiecare lucru a fost făcut. Căci reprezintă fie o dispersie a elementelor din care fiecare este alcătuit, fie o întoarcere a ceea ce este solid în pământ, a ceea ce este

τούδε καὶ τούδε.

2 Ὁ θεὸς πάντα τὰ ἡγεμονικὰ γυμνὰ τῶν υλικῶν ἀγγείων καὶ φλοιῶν καὶ καθαρμάτων ὁρᾷ μόνω γὰρ τῷ ἑαυτοῦ νοερῷ μόνων ἀπτεται τῶν ἐξ ἑαυτοῦ εἰς ταῦτα ἐρρηκόντων καὶ ἀπωχετευμένων. ἐάν δέ καὶ σὺ τοῦτο ἐθίσῃ ποιεῖν, τὸν πολὺν περισπασμὸν σεαυτοῦ περιαιρήσεις· ὁ γὰρ μὴ τὰ περικείμενα κρεάδια ὁρῶν, ἢ πού γε ἐσθήτα καὶ οικίαν καὶ δόξαν καὶ τὴν τοιαύτην περιβολὴν καὶ σκηνὴν θεώμενος ἀσχολήσεται;

3 Τρία ἐστὶν ἐξ ὧν συνέστηκας· σωματίον, πνευμάτιον, νοῦς. τούτων τὰλλα μέχρι τοῦ ἐπιμελεῖσθαι δεῖν σὰ ἐστὶ, τό δέ τρίτον μόνον κυρίως σόν. <δι>ὁ ἐάν χωρίσῃ ἀπο σεαυτοῦ, τουτέστιν ἀπο τῆς σῆς διανοίας, δσα ἄλλοι ποιοῦσιν ἢ λέ- γούσιν ἢ δσα αὐτός ἐποίησας ἢ εἶπας καὶ δσα ὡς μέλλοντα ταράσσει σε καὶ δσα τοῦ περικειμένου σοι σωματίου ἢ τοῦ συμφύτου πνευματίου ἀπροαίρετα πρόσσεστιν καὶ δσα ἢ ἐξωθεν περιρρέουσα δίνη ἐλίσσει, ὥστε τῶν συνειμαρμένων ἐξηρημένην, καθαρὰν <τε> τὴν νοερὰν δύναμιν <καί> ἀπό- λυτον ἐφ' ἑαυτῆς ζῆν, ποιούσαν τὰ δίκαια καὶ θέλουσαν τὰ συμβαίνοντα καὶ λέγουσαν τὰληθῆ· ἐάν χωρίσῃ, φημί, τοῦ ἡγεμονικοῦ τούτου τὰ προσηρημένα ἐκ προσπάθειας καὶ τοῦ χρόνου τὰ ἐπέκεινα ἢ τὰ παρωχηκότα, ποιήσῃ τε σεαυτὸν, οἷος ὁ Ἐμπεδόκλειος σφαῖρος κυκλοτερὴς μονίῃ περιγηθεὶ γαίων, μόνον τε ζῆν ἐκμελετήσῃς δ ζῆς, τουτέστι τό παρόν, δυνήσῃ τό γε μέχρι τοῦ ἀποθανεῖν ὑπολειπόμενον ἀταράκτως καὶ εὐμενῶς καὶ ἰλεως τῷ σαυτοῦ δαίμονι δια- βιώναι.

4 Πολλάκις ἐθαύμασα πῶς ἑαυτὸν μὲν ἕκαστος μάλλον πάντων φιλεῖ, τὴν δέ ἑαυτοῦ περί αὐτοῦ ὑπόληψιν

suflu în aer, în așa fel încât aceste elemente sunt reabsorbite în rațiunea întregului, fie consumându-le prin foc, la intervale de timp determinate, fie reîmprospătându-le printr-o succesiune de transformări fără sfârșit.

Nu îți imagina că elementul solid sau cel aerian sunt cele de la prima naștere. Căci oricare dintre acestea, ieri sau alaltăieri, a primit flux din alimente și din aerul inspirat. Așadar, ceea ce a primit se transformă, nu ceea ce a născut mama ta. Dar presupune, de asemenea, că prin aceste elemente te legi cu putere de însușirea ta specifică, ceea ce nu este, cred, contrar celor pe care tocmai le-am susținut.

După ce ți-ai acordat aceste atribute: bun, modest, sincer, 8 prudent, binevoitor, mărinimos, ai grijă să nu fii caracterizat cu alte atribute și să nu-ți pierzi aceste apelative; în acest caz, încearcă să le recuperezi rapid. Amintește-ți că pentru tine „prudent” doreai să însemne cântărirea atentă a fiecărei probleme și absența oricărei neglijențe; „binevoitor” semnifică acceptarea cu bunăvoință a celor hărăzite de natura comună; „mărinimos” reprezintă ridicarea părții inteligente deasupra mișcărilor plăcute sau aspre ale cărnii, deasupra faimei, deasupra morții și deasupra tuturor lucrurilor asemănătoare.

Ca urmare, dacă te vei menține la nivelul acestor atribute fără să dorești cu tărie ca ele să-ți fie acordate de către alții, vei fi un alt om și vei pași către o altă viață.³⁰⁶ Căci a rămâne așa cum ai fost până acum, sfâșiat și murdar într-o astfel de viață, este caracteristic unei persoane insensibile și care ține la

έν ἐλάττονι λόγῳ τίθεται ἡ τήν τῶν ἄλλων, ἐάν γοῦν τινα θεός ἐπιστάς ἡ διδάσκαλος ἐμφρων κελεύση μηδέν καθ' αὐτόν ἐνθυμεῖσθαι καί διανοεῖσθαι δ μή ἅμα καί γεγωνίσκων ἐξοίσει, οὐδέ πρὸς μίαν ἡμέραν τοῦτο ὑπομενεῖ. οὕτως τοὺς πέλας μάλλον αἰδούμεθα, τί ποτέ περί ἡμῶν φρονήσουσιν, ἡ ἑαυτούς.

5 Πῶς ποτέ πάντα καλῶς καί φιλανθρώπως διατάξαντες οἱ θεοὶ τοῦτο μόνον παρῆιδον, τό ἐνίους τῶν ἀνθρώπων καί πάνυ χρηστούς καί πλείστα πρὸς τό θεῖον ὥσπερ συμβόλαια θεμένους καί ἐπὶ πλείστον δι' ἔργων ὁσίων καί ιερουργιῶν συνήθεις τῷ θεῷ γενομένους, ἐπειδάν ἀπαξ ἀποθάνωσι, μηκέτι αὐτίς γίνεσθαι, ἀλλ' εἰς τό παντελές ἀπεσβηκέναι; τοῦτο δέ εἴπερ ἄρα καί οὕτως ἔχει, εὐ ἴσθι δι, εἰ ὡς ἐτέρως ἔχειν ἔδει, ἐποίησαν ἄν- εἰ γάρ δίκαιον ἦν, ἦν ἄν καί δυνατόν, καί εἰ κατὰ φύσιν, ἦνεγκεν ἄν αὐτό ἡ φύσις. ἐκ δὴ τοῦ μή οὕτως ἔχειν, εἴπερ οὐχ οὕτως ἔχει, πιστούσθω σοι τό μή δεῆσαι οὕτως γίνεσθαι- ὁράς γάρ καί αὐτός δι, τοῦτο παραζητῶν δικαιολογῇ πρὸς τόν θεόν- οὐκ ἄν δ' οὕτως διελεγόμεθα τοῖς θεοῖς, εἰ μή ἀριστοὶ καί δικαιοτάτοι ἦσαν. εἰ δέ τοῦτο, οὐκ ἄν τι περιείδον ἀδίκως καί ἀλόγως ἡμελεῖ- μένον τῶν ἐν τῇ διακοσμῇ.

6 „Εθίζε και δσα ἀπογινώσκεις. καί γάρ ἡ χεὶρ ἡ ἀριστερά πρὸς τὰ ἄλλα διὰ τό ἀνέθιστον ἀργός οὔσα τοῦ χαλινού ἐρρωμενέστερον ἢ ἡ δεξιὰ κρατεῖ ' τοῦτο γάρ εἴθισται.

7 Ὅποιον δεῖ καταληφθῆναι ὑπὸ τοῦ θανάτου καί σώματι καί ψυχῇ* τήν βραχύτητα τοῦ βίου* τήν ἀχάνειαν τοῦ ὀπίσω καί πρόσω αἰώνας* τήν ἀσθένειαν πάσης ὕλης.

8 Γυμνά τῶν φλοιῶν θεάσασθαι τὰ αἰτιώδη* τὰς ἀναφοράς τῶν πράξεων* τί πόνος* τί ἡδονή* τί

viața sa, asemenea acelor gladiatori³⁰⁷ care, pe jumătate sfâșiați, se luptă cu fiarele, care, acoperiri de răni și mânjiți de sânge, imploră totuși să fie cruțați până a doua zi, deși, în starea în care se găsesc, vor fi dați pradă aceluiași gheare și aceluiași mușcături. Așadar, încearcă să ajungi la aceste puține atribute și, dacă poți să te menții acolo, menține-te ca și cum ai fi fost transportat pe una din insulele fericirilor³⁰⁸; iar dacă simți că te prăbușești și nu mai stăpânești situația, îndreaptă-te cu mult curaj către orice colț al lumii unde vei putea să devii din nou stăpânul tău sau pleacă din viață cu totul, fără mânie, dar cu simplitate, în mod liber și cu modestie, după ce ai îndeplinit în viață măcar această unică acțiune de a o părași în felul acesta. Pentru a-ți aminti de aceste atribute, îți vor fi de mare ajutor amintirea zeilor și faptul că ei nu vor să fie lingușiți, ci își doresc ca toate ființele raționale să li se asemene³⁰⁹ și smochinul să fie cel care își îndeplinește menirea sa de smochin, câinele - menirea sa de câine, albina - menirea sa de albină, omul - menirea sa de om.

Mimul, războiul, groaza, amorfirea, sclavia³¹⁰ vor șterge din 9 mintea ta, zi de zi, acele învățături sfinte pe care tu și le reprezinti fără o cercetare fizică și le abandonezi. Trebuie, în schimb, să privești orice lucru și să faci astfel încât să duci la bun sfârșit cele preținse de împrejurări și, în același timp, să pui în practică reflecția teoretică și să păstrezi secretă, dar nu ascunsă încrederea care vine din cunoașterea fiecărui lucru. Când te vei bucura de simplitate? Când de sobrietate? Când de cunoașterea fiecărui lucru - ce este fiecare lucru

θάνατος* τί δόξα* τίς ούχ έαυτώ
άσχολίας αίτιος* πώς ούδείς υπ'
άλλου έμποδί- ζεται* διτι πάντα
υπόληψις.

ι

9 Όμοιον είναι [δεί] έν τή τών
δογμάτων χρήσει παγκρατι- αστή,
ούχι μονομάχω* ό μέν γάρ τό ξίφος
ω χρήται άποτί- θεται και
άναιρείται* ό δέ τήν χείρα άεί έχει
και ούδέν άλλο ή συστρέψαι αύτήν
δεί.

ιθ Ποια αύτά τά πράγματα όράν,
διαιρούντα είς ύλην, αίτιον,
άναφοράν.

ιι Ηλικην έξουσίαν έχει άνθρωπος
μή ποιείν άλλο ή διπερ μέλλει ό θεός
έπαινείν, και δέχεσθαι πάν δ άν
νέμη αύτώ ό θεός, <ώς> τό έξής τή
φύσει.

12 Μήτε θεοίς μεμπτέον* ούδέν γάρ
έκόντες ή άκοντες άμαρτάνουσι*
μήτε άνθρωποις* ούδέν γάρ ούχι
άκοντες. ώστε ούδενί μεμπτέον.

13 Πώς γελοίος και ξένος ό
θαυμάζων και ότιούν τών έν τώ βίω
γινομένων.

14 Ητοι άνάγκη ειμαρμένης και
άπαράβατος τάξις ή πρόνοια
ίλάσιμος ή φυρμός είκαιότητος
άπροστάτητος. εί μεν ούν
άπαράβατος άνάγκη, τί άντιτείνεις;
εί δέ πρόνοια έπιδε- χομένη τό
ίλάσκεσθαι, άξιον έαυτόν ποιήσουν
τής έκ τού θείου βοήθειας, εί δέ
φυρμός άνηγεμόνευτος, άσμένιζε
διτι έν τοιούτω τώ κλύδωνι αύτός
έχεις έν έαυτώ τινα νοούν
ήγεμονικόν, καν παραφέρη σε ό
κλύδων, παραφερέτω τό σαρκίδιον,
τό πνευμάτιον, τάλλα' τόν γάρ
νοούν ού παροίσει.

15 Η τό μέν τού λύχνου φώς, μέχρι
σβεσθή, φαίνει και τήν αύγήν ούκ
άποβάλλει, ή δέ έν σοί άλήθεια και
δικαιοσύνη και σωφοσύνη
προαποσβήσεται;

16 Επί τού φαντασίαν
παρασχόντος διτι ήμαρτε' τί δαί

prin substanța sa, ce loc ocupă în
lume, cât timp i-a fost dat de natură
să dăinuie, din ce elemente este
alcătuit, cui poate să îi aparțină,
cine poate să-l dea și cine să-l ia?

Un păianjen se mândrește că a
prins o muscă, un om - că 10 a
prins un pui de iepure, un altul - că
a pescuit o sardină, un altul - că a
vânat mistreți, un altul - urși, un
altul - sarmați³¹¹. Oare aceștia nu
sunt niște tâlhari, dacă le cercetezi
principiile de acțiune?

Adoptă o metodă de cercetare
pentru a observa cum toate 11
lucrurile se transformă unele în
altele, fi atent în continuare și
exersează-te în această materie,
pentru că nimic altceva nu poate în
felul acesta să determine mărția
sufletului. Astfel, unul s-a dezbrăcat
de trup și, înțelegând că va trebui
în curând să părăsească toate
acestea plecând dintre oameni, se
încredințează în întregime dreptății,
în ceea ce privește acțiunile sale, și
naturii universale, prin ceea ce se
poate întâmpla altfel. Nu-i trece
prin cap ce se va spune sau se va
gândi despre el sau ce se va
întreprinde împotriva lui, deoarece
el va fi mulțumit de aceste două
lucruri: să practice dreptatea în
oricare dintre acțiunile sale
prezente și să iubească ceea ce
destinul i-a hărăzit în momentul de
față. El a lăsat deoparte orice
preocupare și efort, și nu-și dorește
nimic altceva decât să pășească pe
calea dreaptă cu ajutorul legii și să-
l urmeze pe Zeul care merge
întotdeauna pe calea dreaptă.

Ce nevoie ai de presupozitii, de
vreme ce îți este permis să 12
cercetezi ce trebuie făcut și, dacă ai
o viziune clară, să înaintezi în acea
direcție, binevoitor și fără să te
întorci din drum? Iar dacă nu ai o
viziune clară, oprește-te și

οἶδα εἰ τοῦτο ἀμάρτημα; εἰ δέ καί ἡμαρτεν, διτι κατέκρινεν αὐτός ἑαυτόν, καί οὕτως ὁμοιον τοῦτο τῷ καταδρύπτειν τὴν ἑαυτοῦ δυνάμειν;

Ὅτι ὁ μὴ θέλων τὸν φαῦλον ἀμαρτάνειν ὁμοιος τῷ μὴ θέλοντι τὴν συκὴν ὁπὸν ἐν τοῖς σύκοις φέρειν καί τὰ βρέφη κλαυθυρίζεσθαι καί τὸν ἵππον χρεμετίζειν καί δσα ἄλλα ἀναγκαῖα. τί γάρ πάθη τὴν ἐξιν ἔχων τοιαύτην; εἰ οὖν γοργός εἶ, ταύτην θεράπευσον.

17 Εἰ μὴ καθήκει, μὴ πράξης* εἰ μὴ ἀληθές ἐστι, μὴ εἴπῃς. ἢ γάρ ὁρμή σου ἐστὼ [εἰς τὸ πᾶν].

18 Αἰεὶ ὁράν, τί ἐστὶν αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τὴν φαντασίαν σοι ποιοῦν, καί ἀναπτύσσειν διαιρούντα εἰς τὸ αἴτιον, εἰς τὸ ὑλικόν, εἰς τὴν ἀναφοράν, εἰς τὸν χρόνον ἐντός οὗ πεπαῦσθαι αὐτὸ δεήσει.

19 Αἰσθου ποτέ διτι κρεῖττον τι καὶ δαιμονιώτερον ἔχεις ἐν σαυτῷ τῶν τὰ πάθη ποιοούντων καὶ καθάπαξ τῶν νευ-ροσπαστούντων σε. τί μου νῦν ἐστὶν ἡ διάνοια; μὴ φόβος; μὴ υποψία; μὴ ἐπιθυμία; μὴ ἄλλο τι τοιοῦτον;

M

20 Πρῶτον τὸ μὴ εἰκὴ μηδὲ ἀνευ ἀναφοράς. δεύτερον τὸ μὴ ἐπ' ἄλλο τι ἢ ἐπὶ τὸ κοινωνικόν τέλος τὴν ἀναγωγὴν ποιεῖσθαι.

21 „Ὅτι μετ' οὐ πολὺ οὐδεὶς οὐδαμοῦ ἐσθ' οὐδὲ τούτων τι ἂν νῦν βλέπεις οὐδὲ τούτων τις τῶν νῦν βιούντων* ἀπαντα γὰρ μεταβάλλειν καὶ τρέπεσθαι καὶ φθείρεσθαι πέφυκεν, ἵνα ἕτερα ἐφεξῆς γίνηται.

22 Ὅτι πάντα ὑπόληψις καὶ αὐτὴ ἐπὶ σοί. ἄρον οὖν δτε θέλεις τὴν ὑπόληψιν καὶ ὥσπερ κάμψαντι τὴν ἄκραν γαλήνην, σταθερά πάντα καὶ κόλπος ἀκύμων.

23 Μία καὶ ἡτισοῦν ἐνέργεια κατὰ καιρὸν παυσαμένη οὐδὲν κακὸν πάσχει, καθὼ πέπαυται* οὐδὲ ὁ πράξας τὴν πράξιν ταύτην κατ'

folosește-te de cei mai buni consilieri; dacă îți stau în cale alte obstacole, nu mergi oare înainte, reflectând cu atenție, în funcție de mijloacele de care dispui în momentul acela, și respectând ceea ce ți se pare a fi drept? Căci cel mai bun rezultat îl reprezintă atingerea acestui obiectiv; în schimb, ar fi un insucces depărtarea de el. Gândește-te că cel care în orice lucru urmează rațiunea este în același timp calm și vioi, bine dispus și sever.

Întreabă-te pe tine însuși imediat ce te-ai trezit: oare te va 13 interesa dacă un altul îți critică acțiunile drepte și pe cele bune? Nu mă va interesa. Oare ai uitat că cei care sunt atât de aroganți, lăudându-i și criticându-i pe alții, se comportă în acest fel în pat, la masă, și oare ai uitat ce fac, de ce lucruri se feresc, ce urmăresc, ce fură, ce răpesc, nu cu mâinile și cu picioarele, ci cu ajutorul părții celei mai prețioase din ei, care dă naștere, atunci când vrea, bunei-credințe, onoarei, adevărului, legii, *daimon-ju* bun? Omul educat și respectuos îi spune naturii care dă și ia 14 înapoi totul: „Dă-mi ce vrei, ia-mi înapoi ce vrei”. Și spune aceasta nu ca un sfidător, ci ca un om supus și cu gânduri bune față de natură.

Scurt este timpul care îți rămâne de trăit. Trăiește-l ca și cum 13 ai fi într-o călătorie. Căci nu e nicio diferență între aici și

— acolo, în condițiile în care oriunde în lume omul trăiește ca într-o cetate. Oamenii să vadă și să cunoască un om adevărat»

care trăiește conform naturii! Dacă nu pot să-l suport, să-lucidă; căci e mai bine decât să trăiască astfel.

Nu mai discuta niciodată despre calitatea omului bun, ci 16 fi un astfel de om.

αυτό τοῦτο, καθό πέπαυται, κακόν τι πέπονθεν. ομοίως οὖν τό ἐκ πασών τών πράξεων σύστημα, διπερ ἐστίν ὁ βίος, ἐάν ἐν καιρῷ παύσηται, οὐδέν κακόν πάσχει κατ' αὐτό τοῦτο, καθό πέπαυται „οὐδέ ὁ καταπαύσας ἐν καιρῷ τόν ειρμόν τοῦτον κακῶς διετέθη. τόν δέ καιρόν καί τόν δρον δί- δωσιν ἡ φύσις, ποτέ μὲν καί ἡ ἴδια, δταν ἐν γήρα, πάντως δέ ἡ τών δλων, ἡς τών μερών μεταβαλλόντων νεαρός ἀεί καί ἀκμαῖος ὁ σύμπαρ κόσμος διαμένει, καλόν δέ ἀεί πάν καί ὠραῖον τό συμφέρον τῷ δλω. ἡ οὖν κατάπαυσις τοῦ βίου ἐκάστω οὐ κακόν μὲν διτι οὐδέ αισχρόν, εἴπερ καί ἀπροαί- ρητον καί οὐκ ἀκοινώνητον” ἀγαθόν δέ εἴπερ τῷ δλω καίριον καί συμφέρον καί συμφερόμενον. οὕτως γάρ καί θεοφόρητος ὁ φερόμενος κατὰ ταῦτά θεῷ καί ἐπὶ ταῦτά τῇ γνώμῃ φερόμενος.

24 Τρία ταῦτα δει πρόχειρα ἔχειν „ἐπὶ μὲν ὧν ποιεῖς, [εἰ] μήτε εἰκὴ μήτε ἄλλως ἢ ὥς ἂν ἡ Δίκη αὐτῇ ἐνήργησεν’ ἐπὶ δέ τών ἐξωθεν συμβαινόντων, διτι ἦτοι κατ’ ἐπιτυχίαν ἢ κατὰ πρόνοιαν” οὔτε δέ τῇ ἐπιτυχίᾳ μεμπτέον οὔτε τῇ προνοίᾳ ἐγκλητέον. δεύτερον τό „ὅποιον ἐκάστον ἀπὸ σπέρματος μέχρι ψυχώσεως καί ἀπὸ ψυχώσεως μέχρι τοῦ τὴν ψυχὴν ἀποδοῦναι καί ἐξ οἷων ἢ σύγκρισις καί εἰς οἷα ἢ λύσις. τρίτον εἰ ἄφνω μετέωρος ἐξαρθεῖς κατασκέψαιο τὰ ἀνθρώπεια καί τὴν πολυτροπίαν [δοῇ] κατανοήσας, διτι καταφρονήσεις συνιδὼν ἅμα καί δσον τό πε- ριοικοῦν ἐναερίων καί ἐναιθερίων’ καί διτι, οσάκις ἂν ἐξαρθῇς, ταῦτά ὀψη” τό ὁμοειδές, τό ὀλιγοχρόνιον” ἐπὶ τούτοις ὁ τύφος.

25 Βάλε ἐξω τὴν ὑπόληψιν’ σέσωσαι. τις οὖν ὁ κωλύων ἐκβάλλειν;

Σὰ ai tot timpul reprezentarea întregii durate a timpului și a 17 întregii substanțe și consideră că tot ceea ce este particular este precum un sâmbure de smochină în raport cu substanța și precum o răsucire de burghiu în raport cu timpul.

Oprindu-te asupra fiecăruia dintre obiectele care îți stau 18 înaintea ochilor, gândește-l ca fiind deja în curs de dezagregare și transformare, ca pe ceva care va putrezi sau se va dispersa, sau gândește-te în ce fel fiecare lucru care trăiește a fost făcut de natură astfel încât să moară.

Imaginează-ți cum sunt acești oameni³¹² când mănâncă, 19 dorm, au relații sexuale, își elimină excrementele, și în alte activități; apoi, cum sunt când își dau aere de bărbati, devin orgolioși sau nesuferiți și pedepsesc pe cineva de pe poziția conferită de rangul lor superior: puțin mai înainte, câtor lucruri le erau sclavi și din ce motive! Puțin după aceea, se vor regăsi în aceleași situații.

Este folositor fiecăruia ceea ce natura întregului îi aduce 20 fiecăruia, și îi este folositor de vreme ce îi aduce aceasta.

„Pământul iubește ploaia și iubește de asemenea sfântul 21 cer”. 313 Lumea iubește să facă ceea ce este rânduit să se întâmple. Atunci spun lumii: „Iubesc cu tine”. 314 Și oare nu se spune astfel și despre un lucru, că „iubește” că acest lucru se întâmplă?

Ori trăiești aici, și deja te-ai obișnuit cu asta; ori te retragi, 22 și acest lucru ți-l doreai; ori mori, și ți-ai îndeplinit menirea, în afara acestor opțiuni nu există nimic altceva. Așadar, stai liniștit!

Să-ți fie întotdeauna limpede că acolo, la țară, este ca aici; 23 și că

26 Όταν δυσφορήs επί τινι, ἐπελάθου του, διτι πάντα κατὰ τήν των όλων φύσιν γίνεται, και του, διτι το ἀμαρτανόμενον ἀλλότριον, καί επί τούτοις του, διτι παν τό γινόμενον ούτως αεί ἐγένετο καί γενήσεται καί νυν πανταχοῦ γίνεται* τού, δση ή συγγένεια ἀνθρώπου προς παν τό ἀνθρώπειον γένος* ού γάρ αίματίου ή σπερματίου, άλλα νοῦ κοινωνία, ἐπελάθου δέ και του, διτι ό ἐκάστου νους θεός και ἐκείθεν ἐρρύηκεν* τού, διτι ούδέν ίδιον ούδενός, άλλα και τό τεκνίον και τό σωματίον και αυτό τό ψυχάριον ἐκείθεν ἐλήλυθεν* τού, διτι πάνθ' ὑπόληψις* τού, διτι τό παρόν μόνον ἐκάστος ζή και τούτο ἀποβάλλει.

27 Συνεχώς ἀναπολεῖν τούς επί τινι λίαν ἀγανακτήσαντας, τούς ἐν μεγίσταις δόξαις ή συμφοραῖς ή ἐχθραις ή όποιαισοῦν τύχαις ἀκμάσαντας* εἴτα ἐφιστάνειν* πού νυν πάντα ἐκείνα; καπνός και σποδός και μύθος ή ούδέ μύθος, συμπροσπιπτέτω δέ και τό τοιούτο παν, οἶον' Φάβιος Κα- τουλλίνος ἐπ' ἀγρού και Λούσιος Λούπος ἐν τοῖς κήποις και Στερτίνιος ἐν Βαίαις και Τιβέριος ἐν Καπρέαις και Ούήλιος 'Ρούφος και δλωs ή προς ότιοῦν μετ' οιήσεως διαφορά* και ὡs εὔτελεs παν τό κατεντεινόμενον και δσω φιλοσοφώτερον τό επί τήs δοθείσης ὕλης ἑαυτόν δίκαιον, σώφρονα, θεοῖs ἐπόμενον ἀφελώς παρέχειν' ό γοῖρ επί ἀτυφία τύφος τυφό- μενος πάντων χαλεπώτατος.

28 Πρός τούς ἐπιζητούντας' πού γάρ ίδών τούς θεούς ή πόθεν κατειληφώς ότι εἰσίν οὔτω σέβεις; πρῶτον μέν και δψει ορατοῖ εἰσιν- ἐπειτα μέντοι ούδέ τήν ψυχήν τήν ἑμαυτοῦ ἑώρακα και δμωs τιμώ- ούτως οῦν και τούς θεούς, ἐξ ὧν τήs δυνάμεωs αὐτῶν ἐκάστοτε πειρώμαι, ἐκ τούτων διτι τε εἰσί καταλαμβάνω και αἰδοῦμαι.

tot ceea ce este aici este identic cu ceea ce se găsește pe vârful unui munte sau pe malul mării sau oriunde vrei. Și te vei găsi în fața celor scrise de Platon: „Înconjurat de un țarc, pe un munte, și mulgând turma behăitoare”. 315

Ce înseamnă pentru mine partea conducătoare a sufletului 24 meu, ce calitate îi confer eu acum și pentru ce scop mă folosesc eu acum de ea? Oare este lipsită de inteligență, oare este independentă și desprinsă de societate? Oare este atașată și amestecată cu biata mea bucată de carne, așa încât se modifică împreună cu aceasta?

Cel care fuge de stăpânul său este un fugar. Stăpânul este 25

legea și cel care o încalcă este un fugar. În același timp, nici cel care se întristează sau se înfurie sau se teme nu dorește să»

se întâmple ori nu-i convine că s-a întâmplat sau că se va întâmpla un eveniment dintre cele ce sunt fixate de cea care conduce toate lucrurile, adică de lege, care împarte evenimentele ce-i revin fiecăruia. Așadar, cel care se teme sau se întristează sau se înfurie este un fugar.

Bărbatul, după ce lasă sămânța în uter, se retrage și apoi o 26

altă cauză intervine, acționând și desăvârșind fătul, de aceeași calitate cu cauza sa.316 La rândul său, nou-născutul înghite hrana pe gât și apoi o altă cauză intervine, producând senzația, impulsul, întreaga viață, forța și alte lucruri de acest fel. Așadar, contemplă aceste fenomene care au loc într-o atât de mare taină și privește forța lor, așa cum vedem forța care fie îngreunează corpurile, fie le înalță, nu cu ochii, ci totuși în mod clar.

Gândește-te tot timpul cum toate

29 Σωτηρία βίου έκαστον δι' δλου
αυτό τί ἐστίν ὁράν, τί μὲν αὐτοῦ τό
ύλικόν, τί δέ τό αιτιώδες- ἐξ δλης
τῆς ψυχῆς τὰ δίκαια ποιεῖν καί
τάληθῇ λέγειν. τί λοιπόν ἡ
ἀπολαύειν τοῦ ζῆν συνάπτοντα
ἄλλο ἐπ' ἄλλφ ἀγαθόν, ὥστε μηδέ
τό βραχύτατον διάστημα
ἀπολείπειν;

30 Ἐν φῶς ἡλίου, καν διείργηται
τοίχοις, δρεσιν, ἄλλοις μυρίοις. μία
οὐσία κοινή, καν διείργηται ιδίως
ποιοῖς σώμασι μυρίοις. μία ψυχῇ,
καν φύσει διείργηται μυρίαίς καί
ιδίαις περιγραφαῖς. μία νοερά
ψυχῇ, καν διακεκρίσθαι δοκή. τὰ
μὲν οὖν ἄλλα μέρη τῶν εἰρημένων,
οἷον πνεύματα καί υποκείμενα
ἀναίσθητα, καί ἀνοικείμενα
ἀλλήλοισ- καίτοι κάκεῖνα τό ἐνούν
συνέχει καί τό ἐπὶ τὰ αὐτά βρίθον.
διάνοια δέ ιδίως ἐπὶ τό ομόφυλον
τείνεται καί συνίσταται καί οὐ
διείργεται τό κοινωνικόν πάθος.

31 Τί ἐπιζητεῖς; τό διαγίνεσθαι;
ἀλλά τό αἰσθάνεσθαι; τό ὁρμάν; τό
αύξεσθαι; τό λῆγειν αὔθις; τό φωνή
χρῆσθαι; τό διανοεῖσθαι; τί τούτων
πόθου σοι ἄξιον δοκεῖ; εἰ δέ έκαστα
εὐκαταφρόνητα, πρόιθι ἐπὶ
τελευταῖον τό ἐπεσθαι τῷ λόγῳ καί
τῷ θεῷ. ἀλλά μάχεται τό τιμάν
ταῦτα, τό ἀχθεσθαι εἰ διὰ τοῦ
τεθνηκέναι στερήσεται τις αὐτῶν.

32 Πόστον μέρος τοῦ ἀπειρου καί
ἀχανοῦς αἰώνος ἀπομεμέρισ-
ται έκάστῳ ' τάχιστα γάρ ἐναφανίζεται
τῷ αἰδίῳ πόστον δε τῆς δλης
οὐσίας' πόστον δε τῆς δλης ψυχῆς'
ἐν πόστῳ δε βωλαρίῳ τῆς δλης γῆς
ἐρπεις, πάντα ταῦτα ἐνθυμούμενος
μηδέν μέγα φαντάζου ἡ τό, ὡς μὲν ἡ
σὴ φύσις ἀγει ποιεῖν, πάσχει ν δέ
ὡς ἡ κοινή φύσις φέρει.

33 Πῶς ἐαυτῷ χρήται τό
ἡγεμονικόν; ἐν γάρ τούτῳ τό πάν
ἐστι. τὰ δέ λοιπά ἡ προαιρετικά
ἐστίν ἡ ἀπροαίρετα, νεκρά καί
καπνός.

aceste evenimente care 27 au loc
acum s-au petrecut și mai înainte, și
gândește-te că se vor petrece și în
viitor. Imaginează-ți toate dramele
și scenele întotdeauna
asemănătoare celor de acum, pe
care le-ai cunoscut fie prin
experiența ta, fie din istoria foarte
veche: de pildă, toată curtea lui
Hadrian, toată curtea lui Antoninus,
toată curtea lui Filip, Alexandru,
Cresus³¹⁷, căci toate evenimentele
acelea se desfășurau ca și acum,
numai că personajele erau altele.

Închipuie-ți că oricine se întristează
sau se arată nemulțumit 28 de ceva
este asemenea unui purceluș
pregătit pentru sacrificiu, care se
zbate și guiță; la fel e și cel care
plânge într-un pat mic, singur și în
tăcere, pentru nenorocirile din viața
noastră. Și gândește-te că numai
ființei raționale i-a fost dat să se
supună de bunăvoie evenimentelor,
în timp ce a se supune acestora,
fără altceva, este pentru toți o
necesitate.

Reflectând în parte asupra fiecăreia
dintre acțiunile pe care 29 le faci,
întreabă-te dacă moartea este
înfricoșătoare prin faptul că te
lipsește de ele.

Când ești lovit de greșeala cuiva,
treci repede să examinezi 30 ce
greșeală asemănătoare cu a
acestuia comiți tu: de pildă, faptul
că socotești o monedă din argint
drept un bun, sau plăcerile sau
mărunta glorie și altele de acest fel.
Căci, reflectând la aceasta, vei uita
repede mânia, fiindcă în același
timp îți va veni în minte faptul că el
este constrâns.

Ce ar putea să facă? Dacă poți,
îndepărtează de lângă el ceea ce îl
constrânge să greșească.³¹⁸

Când îl vezi pe Satyrion,
imaginează-ți un socratic, sau pe 31
Eutyches sau pe Hymenos; când îl

34 Πρὸς θανάτου καταφρόνησιν ἐγερτικώτατον διὰ καὶ οἱ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν καὶ τὸν πόνον κακὸν κρίνοντες ὁμῶς τούτου καταφρόνησαν.

35 Ὡς τὸ εὐκαιρὸν μόνον ἀγαθὸν καὶ ὡς τὸ πλείους κατὰ λόγον ὀρθὸν πράξεις ἀποδοῦναι τῷ ὀλιγωτέρῳ ἐν ἴσῳ ἐστὶ καὶ ὡς τὸν κόσμον θεωρῆσαι πλείονι ἢ ἐλάσσονι χρόνῳ οὐ διαφέρει, τούτῳ οὐδὲ ὁ θάνατος φοβερὸν.

36 Ἄνθρωπε, ἐπολιτεύσω ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ πόλει· τί σοι διαφέρει, εἰ πέντε ἔτεσιν <ἢ ἑκατόν>; τὸ γοῖρ κατὰ τοὺς νόμους ἴσον ἑκάστῳ. τί οὖν δεινόν, εἰ τῆς πόλεως ἀποπέμψει σε οὐ τύραννος οὐδὲ δικαστὴς ἀδίκος, ἀλλ' ἢ φύσις ἢ εἰσαγα- γοῦσα, οἷον εἰ κωμωδὸν ἀπολύοι τῆς σκηνῆς ὁ παραλαβὼν στρατηγός; - „ἀλλ' οὐκ εἶπον τὰ πέντε μέρη, ἀλλὰ τὰ τρία. „- „καλῶς εἶπας· ἐν μέντοι τῷ βίῳ τὰ τρία δλον τὸ δράμα ἐστὶ.” τὸ γὰρ τέλειον ἐκεῖνος ὀρίζει ὁ τότε μέν τῆς συγκρί- σεως, νῦν δὲ τῆς διαλύσεως αἷτιος· σύ δὲ ἀναίτιος ἀμφοτέρων. ἀπιθὶ οὖν ἵλεως· καὶ γοῖρ ὁ ἀπολύων ἵλεως.

vezi pe Euphrates, imaginează-ți-i pe Eutychion sau pe Silvanus; când îl vezi pe Alciphronos, imaginează-ți-l pe Tropaiophoros; văzându-l pe Xenophon, imaginează-ți-i pe Criton sau pe Severus³¹⁹; și, privindu-te pe tine însuși, imaginează-ți-l pe unul dintre Caesarii, și pentru orice individ fa același lucru. Apoi, să ai în minte această întrebare: „Așadar, unde sunt aceștia?” Nicăieri și pretutindeni. Vei vedea astfel tot timpul că cele omenești sunt fum și neant, mai cu seamă dacă îți amintești că ceea ce s-a transformat o dată nu va mai exista în infinita durată a timpului. De ce te enervezi? De ce nu-ți este de ajuns că ți-ai dus în mod demn până la capăt scurta ta existență? De ce materie și de ce subiect de discuție încerci»

să fugi? De fapt, ce altceva sunt toate aceste lucruri, dacă nu niște exerciții ale rațiunii care a cercetat cu precizie și conform studiului naturii cele ce țin de viață? Perseverează deci, până îți însușești și aceste gânduri, după cum un stomac strașnic asimilează totul, după cum focul puternic produce flacără și lumină din tot ce se aruncă în el.

Să nu-i fie permis nimănui care dorește să spună adevărul ⁵² despre tine să afirme că nu ești sincer sau că nu ești bun, ci pune-l în situația să mintă pe oricine va exprima o astfel de părere despre tine. Acest lucru depinde de tine. Căci cine te poate împiedica să fi bun și sincer? Numai tu ești cel care decide să nu mai trăiești, dacă nu vei reuși să fii un astfel de om. Fiindcă nici rațiunea nu alege viața, dacă nu ești un astfel de om.

Luând în considerare materia noastră, ce lucru poate fi ⁵³ făcut

sau spus în cea mai sănătoasă manieră? Căci, orice ar fi, îți este permis să o faci sau să o spui; și nu căuta un pretext, ca și cum ai fi împiedicat de acesta. Nu vei înceta să te vaiți mai înainte de a proba faptul că a îndeplini ceea ce este propriu constituției omului, în orice materie care ți se supune sau se întâmplă sub controlul tău, este asemenea vieții ușuraticе și senzuale pentru adepții plăcerilor. Căci trebuie să primești cu bucurie orice acțiune pe care îți este permis să o îndeplinești potrivit propriei naturi; și acest lucru îți este permis oriunde. Așadar, cilindrului nu îi este permis oriunde să se miște potrivit propriei mișcări³²⁰, nici apei, nici focului, nici altor lucruri câte sunt conduse de natură sau de un suflet lipsit de rațiune; căci piedicile și obstacolele sunt numeroase. În schimb, mintea și rațiunea pot să depășească tot ceea ce li se opune, potrivit alcătuirii lor naturale și voinței lor. Având înaintea ochilor această»

ușurință prin care rațiunea va putea să treacă peste orice lucru (cum focul se înalță, piatra cade și cilindrul se mișcă în pantă) și să nu încerce nimic în plus. Căci celelalte obstacole cu loviturile lor fie privesc bietul trup, acest cadavru, fie, în afară de opinie și de relaxarea rațiunii înseși, nu provoacă fracturi și nici nu produc vreun neajuns; altminteri, cel care le suportă ar deveni imediat rău. În cazul tuturor celorlalte organisme, oricare dintre ele suferă vreun rău devine mai rău, prin chiar faptul că a suferit acel rău. În situația de față, în schimb, dacă trebuie să spun, omul devine mai bun și mai vrednic de laudă, în cazul în care se folosește cum trebuie de ceea ce i se întâmplă. Într-un cuvânt, adu-ți

aminte că cetățeanul născut cetățean nu vatămă nimic din j» ceea ce nu vatămă cetatea, nici nu vatămă cetatea ceea ce nu vatămă legea. Niciuna dintre aceste preținse nenorociri nu vatămă legea. În consecință, ceea ce nu vatămă legea nu vatămă nici cetatea, nici pe cetățean.

34

Celui care a fost mușcat de adevăratele învățături îi este de ajuns un «citat» chiar foarte scurt și cunoscut tuturor pentru a-și aminti lipsa de durere și de teamă, de exemplu:

„Frunzele pe care vântul le împrăștie pe pământ... tot astfel și neamul oamenilor”. 321

Biete frunze sunt și fiii tăi, biete frunze sunt și acești oameni care te aclamă cu un aer convingător și te laudă, sau care, dimpotrivă, te vorbesc de rău, te rănesc în secret și își bat joc de tine. Tot biete frunze sunt și cei care îți vor duce faima peste generații. Căci toate acestea „se nasc în anotimpul primăverii” 322, apoi vântul le pune la pământ și, în continuare, pădurea dă naștere altora în locul lor 323. Vremelnicia este comună tuturor. Tu însă te ferești de ele și urmărești toate aceste lucruri ca și cum vor dura o ves nicio. Mai este încă puțin, și vei închide ochii; și în curând un altul îl va plânge pe cel care te-a dus la cimitir.

Ochiul sănătos trebuie să vadă toate lucrurile vizibile și să 55»

nu spună: „Vreau să văd verzi lucrurile”, fiindcă asta este caracteristic celui care suferă de ochi. La fel, auzul și mirosul sănătos trebuie să fie pregătite pentru tot ceea ce poate fi auzit și mirosit. Și un stomac sănătos se găsește în condiții asemănătoare față de toate alimentele, precum moara față de

cele pe care ea este făcută să le poată măcina. Prin urmare, și intelectul sănătos trebuie să fie pregătit pentru orice eveniment; acela care spune: „Salvați-mi copiii!” și „Toți să aplaude orice voi face” este un ochi care caută lucrurile verzi sau dinții care caută alimentele fragede.

Nimeni nu este atât de norocos încât să nu aibă lângă el, în 56 clipa morții, pe câțiva care să salute cu bucurie tristul eveniment. A fost un om bun și înțelept: în ultimul moment, se va găsi unul care va spune despre el: „Acum o să răsufăm în sfârșit ușurați că am scăpat de acest pedagog; nu se purta aspru cu noi, dar, cu toate astea, simțeam că în taină ne condamna”. Acestea se spun despre omul virtuos; dar în ceea ce ne privește, câte alte motive nu există pentru care mulți își doresc să se vadă scăpați de noi! Așadar, murind, te vei gândi la aceasta și vei pleca din viață mai ușor, reflectând: „Plec dintr-o asemenea viață, în care până și tovarășii mei, pentru care m-am luptat de atâtea ori, pentru care m-am rugat și de care m-am preocupat, doresc să mă vadă plecat, sperând, prin aceasta, într-o eventuală ușurare pentru viața lor”. Prin urmare, de ce s-ar strădui cineva să rămână aici, pe pământ, un timp mai îndelungat? Nu pleca, din acest motiv, mai puțin binevoitor față de ei, ci, păstrându-ți caracterul tău obișnuit, arată-te prietenos, amabil, vesel; și din nou îți spun nu ca unul care a fost smuls dintre aceștia, ci, precum, în cazul celui care moare de moarte bună, sufletelul său se desparte ușor de trup, tot așa trebuie să fie despărțirea ta de ei. Într-adevăr, natura te-a legat de ei și te-a amestecat cu ei, dar acum ea te

desparte de ei. Mă despart ca de niște prieteni, fără să mă împotrivesc, fără să mă opun. Căci este și acesta unul dintre evenimentele care au loc în conformitate cu natura.

Obişnuieşte-te, pe cât posibil, pentru orice acţiune pe care 37 o faci, să te întrebi pe tine însuşi: „La ce scop îşi raportează acest om acţiunea?” Dar începe cu tine însuşi şi, în primul rând, cercetează-te cu atenţie pe tine însuşi.

Adu-ţi aminte că ceea ce trage sforile este ceea ce se naşte 38 înăuntrul tău; şi acela este activitatea, acela este viaţa, acela este, într-un cuvânt, omul.³²⁴ Nu ţi-l închipui niciodată unit cu recipientul care îl înconjoară şi cu aceste instrumente fizice care sunt plătuite în jurul lui. Căci ele sunt asemenea unei securi cu două tăişuri, cu singura diferenţă că sunt crescute împreună cu trupul. Şi cu siguranţă utilitatea acestor părţi ale corpului, în afară de cauza care le mişcă şi le conduce, nu este mai mare decât aceea a suveicii pentru ţesătoare, a penei pentru cel care scrie şi a biciului pentru vizitiu.

CARTEA A XI-A

Însuşirile proprii sufletului raţional sunt: se priveşte pe sine însuşi 325, se analizează pe sine însuşi 326, devine ceea ce doreşte, se bucură el însuşi de rodul pe care îl produce (căci de roadele plantelor şi de produsele animalelor se bucură alte «facultăţi»), îşi urmează propriul scop³²⁷, în oricare moment ar cunoaşte sfârşitul vieţii. Căci întreaga sa acţiune, nu după cum se întâmplă la dans, la o piesă de teatru sau la alte activităţi artistice asemănătoare, nu rămâne neterminată, dacă ceva o întrerupe, ci sufletul raţional, în orice parte a sa şi în orice moment ar fi surprins

de moarte, este complet și mulțumit în sine cu ceea ce își propune, astfel încât să poată spune: „Eu le am pe cele ce sunt ale mele”. Mai mult, el călătorește în jurul întregii lumi și al vidului care o înconjoară³²⁸, al formei sale, se extinde în infinitatea timpului, cuprinde periodica palingeneză a întregului³²⁹, observă și înțelege că nimic nou nu vor vedea cei de după noi, nici ceva diferit nu au văzut cei de dinaintea noastră³³⁰, ci, într-un fel, un om de patruzeci de ani, dacă are un minimum de inteligență, a văzut tot ceea ce a fost și va fi, conform identității și originii comune a lucrurilor. Este propriu sufletului rațional și să-și iubească aproapele, adevărul, modestia, și faptul de a nu prețui nimic mai mult decât pe sine însuși, ceea ce este specific și legii; astfel, dreapta rațiune și rațiunea justiției nu se deosebesc cu nimic.³³¹

Vei disprețui un cântec plăcut, un dans, un pancrațiu³³², 2 dacă descompui aria armonioasă a cântecului în fiecare dintre sunetele sale și te întrebi asupra fiecăruia, dacă ești învins de acesta; te vei rușina că l-ai apreciat. Fă același lucru cu dansul, analizând fiecare mișcare și poziție, și la fel cu pancrațiul. Într-un cuvânt, în afară de virtute și de cele care provin din ea, amintește-ți să recurgi la descompunerea în părți și să mergi cu descompunerea până la disprețul pentru acele lucruri. Transferă același procedeu la întreaga viață.³³³

Cât este de mare sufletul care, dacă ar trebui să fie despărțit 3 în acest moment de trup, este pregătit fie să se stingă, fie să se risipească, fie să-și continue existența! Dar această pregătire vine ca urmare a propriei judecăți, nu a unui simplu spirit de

opозиție, așa cum fac creștinii, ci în manieră rațională și demnă, pentru a-i convinge și pe alții, dar fără teatralitate.

Am făcut ceva în interesul societății? Deci mi-am făcut un 4 serviciu. Să ai întotdeauna la îndemână acest gând și să nu te oprești în niciun fel.

Care este arta ta? Să fii bun. Și la acest rezultat cum altfel 3

j se ajunge, dacă nu pe baza teoriilor privind atât natura întregului, cât și alcătuirea specifică a omului?

La început, au fost puse în scenă tragedii care aminteau 6 evenimente ce avuseseră loc, arătând că acestea s-au petrecut în mod natural în acest fel și că acele tragedii de care ați fost încântați văzându-le pe scenă nu trebuie să vă tulbure, când se petrec pe scena mai mare a lumii. Căci vedeți că acele evenimente trebuie să se desfășoare astfel și că le suportă și cei care au strigat: „O, Cithairon!”

334 De altfel, poezii tragici se exprimă în mod util, după cum e mai ales cazul acestui text:

„Dacă eu și cei doi copii ai mei am fost neglijați de zei, și aceasta are o rațiune” 335, și din nou: „Nu trebuie să te superi pe cursul lucrurilor” 336, și: „Seceră viața întocmai ca pe un spic copt” 337, și altele de acest fel. După tragedie, a fost pusă în scenă comedia veche, care avea o libertate de expresie capabilă să-l educe pe spectator și să-i amintească, nu fără un real folos, prin această sinceritate modestia. Pentru un scop asemănător, și Diogene³³⁸ a împrumutat din vechea comedie această libertate. După aceasta, gândește-te ce reprezintă comedia medie și apoi pentru ce scop a fost introdusă noua comedie, cea care,

puțin câte puțin, a alunecat spre o ingenioasă imitație a moravurilor. Căci se spune și nu se poate ignora că și din partea acestor poeți au venit învățături utile.

Dar oare către ce scop și-a îndreptat privirea întreaga producție poetică și dramatică?

Cum se vede de clar faptul că nu este o altă condiție de viață 7 mai potrivită filosofării decât cea în care te găsești acum!

O ramură tăiată de pe ramura alăturată nu poate să nu fie 8 tăiată și din întreg copacul. În același fel, omul separat fie și de un singur alt om este exclus din întreaga societate. Un altul taie ramura, omul se separă el însuși de aproapele său când îl urăște și îl respinge. El nu știe că s-a desprins în același timp de întreaga societate. Cu toate acestea, Zeul, care a alcătuit și a ordonat viața socială, ne-a făcut acest dar: căci ne este permis să ne reatașăm ramurii alăturate și să devenim din nou părți integrate în întreg. Totuși, această separare, care se repetă de mai multe ori, devine dificilă pentru partea care se depărtează ca să-și regăsească unitatea și să-și restabilească poziția de dinainte. În general, ramura care de la început crește împreună cu restul copacului și continuă să respire același suflu vital nu este la fel cu cea reatașată după tăiere, orice ar spune uneori grădinarii. A crește împreună cu trunchiul, dar a nu avea aceleași principii cu alții.³³⁹

Cei care îți stau în cale în timp ce înaintezi conform dreptei 9 rațiuni, după cum nu vor putea să te abată de la o activitate sănătoasă, tot așa să nu te faci să pierzi din bunăvoința față de ei. Dar păzește-te deopotrivă în aceste două cazuri, nu numai pentru a te menține ferm

în judecată și în acțiune, ci chiar pentru a-ți păstra bunătatea față de aceia care încearcă să-ți pună piedici sau alte dificultăți. Căci ar fi o slăbiciune să-i tratezi cu asprime, după cum tot o slăbiciune ar fi să renunți la acțiuni sau să cedezi fiindcă ai fost cuprins de panică. De fapt, ambii sunt dezertori, atât cel care tremură de frică, cât și cel care se arată ostil și străin de cel care prin natură îi este părinte și prieten.

Nicio natură nu este inferioară artei. Căci artele imită natura¹⁰ rile. Dacă este așa, natura, care este mai desăvârșită și mai cuprinzătoare decât toate celelalte, nu ar putea să fie lipsită de iscusință artistică. Toate artele fac ceea ce este inferior»

pentru ceea ce este superior; deci și natura universală. De aici își are originea dreptatea, din care se nasc și celelalte virtuți.

Căci nu se va vedea dreptatea dacă ne simțim interesați de lucrurile intermediare³⁴⁰ sau dacă suntem ușor înșelați, pripiti în judecată și nestatornici.

Dacă lucrurile care te tulbură, fie că le cauți, fie că fugi de ele, nu vin către tine, în schimb tu ești într-o oarecare măsură cel care merge către ele. Așadar capacitatea ta de judecată în ceea ce le privește pe acestea să-ți fie liniștită, și ele rămân încremenite, iar tu nu vei mai fi văzut nici căutându-le, nici fugind de ele.

Sfera sufletului este conformă cu sine, când nu tinde spre nimic din afara sa, nici nu se repliază în interiorul său, nici nu se exaltă și nici nu se deprimă, ci strălucește de lumina cu ajutorul căreia vede adevărul tuturor lucrurilor și pe cel din interiorul său.

Cineva mă va disprețui? Îl privește.

Eu însă voi avea în ve13 dere să nu fiu găsit spunând sau făcând ceva demn de dispreț. Cineva mă va urî? Îl privește. Eu însă voi rămâne binevoitor și blând cu oricine și pregătit să arăt chiar și aceluia care mă urăște greșeala sa, nu într-un mod jignitor, nici ca și cum i-aș arăta că de-abia îl suport, ci într-un mod nobil și onest, precum celebrul Focion³⁴¹, numai dacă tot calmul său nu a fost simulat. Căci ceea ce se găsește în interiorul nostru nu trebuie să fie de acest fel și omul nu trebuie să fie văzut de zei nici supărat pentru ceva, nici plângându-se pentru suferințele sale. De fapt, ce este pentru tine răul, dacă tu însuși faci acum ceea ce este propriu naturii tale și dacă primești ceea ce acum se potrivește cu natura întregului, un om care tinde să realizeze prin aceasta ceea ce este folositor societății?

Deși se disprețuiesc unii pe alții, încearcă să-și fie pe plac 14 unii altora și, în timp ce vor să se învingă unii pe alții, se recunosc inferiori unii altora.

Cât de putred și de fals este cel ce spune: „Eu am ales să mă 13 port față de tine în mod deschis”. Ce faci, omule? Nu trebuie să o spui dinainte, se va vedea de la sine. Această vorbă trebuie să fie scrisă pe fruntea ta: repede glasul răsună în acest fel, repede ceva se arată ochilor, așa cum persoana iubită înțelege repede totul din privirea iubiților. Într-un cuvânt, persoana sinceră și bună trebuie să fie ca unul care pute a țap, încât cineva aflat în apropiere, în momentul în care vine spre el, vrea nu vrea, îl simte. Iar simplitatea prefăcută este un cuțit. Nimic nu e mai rușinos decât prietenia lupului: înainte de orice, ferește-te de aceasta. Omul bun, simplu și binevoitor are aceste

sentimente în ochii săi și nu le ascunde nimănui.

J

A-ți trece viața în modul cel mai frumos! Această putere sc. 16 găsește în suflet, dacă cineva rămâne indiferent față de cele ce sunt indiferente. Și va rămâne indiferent, va reflecta atent asupra fiecăruia dintre lucrurile indiferente, atât în mod separat, cât și în ansamblul lor, amintindu-și că niciunul dintre ele nu produce în noi o părere despre el și niciunul nu ajunge până la noi, ci toate sunt nemișcate la locul lor; în schimb, noi suntem cei care dăm naștere unor judecăți despre ele și, pentru a spune așa, le scriem în noi înșine, cu toate că putem să nu le scriem și, pe de altă parte, să le ștergem imediat, dacă cumva s-au strecurat în noi pe furiș. De asemenea, trebuie să iei aminte că acest fel de atenție va dura puțin și că, apoi, viața se va sfârși. De ce este neplăcut că lucrurile stau altfel? Căci, dacă sunt potrivite cu natura, bucură-te de ele și acestea vor fi ușoare pentru tine; iar dacă sunt împotriva naturii, tu caută ce este potrivit naturii tale și îndreaptă-te în grabă către acesta, chiar dacă e vorba de un lucru care nu îți va aduce glorie; de fapt, orice om care își caută binele propriu este iertat. Gândește-te de unde a venit fiecare lucru, din ce elemente de 17 bază este alcătuit, în ce se transformă, cum va fi după schimbare și cum, datorită acesteia, nu va suferi niciun rău.

În primul rând, trebuie să apreciez care este poziția mea în 18 raport cu oamenii și că suntem născuți unii pentru alții și că, dintr-un alt punct de vedere, sunt născut pentru a sta în fruntea lor³⁴², precum berbecul în fața turmei de oi și taurul

	înaintea cirezii. Mergi mai sus pornind de la acest principiu: dacă nu există atomi, natura conduce întregul. Dacă este așa, lucrurile inferioare sunt făcute în vederea celor superioare și acestea din urmă, unele pentru altele. În al doilea rând, observă ce fel de oameni sunt aceștia la masă, în pat și în alte împrejurări; mai ales ce necesități care pornesc din părerile lor au și cu ce îngâmfare le îndeplinesc pe acelea. În al treilea rând, gândește-te că, dacă oamenii fac anumite lucruri în mod corect, nu trebuie să se supere, iar dacă nu le fac în mod corect, evident acționează împotriva voinței lor și din necunoaștere. Căci orice suflet este lipsit fără voia sa precum de adevăr, tot așa și de capacitatea de a se purta cu fiecare lucru după valoarea sa. De fapt, se supără când li se spune că sunt nedrești, ignoranți, avari și, într-un cuvânt, că au un comportament greșit față de semenii lor. În al patrulea rând, nu uita că și tu comiți multe greșeli și ești asemenea lor. Și, dacă te abții să faci unele greșeli, ai totuși capacitatea să le comiți, chiar dacă, prin lașitate sau din ambiție sau printr-un alt viciu de acest fel, te abții de la greșeli asemănătoare. În al cincilea rând, gândește-te că nu știi cu precizie dacă ei greșesc; căci multe greșeli se comit intenționat și, în general, trebuie să cunoști multe amănunte înainte de a afirma ceva precis despre acțiunile altuia. În al șaselea rând, atunci când ești foarte indignat sau supărat, nu uita că viața omului este scurtă și că în scurt timp noi toți vom fi întinși pe patul de moarte. În al șaptelea rând, gândește-te că
--	---

nu acțiunile acestor oameni sunt cele care ne deranjează, căci acelea se găsesc în partea conducătoare a sufletului lor, ci, dimpotrivă, păreriile noastre despre acele acțiuni. Elimină deci și ai voința de a suprima judecata care te face să le socotești îngrozitoare, și deja mânia ta a dispărut. Așadar, cum o vei elimina? Socotind că astfel de acțiuni nu sunt pentru tine un lucru rușinos. Căci, dacă acțiunea de care trebuie să te rușinezi nu era singurul rău, în mod necesar, și tu ai comite multe greșeli și ai deveni un tâlhar și un individ în stare de orice.

În al optulea rând, gândește-te cu cât sunt mai grave efectele pe care mâniile și supărările care însoțesc aceste acțiuni le provoacă decât înseși faptele din cauza cărora suntem mânioși și triști.

În al nouălea rând, gândește-te că bunăvoința este de neînvins, dacă este înăscută, fără un surâs prefăcut sau ipocrizie. Căci ce rău, oare, îți va putea face individul cel mai violent dacă tu continui să fii binevoitor față de el și, când j»

se ivește prilejul, îl îndemni cu blândețe și încerci să-l faci să-și schimbe intenția, alegând chiar momentul în care el încearcă să-ți facă rău: „Nu, fiul meu! Am fost făcuți de natură pentru altceva. Eu nu voi suferi un rău, în schimb tu îți faci rău, fiule”. Și arată-i cu iscusință și dintr-un punct de vedere general că lucrurile stau altfel, că nici albinele nu fac acest lucru și nici celelalte animale, care au fost născute de natură pentru a trăi în turme. Însă aceste observații nu trebuie făcute nici cu ironie, nici pe un ton jignitor, ci cu afecțiune și fără ranchiună în suflet; și nu ca și cum ar fi la școală, nici ca să te faci admirat de un altul aflat în preajmă,

ci adresează-te lui între patru ochi, chiar dacă mai sunt împrejur și alți oameni.

Adu-ți aminte de aceste nouă învățături capitale ca de niște daruri primite din partea Muzelor și începe în sfârșit să fii om, atâta timp cât ești viu. Trebuie să te ferești în aceeași măsură să te mânii pe aceștia și să-i lingusești, căci ambele comportamente sunt contrare interesului comun și sunt dăunătoare. Să ai în minte, în momentele de mânie, faptul că nu stă în caracterul unui bărbat să se înfurie, ci un comportament blând și binevoitor, după cum este mai uman, tot așa este și mai bărbătesc, iar acela care demonstrează forță, temperament și virilitate nu se lasă pradă mâniei și supărării. De fapt, cu cât acest comportament se apropie de impasibilitate³⁴³, cu atât se apropie de forță; după cum tristețea este semn al neputinței, tot așa și mânia: amândoi de fapt, cel îndurerat și cel mânios, sunt răniți și în stare să se dea bătăuți.

Dacă vrei, primește al zecelea dar de la Musagete³⁴⁴: e o nebunie să consideri că ticăloșii nu greșesc, căci aceasta ar însemna să ceri imposibilul; iar să admiți că alții sunt persoane de acest fel și apoi să consideri că nu vor greși față de tine ar fi o prostie și o pretenție tiranică.

Mai cu seamă trebuie supravegheate tot timpul cele patru 19 schimbări pe care le poate suferi partea conducătoare a sufletului și, când surprinzi una, trebuie s-o ștergi, făcând un astfel de comentariu de fiecare dată: „Această imagine mentală nu este necesară, aceasta este devastatoare pentru societate, acest cuvânt pe care urmează să-l spui nu vine din tine însuți”. De fapt, socotește între

cele mai absurde lucruri faptul de a spune ceea ce nu vine din tine însuși. Cea de-a patra schimbare este cea față de care îți vei reproșa: „Acest comportament al tău este specific unui om învins și care și-a supus partea cea mai divină din el părții mai puțin prețioase și muritoare, adică trupului și formelor sale necioplite”.

Suflul tău vital și elementul de foc care se găsesc amestecate 20 în tine, deși prin natura lor tind să se înalțe, totuși, supunându-se ordinii întregului, se mențin la locul lor, acolo, în compusul din care tu ești format. De asemenea, orice element de natură pământească și lichidă care se găsește în tine, deși se îndreaptă în jos, se ridică totuși și se menține pe o poziție care, prin natura lui, nu îi este firească. Astfel deci, chiar și elementele se supun întregului și rămân împreună cu forța, după ce au fost așezate într-un loc, până când primesc din nou, de sus, semnalul dezagregării.

Nu este atunci ciudat faptul că numai partea ta inteligentă este neascultătoare și supărată din cauza poziției sale? Totuși, nimic nu i-a fost impus acesteia cu forța, ci numai ceea ce este conform naturii sale; cu toate astea, ea nu acceptă, ci se mișcă în direcția opusă. De fapt, mișcarea sa în direcția nedreptății, abuzurilor, mâniilor, durerilor și fricii nu reprezintă nimic altceva decât mișcarea celui care se depărtează de natură.³⁴⁵ Și, atunci când partea conducătoare a sufletului se arată nemulțumită de vreunul dintre evenimente, își părăsește poziția; căci ea a fost alcătuită pentru sfințenie și pentru venerarea zeilor nu mai puțin decât pentru dreptate. De fapt, aceste virtuți sunt specifice bunei desfășurări a vieții sociale, în toate

formele sale, și sunt cu mult mai de respectat decât realizarea actelor de justiție.

Cel care nu are întotdeauna un singur și același scop în 21 viață nu poate să fie unul și același de-a lungul întregii vieți. Însă nu ajunge această afirmație, dacă nu se adaugă și ce fel trebuie să fie scopul acesta. Căci, după cum părerea despre toate acele lucruri care într-un fel sunt socotite bunuri de către majoritatea oamenilor nu este unanimă, ci numai în privința anumitor lucruri, adică în privința acelor bunuri care vizează interesul comun propus, tot astfel și scopul trebuie să fie acela care privește binele societății și al statului. Iar cel care își îndreaptă toate impulsurile spre acest scop își va îndeplini toate acțiunile asemănător, și în acest sens va fi întotdeauna același.

Gândește-te la șoarecele de munte și la cel de la oraș, la 22».

frica și la agitația acestuia din urmă.³⁴⁶

Socrate numea principiile și opiniile multora Lamii³⁴⁷, 23 adică monștri care îi speriau pe copii.

Spartanii, în timpul spectacolelor lor, puneau scaunele 24 oaspeților la umbră; în schimb ei se așezau unde se nimerea.

Socrate îi răspunse lui Perdiccas cu privire la faptul că nu 25 mersese la el: „Nu vreau să mor de cea mai rea moarte”, adică: „Nu vreau să primesc o favoare fără a fi în stare să ofer în schimb o alta”. ³⁴⁸

În scrierile filosofilor epicureici se găsea recomandarea de a 26 fi amintit tot timpul oricare dintre cei vechi care au cultivat virtutea.

Pitagoreicii³⁴⁹ ne recomandă tuturor să ridicăm în zori pri²⁷ virea către cer, pentru a ne aminti aceste corpuri, care își îndeplinesc

	întotdeauna funcția conform acelorași reguli, și modalitatea și, de asemenea, ordinea lor, puritatea lor și goliciunea lor; căci astrele nu sunt acoperite de un vâl. Gândește-te cum arăta Socrate, încins cu o piele simplă de 28 miel, când Xantipa a plecat din casă cu haina sa; precum și la ce le-a spus prietenilor săi care s-au rușinat și s- au retras din calea lui, când l-au văzut îmbrăcat în acest fel.350 În ceea ce privește scrisul și cititul, nu vei trece drept profesor 29 înainte de a fi fost elev la rândul tău. Aceasta este cu mult mai adevărat în viață.351 Te-ai născut sclav, nu ai parte de rațiune.352 30 Inima mea dragă râde.353 31 Ei vor blestema virtutea, proferând cuvinte grele.354 32 A căuta o smochină în vreme de iarnă este o treabă de om 33 nebun; tot așa este și cel care își caută copilul atunci când nu îi mai este dată posibilitatea.355 În timp ce își sărută propriul copilaș, spunea Epictet, trebuie 34 să-și spună „Mâine poate va muri”. „Aceasta este o prevestire rea”. „Nu este niciun fel de prevestire rea” – răspundea „Sunt cuvinte care semnifică un fapt natural. Sau, atunci, ar fi cumva de rău augur și să vorbești despre spice secerate?” 356 Strugure acru, strugure copt, strugure trecut, toate sunt trans33 formări, nu spre a nu fi, ci spre ceea ce nu mai este actual.357 O afirmație a lui Epictet: „Nu există un hoț al alegerii 36 deliberate”. 358 „Trebuie să se găsească” – spunea Epictet – „o tehnică cu 37 privire la acordarea asentimentului și, în partea din cartea sa unde discută despre impulsuri359, să se mențină
--	--

vie atenția ca acestea să se producă cu rezervă, în interesul binelui public și în raport cu valoarea fiecărui lucru; să se abțină, apoi, cu totul de la dorință și să nu se folosească de aversiune pentru vreunul dintre lucrurile care nu sunt în puterea noastră". 360

„În concluzie” - spunea Epictet - „disputa nu se referă la 38 un subiect banal, ci la a fi sau a nu fi nebun”. 361

Socrate spunea: „Ce doriți? Să aveți sufletul unor ființe raționale, sau iraționale?” „Raționale”. „Ce feli de ființe raționale? Sănătoase, sau ticăloase?” „Sănătoase”. „Și atunci, de ce nu îl căutați?” „Fiindcă îl avem deja”. „Și atunci, de ce au loc între voi dispute și neînțelegeri?” 362

39

CARTEA A XII-A

Pe toate aceste lucruri la care te rogi să ajungi de-a lungul unei perioade de timp poți să le ai chiar din această clipă, dacă nu ți le-ai refuza tu însuși. Vreau să spun: dacă abandonezi orice ține de trecut, dacă îți încredințezi viitorul providenței și doar prezentul 363 ți-l orientezi spre pietate și dreptate. Spre pietate, ca să iubești ceea ce ți-a fost hărăzit de destin; căci ție natura ți-a dăruit această soartă și ei te-a dăruit pe tine. Spre dreptate, ca să spui adevărul în mod liber și fără ocolișuri și ca să faci cele ce sunt potrivite cu legea și cu valoarea fiecărui lucru. Să nu te împiedice nici viciul, nici părerea, nici vorba altora și nici chiar sensibilitatea acestei bucăți de carne crescute în jurul tău: căci se va vedea partea care va fi afectată. Dacă, așadar, în momentul în care tu vei ajunge la capătul vieții, lăsând deoparte toate celelalte lucruri, ai prețui numai partea ta

conducătoare a sufletului și ceea ce este divin din tine³⁶⁴, și dacă nu te-ai teme că la un moment dat vei înceta să mai fi, ci doar că n-ai început încă să trăiești în conformitate cu natura, atunci vei fi un om demn de lumea care te-a născut și vei înceta să mai fi străin în patria ta, să te mai uimească evenimentele zilnice, ca și cum ar fi neașteptate, și să mai depinzi de un lucru sau de altul.

Zeul vede toate părțile conducătoare ale sufletului dezgolate ² de învelișurile materiale, de cojile și de impuritățile lor; numai cu inteligența sa, de fapt, acesta ia contact doar cu acele lucruri care se revarsă din el și se regăsesc în aceste corpuri. Dacă și tu te vei obișnui să faci acest lucru, te vei elibera de o mare parte din agitația ta. Căci cel care nu vede aceste biete bucăți de carne care îl înconjoară, își va ocupa poate timpul alergând după haine, case, faimă, accesorii și puneri în scenă de acest fel?

Trei sunt părțile din care ești alcătuit: bietul tău corp, bietul ³ tău suflu și intelectul.³⁶⁵ Dintre acestea, primele două, în măsura în care trebuie să te îngrijești de ele, sunt ale tale; numai a treia este în sensul propriu al cuvântului a ta. De aceea, când îndepărtezi de tine însuți, adică de intelectul tău³⁶⁶, câte fac sau spun alții sau câte ai făcut ori ai spus tu însuți și câte, ca evenimente viitoare, te neliniștesc, câte, aparținând bietului trup care te înconjoară sau bietului suflu care se găsește în tine, sunt atașate de tine independent de alegerea ta deliberată, câte «lucruri» face să se învârtă vârtejul exterior din jurul tău, astfel încât, eliberându-se din lanțurile destinului, facultatea ta

intelectivă să poată trăi curată, independentă și pe cont propriu, înfăptuind cele conform dreptății, dorind evenimentele și spunând adevărul; dacă, spun, îndepărtezi de partea conducătoare a sufletului tău tot ceea ce provine de la înclinația pasională, tot ceea ce se găsește înainte sau după momentul prezent, vei face din tine însuși, după cum spune Empedocle, „o sferă rotundă care se bucură de fericita sa unicitate” 367, având grijă numai să trăiești ceea ce trăiești, adică prezentul, și atunci vei putea să trăiești ceea ce îți rămâne până la moarte fără nicio tulburare, cu bunăvoință, în armonie cu propriul tău *daimon*.

De multe ori am fost uimit de faptul că fiecare, deși se iubește pe sine însuși mai mult decât pe toți ceilalți, pune totuși mai puțin preț pe propria sa părere despre sine decât pe părerea celorlalți despre el. Așadar, dacă un zeu sau un dascăl înțelept ar sta alături de cineva și l-ar invita să nu-și imagineze sau să nu gândească nimic în sine însuși care să nu poată fi făcut cunoscut fără a-l spune în același timp în gura mare, acesta nu ar accepta asta nici măcar pentru o zi.³⁶⁸ Ca urmare, ne este rușine mai mult de vecini, de ceea ce vor gândi despre noi, decât de noi înșine.

Cum oare zeii, care totuși au orânduit toate cu înțelepciune și dragoste față de oameni, au neglijat acest singur lucru, faptul că unii oameni foarte onești și care au stabilit cu divinitatea, ca să spun așa, foarte multe relații privilegiate și care, prin activități sacre și prin ceremonii religioase, au devenit în cel mai înalt grad familiari cu divinitatea, odată morți, n-au mai revenit la viață, ci au dispărut

pentru totdeauna? Ei bine, dacă lucrurile stau astfel, să știi cu siguranță că, dacă lucrurile ar fi trebuit să se petreacă altfel, zeii ar fi făcut asta. Însă, dacă ar fi fost drept, ar fi fost și posibil și, dacă ar fi fost conform naturii, natura însăși l-ar fi produs. Iar din faptul că nu este așa, dacă e adevărat că nu este așa, fii convins că n-a fost necesar să se producă în acest fel. Căci vezi și tu că, făcând în zadar cercetări, deschizi un proces împotriva divinității; dar noi nu am fi discutat astfel cu zeii, dacă aceștia n-ar fi fost foarte buni și foarte drepți. Dacă acest lucru este adevărat, ei n-ar fi putut comite vreo neglijență, trecând cu vederea în mod nedrept și contrar rațiunii acele lucruri care sunt parte integrantă din ordinea lumii.

Obişnuiește-te și cu ceea ce te descurajează. Mâna stângă, de 6 exemplu, chiar dacă este inefficientă pentru alte activități, din neobișnuință, e mai puternică decât dreapta să țină cu forță frâul; pentru că este obișnuită «cu aceasta».

Gândește-te în ce dispoziție trebuie să fii surprins de moarte 7 atât în ceea ce privește trupul, cât și în ceea ce privește sufletul; gândește-te la scurttimea vieții, la prăpastia timpului de dinainte și de după noi, la fragilitatea oricărei materii.

Privește cauzele dezgolate de aparențe, relațiile acțiunilor 8 cu scopul lor; observă ce este durerea, ce este plăcerea, ce este moartea, ce este faima, cine este responsabilul neliniștii pentru el însuși; cum nimeni nu poate să fie împiedicat de altul, pentru că toate lucrurile sunt opiniile pe care le avem despre ele.

În folosirea principiilor filosofice trebuie să fii asemenea 9

unui atlet, nu unui gladiator. Căci gladiatorul acum lasă sabia de care se folosește, acum o ia în mână; în schimb, atletul are întotdeauna brațele și nu trebuie să facă altceva»

decât să îl strângă.³⁶⁹

Vezi ce sunt lucrurile în ele însele, împărțindu-le în materie, 10 cauză, relație cu scopul.

Cât de mare este puterea pe care o are omul de a nu face alt¹¹ ceva decât ceea ce urmează să aprobe divinitatea și de a primi tot ceea ce lui însuși i-a hărăzit divinitatea, conform naturii!

Nu trebuie să le facem reproșuri zeilor, deoarece aceștia ¹² nu greșesc nici cu voie, nici fără de voie; și nu trebuie să le facem reproșuri nici oamenilor, deoarece aceștia nu greșesc niciodată cu voia lor; în consecință, nimănui nu trebuie să îi facem reproșuri.

Cât de ridicol și de ciudat este cel care se arată uimit de cel ¹³»

mai neînsemnat dintre evenimentele care au loc în timpul vieții.

Fie necesitatea destinului și o ordine inviolabilă, fie pro¹⁴ vidența favorabilă, fie dezordinea fără conducerea cauzalității. Așadar, dacă avem de-a face cu o necesitate inviolabilă, de ce te împotrivești? Dacă avem de-a face cu providența, care admite să fie favorabilă, fă-te demn de ajutorul divinității. În schimb, dacă avem de-a face cu o dezordine fără conducere, fii mulțumit că, în mijlocul unei agitații atât de mari, tu ai în tine însuți o inteligență care te conduce; iar dacă agitația te târăște, să ducă cu ea biata ta carne, bietul tău suflu vital și toate celelalte: căci ea nu va putea să ducă cu ea inteligența ta. Lumina lămpii, până când se stinge,

	strălucește și nu își 15 pierde strălucirea; în schimb, adevărul care există în tine, dreptatea și cumpătarea pot fi stinse înainte de sfârșitul vieții tale? Cât despre cel care îți lasă impresia că a comis o greșeală: 16 „Ce știi eu dacă este vorba de o greșeală?” Și dacă totuși a comis o greșeală, îmi dau seama că „s-a condamnat singur”, și astfel acesta este asemenea celui care se zgârie pe față. Gândește-te că cel care nu vrea ca ticălosul să comită greșeli este asemenea celui care nu dorește ca smochinul să-și j» ducă seva către smochinele sale, nou-născuții să plângă, calul să necheze și toate celelalte lucruri necesare. Căci ce ar putea să sufere cel care are o astfel de stare mentală? Dacă ești nervos, vindecă-ți această înclinație. 7 i» Dacă nu e o acțiune potrivită, nu o săvârși; dacă nu e ade17 vărat, nu vorbi: impulsul tău să pornească de la tine spre întreg. Întotdeauna vezi ce este în sine acel obiect care produce în 18 tine reprezentarea și dezvăluie-l, împărțindu-l în cauză, materie, relație și timpul în care acel obiect va trebui să înceteze să existe. Obişnuiește-te în cele din urmă că ai în tine însuși ceva mai 19 j» bun și mai divin decât obiectele care provoacă în tine pasiunile și care, într-un cuvânt, te fac să te miști ca o marionetă. Ce este acum intelectul meu? Nu cumva frică? Nu cumva bănuială? Nu cumva dorință? Nu cumva altceva de felul acestora? În primul rând, ferește-te să acționezi la întâmplare și fără 20 un
--	---

	scop precis; în al doilea rând, nu raporta acțiunile tale la altceva decât la scopul util binelui comun. Gândește-te că nu peste mult timp nu vei mai fi decât nimeni 21 de nicăieri, că nu va mai exista niciunul dintre lucrurile pe care le vezi acum, nici vreunul dintre oamenii care trăiesc acum. Fiindcă orice lucru este prin natura sa făcut să se transforme, să-și schimbe starea și să dispară pentru ca altele să poată să-i urmeze. Nu uita că totul este părere și aceasta depinde de tine. Prin 22 urmare, alungă, când vrei, părerea și, precum nava care trece pe lângă un promontoriu ocolindu-l, vei avea parte de calmul mării, totul va fi încremenit și golful – fără valuri. O oarecare activitate care se sfârșește la momentul potrivit 370 23 nu suferă niciun rău, în măsura în care s-a sfârșit; nici cel care a desfășurat această activitate nu a suportat vreun rău, pentru însuși motivul că activitatea a încetat. În același fel, prin urmare, nici sistemul tuturor activităților, care este însăși viața, dacă încetează la momentul potrivit, nu suportă vreun rău, prin însuși faptul că s-a sfârșit; nici cel care și-a terminat la momentul potrivit această înlănțuire de activități nu se găsește într-o stare nefericită. Dar momentul potrivit și limita vieții sunt stabilite de natură, câteodată de natura particulară a fiecăruia, când cineva este la bătrânețe, în orice caz de natura întregului, ale cărui părți, deși se transformă, fac ca întreaga lume să rămână întotdeauna plină de prospețime și de vigoare. Întotdeauna frumos și viguros este tot ceea ce este util întregului. Așadar, încetarea vieții nu înseamnă un rău pentru fiecare dintre noi, fiindcă nu e nimic
--	--

rușinos, dacă este adevărat că nu depinde de alegerea deliberată și nici nu este contrară binelui social; în schimb, ea este un bine, dacă într-adevăr este potrivită pentru întreg, dacă-i aduce acestuia un avantaj și dacă este avantajată. În acest sens, se poate spune că este purtat de divinitate cel care este purtat pe același drum și spre aceleași scopuri ca și Zeul de puterea sa de cunoaștere.

24

Aceste trei observații trebuie să le ai la îndemână: în tot ceea»

ce faci, vezi dacă nu acționezi la întâmplare sau altfel decât ar face dreptatea însăși 371; în ceea ce privește accidentele exterioare, socotind că totul se petrece fie la întâmplare, fie potrivit providenței, nu trebuie să te plângi de întâmplare, nici să-i aduci acuze providenței. În al doilea rând, ai în vedere cine este fiecare de la sămânță până la dobândirea sufletului și de la dobândirea sufletului până la pierderea acestuia, din ce elemente este alcătuit compusul și în câte elemente va avea loc descompunerea. În al treilea rând, dacă deodată, înălțându-te în văzduh, ai putea examina cu grijă lucrurile omenești și varietatea lor, gândește-te că le-ai disprețui, putând în același timp să vezi și cât de mare este spațiul locuit de viețuitoarele din aer și din eter; și în plus să fii convins că, ori de câte ori te-ai ridica în văzduh, vei vedea aceleași lucruri, asemănarea și vremelnicia lor. Din aceste lucruri apare trufia!

Elimină părerea și ești salvat. Cine ar putea, așadar, să te 25 împiedice s-o elimini?

În cazul în care ești nemulțumit de ceva înseamnă că ai uitat 26

j» A

că toate se petrec conform naturii întregului, că greșeala pe care un altul o comite nu poate să te atingă și, mai ales, că orice eveniment întotdeauna s-a desfășurat astfel, se va desfășura și se desfășoară acum oriunde; ai uitat cât de strânsă este relația de rudenie dintre un om și întregul neam omenesc, fiindcă alianța nu este de sânge sau de sămânța care l-a zămislit, ci de gândire; ai uitat, de asemenea, că mintea fiecăruia este un zeu și este o emanație de acolo, că nimic nu este proprietatea nimănui, ci copilășul tău, bietul tău trup și însuși sufletelul tău au venit de acolo; ai uitat că totul este doar părere și, în fine, că fiecare trăiește numai momentul prezent și că pe acesta îl pierde.

Tot timpul reamintește-ți-i pe cei care, pentru un motiv ²⁷ sau altul, se înfuriau foarte ușor, oameni care au obținut cele mai înalte onoruri sau au avut parte de nenorociri sau de rivalități sau de orice fel de întâmplări ale sortii! Apoi, gândește-te unde sunt acum toate acestea? Fum, cenușă și legendă, sau nici măcar legendă. Reamintește-ți toate personajele de acest fel, precum Fabius Catullinus³⁷² pe ogorul său, Lusius Lupus³⁷³ în grădinile sale, Stertinius³⁷⁴ la Baiae, Tiberius la Capri și Velius Rufus³⁷⁵: într-un cuvânt, toți cei care s-au distins prin ceva, având despre ei înșiși o părere deosebită; și cât de lipsit de valoare este orice lucru pentru care omul face atâtea eforturi și cu cât este mai demn de un filosof să se arate în orice privință drept, cumpătat, supus față de zei în simplitate! Căci orgoliul care se fălește sub masca modestiei este cel mai insuportabil dintre toate.

Celor care întreabă: „Unde i-ai văzut pe zei și de unde ai 28 aflat că ei există, de îi venerezi astfel?” Mai întâi că ei sunt vizibili chiar cu ochiul liber; apoi, că eu nu mi-am văzut nici măcar propriul suflet, și totuși îl prețuiesc. În același fel, așadar, gândesc și despre zei, din acțiunile cărora constat de fiecare dată puterea lor, de aceea înțeleg și că ei există, și astfel îi venerez.

Salvarea vieții constă în a vedea ce este fiecare lucru în 29 totalitate în el însuși, ce este materia în el, ce este cauza, și cu tot sufletul să acționezi conform dreptății și să spui adevărul. Ce-ți rămâne apoi decât să te bucuri de viața care înșiră o acțiune bună după alta, astfel încât nu rămâne nici cel mai mic spațiu între ele?

Una singură este lumina soarelui, chiar dacă este întreruptă 30 de ziduri, de munți și de nenumărate alte obstacole. Una singură este substanța universală, chiar dacă este divizată în nenumărate corpuri de calități specifice. Unul singur este sufletul, chiar dacă este divizat și circumscris în infinitele naturi și realități individuale. Unul singur este sufletul inteligent, chiar dacă pare că este divizat. Așadar, celelalte părți dintre cele amintite mai sus, de exemplu suflurile vitale și substraturile, sunt lucruri insensibile și lipsite de raporturi între ele; totuși și acelea sunt menținute laolaltă de factorul unificator și de forța de gravitație. Intellectul, în schimb, prin calitatea specifică, tinde spre ceea ce este de aceeași specie, se unește cu acesta și sentimentul social nu cunoaște întrerupere.

Ce urmărești? Să trăiești în continuare? Dar să încerci 31» senzații, să ai impulsuri, să crești, să încetezi mai apoi, să te folosești

de voce, să te folosești de intelect? Care dintre aceste activități îți pare demnă de a fi dorită? În schimb, dacă socotești că fiecare ți se pare ușor de disprețuit, mergi înainte până la capăt: să te supui rațiunii și Zeului.

Dar este o contradicție între a prețui aceste activități și a suferi la gândul că, din pricina morții, vom fi privați de acestea.

Gândește-te cât de neînsemnată parte din infinita prăpastie ³² a timpului este hărăzită fiecăruia! Căci foarte rapid se pierde în eternitate. Cât de neînsemnată parte din substanța universală, cât de neînsemnată parte din sufletul universal, pe ce bulgăre neînsemnat din pământul întreg te târăști! Reflectând la toată această frază, nu îți reprezenta nimic de o «mai» mare însemnatate decât aceasta: să acționezi după cum te îndrumă natura ta și, pe de altă parte, să suportți ceea ce îți aduce natura universală.

În ce fel se folosește de ea însăși partea conducătoare a sufletului? ³³ Căci în aceasta constă totul. Celelalte lucruri rămase depind sau nu de alegerea ta, cadavre și fum.

Argumentul cel mai incitant pentru a disprețui moartea ³⁴ este faptul că până și cei care consideră plăcerea un bine și suferința - un rău o disprețuiesc totuși.³⁷⁶

Pentru cel care socotește unicul bine ceea ce se petrece la ³⁵ momentul potrivit, pentru cel care socotește că îndeplinirea mai multor acțiuni conform dreptei rațiuni este același lucru cu a îndeplini mai puține și pentru cel pentru care nu are o importanță deosebită posibilitatea de a contempla lumea un timp mai lung

	sau mai scurt, moartea nu are nimic înfricoșător. Omule, ai fost cetățean al acestei mari cetăți³⁷⁷. Ce diferență 36 este pentru tine dacă ai trăit cinci sau o sută de ani? Căci a trăi conform legilor «naturii» este egal pentru fiecare.³⁷⁸ Prin urmare, ce ți se pare atât de îngrozitor dacă te-a alungat din cetate nu un tiran, nu un judecător nedrept, ci propria natură, care te-a făcut să intri într-o asemenea cetate? Ca și cum pretorul l-ar concedia pe actorul pe care îl angajase. „Dar n-am interpretat cinci acte, ci numai trei!” ³⁷⁹ „Le-ai interpretat bine! în viață însă, cele trei acte alcătuiesc întreaga ta piesă”. Căci această completitudine a hotărât-o cel care a fost cândva cauză a alcătuirii tale³⁸⁰, și acum – a dezagregării tale. Tu, în schimb, nu ești cauza nici uneia dintre cele două. Pleacă, așadar, din această viață cu sufletul împăcat; căci și cel care te face să pleci este liniștit.
--	--

NOTE

1. Opera împăratului-filozof nu avea niciun titlu în manuscrisul de la Vatican. *Editio princeps* propune titlul: Τά εις ἑαυτόν (*Gânduri către sine însuși*). După publicarea textului grecesc în 1559, traducerile care vor apărea în întreaga Europă vor primi diverse titluri. Traducerea latinească a lui Xylander, care însoțea în 1559 textul grecesc, propune titlul *De seipso seu vita sua* (*Despre sine însuși sau despre viața sa*). Edițiile de la Strasbourg (1599) și Lyon (1626) purtau titlul *De vita sua* (*Despre viața sa*). Meric Casaubon,

în ediția greco-latină apărută la Londra în 1643 preferă titlul *De seipso et ad seipsum* (*Despre el însuși și către sine însuși*). Un alt umanist englez din aceeași perioadă, Thomas Gataker, propune, la începutul traducerii sale latinești comentate, formula: *De rebus suis sive de eius quae ad se pertinere censebat* (*Despre treburile sale private sau despre lucrurile care considera el că îl privesc*).

Cartea I

2. Cartea I a fost scrisă după redactarea celorlalte unsprezece cărți, între anii 176 și 180 p. Chr., la Sirmium, locul unde Marcus Aurelius își stabilește cartierul general după moartea soției sale, Faustina, în anul 176 p. Chr. În această carte, Marcus Aurelius își reamintește ce datorează fiecăruia dintre strămoșii, părinții, prietenii și profesorii săi, propunându-și să urmeze modelul pe care aceștia i l-au oferit.

3. Senatorul M. Annius Verus, bunicul patern al lui Marcus Aurelius, a fost de trei ori consul și *praefectus Urbi*. El l-a adoptat pe micuțul Marcus, rămas orfan de tată la vârsta de zece ani.

4. Marcus Annius Verus, tatăl viitorului împărat Marcus Aurelius, a murit de tânăr, pe când îndeplinea funcția de *praetor*.

5. Domitia Lucilla, fiica lui Celvisius Tullus, care a fost de două ori consul.

6. Cu siguranță, este vorba despre străbunicul matern, Catilius Severus, de două ori consul și *praefectus Urbi*.

7. Nu știm numele preceptorului lui Marcus Aurelius, posibil un anume Euforion.

8. Verzii și Albaștrii erau echipele care participau la cursele de care, iar Cei cu scuturi mici și Cei cu scuturi mari, respectiv Cei cu scuturi rotunde și Cei cu scuturi dreptunghiulare erau echipele de la jocurile de gladiatori.

9. Pictor și filosof stoic, unul dintre primii dascăli ai lui Marcus Aurelius.

10. Un joc la modă în acea perioadă.

11. Dintre cei trei, este cunoscut numai Bacchios din Paphos, filosof platonician. Gataker propune pentru „*Marcianus*” „*Mecianus*” (cf. *Historia Augusta*, IV, 3, 6), jurist, care l-ar fi avut pe Marcus Aurelius printre discipoli.

12. Este mai degrabă vorba despre educația spartană.

13. Q. Iunius Rusticus, filosof stoic, a avut un rol esențial în formarea lui Marcus Aurelius. Cf. *Historia Augusta*, III, 3; Cassius Dio, LXXII, 35, 1.

14. Cf. Epictet, *Diatrobe*, III, 12, 1.

15. O colonie romană situată în vechiul Latium, pe malul Mării Tirenene. Numele ei, ne spune Strabon, V, 3, vine de la substantivul *sinus, us*, golf.

16. Lecțiile filosofului stoic născut în anul 50 p. Chr. la Hierapolis, în Frigia, au fost editate de discipolul acestuia, Arrian, și publicate în două lucrări, *Dizertații* și *Manualul*.

17. Apollonius din Calcedonia, filosof stoic, a fost chemat la Roma de Antoninus Pius pentru a-i fi profesor lui Marcus Aurelius.

18. Sextus din Cheronea, filosof stoic, nepotul lui Plutarh.

19., A trăi în conformitate cu natura” (κατά φύσιν ζην sau óμολογουμένως τή φύσει ζην) este vestita formulă care definește scopul în morala stoică. Cf. Diogenes Laërtios, VII, 87 – 90.

20. Alexandru din Cotiaem, în Frigia, care l-a învățat pe Marcus Aurelius greaca și gramatica.

21. M. Cornelius Fronto (100 – 170 p. Chr.) a fost un mare retor roman, cu care Marcus Aurelius a avut relații de prietenie.

22. Alexandru din Seleucia, un retor care a devenit apoi în 170 p. Chr. secretarul *ab epistulis graecis* al lui Marcus Aurelius.

23. Cinna Catulus, filosof stoic.

24. Unul este retorul Domitius Afrus, celălalt, retorul care i-a fost profesor lui Fronto.

25. Claudius Severus Arabianus, filosof aristotelic, consul în 146 p. Chr.

26. Publius Clodius Thrasea Paetus, senator roman și filosof stoic, a fost condamnat la moarte de Nero în anul 66 p. Chr.; Gaius Helvidius Priscus, filosof stoic și om de stat, a fost condamnat la moarte de împăratul Vespasian; Marcus Porcius Cato Uticensis (95 - 46 î.Hr.), om de stat și adept al filosofiei stoice, s-a sinucis în timpul războiului civil dintre Iulius Caesar și Pompeius; Dion din Syracusa, om politic și prieten cu Platon, a murit în 354 î.Hr. În urma unei conspirații; Marcus Junius Brutus Caepio (85 - 42 î.Hr.), senator, jurist și filosof, l-a ucis pe Caesar la 15 martie 44 î.Hr. Toate aceste personaje, care i-au fost prezentate lui Marcus Aurelius de Severus, sau opus oricărei forme de tiranie, despotism și autocrație.

27. Claudius Maximus, stoic, probabil proconsulul Africii, căruia Apuleius i-a dedicat apologia sa. Catullus, Severus și Maximus sunt prieteni, nu profesorii lui Marcus Aurelius.

28. Text incert.

29. Este vorba despre tatăl său adoptiv, Antoninus Pius (138-161 p. Chr.).

30. Text incert. Antoninus Pius era din Lanuvium, chiar din Lorium, localitate aproape de Roma.

31. Expresie proverbială.

32. Probabil aluzie la laudele pe care i le aduce lui Socrate Alcibiade în *Banchetul*, 215 a sqq.

33. Politeismul tradițional coexistă în opera lui Marcus Aurelius fără probleme cu monismul stoic.

34. Annia Cornificia Faustina (123 - 152 p. Chr.).

35. Plotina Pompea, fosta soție a lui Traian.

36. Lucius Verus.

37. Q? Epictet, *Diatriba*, I, 22, 6.

38. Probabil doi sclavi.
39. De fapt, Domitia Lucilla nu a murit foarte tânăra.
40. Annia Galeria Faustina.
41. Despre profesorii lui Commodus, vezi *Historia Augusta*, VII, 1, 5 sqq.
42. Text obscur.
43. Epictet recomandă abandonarea silogismelor pentru a putea face progrese în studiul filosofiei (*Diatribes*, II, 17, 27).
- Cartea a II-a
44. Cărțile a II-a și a III-a au fost scrise între anii 170 și 173 p. Chr., în ținutul cvazilor.
45. Cvazii sunt un neam germanic situat pe Dunăre, în Moravia de azi.
46. Aceste cuvinte se găsesc în unele ediții la sfârșitul primei cărți.
47. Pentru Marcus Aurelius, necunoașterea este cauza viciului, în timp ce cunoașterea și meditația, conducând la dreapta rațiune, garantează virtutea.
48. Cf. Cicero, *Paradoxa Stoicorum*, I.
49. Τό ἡγεμονικόν este partea conducătoare a sufletului, la nivelul căreia apar reprezentările, asentimentul, impulsurile și rațiunea. Aceasta este situată la nivelul inimii. La Marcus Aurelius, partea conducătoare a sufletului mai poartă numele de διάνοια (intelență) sau νοῦς (intelect). Cf. SVF, II, 834 – 849, și J.-B. Gourinat, *Les stoïciens et Târne*, P.U.F., Paris, 1996, pp. 22 – 27.
50. Natura (ἡ φύσις) reprezintă și /tfgw-ul răspândit peste tot, care pătrunde substratul material (ἡ ὕλη).
51. Providența (ἡ πρόνοια) este ordinea rațională orientată spre un scop bun; întâmplarea (ἡ τύχη) este opusul providenței.
52. Marcus Aurelius este puternic influențat de mobilismul lui Heraclit.

53. Necesitatea (το ἀναγκαῖον) și utilitatea (τό συμφέρον) structurează lucrurile, întotdeauna inspirându-se de la *logos*.

54. Cele patru elemente tradiționale: apa, pământul, aerul și focul.

55. Este vorba de suflul (ἀπὸρροια) care există în orice lucru.

56. Reprezentarea este una dintre cele patru facultăți ale sufletului, mai bine zis ale părții conducătoare a sufletului. Stoicii susțineau că „o reprezentare este un afect care se produce în suflet și care arată în el însuși și cine l-a produs” (PseudoPlutarh, *învățăturile filosofilor*, IV, 12). După Zenon, reprezentarea este „o amprentă în suflet” (Sextus Empiricus, *împotriva învățărilor*, VII, 236), iar termenul provine de la „urma lăsată de pecetea unui inel în ceară” (Diogenes Laërtios, VII, 45). Cleanthes considera reprezentarea „o imprimare în profunzime și în relief, asemenea unei urme lăsate cu degetele în ceară” (Sextus Empiricus, *împotriva învățărilor*, VII, 228), în timp ce pentru Chrysippos reprezentarea nu mai este o amprentă, ci „o modificare” (ἀλλοίωσις) sau o „alterare a sufletului” (φαντασία ἐστὶν ἑτεροίωσις ψυχῆς).

57. Neglijența (ἡ εἰκαιοτής) se opune ordinii raționale și necesare.

58. Stoicii făceau diferența între lume sau întreg (ο κόσμος sau τό ολον), care este unică, limitată, de formă sferică, înconjurată din toate părțile de un vid infinit, și univers (τό παν), care cuprinde lumea și vidul și este, prin urmare, infinit.

59. Teofrast, născut la Eresos în 372 î.Hr., a fost un filosof peripatetic, succesor al lui Aristotel la conducerea școlii peripatetice, din 322 î.Hr. până la moartea sa, în 287 î.Hr.

60. Teofrast, fr. 77 Wimmer.

61. Marcus Aurelius ezită adesea între providențialismul caracteristic religiei romane tradiționale și mecanicismul atomist derivat din doctrina epicureică.

62. Este vorba despre lucrurile indiferente (τα αδιάφορα sau τὰ μέσα), care, în concepția stoicilor, „nu contribuie nici la fericire, nici la nenorocire” și „nu sunt de natură a stârni nici dorința, nici aversiunea” (Diogenes Laërtios, VII, 104).

63. Că Pindar, fr. 292 Snell-Maehler. Acest citat se găsește și la Platon, *Theaitetos*, 173 e.

64. Vezi precizările din Studiul introductiv, pp. 14 – 15.

65. Chiar dacă lumea este supusă modificărilor periodice, Marcus Aurelius consideră că lucrurile sunt întotdeauna aceleași (ὁμοιδή).

66. Pentru problema timpului și a momentului prezent în concepția stoică, vezi V. Goldschmidt, *Le système stoïcien et l'idée de temps*, Vrin, Paris, 1992.

67. În concepția stoicilor, opinia (ὕποληψις, δόξα) este o formă a asentimentului. Diogenes Laërtios, VII, 121, socotește opinia un asentiment dat unui lucru fals, iar Sextus Empiricus, în *Adversus mathematicos*, VII, 151, consideră că opinia este „un asentiment slab și fals” (τὴν ασθενή καὶ ψευδὴ συγκατάθεσιν). După Stobaeus, există două feluri de opinie: asentimentul dat la ceea ce nu a fost înțeles și convingerea slabă (ὕποληψις ασθενής).

68. Monimos din Siracuză, filosof cinic din secolul al IV-lea î.Hr., discipolul lui Diogene din Sinope.

69. Este vorba de cosmosul văzut ca o mare cetate formată din toți oamenii și zeii. Această cetate este guvernată de rațiunea universală și divină.

70. Lecțiunea propusă de Dalfen este ρέμβος, în timp ce Farquharson propune ρόμβος.

71. Caracterul iluzoriu al lumii este o temă des întâlnită la filosofii cinici. Crates din Teba, discipolul lui Diogene, denunța vanitatea lumii.

72. Sufletul omului este o parte din sufletul divin universal.

73. Acceptarea destinului (*amor fati*).

74. Această judecată s-ar putea rezuma astfel: κατά φύσιν = λόγος = αγαθόν.

Cartea a III-a

75. Carnuntum a fost o tabără a armatei romane în Austria de astăzi. Aceasta a făcut parte inițial din provincia Noricum, dar, începând cu secolul I p. Chr., a devenit parte din Pannonia. Ruinele sale se află pe drumul principal, la jumătatea distanței dintre Viena și Bratislava, în Parcul arheologic Carnuntum din Austria Inferioară, care se întinde pe teritoriul satelor de astăzi Petronell-Carnuntum și Bad Deutsch-Altenburg. A fost, de asemenea, o piață foarte veche pentru chihlimbarul adus în Italia din nord; brațul principal al drumului de chihlimbar traversa Dunărea la Carnuntum. A fost ridicat la rang de *municipium* de către împăratul Hadrian (Aelium Carnuntum), iar Marcus Aurelius a avut aici cartierul general în timpul războiului cu marcomanii și cvazii (171 - 173 p. Chr.).

76. În concepția stoicilor, cunoașterea lucrurilor divine și omenești este definiția înțelepciunii.

77. Termenul grecesc τό καθήκον (lat. *officium*) înseamnă „ceea ce se potrivește”, „obligație”, „îndatorire”, iar Zenon a fost cel dintâi care a folosit acest termen. Pentru filosofii stoici o îndatorire este „o acțiune, în sine, adaptată legilor naturii, căci, dintre actele săvârșite sub impulsul instinctului, unele sunt îndatoriri, altele sunt împotriva îndatoririlor, iar altele nici îndatoriri, nici împotriva îndatoririlor” (Diogenes Laërtios, VII, 107).

78. A fi familiar cu natura reprezintă o atitudine fundamentală a celui care practică disciplina dorinței, subiectul acestui exercițiu spiritual recunoscând ca familiare lucrurile și evenimentele și înțelegând că ele aparțin aceleiași lumi și provin din aceeași sursă ca și el. Când subiectul ajunge să fie familiar cu natura, el are conștiința unității naturii și a acordului acesteia cu ea însăși.

79. Hippocrate din Cos (cca. 460-cca 370 î.Hr.) a fost cel mai vestit medic al Greciei antice și este considerat părintele medicinei.

80. Caldeenii erau cunoscuți în Antichitate ca prezicători.

81. Cf. Diogenes Laërtios, IX, 3.

82. Marcus Aurelius îl confundă pe celebrul filosof atomist din Abdera cu Ferekydes din Syros. Cf. Diogenes Laërtios, I, 118.

83. O aluzie ironică la Meletos, Anytos și Lycon, cei care i-au adus acuzații lui Socrate la proces.

84. Este vorba despre trup.

85. Termenul φάντασμα (apariție, viziune, vis) este diferit de φαντασία (reprezentare). Cf. Diogenes Laërtios, VII, 50.

86. Este vorba despre partea conducătoare a sufletului, care este *daimon*-ul interior al fiecăruia.

87. Este vorba de *daimon*-ul interior.

88. Aluzie la moarte. Cf. Epictet, *Diatribes*, III, 13, 14; 24, 101.

89. Cei doi termeni, ὀρθόν și ὀρθούμενον, formează o paronomasie.

90. Dreapta rațiune (ὀρθός λόγος), care este legea comună a universului și identică cu Zeul, pare a fi mai degrabă termenul prin care stoicii denumeau virtutea. Vezi Diogenes Laërtios, VII, 97 (SVF, III, 4): οσπερ ἐστίν ο ὀρθός λόγος, διὰ πάντων ἐρχόμενος, ο αὐτός ὢν τῷ Διί, καθηγεμόνι τούτῳ τῆς τῶν ὄντων διοικήσεως ὄντι (Aceasta este dreapta rațiune care străbate toate lucrurile și este identică cu acel Zeu conducător care orânduiește tot ce există) și Cicero, *Tusculanae disputationes*, IV, 34 (SVF, III, 198): *lipsa virtus brevissime recta ratio dici potest* (însăși virtutea poate fi numită foarte pe scurt dreapta rațiune).

91. Termenul ἀπροαιρέτως amintește de noțiunea de „alegere deliberată” (προαίρεσις) a lui Epictet.

92. Cf. Platon, *Timaios*, bid.

93. Cf. Epictet, *Diatribes*, II, 2, 31.

94. Folosind termenul *τά όργια* (ceremonii secrete, mistere), Marcus Aurelius ne lasă să credem că, în concepția sa, virtutea nu poate fi atinsă de oricine, ci doar de cei inițiați.

95. Este vorba de partea conducătoare a sufletului.

96. Vezi, despre *oikeiosis*, precizările din Studiul introductiv, pp. 12 – 13.

97. Φανταστόν este imaginea mentală pe care un obiect care acționează asupra simțurilor o generează la nivelul capacității reprezentative a fiecăruia.

98. Vezi II, 11.

99. E greu de spus de ce Marcus Aurelius preferă să folosească termenul *τα ύπομνημάτια*, care este diminutivul de la *υπόμνημα*, – ατος, pentru a-și desemna memoriile sau notele. Fie nu le considera foarte importante, notarea lor nefiind decât un exercițiu spiritual specific școlii stoice, fie acestea erau doar o parte din multe altele pe care le scrisese de-a lungul timpului, la restul renunțând din diverse motive. După unii cercetători, *Τά ύπομνημάτια* ar putea reprezenta titlul operei lui Marcus Aurelius.

100. Filosofii stoici erau preocupați de polisemia termenilor, sursa sofismelor.

101. Această tripartiție este o noutate față de obișnuita dihotomie stoică.

102. Tiranul Agrigentului (secolul al VI-lea î.Hr.) care își ardea victimele într-un taur din bronz.

103. Pare o aluzie la creștini.

104. Divinitatea interioară trebuie să se supună divinității universale.

Cartea a IV-a

105. Cărțile IV-XII au fost scrise după anul 173 p. Chr.

106. Este vorba despre partea conducătoare a sufletului (*τό ήγεμονικόν*).

107. Τά προηγούμενα (lucrurile preferabile) este un termen foarte important în opera lui Epictet (*Diatrobe*, I, 20, 4; II, 6, 5; 11, 2; III, 9, 3; 24, 2; 25, 3; 25, 4), având sensurile de „esență proprie”, „valoarea unui lucru” și „teme principale ale filosofiei”.

108. Μεθ' ὑπεξαίρεσως s-ar putea traduce „cu rezervă”, „dacă este posibil”. Cf. SVF, III, 564; Seneca, *De bénéficiis*, IV, 34, 4: *cum exceptione* „cu excepție”.

109. Sensul cuvântului τέχνη nu este cel de artă, ci cel de activitate practică ce se conduce după reguli și principii.

110. Subiectul este greu de precizat.

111. Această concepție are o origine socratică.

112. Lumea condusă de providență reprezintă poziția stoică, lumea formată din reunirea întâmplătoare a atomilor reprezintă poziția epicureică. Cf. VI, 10; VII, 32; VIII, 17.

113. Folosit pentru prima dată de Zenon, asentimentul (συγκατάθεσις) semnifică la origine faptul de a fi de acord cu cineva. El stă la baza cunoașterii obiective, deoarece reprezintă actul prin care o reprezentare este recunoscută drept adevărată sau falsă. Actul asentimentului este o judecată, dar întotdeauna o judecată afirmativă.

114. Q? II, 17; VI, 36; VIII, 21.

115. Marcus Aurelius atrage atenția asupra exteriorității totale a lucrurilor în raport cu noi. Vezi, pe această temă, precizările din Studiul introductiv, p. 28.

116. Cf. Epictet, *Manualul*, V.

117. Democrit, fr. 115 Diels-Kranz.

118. Termenul „comun (a)” nu are același sens în cele două fraze: intelectul ne este comun pentru că fiecare individ posedă un intelect; rațiunea ne este comună pentru că noi toți o posedăm în comun.

119. Această lege universală trebuie înțeleasă în același timp ca lege morală și ca lege care reglează fenomenele, unind cele două ordine, pe care Kant le va separa.

120. În concepția stoicilor, intelectul, rațiunea și legea ne fac cetățenii lumii, egali cu zeii, părți ale universului.

121. Dintre cele patru elemente, două sunt pasive (pământul și apa) și două active (focul și aerul). Totul se transformă, dar nimic nu sfârșește în neant, după cum nimic nu vine din neant. Cf. SVF, I, 87 sqq.

122. Rațiunea seminală (λόγος σπερματικός) este principiul cauzal, care se găsește în πνεύμα. Ea reprezintă germenii tuturor lucrurilor care vor lua naștere în decursul evoluției lumii.

123. Probabil o metaforă a vieții.

124. Filosofia are posibilitatea să umanizeze și să civilizeze.

125. Supraviețuirea sufletelor este limitată în timp. Vezi, pe această temă, precizările din Studiul introductiv, p. 16.

127. Cetatea lui Cecrops este Atena. Marcus Aurelius citează un fragment din Aristofan, (fr. 110 Koch).

128. Cetatea Zeului, care reprezintă *logos-ul* universal și nemuritor, este lumea.

129. Democrit, fr. 3 Diels-Kranz. Cf. Seneca, *De tranquillitate animi*, 13, 1.

130. Aluzie la cele trei Parce.

131. Este vorba despre filosofia văzută ca o τέχνη.

132. Titus Flavius Vespasianus (17 noiembrie 9 – 23 iunie 79 p. Chr.), fondator al dinastiei Flavienilor, a condus ca împărat Imperiul Roman din decembrie 69 până în iunie 79.

133. Marcus Furius Camillus (446 – 365 î.Hr.), general și om de stat roman, vestitul dictator care a cucerit orașul Veii și a scăpat Roma de invadatorii gali. Sunt enumerați apoi câțiva eroi legendari ai Romei.

134. Homer, *Odiseea*, I, 242.
135. Clotho este una dintre cele trei Parce.
136. Universul este un întreg compus din părți interdependente, care are un suflet și este condus de determinism.
137. Epictet, fr. 26 Schenkt
138. Cf. Heraclit, fr. 49 a Diels-Kranz.
139. Stoicii susțin armonia universului, prevăzut cu o finalitate, opunându-se necesității oarbe.
140. Heraclit, fr. 76 Diels-Kranz.
141. Heraclit, fr. 71 Diels-Kranz.
142. Heraclit, fr. 72 Diels-Kranz.
143. Heraclit, fr. 73 Diels-Kranz.
144. Heraclit, fr. 74 Diels-Kranz.
145. Oraș din Achaia înghițit de mare în 373 î.Hr.
146. Orașe înghițite de lava vulcanului Vezuviu în 79 p. Chr.
147. *Legatus Augusti* în Dacia între anii 123 și 140 p. Chr.
148. Probabil este vorba de Quintus Fabius Catullinus, consul în anul 130 p. Chr.
149. Probabil este vorba de Publius Salvius Iulianus, jurist, prieten cu Marcus Aurelius.
150. Marcus Aemilius Lepidus a încheiat cel de-al doilea triumvirat împreună cu Octavian și Marcus Antonius.
151. Miticul rege al Pylosului, Nestor, ar fi trăit trei generații. Cf. Homer, *Iliada*, I, 262.
- Cartea a V-a
152. Disciplina asentimentului înseamnă a acorda asentimentul doar reprezentărilor comprehensive.
153. Este vorba despre un dialog între Marcus Aurelius și un interlocutor imaginar.
154. Cauza universală reprezintă *logos*-ul universal sau natura comună.

155. Asclepios este zeul medicinei în mitologia greacă.

156. Evenimentele nu depind de noi, dar a le accepta depinde de noi. Să suprimăm tot ceea ce se revoltă în noi împotriva evenimentelor înseamnă să cooperăm cu opera Zeului; a nu accepta aceste evenimente înseamnă a mutila ordinea universului.

157. Filosofia este pentru stoici o terapeutică a sufletului (*medicina animi*). Cf Cicero, *Tusculanae disputationes*, III, 1.

158. Epicureii susțin că plăcerea este conformă naturii.

159. Cf Heraclit, fr. 123 Diels-Kranz.

160. Dacă Zeul este rațiunea universală, *ὦ*/wōw-ul este o parte din acesta. Cf Epictet, *Diatribē*, I, 14, 14.

161. Text corupt.

162. Filosofii.

163. Conflagrațiile și palingenezele se succedă periodic.

164. Acțiunile drepte.

165. Scopul este alegerea Zeului.

166. În cazul în care partea conducătoare a sufletului adaugă anumite considerații convenționale sau pasionale străine realității, discursul interior „obiectiv”, care este o pură descriere a realității, se transformă într-un discurs interior „subiectiv”.

167. Marcus Aurelius se referă la viața de dincolo, chiar dacă ideea unei vieți după moarte le era străină vechilor stoici, pentru care doar sufletele celor înțelepți supraviețuiesc un timp limitat.

168. Cf Epictet, *Diatribē*, I, 25, 18; IV, 10, 27.

169. Cf. Homer, *Odissea*, IV, 690.

170. Este vorba despre cei lipsiți de pregătire filosofică.

171. Cf. Hesiod, *Munci și zile*, v. 197.

172. Cf. Epictet, *Diatribē*, IV, 8, 20; Aulus Gellius, *Noptile attice*, XVII, 19, 6.

173. Disciplina dorinței înseamnă încetarea dorinței în favoarea unei atitudini sociabile.

174. Text corupt, greu de comentat.

175. Εύμοιρος înseamnă, literal, „cel cu o soartă bună”; soarta bună depinde de alegerile omului.

Cartea avl-a

176. În concepția filosofilor stoici, în univers există două principii, unul activ (το ποιούν) și altul pasiv (τό πάσχον). Principiul pasiv este o substanță lipsită de calitate, adică materia, iar cel activ, rațiunea imanentă din această substanță, adică Zeul. Zeul, care este rațiunea seminală a universului și rămâne în umiditate, face maleabilă materia în vederea creației. Cf SVF, I, 85 – 96.

177. Τό ποιούν (elementul activ), care capătă la stoici diferite denumiri – Zeu, suflu, destinul, focul, rațiunea –, pătrunde toate lucrurile din univers, dându-le o tensiune (τόνος). Această tensiune internă asigură o coeziune prin care, pe de o parte, fiecare lucru își păstrează laolaltă părțile sale, iar, pe de altă parte, toate lucrurile din univers sunt legate între ele prin simpatia universală. Aceasta reprezintă calitatea specifică (ιδία ποιότης sau ιδίως ποιόν) fiecărui lucru, care îi conferă particularitate, calitatea care îl face să fie el însuși, și nu altul.

178. Disciplina acțiunii înseamnă să acționezi în interesul celorlalți, în interesul comunității. Cf Pierre Hadot, *La citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle*, Arthème Fayard, Paris, 1992, pp. 199 – 249.

179. Sensul de bază al cuvântului κυκεών este acela de băutură făcută dintr-un amestec de ingrediente. Cf Homer, *Iliada*, XI, 624, 641.

180. Încă o antiteză între poziția stoică și cea epicureică.

181. Homer, *Iliada*, VII, 99.

182. Sensul lui πυθμός este de „flux regulat”.

183. Un vin care se producea în Campania și era foarte apreciat încă din Antichitate.

184. Crates din Teba, filosof cinic din secolul al IV-lea î.Hr., discipolul lui Diogene.

185. Xenocrate din Calcedonia, al treilea școlarh al Academiei (Diogenes Laërtios, IV, 6 – 15).

186. C/ SVF, II, 458 – 460; 714 – 716.

187. Αἰών înseamnă „eternitate”, „veșnicie”.

188. Cf. Heraclit, fr. 60 Diels-Kranz.

189. Horatius, *Carmina*, I, 4.

190. Numele de împărat al lui Marcus Aurelius a fost Marcus Aurelius Antoninus Augustus.

191. Este vorba despre Antoninus Pius. Cf I, 16.

192. Un text destul de greu de interpretat. Ar putea fi vorba de un elogiu adus filosofiei, care are, în concepția lui Marcus Aurelius, rolul de a-l trezi pe cel care i se dedică. Aceste lucruri” reprezintă realitățile pe care cineva le poate vedea după ce a pătruns tainele filosofiei, în timp ce „acelea” ar putea fi închipuirile de dinainte de a studia filosofia. De remarcat chiasmul ἐξυπνισθεῖς πάλιν... πάλιν ἐγρηγορώς (participiu + adverb – adverb + participiu).

193. Tradiționala bipartiție.

194. Este un munte de 2033 m în nordul Greciei, în regiunea grecească Macedonia centrală.

195. Partea conducătoare comună este rațiunea sau natura universală. Universul are și el un ἡγεμονικόν, fiind considerat un animal rațional superior omului. După Antipartos din Tyr, ἡγεμονικόν-ul universului este eterul, partea senină și luminoasă a aerului din zonele înalte ale cerului; după Chrysippos și Poseidonios, ἡγεμονικόν-ul universului este cerul, iar după Cleanthes, soarele.

196. Κατ ἐπακολούθησιν este o expresie tehnică. Cf III, 2; VI, 44; VII, 75; IX, 28.

197. Suflul cald ține laolaltă toate lucrurile cu ajutorul tensiunii (τονική κίνησις). Cf SVF, II, 447.

198. Σύμπνοια = *conspiratio*. Toate lucrurile respiră.

199. Fr. 75 Diels-Kranz.

200. Chrysippos din Soloi (282 - 209 î.Hr.), filosof stoic, al doilea școlarh al Porticului după Cleanthes.

201. Demetra.

202. Marcus Aurelius critică aici părerea filosofilor epicureici conform căreia zeii nu intervin în desfășurarea evenimentelor lumii.

203. Teză susținută de filosofi epicureici.

204. Cf. Cicero, *De natura deorum*, I, 122.

205. Adică lucrurile indiferente.

206. *Historia Augusta*, IV, 15, 1, povestește că Marcus Aurelius obișnuia să citească cărți la teatru.

207. Filistion, probabil un mim din secolul I p. Chr.; celelalte, tot nume de mimi.

208. Eudoxos din Cnidos (sec. V-IV î.Hr.), celebru matematician și astronom; Hipparchos din Niceea (sec. al II-lea î.Hr.), astronom; Arhimede din Siracuza (sec al III-lea î.Hr.), matematician, fizician și inginer.

Cartea a VII-a

209. Doar intelectul este liber și stă în puterea mea. Cf. II, 31.

210. Stoicii au împărțit dialectica în studiul semnificațiilor (τα σημαίνοντα) și studiul semnificaților (τα σημαινόμενα). Semnificații nu au consistență materială, ci există ca exprimabile (λεκτά).

211. Cf. IV, 21.

212. Natura se identifică cu rațiunea.

213. Prozopopeea reprezentării.

214. Moartea ca uitare (λήθη).

215. Cf. W, 1.

216. Cf. VII, 18; 25.

217. Elementul cauzal este elementul activ (τό ποιούν), iar elementul material este elementul pasiv (τό πάσχον). Cf. VI, 1.

218. Este vorba de lucrurile indiferente.

219. Democrit, fr. 125 Diels-Kranz.

220. Chiasm: ή σκεδασμός, εί άτομοι εί δ ενωσις, ήτοι σβέσις ή μετάστασις (substantiv + propoziție condițională - propoziție condițională + substantive). De remarcat opoziția între poziția epicureică (lumea formată din atomi) și poziția stoică (lumea, ca unitate, condusă de providență).

221. Epicur, *Gnomologium Vaticanum*, 4.

222. Cf Platon, *Republica*, VI, 486 a-b.

223. Cf Epictet, *Diatribes*, IV, 6, 20.

224. Euripide, fr. 287 Năuck.

225. Euripide, fr. 757 Năuck. Moartea este comparată cu o seceră, care pe unul îl lasă în viață, pe altul, nu.

226. Euripide, fr. 208 Năuck.

227. Euripide, fr. 919 Natick.

228. Dintr-un autor necunoscut.

229. Platon, *Apologia lui Socrate*, 28 b.

230. Platon, *Apologia lui Socrate*, 28 d.

231. Platon, *Gorgias*, 512 de.

232. Temă heraclitiană.

233. Euripide, fr. 839 Năuck.

234. Euripide, *Supplici*, 1110 sqq.

235. Expresie folosită în cazul atleților care participau la Jocurile Olimpice. Cf. Plutarh, *Apoftegme spartane*, 72, 236 e.

236. Filosofia este văzută ca o artă.

237. Cf. Epictet, *Diatribes*, I, 28, 4; II, 22, 36.

238. Fiul lui Pitagora (cf. Diogenes Laërtios, VIII, 43).

239. Cf. Platon, *Banchetul*, 220 a-d.

240. Cf. Platon, *Apologia lui Socrate*, 32 c-d.

241. Cf Aristofan, *Norii*, 362; Platon, *Banchetul*, 221 b.

242. Partea conducătoare a sufletului are posibilitatea să se separe de trup și de lume, obținându-și astfel libertatea interioară.

243. Opinia comună (δόξα) se opune științei (ἐπιστήμη).

244. Prozopopeea capacității de judecată (κρίσις).

Cartea a VIII-a

245. C/? VII, 67.

246. Diogene din Sinope, filosof cinic din secolul al IV-lea î.Hr. (Cf. Diogenes Laërtios, VI, 2).

247. Cele trei principii de care vorbește Pierre Hadot în *la citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle*. disciplina asentimentului, a dorinței și a acțiunii.

248. Cele trei părți ale filosofiei stoice: „cercetarea fizică” (fizica), „studiul afectelor” (morală) și „principiile dialecticii” (logica).

249. Părinții lui Marcus Aurelius.

250. Secunda a fost, probabil, soția lui Claudius Maximus. Cfă, 15.

251. Probabil este vorba de personaje de la curtea lui Hadrian.

252. Antoninus Pius și soția sa, Faustina.

253. Caninius Celer, profesorul de retorică al lui Marcus Aurelius.

254. Carax din Pergam, filosof stoic.

255. E vorba probabil de filosoful cinic, și nu platonician, prieten cu Seneca.

256. Secretarul lui Hadrian.

257. Reprezentările convingătoare sunt cele cataleptice.

258. Se referă la relația cu trupul.

259. Livia Drusilla, a treia soție a lui Augustus.

260. Iulia era fiica lui Augustus din a doua sa căsătorie, cu Scribonia.

261. Marcellus, Gaius Caesar, Lucius Caesar.
262. Octavia.
263. Marcus Vipsanius Agrippa, căsătorit cu fica lui Augustus, Iulia.
264. Arius Didimus din Alexandria, filosof, a fost profesorul lui Augustus.
265. Gaius Cilnius Maecenas, om politic, apropiat al lui Augustus, a încurajat artele.
266. Text corupt.
267. Panteia din Smirna, amanta lui Lucius Verus.
268. Probabil un libert al lui Lucius Verus.
269. Este vorba despre fratele adoptiv al lui Marcus Aurelius, mort în 169 p. Chr.
270. Libertii lui Hadrian.
271. Cf. Epictet, fr. 23 Schenkl.
272. Un dialog imaginar.
273. Omul este doar dotat cu λόγος, dar nu este λόγος-ul însuși.
274. Cf. Empedocle, fr. 27, 4; 28, 2 Diels-Kranz.
275. Este vorba despre timpul prezent.
276. Cf. Epictet, *Diatribes*, II, 15, 14.
277. Aici conjuncția ἔντα are mai degrabă valoare consecutivă decât finală.
278. Λόγος-ul se găsește oriunde și în orice lucru.
279. Este vorba de o etimologie fantezistă. Cuvântul ακτίνες este pus în relație cu ἐκτείνεσθαι.
280. Viața, chiar dacă este adesea redusă la sensibilitate, se bazează pe λόγος. Marcus Aurelius prezintă aici două ipoteze care nu sunt stoice: prima este epicureică, iar a doua este pitagoreică. Cf. IV, 21.
281. Cf. VI, 27.

Cartea a IX-a

282. Σκέψις este examenul la care sunt supuse reprezentările.

283. Pentru că nedreptatea este contrară naturii, ea este văzută ca o impietate.

284. E vorba de rațiunile seminale (λόγοι σπερματικοί).

285., „Α două navigare” (δεύτερος πλους) este o expresie tehnică ce se folosea atunci când, în lipsa unui vânt prielnic, corăbierii trebuiau să treacă la vâsle. Cf. Platon, *Phaidon*, 99 c-d.

286. Termenul λοιμός (ciuma), folosit de Marcus Aurelius aici, ar putea să aibă legătură cu epidemia care a cuprins Imperiul Roman între anii 166 și 167 p. Chr. Cf. *Historia Augusta*, *M. Antonin.*, 17, 2; 28, 4; *Verus*, 8, 12; Cassius Dio, LXXI, 2, 4.

287. Am preferat ca adverbul όλοσχερωσ (în totalitate, în bloc, în general) să-l redăm prin expresia „cu o atitudine indiferentă”, și nu „cu superficialitate”, variantă propusă de alte traduceri.

288. Cf. SVF, III, 289.

289. Marcus Aurelius este adeptul unui monism strict.

290. Eterul care înconjoară cosmosul este făcut din focul cel mai pur. Cf. SVF, II, 555; Seneca, *Naturales quaestiones*, II, 13, 1-12.

291. Cf. Epictet, fr. 26 Schenkl.

292. Ulise evocă morții la începutul cântului XI din *Odiseea*.

293. Orice lucru are calitatea sa specifică.

294. *Historia Augusta*, 27, 7, amintește că Marcus Aurelius se gândea la republica lui Platon.

295. Filip II al Macedoniei (359 – 336 î.Hr.), tatăl lui Alexandru Macedon.

296. Guvernatorul Atenei între anii 317 – 307 î.Hr.

297. Cf. SVF, II, 1021.

298. Epicur, fr. 191 Usener.

299. În Antichitate, filosofia era un mod de viață diferit de cel al profanilor.

300. Adică lucrurile indiferente.

Cartea a X-a

301. Cosmosul este o ființă perfectă, bună, dreaptă, frumoasă.

302. Συμπολιτεύεσθαι: oamenii și zeii sunt concetățeni ai cosmosului.

303. În funcție de calitatea pneumei, lucrurile se împart în patru categorii: 1) lucrurile inanimate, a căror unitate este asigurată de starea lor (ἐξίς); 2) plantele, la care pneuma ia formă de la natura (φύσις) în sens restrâns; 3) ființele animate pentru că sunt dotate cu un suflet (ψυχή); 4) ființele raționale care au privilegiul logon-ului. Cf. Pierre Hadot, op. cit., pp. 199 – 201.

304. Determinismul implacabil specific doctrinei stoice.

305. Este vorba despre natura ordonată, condusă de providența divină.

306. Viața filosofului se deosebește de viața obișnuită și reprezintă o alegere totală și radicală.

307. Unii dintre gladiatori luptau în arenă cu animalele sălbatice (gr. θηριομάχοι lat. *venatores*), spre deliciul spectatorilor.

308 Este locul unde se credea că locuiesc sufletele eroilor.

309. Asemănarea cu zeii (ἐξομοιοῦσθαι ἑαυτοίς) este un motiv care apare în dialogurile lui Platon (*Theaitetos*, 176 b-o; *Timaios*, 90 d; *Legile*, AM, 716 b-d). La stoici îl regăsim la Seneca, *De ira*, II, 16; *De providentia*, I, 5; *Epistulae*, 48, 11; 95, 50; Epictet, *Diatriba*, II, 14, 12 – 13.

310. E vorba de sclavia față de trup și simțuri.

311. Populație din neamul sciților, din ramura iraniană; trăia între Don și Ural.

312. Se referă la oamenii de la curte.

313. Euripide, fr. 898 Năuck.

314. Acceptarea destinului (*amor fati*).

315. Platon, *Theaitetos*, 174 de.

316. După Chrysippos, foetusul se hrănește în pântecul mamei precum o plantă. CfSVF, II, 806.

317. Ultimul rege al Lidiei (sec. al VI-lea î.Hr.), vestit pentru bogățiile sale.

318. Adică instruindu-l.

319. Text neclar. Personajele sunt necunoscute.

320. Aluzie la fragmentul din Cicero, *De fato*, XIX, 43, în care ni se atrage atenția că, în timp ce reprezentarea are un caracter necesar și inevitabil, asentimentul poate fi acordat doar în mod voluntar, rămânând în întregime liber, fiindcă nu este determinat de cineva sau ceva din afara subiectului: „Așa cum [...] cel care a împins cilindrul i-a imprimat impulsul inițial al mișcării, dar nu și proprietatea de a se rostogoli, tot astfel un obiect văzut de noi va imprima în sufletul nostru și, ca să zic așa, va grava în el imaginea sa, dar asentimentul va depinde numai de noi. Păstrând comparația cu cilindrul, asentimentul, chiar dacă inițial este impulsionat din exterior, în continuare se va produce în virtutea propriei sale naturi”. (Pentru traducerea citatului am folosit ediția Cicero, *Despre destin*, st. intr., trad., note și comentarii de Mihaela Paraschiv, Editura Polirom, Iași, 2000.)

321. Homer, *Iliada*, VI, 147 – 149.

322. *Ibidem*.

323. *Ibidem* –, citatele sunt incomplete.

324. Mai precis, e vorba de partea conducătoare a sufletului.

Cartea a XI-a

325. E vorba de capacitatea de autorefecție. Qf Epictet, *Diatriba*, I, 20.

326. Διαρθροῦν este un termen tehnic. Apare pentru prima dată la Chrysippos, dar și la Epictet, în *Diatriba*, II, 17, 7.

327. Este vorba despre scopul moral care oferă perfecțiunea.

328. În concepția stoicilor, vidul (κενόν) infinit înconjoară cosmosul finit. Cf. SVF, II, 524; 535.

329. Prin palingeneză (παλιγγενεσία) universul este absorbit în focul-rațiune care l-a produs. Cf. SVF, II, 623 – 632.

330. Deși sufletele care au supraviețuit sunt distruse de conflagrație, totuși ele reînvie odată cu apariția unei lumi noi, ca orice calitate specifică. Vezi, pe această temă, precizările din Studiul introductiv, pp. 16 – 18.

331. Cf. Cicero, *De legibus*, I, 6, 18.

332. Un amestec de box și lupte.

333. Vezi, pe această temă, precizările din Studiul introductiv, pp. 27 – 28.

334. Sofocle, *Oedip rege*, 1391.

335. Euripide, fr. 208 Năuck.

336. Euripide, fr. 287 Năuck.

337. Euripide, fr. 757 Năuck.

338. Este vorba despre Diogene din Sinope (sec. al IV-lea î.Hr.) cel mai reprezentativ filosof al școlii cinice.

339. Paronomază, verb la infinitiv (όμοθαμνεῖν μέν) – verb la infinitiv (μή όμοδογματεῖν δέ).

340. Adică lucrurile indiferente. Cf. II, 11.

341. Om politic atenian (402 – 318 î.Hr.).

342. Se referă la calitatea sa de împărat.

343. Impasibilitatea (απάθεια) este o virtute stoică.

344. Apollo este cel care le conducea pe cele nouă Muze.

345. Mișcările sensibile ale sufletului se îndepărtează de rațiune și natură.

346. Esop, fabula 297 Halm; Babrius, fabula 108 Curți us; Horatius, *Saturae*, II, 6, 79.

347. Cf. Platon, *Phaidon*, 77 e; *Criton*, 46 e; Epictet, *Diatribae*, II, 1, 15.

348. Cf Seneca, *De beneficiis*, V, 6, 2. Nu este vorba de Perdiccas, ci de fiul său, Archelaos (cf. Diogenes Laërtios, II, 25).

349. E vorba de pitagoreicul Eurifamos.

350. Cf. Diogenes Laërtios, II, 37.

351. Cf. Platon, *Legile*, VI, 762.

352. Interpretarea acestui text este foarte dificilă. O variantă posibilă ar fi „Te-ai născut sclav al pasiunilor, nu ai rațiune”. Sau, dacă traducem cuvântul *logos* prin „cuvânt”, „Te-ai născut sclav, nu ai dreptul să vorbești”.

353. Homer, *Odissea*, IX, 413.

354. Hesiod, *Munci și zile*, 186.

355. Se referă poate la varianta în care copilul a murit.

356. Epictet, *Diatribes*, III, 24, 88 – 89.

357. *Ibidem*, III, 24, 91.

358. *Ibidem*, III, 22, 105. Termenul προαίρεσις (alegere deliberată) a fost preluat de filosofii stoici din etica aristotelică. În concepția Stagiritului, προαίρεσις reprezintă gradul cel mai înalt al conștiinței și intenția morală a subiectului angajat într-o acțiune. La stoici, Epictet a fost primul care a dat acestui termen un conținut precis și care a făcut din el unul dintre conceptele de bază ale eticii sale. La Epictet, προαίρεσις poate fi tradus în foarte multe feluri: „șinele cel mai profund”, „omul interior”, „știința sinelui și a răului”, „judecata generală și de principiu asupra valorii lucrurilor” și „voința liberă”.

359. Cf *ibidem*, III, 2, 1 – 2.

360. Cf Epictet, fr. 27 Schenkl.

361. Cf. Epictet, fr. 28 Schenkl.

362. Cf Epictet, fr. 28 Schenkl. Disputele și neînțelegerile sunt semne ale sufletelor vicioase și lipsite de rațiune.

Cartea a XII-a

363. Despre importanța prezentului în gândirea stoică, vezi Goldschmidt, op. cit., pp. 168 sqq.

364. Partea divină din om este partea conducătoare a sufletului.

365. Cf. II, 2, 1.

366. *Dianoia* este echivalentul lui *nous* sau al părții conducătoare a sufletului.

367. În cosmogonia lui Empedocle, această sferă, care a devenit simbolul înțeleptului, corespunde stadiului în care universul se reunește sub domnia Iubirii, în opoziție cu stadiul divizării, în care o aduce domnia Vrajbei. Cf. Empedocle, fr. 27, 4; 28, 2 Diels-Kranz.

368. Înțeleptul nu poate deține un adevăr pentru sine și un altul pentru ceilalți. Cf. Seneca, *De vita beata*, XX, 4: „*Nihil opinionis causa, omnia conscientiae faciam*”.

369. În concepția filosofilor stoici, principiile morale nu sunt asemenea armelor, care pot fi pierdute, ci fac parte din noi asemenea pumnului.

370. „Momentul oportun” (καίρος) este un concept-cheie în filosofia greacă, dar și în gândirea tehnică antică.

371. Aici poate fi vorba de o reminiscență a lui Dike de la Hesiod.

372. Fabius Catullinus a fost consul în anul 130 p. Chr., în timpul împăratului Hadrian.

373. Personaj necunoscut.

374. Stertinius a fost general în timpul lui Tiberius.

375. Ar putea fi personajul căruia Fronto îi trimite o scrisoare. Tribun militar sub Domițian.

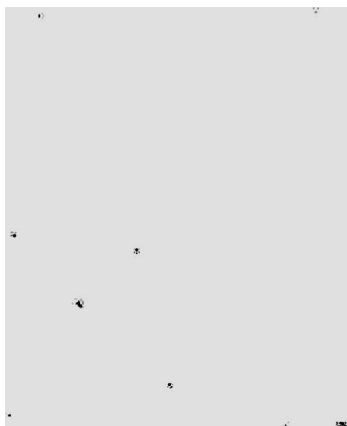
376. E vorba de epicureici. Cf. Diogenes Laërtios, X, 139.

377. Se referă la lume.

378. Adică egal pentru toți, și pentru cel care a trăit puțin, și pentru cel care a trăit mult.

379. Poetul Horațiu este cel care a introdus regula celor cinci acte, cel puțin pentru tragedie.

380. Adică Zeul, /ögw-ul universal, focul-artist.

BIBLIOGRAFIE

I. Ediții ale operei lui Marcus Aurelius

Ediția princeps a apărut sub îngrijirea lui G. Xylander (W. Holzmann von Augsburg), Zürich, 1559, cu traducerea latinească realizată pe baza codexului *Toxitanus*, mai târziu pierdut; a doua ediție, Basel, 1569; alte ediții: Strasbourg, 1590, și Lyon, 1626.

M. Casaubon, *Mărci Antonini Imperatoris De seipso et ad Seipsum libri XII*, Londinium [London], 1643, text grecesc și latinesc cu adnotări.

Mărci Antonini Imperatoris de rebus suis, sive de eis quae ad se pertinere censebat libri XII, comentario perpetuo explicați atque illustrați studio Thomae Gatakeri, Cambridge, 1652.

J. P. de Joly, Paris, 1742 și 1774.

J. M. Schultz, Lipsia [Leipzig], 1821.

J. Stich, Lipsia [Leipzig], 1882 și 1903.

M. Aurelius Antoninus. Ad se ipsum, J.H. Leopold, Oxford, 1908. *M. Antonini Imperatoris în semeț ipsum libri XII*, H. Schenkl, ed.

maior, Lipsia [Leipzig], 1913 (Bibliotheca Teubneriana).

The Communings with himself of Marcus Aurelius Antoninus, Emperor of Rome, together with his Speeches and Sayings. A revised text and translation into English by C.R. Haines, Londinium [London], 1916, retipărit în 1970.

Marc-Aurèle, *Pensées*, texte établi par A.I. Trannoy, préface d'Imé Puech, Paris, 1925.

The Meditations of the emperor Marcus Antoninus, ed. with translation and commentary by A.S.L. Farquharson, I-II, Oxford, 1944, retipărit în 1968.

Marco Aurelio, *Ricordi*, ȕes to greco e traduzione italiana e note a cura di C. Mazzantâni, Torino, 1948.

Kaiser Mark Aurel, *Wege zu sich selbst*, herausgegeben und übertragen von W. Theiler, Zürich, 1951, reeditat în 1975.

M. Aurelio Antonino, *Pensieri*, introduzione, note critiche e traduzione a cura di E. Pinto, Napoli, 1968.

Scritti di Marco Aurelio Lettere a Frontone, Pensieri, Documenti, a cura di G. Cortassa, Torino, 1984, testo greco, traduzione italiana e note. Contiene tutti gli scritti di Marco Aurelio (*Pensieri, Lettere a Frontone*, testi giuridici).

M. Aurelii Antonini, *Ad se ipsum libri XII*, edidit J. Dalfen, Leipzig, 1979.

Marco Aurelio, *A se stesso (pensieri)*, testo originale a fronte, traduzione e note di Enrico V. Maltese, Milano, 1993.

Marc Aurèle, *Écrits pour lui même*, texte établi et traduit par Pierre Hadot, avec la collaboration de Concetta Luna, Paris, 1998.

Marco Aurelio, *Pensieri*, testo greco a fronte, introduzione, traduzione, note e appaŕaȕi di Cesare Cassanmagnago, Milano, 2008.

2. Traduceri

Engleză:

Haines, C.R., *The Communings with Himself of Marcus Aurelius Antoninus*, a revised text and a translation into English, The Loeb Classical Library, London, 1916.

Farquharson, A.S.L., *The Meditations of the emperor Marcus Antoninus*, with translation and commentary, 2 vols, Oxford Clarendon Press, 1944.

Staniforth, M., *Marcus Aurelius: Meditations*, Penguin, London, 1964. Grube, G.M.A., *The Meditations of Marcus Aurelius*, Hackett, India napolis, 1983.

Hard, R., *Marcus Aurelius: Meditations*, with introduction and notes by Christopher Gill, Ware: Wordsworth, 1997.

Hicks, C. Scott, Hicks, David V., *Marcus Aurelius: The emperors Handbook*, Scribner, New York, 2002.

Hays, G., *Marcus Aurelius: Meditations*, Weidenfeld & Nicolson, London, 2003.

Hammond, M., *Marcus Aurelius: Meditations*, with introduction by Diskin Clay, Penguin, London, 2006.

McNeil, R., *The Meditations of Marcus Aurelius: Selections Annotated & Explained*, Skylight Paths, Woodstock, VT, 2007.

Franceză:

Marc-Aurèle, *Pensées*, texte établi et traduit par A.I. Trannoy, preface d'Aimé Puech, Les Belles Lettres, Paris, 1953.

Marc-Aurèle, *Pensées pour moi-même*, traduit et préfacé par Mario Meunier, Flammarion, Paris, 1984.

Marc-Aurèle, *Soliloques*, ed. Léon-Louis Grateloup, Paris, 1998. Marc-Aurèle, *Écrits pour lui-même*, tome 1, éd. et trad. Pierre Hadot, avec la collab. de Concetta Luna, Les Belles Lettres, Paris, 1998.

Germană:

Mark Aurel, *Selbstbetrachtungen*, übers. Albert Wittstock, Reclam, Stuttgart, 1949; Nachdruck, 1995.

Mark Aurel, *Selbstbetrachtungen*, übers. Wilhelm Capelle, Kroner, Stuttgart, 2001.

Mark Aurel, *Wege zu sich selbst*, übers. Rainer Nickel, Piper, München, 2003.

Italiană:

Marco Aurelio, *I Ricordi*, traduzione di Francesco Cazzamini-Mussi, a cura di Carlo Caréna, G. Einaudi, Torino, 1968.

Marco Aurelio, *Pensieri*, a cura di M. Ceva, Mondadori, 1989. Spaniolă:

Marco Aurelio, *Meditaciones*, introducción de Carlos García Gual, traducción y notas de Ramón Bach Pellicer, Gredos, Madrid, 1994.

Română:

Marc Aureliu, *Către sine însuși*, traducere din greacă de Șt. Bezdechi, prefață de E. Bezdechi, „Tipografiile Române Unite”, București, 1923.

Epictet/Marcus Aurelius, *Manualul! Către sine*, traducere de M. Pencescu și D. Burtea, prefață de Eugen Cizek, Editura Minerva, București, 1977.

3. Studii moderne privind filosofia stoică

Abbagnano N., *Compendio di Storia della filosofia*, Torino, 1957. *Actes du VII-e congrès de Association Guillaume Budé* (Aix-en-Provence, 1963), Les Belles Lettres, Paris, 1964.

Alain (Emile Chartier), *La théorie de la connaissance des Stoïciens (1891)*, P.U.E. Paris, 1964.

Alesse E, *Panezio di Rodi e la tradizione stoica*, Bibliopolis, Napoli, 1994.

André J.-M., *La philosophie à Rome*, P.U.E. Paris, 1977.

Annas J., *Hellenistic Philosophy of Mind*, Berkeley-Los Angeles-Londres, 1992.

- Aubry G., Ildefonse E, *Le moi et l'intériorité*, Vrin, Paris, 2009.
- Babut D., „Les Stoïciens et l'amour", în *Revue des Études grecques*. 76, 1963, pp. 55 – 63.
- *Plutarque et le stoïcisme*, P.U.E. Paris, 1969.
- Bănăţeanu A., *La théorie stoïcienne de Familié-Essai de reconstruction*, coll. „Pensée antique et medievale", Editions du Cerf, Paris, 2002.
- Bénatouïl Th., *Faire usage: la pratique du stoïcisme*, Vrin, Paris, 2006.
- *Les stoïciens III. Musonius, Epictète, Marc Aurèle*, Les Belles Lettres, Paris, 2009.
- Blanchot M., *Eamitié*, Gallimard, Paris, 1971.
- Bobzien S., *Determinism and Freedom în Stoic Philosophy*, Clarendon Press, Oxford, 2001.
- Bodson A., *La morale sociale des derniers Stoïciens, Sénèque, Epictète et Marc-Aurèle*, Les Belles Lettres, Paris, 1967.
- Bovis A. de la *sagesse de Sénèque*, Paris, 1948.
- Bréhier E., *Chrysippe et Fanden stoïcisme*, P.U.E. Paris, 1951.
- *Histoire de la Philosophie*, vol. I. *Antiquité et Moyen Âge*, Vlèmeed. Paris, 1948.
- *La théorie des incorporels dans Fanden Stoïcisme*, Paris, 1928.
- Bridoux A., *Le stoïcisme et son influence*, Vrin, Paris, 1965.
- Brun J., *Le Stoïcisme*, «Que sais-je?», P.U.F., Paris, 1966.
- Brunschwig J., „Les Stoïciens et leur logique", în *Actes du colloque de Chantilly*, Vrin, Paris, 2005.
- *Études sur les philosophies hellénistiques. Epicurisme, stoïcisme, scepticisme*, P.U.E. Paris, 1995.
- Colardeau Th., *Étude sur Epictète*, Encre marine, Paris, 2004.
- Conche M., *Vivre et philosopher*, P.U.E. Paris, 1992.

Dastur Fr., *Moartea - Eseu despre finitudine*, Editura Humanitas.

București, 2006.

Delius Ch., *Geschichte der Philosophie*, Bonn, 2005.

Domański J., *La philosophie, théorie ou manière de vivre? Les controverses de l'Antiquité à la Renaissance*, Schweiz, Freiburg, 1996.

Duhot J.-J., *La conception stoïcienne de la causalité*, Vrin, Paris, 1989. –, *Epictète et la sagesse stoïcienne*, Paris, 2003.

Edelstein L., *The Meaning of Stoicism*, Cambridge, Mass., 1966. Engberg-Pedersen T., *The Stoic Theory of Oikeiosis, Moral Development and Social Interaction in Early Stoic Philosophy*, Aarhus (Studies in Hellenistic Civilization), 1990.

Fattal M., *Logos, pensée et vérité dans la philosophie grecque*, L'Harmattan, Paris, 2001.

Fillion J., *le de ira de Sénèque et la philosophie stoïcienne des passions*, Méridiens-Klincksieck, Paris, 1984.

Foucault M., *Istoria sexualității*, vol. III „Preocuparea de sine”, trad.

rom. de Cătălina Vasile, Editura Univers, București, 2004.

— *Hermeneutica subiectului. Cursuri ó Collège de France (1981 - 1982)*, trad. rom. de Bogdan Ghiu, Editura Polirom, Iași, 2004.

— *Le gouvernement de soi et des autres. Cours au Collège de France*

(1983 - 1984), Gallimard Seuil, Paris, 2008.

Fraisse J.-C., *Philia, La notion d'amitié dans la philosophie antique*.

Vrin, Paris, 1974.

Germain G., *Epictète et la spiritualité stoïcienne*, Paris, 1964.
Gould J.B., *The Philosophy of Chrysippus*, Brill, Leyden, 1970.
Gourinat J.-B., *Les stoïciens et Tame*, P.U.E. Paris, 1996.

— *La dialectique des Stoïciens*, Vrin, Paris, 2000.

Goldschmidt V., *Le système stoïcien et l'idée de temps*, Vrin, Paris, 1992. –, „L'Ancien Stoïcisme”, în *Histoire de la philosophie*, I, «Encyclopédie et La Pléiade», Gallimard, Paris, 1969, pp. 724 – 751.

Graf A., *Les grands courants de la philosophie ancienne*. Le Seuil, Paris, 1996.

Grenet P.-B., *Histoire de la philosophie ancienne*, Beauchesne, Paris, 1960.

Guthrie W.C.K., *O istorie a filosofiei grecești*, vol. I și II, trad. rom. de Mihnea Moise și Ioan Lucian Muntean, notă introductivă de Ioan Lucian Muntean, Editura Teora, București, 1999.

Hadot L., *Seneca und die griechisch-römische Tradition der Seelenleitung*, Berlin, 1969.

Hadot R., *Ce este filosofia antică?* Editura Polirom, București, 1997. –, *Exercices spirituels et philosophie antique*, Albin Michel, Paris.

2002.

— *La philosophie comme manière de vivre*, Albin Michel, Paris, 2002. –, *Eloge de la philosophie antique*, Allia, Paris, 2003.

Hadot I., Hadot R., *Apprendre à philosopher dans l'Antiquité – L'en seignement du „Manuel d'Epictète” et son commentaire néoplatonicien*, Le livre de Poche, Paris, 2004.

Hahn D.E., *The Origins of Stoic Cosmology*, Ohio State University-Press, 1977.

Hegel G.W.F., *Prelegeri de istoria filosofiei*, vol. I, Editura Academiei, București, 1963.

Hersch J., *Mirarea filosofică. Istoria filosofiei europene*, Editura Humanitas, București, 1997.

Hoven R., *Le stoïcisme et les stoïciens face au problème de Tau-delà*, Les Belles Lettres, Paris, 1971.

Hurtado J., *Zénon, le philosophe aux origines du stoïcisme*, Favre, Lausanne, 2011.

Ildefonse E., *Les Stoïciens I. Zénon, Cléanthe, Chrysippe*, Les Belles Lettres, Paris, 2000.

Inwood B., *Ethics and Human Action in Early Stoicism*, Clarendon Press, Oxford, 1985.

— *Reading Seneca - Stoic Philosophy at Rome*, Clarendon Press, Oxford, 2005.

Ioppolo A.M., *Opinione e scienza. Il dibattito tra Stoici e Accademici nel III e nel II secolo a. G.*, Naples, 1986.

Insardi Parente M., *Introduzione a lo Stoicismo Ellenistico*, Laterza, Roma-Bari, 1993.

Jagu A., *Zénon de Cittium. Son rôle dans rétablissement de la morale stoïcienne*, Vrin, Paris, 1946.

— *Epictète et Platon*, Vrin, Paris, 1946.

Kolm S. - Ch., *Le bonheur-liberté*, P.U.E. Paris, 1982.

Kühn W., *Quel savoir après le scepticisme? Plotin et ses prédécesseurs sur la connaissance de soi*, Vrin, Paris, 2009.

Laffranque M., *Poseidonios d'apamée*, P.U.E. Paris, 1964.

Laurand V., *La politique stoïcienne*, P.U.F., Paris, 2005.

Lee C.-U., *Oikeiôsis: stoische Ethik in naturphilosophischer Perspektive*.

Alber, Fribourg, 2002.

Les Stoïciens, études sous la direction de Gilbert Romeyer Dherbey, réunies et éditées par Jean-Baptiste Gourinat, Vrin, Paris, 2005.

Long A.A., *Hellenistic Philosophy*, Duckworth, Londres, 1974.

— *Stoic Studies*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, 1996.

— *From Epicurus to Epictetus - Studies in Hellenistic and Roman Philosophy*, Clarendon Press, Oxford, 2006.

Marchesi C., *Seneca*, Milano-Messina, 1944.

Martha C., *Les moralistes sous Tempire romain*, Paris, 1881.

Martinazzoli F., *Seneca. Studio sulla morale ellenica nell'esperienza romana*, Firenze, 1945.

Merleau-Ponty M., *Eloge de la philosophie*, Gallimard, Paris, 1953. Moreau J., *L âme du monde de Platon aux Stoïciens*, Paris, 1939. —, *Epictète ou le secret de la liberté*, Paris, 1964.

— *Stoïcisme, épicurisme, tradition hellénique*, Vrin, Paris, 1979. Müller R., *Les Stoïciens. La liberté et l'ordre du monde*, Paris, 2006. Ogereau V., *Essai sur le système des Stoïciens*, Paris, 1985.

Pavies X., *L'apprentissage de soi - Exercices spirituels de Socrate à*

Foucault, Groupe Eyrolles, Paris, 2009.

Pembroke S.G., „Oikeiosis”, A.A. Long, *Problems in Stoicism*. London, pp. 114 - 149.

Pigeaud J., *La maladie de l'âme*, Les Belles Lettres, Paris, 1981. Pohlenz M., *La Stoa. Storia di un movimento spirituale*, trad. it.

di Ottone de Gregorio, Bompiani, Milano, 2005.

— *La liberté grecque*, trad. fr. de Goffinet, Payot, Paris, 1956.

— *L'uomo greco. Storia di un movimento spirituale*, trad. it. di Proto B., Bompiani, Milano, 2006.

Prod homme G., *S'exercer au bonheur-La voie des Stoïciens*, Groupe Eyrolles, Paris, 2008.

Protopapas-Marneli M., *La rhétorique des Stoïciens*, coll. Ouverture Philosophique, Editions l'Harmattan, Paris, 2002.

Rabbow P., *Seelenführung Methodik der Exerzitien in der Antike*, München, 1954.

Rădice R., „*Oikeiosis*”. *Ricerche sul fondamento del pensiero stoico sulla sua genesi*, introduzione di Giovanni Reale, Vita e Pensiero, Milano, 2000.

Reesor M.E., *the nature of Man in Early Stoic Philosophy*, Londres, 1989.

Revue de métaphysique et de morale, 1989 - 4.

Revue internationale de philosophie, nr. 178, 1991 - 3.

Ricœur P., *Soi-même comme un autre*, Seuil, Paris, 1990.

Rist J.M., *Stoic philosophy*, Cambridge, 1969.

Robin L., *La morale antique*, P.U.E. Paris, 1972.

— *La pensée grecque et les origines de l'esprit scientifique*, Albin

Michel, Paris, 1963.

Rodis-Lewis G., *La morale stoïcienne*, P.U.E. Paris, 1970.

Sambursky S., *The Physics of the Stoics*, Princeton University Press, 1987.

Sandbach E.H., *The Stoics*, Norton, New York, 1975.

Schofield M., *The stoic idea of the city*, The University of Chicago Press, Chicago-London, 1999.

Schull P.M., *Eseu asupra formării gândirii grecești*, Ed. Teora, București, 2000.

Straaten M. van, *Panétius, sa vie, ses écrits et sa doctrine, avec une édition des fragments*, Amsterdam-Paris, 1946.

Striker G., „The role of *oikeiosis* in Stoic ethics”, *Oxford Studies in Ancient Philosophy*, 1, 1983, pp. 145 - 167.

Tatakis B.N., *Panétius de Rhodes, le fondateur du moyen Stoïcisme. Sa vie et son œuvre*, Vrin, Paris, 1931.

Valente P.M., *L'éthique stoïcienne chez Cicéron*, Paris, 1956.

Verbeke G., *L'évolution de la doctrine du pneuma du stoïcisme à Saint Augustin*, Paris-Louvain, 1945.

Vineux-Reymond A., *La logique et l'épistémologie des Stoïciens*, Lire, Chambéry, 1950.

— *Pour connaître la pensée des Stoïciens*, Bordas, Paris, 1976.

Vlăduțescu Gh., *Filosofia în Grecia veche*, Editura Albatros, București, 1984.

Voelke A.-J., *La philosophie comme thérapie de l'âme*, Fribourg-Paris, 1993.

— *Les rapports avec autrui dans la philosophie grecque d'Aristote à Panétius*, Nün, Paris, 1961.

— *L'idée de volonté dans le Stoïcisme*, P.U.E. Paris, 1973.

— *Le stoïcisme, école d'humanité*, Genève, 1964.

Zagdoun M.-A., *La philosophie stoïcienne de Tart*, C.N.R.S., Paris.

2000.

Watson G., *Stoic Theory of Knowledge*, Belfast, 1966.

4. Studii, monografii, articole despre Marcus Aurelius și despre opera sa

Africa Th. W., „The opium addiction of Marcus Aurelius”, *Journal of ideas*, XXII, 1961, pp. 97 - 102.

Alfonsi L., „Contributo allo studio delle fonti del pensiero di Marco Aurelio”, *Aevum*, 1954, pp. 101 - 117.

André J.M., „Le *De otio* de Fronto et les loisirs de Marc-Aurèle”, *Revue des études latines*, LXIX, 1971, pp. 228 - 261.

Bignone E., „Seneca, Marco Aurelio e il *Portrettico* di Aristotele”, *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa*, 1940, pp. 241 - 249.

Birley A., *Marcus Aurelius. A Biography*, London, 2000.

Bodson A., *La morale sociale des derniers Stoïciens, Sénèque, Epictète et Marc Aurèle*, Paris, 1967.

Brunt P.A., „Marcus Aurelius in his *Meditations*”, *The Journal of Roman Studies*, LXIV, 1974, pp. 1 - 20.

Carfora A., *Morte e presente nelle Meditazioni di Marco Aurelio e negli Atti dei martiri contemporanei*, Napoli, 2001.

Chabert A., Roussot Th., *Marc-Aurèle et Tempire romain*, Ed. L'Harmattan, Paris, 2005.

Cortassa G., „Marco Aurelio e il destino dell'anima”, *Rivista di Filologia e Istruzione classica*, XCVII, 1979, pp. 420 - 438.

— *Il filosofo, i libri, la memoria: poeti e filosofi nei Pensieri di Marco Aurelio*, Torino, 1989.

Dalfen J., *Formengeschichtliche Untersuchungen zu den Selbstbetrachtungen Mark Aurels*, Diss., Monaco, 1867.

Dragona M., „God, the world and the man Aristoteles social being in Marcus Aurelius stoicism”, *Diotima*, XII, 1984, pp. 86 - 96.

Farquharson A.S.L., *Marcus Aurelius, his life and his world*, 2nd ed., Oxford, 1952.

Grimai P., *Marc Aurèle*, Fayard, Paris, 1991.

Hadot P., *La citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle*, Arthème Fayard, Paris, 1992.

Hendricks B., „Les idées politiques dans la morale stoïcienne de Marc-Aurèle”, *Eos*, LIX, 1971, pp. 241 - 254.

Martinazzoli P., *La „succesio” di Marco Aurelio. Struttura e spirito del primo libro dei Pensieri*, Bari, 1951.

Motschmann C., *Die Religionspolitik Mark Aurels*, Stuttgart, 2002. Pârvan V., *M. Aurelius Verus Caesar și L. Aurelius Commodus*, Institutul de Arte grafice, Minerva, București, 1909.

Ramos P., *La véritable histoire de Marc Aurèle*, Les Belles Lettres, Paris, 2009.

Rosen Klaus, „Mark Aurels Selbstbetrachtungen und die *Historia Augusta*”, *Historia Augusta Colloquium Perusinum*, Edipuglia, Bari, 2002, pp. 421 - 425.

Rutherford R.B., *The Meditations of Marcus Aurelius. A Study*, Oxford, 1989.

Stanton G.R., „The Cosmopolitan ideas of Epictetus and Marcus Aurelius”, *Phronesis*, XIII, 1968, pp. 183 – 195.

— „Marcus Aurelius, Emperor and Philosopher”, *Historia*, 18, 1969, pp. 570 – 587.

Verbeke G., „Le Stoïcisme, une philosophie sans frontières”, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, I, 4, Berlin/New York, 1973, pp. 26 – 40.

INDEX AL PASAJELOR CITATE

Antistene fr. 20 B Caizzi: VII, 36

Aristofan fr. 110, IKoch: IV, 23

Afern, v. 362: VII, 66

Democrit

Diels-Kranz, fr. 3: IV, 24

Diels-Kranz, fr. 115: IV, 3

Diels-Kranz, fr. 125: VII, 31

Empedocle

Diels-Kranz, fr. 27, 4: VIII, 41;

XII, 3

Diels-Kranz, fr. 28, 2: VIII, 41;

XII, 3

Epicur fr. 191 Usener: IX, 41

fr. 447 Usener: VII, 33

Epictet

Diatribē

I, 28, 4: VII, 63

II, 22, 36: VII, 63

III, 22, 105: XI, 36

III, 24, 86 – 93: XI, 34 – 35

fr. 23 Schenkl: VIII, 38

fr. 26 Schenkl: IV, 41; IX, 24

fr. 27 Schenkl: XI, 37

fr. 28 Schenkl: XI, 38

fr. 28 a Schenkl: XI, 39

Euripide

Supliciile, 1110 – 1111: VII, 51 fr. 208, 1 – 2 Năuck: VII, 41;

XI, 6

fr. 287, 1 Năuck: VII, 38; XI, 6

fr. 757, 6 Năuck: VII, 40; XI, 6 fr. 757, 6 – 7 Năuck: VII, 40 fr.

839, 9 – 11 Năuck: VII, 50 fr. 898, 7 – 9 Năuck: X, 21

fr. 918, 3 – 4 Năuck: VII, 42 fr. 1018 Năuck: XII, 26

Heraclit

Diels-Kranz, fr. 71: IV, 46

Diels-Kranz, fr. 72: IV, 46

Diels-Kranz, fr. 73: IV, 46

Diels-Kranz, fr. 74: IV, 46

Diels-Kranz, fr. 75: VI, 42

Diels-Kranz, fr. 76: IV, 46

Hesiod

Munci și zile v. 186: XI, 32

V. 197: V, 33

Homer

Iliada

VI, 147: X, 34

VI, 148: X, 34

VI, 149: X, 34

Odiseea

I, 242: IV, 33

IV, 690: V, 31

IX, 413: XI, 31

Menandru

Năluca w. 42 – 43: V, 12

Pindar fr. 292 Snell-Maehler: II, 13

Platou

Apologia lui Socrate

28 b: „VII, 44

28 d: VII, 45

Gorgias

512 d-e: VII, 46

Republica

VI, 486 a-b: VII, 35

Theaitetos

174 d-e: X, 23

Sofocle

Oedip rege v. 1391: XI, 6

Teofrast fr. 77 Wimmer: II, 10

Tragica adespota fr. 303 Năuck: VII, 51

fr. 304 Năuck: XI, 30

A

Agrippa VIII, 31

Alciphronos X, 31 Alexandru, gramaticul I, 10 Alexandru, platonicianul I, 12 Alexandru cel Mare III, 3; VI.

24; VIII, 3; IX, 29; X, 27 Antoninus (Marcus) VI, 26; 44 Antoninus Pius IV, 33; VI, 30;

VIII, 25; X, 27 Apollonius I, 8; 17 Arius VIII, 31 Arhimede VI, 47 Asclepius V, 8; VI, 43 Asia VI, 36 Athenodotos I, 13 Athos VI, 36

Augustus IV, 33; VIII, 5; 31

B

Bacchios I, 6

Baia XII, 27

Benedicta I, 17

Brutus I, 14

C

Caesar (Gaius) III, 3; VIII, 3 Camillus IV, 33

Capri XII, 27

Carnuntus III

Chabrias VIII, 37 Charax VIII, 25 Cato cel Tânăr I, 14 Cato cel Bătrân IV, 33 Catulus I, 13 Cecrops IV, 23 Cedicianus IV, 50 Celer VIII, 25 Ceson IV, 33 Citeronus XI, 6 Chrysippos VI, 42; VII, 19 Clotho IV, 34 Crates VI, 13 Cresus X, 27 creștinii XI, 3 Criton X, 31 cvazii II D

Demetrius, platonicianul VIII, 25

Demetrius Falereus IX, 29 Democrit III, 3 Dentatus IV, 33 Diogene VII, 3; XI, 6

Diognetos I, 6

Dion I, 14

Diotimus VIII, 25; 37 Domitius I, 13 E

Empedocle XII, 3 Epictet I, 7; IV, 41; VII, 19;

XI, 34; 36 epicureicii XI, 26 Epicur VII, 64; IX, 41 Epitynchanus VIII, 25 Eudaimon VIII, 25 Eudoxos VI, 47 Euphrates X, 31 Europa VI, 36 Eutiche X, 31 Eutichion X, 31 F

Fabius IV, 50

Fabius Catullinus XII, 7

Falarides III, 16

Falern VI, 13

Faustina VIII, 25

Filip al Macedoniei IX, 29; X.

27

Filistion VI, 47

Focion XI, 13

Foibos VI, 47

Fronto I, 11

G

Gaeta I, 17

Granua II

greci III, 14
I
Iulianus IV, 50
H
Hadrian IV, 33; VIII, 5; 25;
37; X, 27
Helice IV, 48
Helvidius I, 14
Heraclit III, 3; IV, 46; VI, 42; 47; VIII, 3
Herculanum IV, 48 Hipparchos VI, 47 Hippocrate III, 3
Hymenes X, 31 L
Lamia XI, 23
Lanuvius I, 16
Lepidus IV, 50
Lorius I, 16
Lucilla VIII, 25
Lusius Lupus XII, 27 M
Marcianus I, 6
Maximus I, 15; 16; 17; VIII, 25 Mecena VIII, 31 Menippos VI,
47 Monimus II, 15 Musagetes XI, 18 Muze XI, 18 N
Nekyia IX, 24
Nero III, 16
O
Olimp V, 33
Origanion VI, 47
P
Pantheia VIII, 37 Perdiccas XI, 25
Pergam VIII, 37
Pitagora VI, 47
pitagoricienii XI, 27 Platon IX, 29; X, 23 Pompei IV, 48; VIII, 31
Pompeius Gnaeus III, 3; VIII, 3 R

Roma VI, 44

Roman II, 5; III, 5; 14 Rusticus Iulius I, 7; 17

S

Salaminius VII, 66 sarmații X, 10 Satyrion X, 31 Scipio IV, 33
Secunda VIII, 25 Sextus I, 9 Severus I, 14; X, 31 Silvanus X, 31
Sinuessa I, 7

Socrate I, 16; III, 3; 6; VI, 47; VI, 19; 66; VIII, 3; XI.

23; 25; 28; 39

Stertinius XII, *Tj*

stoici V, 10

T

Tandasides I, 6

Telaugé VI, 66

Teofrast II, 10

Theodotos I, 17

Thræsea I, 14

Tiberius XII, 27

Traian IV, 32

Tropaiophoros X, 31 Tusculum I, 16 V

Velius Rufus XII, 27 Verus Marcus Annianus

(bunicul) I, 1

Verus Marcus Annianus (tatăl) VIII, 25

Verus Lucius Aurelius VII, 37 Vespasian IV, 32 Volesus IV, 33

Z

Zeus IV, 23; V, 6; 7; 8; XI, 8

X

Xantipa XI, 28

Xenocrate VI, 13

Xenophon X, 31

A

αδιαφορία (indiferența) VII, 31 ἀδιάφορον (indiferent) V, 20;

VI, 32; VIII, 56; XI, 16 αερώδες (τό) (aer) IV, 21; VIII.
 54; IX, 9; X, 7
 αί διος (etern) II, 14; IV, 21; VI, 37, IX, 32; X, 5, 7; XII, 32
 αἰσθησις (senzație) II, 16; III, 12, 16; VIII, 16; IX, 1; X.
 11, 12, 28; XII, 27, 31 αἰσχρός (rușinos) II, 1, 11; VI.
 29; VII, 37, 45, 64; VIII, 15; XI, 15, 18; XII, 23
 αιτία, αίτιον (τό) (cauză, element cauzal) I, 17; V, 8, 23; VI, 1,
 41, 44; VII, 10, 24; VIII, 3, 7, 27, 47; IX, 1, 6, 25, 29, 31; X, 5, 6, 26,
 38; XII, 10, 18
 αιτιώδες (τό) (element cauzal) IV, 21; V, 13; VII, 29; VIII, 11;
 XII, 8, 29
 αιών (etern, eon) II, 12; IV, 3, 21, 43, 50; V, 24, 32; VI, 15, 36,
 59; VII, 10, 19, 70; IX, 28, 32, 35; X, 5, 17; XI, 1; XII, 7, 32
 ακατάληπτος (non-cataleptică) V, 10; VII, 54
 ακοινωνήτος (nesociabil) II, 1, 2; III, 5; VIII, 34; X, 6; XI, 18;
 XII, 23
 αλήθεια (adevăr) II, 11; III, 6, 11, 12; IV, 11, 20, 21; V, 33; VI,
 21, 47; VII, 9, 45, 63; IX, 1; X, 13; XI, 1, 12; XII, 15
 ἀλλοίωσις (schimbare) IV, 3, 21; VI, 15; IX, 19, 28
 ἁμαρτάνειν (a greși) II, 1, 10, 11; IV, 3, 26; V, 25; VI, 27; VII,
 22, 24, 26; IX, 4, 38, 42; X, 30; XI, 18; XII, 12, 16
 ἁμαρτάνεσθαι II, 10; VII, 29; XII, 26
 ἀμάρτημα (greșeală) II, 10; IX, 20, 42; XI, '18; XII, 16
 ἀναισθησία (insensibilitate) III.
 3; VIII, 58
 ἀναφορά (relație) XII, 8, 10, 18, 20
 ἀπάθεια (impasibilitate) XI, 18 ἀπαθής (impasibil) I, 9; VI, 16;
 VII, 50
 ἀπάτη (greșeală) VI, 21 ἀπειρος (infinit) II, 14; IV, 3, 50;
 V, 13, 23; VI, 15, 37; IX, 28, 32, 35; X, 31; XII, 32

ἀπονέμειν (a separa) II, 17; III, 4, 6; IV, 3, 10, 25; V, 27, 30, 37; VII, 66; VIII, 7; IX, 1; X, 6, 8, 11; XII, 1

ἀπονέμησις (separație) VIII, 6, 7 ἀπροαίρετα (nealese dinainte) XII, 3, 23, 33

ἀρετή (virtute) II, 13; III, 7, 11;

VI, 17, 48, 50; VII, 31, 68;

VIII, 35; IX, 16, 42; XI, 2, 10, 26, 32

ἀταραξία (liniște sufletească) IX, 31

ἄτομοι (atomi) IV, 3; VI, 24;

VII, 32, 50; VIII, 17; IX, 28, 39; X, 6; XI, 18

ἄξια (valoare) I, 16; III, 11; IV, 10, 32; V, 30, 36; VI, 3;

VIII, 7, 29, 43; IX, 1; XI, 18, 37; XII, 1

Δ

δαίμον (daimon) I, 6; II, 13, 17; III, 3, 6, 7, 12, 16; V, 10, 27; VII, 17; VIII, 45; X, 13; XII, 3 διάθεσις (dispoziție) I, 17; IV, 25, 33; V, 20, 25, 28, 34, VI, 30; VII, 66, VIII, 47;

IX, 6, 42; X, 1

διάλυσις (descompunere) VII, 50

διάνοια (intelect) III, 1, 5, 6, 7, – 8; IV, 3, 33; V, 16, 20, 26; VI, 16, 32; VII, 2, 5, 33, 34, 35, 37, 60, 64, 68; VIII, 36, 48, 51, 57; IX, 2, 28, 41, 42; X, 35; XII, 3, 19, 30 διαπνεῖσθαι (a respira) III, 1;

VI, 16

δίκαιον (drept) III, 16; IV, 10, 12, 18, 22, 30; X, 12, 13;

XI, 10; XII, 3, 5, 29 δίκαιος IV, 25, 33, 49; VII, 42.

44, 66; VIII, 1, 5, 7, 51; X, 1; XII, 5, 27

δικαιοσύνη (dreptate) III, 4, 6;

IV, 3; V, 12; VI, 47, 50; VII, 54, 63; VIII, 39; X, 11; XI, 1, 10, 20; XII, 1, 15

δίκη (dreptate) IV, 26; V, 33;

XII, 24

δικαιότης (dreptate) IX, 31 δόγμα (regulă) III, 16; X, 9

E

ειμαρμένη (destin) III, 6; V, 8, 24; VII, 46; VIII, 35; IX, 28; XII,
14

είμαρμένον (τό) (destin) II, 2 ἐκκλisis (respingere) VIII, 7, 28;
XI, 37

ἐκπύρωσις, ἐκπυροῦσθαι (conflagrație) III, 3; X, 7

ἐλευθερία (libertate) I, 14; II, 5;

V, 9; IX, 40

ἐλεύθερος (liber) I, 8; IV, 3, 49; V, 5, 29; VI, 16; VII, 67; VIII, 1,
16, 48, 51

ἐλευθέρως (în mod liber) III, 6; V, 7; VI, 23; X, 8; XII, 1

ἐνδον (interior) II, 13, 17; III, 4, 16; IV, 1, 3; VI, 9, 40; VIII, 28,
50; IX, 13; X, 38; XI, 34

ἐνοχης (unitate) VI, 10, 38;

VII, 32; VIII, 34; IX, 9 ἔξις (coeziune, stare) VI, 14;

XI, 18; XII, 16

ἐπακολούθησις (congruență) III, 2; VI, 36, 44; VII, 75; IX, 28
ἐπιθυμία (dorință) II, 10; VII.

16; VIII, 29; XII, 19 ευδαιμονία (fericire) VII, 17 H

ἡγεμονικόν (τό) (partea conducătoare a sufletului) II, 2; III, 4,
9; IV, 38, 39; V, 3, 11, 26; VI, 8, 36; VII, 5, 16, 22, 28, 33, 55, 62, 75;
VIII, 3; 43, 48, 56, 61; IX, 7, 15.

18, 22, 26, 34, 39; X, 24; XI, 18, 19, 20; XII, 2, 3, 33

Θ

θάνατος (moarte) II, 11, 17; III.

I, 3; IV, 5, 44, 46, 48, 50; VI, 28; VII, 32, 35, 45, 48;

VIII, 14, 31, 58; IX, 1, 3, 21; X, 8, 29; XII, 7, 8, 34, 35

θεοί (zei) I, 16, 17; II, 3, 4, 5.

II, 12, 13; III, 3, 4, 5, 6, 9, 11, 16; IV, 16, 31, 47; V, 5, 10, 27,
31, 33, 34; VI, 7, 16, 23, 30, 35, 41, 44; VII, 9, 17, 31, 39, 41, 46, 53,
66, 67, 68, 70; VIII, 2, 17.

19, 23, 34, 56; IX, 1, 10, 11, 27, 28, 35, 37, 40; X, 1.

8, 11; XI, 6, 13; XII, 2, 4, 5.

II, 12, 23, 26, 27, 28, 31 θεοσέβεια (pietate) XI, 20 θεοσεβές (pios) I, 3; VI, 30; VII.

54

θεωρία (contemplație) I, 16; III.

1; VII, 35; XI, 24 θεωρεῖν (a contempla) II, 1; IV.

36; IX, 40; X, 26; XI, 16;

XII, 35

θνήσκειν (a muri) II, 14; III.

10; IV, 6, 19, 32, 37, 47.

48; VI, 47; VII, 22, 44, 51;

VIII, 2, 25, 47; IX, 39; X.

18; XII, 31 K

καλός (frumos) II, 1, 11; III, 4;

IV, 20; V. 3; VII, 58; VIII.

10; X, 1; XII, 23 καθαρός (curat, pur) II, 13; III.

12; VIII, 15; XII, 3 καθαρότης (curățenie, puritate)

XI, 27

καθήκον (τό) (îndatoriri) I, 12;

III, 1, 16; VI, 22, 26 κακία (vicii) IV, 3; V, 35; VI, 1.

VII, 1, 31, 66, 71; VIII, 55.

56; IX, 2, 16; XII, 1 κακόν (rău, răul moral) II, 1.

11, 13, 17; IV, 39, 42; V.

26, 29; VI, 33, 41; VII, 14.

26; VIII, 1, 14, 20, 28, 41.

56, 58; IX, 1, 16, 17, 21.

35, 38, 42; X, 7, 33, 36; XI.

13, 17, 18; XII, 23, 34 κακός (cel vicios) IV, 39; V, 36;

VII, 44; IX, 4; X, 7, 33; XI, 25

καταληπτικός (cataleptic) IV, 22; IX, 6

καταληπτικός (în manieră cataleptică) I, 9; XI, 18 κατάληψις (ή) (înțelegerea) VI, 30 κατασκευή (constituție, pregătire) I, 16; III, 9; IV, 32; VI, 16, 44; VII, 20, 53, 55; VIII, 11, 39, 41, 45; IX, 42; X, 33; XI, 5

κοινή (în comun) VII, 5; X, 6;

XI, 13

κοινός (comun) I, 16, 17; II, 10; III, 16; IV, 4, 20, 29; V, 3, 8, 25, 34, 35; VI, 35, 36, 44, 45, 58; VII, 9, 53; VIII, 7, 12, 46; IX, 1, 9, 10, 41;

X, 6, 8, 34; XI, 10, 21; XII, 30, 32

κοινωνία (comunitate) III, 1; V, 16; VII, 5; X, 24; XI, 8, 19;

XII, 26

κοινωνικός (sociabil) III, 4; IV, 33; V, 1, 6, 29, 30, 34; VI, 7, 30; VII, 52, 55, 64, 67, 72; VIII, 2, 7, 12; IX, 6, 23;

XI, 21, 37; XII, 20, 30 κοινωνικώς (cu sociabilitate) V.

6; VI, 14, 23; IX, 31; XI, 4 κόσμος (lume) II, 3, 4, 11, 12.

16; III, 3, 11; IV, 3, 4, 23, 27, 29, 40; V, 1, 8, 13, 21; VI, 15, 24, 25, 36, 38, 42, 44, 56; VII, 9, 25, 75; VIII, 11, 15, 18, 49, 50, 52, 55; IX, 1, 10, 19, 28, 32, 35, 42; X, 1, 6, 7, 9, 15, 21; XI, 1; XII, 1, 23, 35

κρίμα (τό) (judecată, decizie) IV, 3; V, 19; VIII, 47; XI, 11

Λ

λήθη (uitare) II, 17; IV, 3, 33;

VII, 6, 21

λόγος (cuvânt, rațiune) I, 8; II, 5, 10, 16; III, 4, 6, 12; IV, 4, 5, 12, 13, 14, 16, 19, 21, 24, 29, 30, 32, 33, 46; V, 3, 9, 14, 20, 27, 28, 32; VI, 1, 5, 18, 23, 24, 30, 35, 50, 58; VII, 8, 9, 10, 11, 13, 24, 41, 44, 48, 53; VIII, 30, 32, 40, 48; IX, 1, 10, 12, 42; X, 7, 12, 31, 32, 33; XI, 1, 6, 9, 18, 30; XII, 4, 31, 35

λογικόν (rațional) III, 4, 6; IV, 4, 29; V, 16; VII, 13, 55;

VIII, 35, 41; X, 2, 8; XI, 39 λογικός (rațional) II, 16; III, 6.

9, IV, 3, 4; V, 6, 14, 16, 28, 29, 34; VI, 14, 44; VII, 11, 28, 55, 64, 68, 72; VIII, 7, 35, 39; IX, 1, 8, 9, 16; X, 2, 28; XI, 1

λογικώς (în mod rațional) VI, 14

M

μεγαλοφροσύνη (măreție sufletească) III, 11; V, 18; X, 11
μεγαλόφρων (generos) VI, 23;

VI, 47

μεγαλοψυχία (magnanimitate) V, 9

μεγαλόψυχος (magnanim) IV, 49 μέρος (parte) II, 3, 4, 9, 12, 16;

III, 1, 2, 4; IV, 3, 14, 20; V, 13, 24, 26; VI, 20, 42; VII.

13, 19, 33; VIII, 7, 24, 34.

35, 55; IX, 22, 32, 39; X, 6, 7, 11, 13, 17, 29; XI, 1, 2, 19, 20;
XII, 23, 30, 32, 36

μέσα (τά) (lucrurile intermediare)

III, 11; V, 36; VI, 45; IX, 42; XI, 10

μεταβάλλειν (a schimba) II, 17;

IV, 3, 21, 36; V, 13; VI, 4, 47; VII, 18, 25; VIII, 6, 18, 25, 50; XI, 28, 29, 36; X, 7, 11, 31; XI, 17; XII, 21, 23

μεταβολή (schimbare) II, 3, 17; IV, 3, 14; VI, 21, 36, 42; V.

13, 23; VII, 18, 47, 49; IX, 1, 19, 21, 28, 29, 32, 35; X, 18; XI, 35

N

νοῦς (mintе) II, 1; III, 3, 4, 7, 16; V, 27, 30; VI, 40, 51; VII, 30, 66; VIII, 16, 4160; X, 11, 24, 33; XI, 1; XII, 3.

14, 26

νόμος (lege) I, 16; III, 11; IV, 4, 20; VII, 9; X, 11, 13, 25, 33; XI, 1; XII, 36

O

οἷησις (opinie) IV, 12; IX, 34; XII, 27

οικονομία (conducerea unei gospodării) IV, 19, 51; XI, 18

όλον (τό) (întreg) II, 9, 11; III, 2, 4, 11; IV, 3, 21, 25, 26.
 36, 46; V, 8, 10, 30, 32; VI, 1, 9, 42, 45; VII, 5, 10, 18, 19, 23,
 55, 66, 75; VIII, 5, 6, 26, 34, 50; IX, 1, 22, 28, 29, 35, 39; X, 6, 7, 11,
 20;
 XI, 1, 5, 8, 13, 18, 20; XII, 23, 26
 όμοειδής (de aceeași formă) II, 14; VI, 37, 46; VII, 26, 49; X,
 27; XI, I, XII, 24
 όμοειδως (în același fel) IX, 35 όργή (sentiment violent) I, 9; V.
 28; IX, 24; X, 30; XI, 18, 20 όρεξις (dorință) V, 34; VIII, 7.
 28; IX, 7; XI, 37 ορθός (drept) III, 5, 6, 12; IV.
 18; V, 9; VII, 2, 12; XI, 1, 9; XII, 35
 όρθως (în mod drept) II, 10; VI, 21; X, 33; XI, 18
 ορμή (impuls) II, 2, 7, 16; III.
 6, 16; IV, 22, 40; V, 3, 20, 37; VI, 16, 50; VII, 4, 62, 75; VIII, 1,
 7, 16, 28, 41; IX, 1, 7, 21, 31; X, 6, 26, 37; XII, 17
 όσιον (sănătos) VI, 30, 44 όσιότης (sănătate) V, 9; XI, 20;
 XII, 1
 ουσία (substanță) II, 17; III, 11; IV, 40; V, 10, 23, 24, 32; VI, 1,
 4, 38, 49; VII, 9, 10, 19, 23, 25, 35, 68; VIII.
 7, 50; X, 9, 17; XII, 30, 32
 Π
 πάθος (pasiune, afecțiune) I, 9, 17; II, 13; III, 2, 4; VII, 66; VIII,
 48; IX, 41; XII, 19, 30 παλιγγενεσία (palingeneză) XI, 1 παν (τό)
 (univers) II, 11; III, 9; IV, 27; V, 32; VI, 40; XII, 33
 πάντα (τά) (toate lucrurile) IV, 31; VII, 31; VIII, 7; X, 25
 παρόν (τό) (viitor) II, 2, 14; III, 10, 12; IV, 26, 32, 49; VI.
 2, 32; VII, 8, 27, 54, 68; VIII, 36; XII, 1, 3, 26
 πεΐσις (afecțiune) III, 6; V, 1, 26; VI, 51; VII, 55; IX, 16
 περιορίζειν (a circumscrie) V, 26; VII, 55, 67; VIII, 36.
 50; IX, 25
 περιγράφειν (a delimita) II, 4;

IV, 3; V, 26; VII, 29; IX, 25 πνεύμα (suflu) II, 2; IV, 3; IX.
2; XII, 30
πνευμάτων (dim., suflu) II, 2;
V, 33; VIII, 25, 56; IX, 24; XII, 3, '14
πολιτεία (administrarea statului) I, 14; II, 16; EX, 9, 29
πολίτευμα (organizare politică)
IV, 4; XI, 8
πολίτης (cetățean) III, 11; IV.
3, 4; V, 22; X, 6, 33 πολιτικός (politic, în sens de comunitate
civilă) III, 6; V, 12; VI, 16; XI, 23
προαίρεσις (alegere deliberată) XI, 36
προαιρετικόν (facultatea de a alege) VIII, 56; XII, 33
προηγούμενον (primul, important)
V, 20; VII, 55; VIII, 49; IX, 41
πρόνοια (providență) II, 3, 11; IV, 3; VI, 10; LX, 1; XII, 1, 14, 24
Σ
σπερματικός (λόγος) (rațiunea seminală) IV, 14, 21; VI, 24;
IX, 1
στοιχεία (τά) (elemente) II, 3, 17; IV, 4; VI, 17; VII, 31;
X, 7; XI, 20
σφαίρα (sferă) VIII, 20; XI, 12 σφαῖρος (rotund) VIII, 41; XII, 3
συγκατάθεσις (ή) (asentiment)
V, 10
συγκατατίθεσθαι (a-și da asentimentul) I, 7; IV, 3; VIII, 7;
XI, 37
συμβαίνων (eveniment) II, 17; 111, 2, 4, 16; IV 1, 10, 26, 29,
33, 44; V, 8; VI, 8; VII, 1, 29, 52, 55, 57, 68; VIII, 34, 43, 49; IX, 6,
31; X, 3, 7, 11, 35; XI, 6, 20; XII, 3, 24
συμφέρον (util) II, 3, 12; III, 6, 7; IV, 9; V, 16; VI, 27, 44, 45,
54; X, 6; XI, 13; XII, 23 σώμα (trup) 1, 16, 17; II, 12, 17; III, 7, 16;
IV, 21; V, 8, 26;

VI, 29; VII, 13, 19, 60; VIII, 28, 34; EX, 39; X, 1, 11, 36; XI, 3, 19; XII, 7, 30

σωμάτων (dim., trup) I, 17; IV, 39, 50; V, 5; VI, 32; VII, 16; IX, 41; X, 33; XII, 3, 26

T

τάξις (ordine) VI, 10; VIII, 34; XI, 27; XII, 14

τέλειος (perfect) I, 16; X, 1; XII, 36

τελειότης (perfectiune) VII, 9, 69; XI, 10

τέλος (scop) II, 16; III, 14, 16; V, 14, 15, 32; IX, 23; XI, 1; XII, 20

τέχνη (artă, meșteșug) IV, 2; V, 1, 14; VI, 16, 35; VII, 68;

VIII, 50; XI, 5, 10, 37 τροπή (schimbare) III, 7; IV, 39;

V, 37; VII, 16, 58; VIII, 6;

IX, 2; X, 7; XI, 19

τύφος (orgoliu) I, 17; II, 12, 17;

VI, 13; IX, 2; XI, 18; XII, 24, 27

Υ

ύλη (materie) IV, 1; VI, 5; VII, 23, 58, 68; VIII, 3, 35, 50;

IX, 14, 36, 37; X, 31, 33, 34; XII, 7, 10, 27

ύπεξαίρεσις (rezervă) IV, 1; V, 20; VI, 50; XI, 37

ύπόθεσις (ipoteză) IV, 21; VIII, 1; X, 31; XI, 7

υποκείμενον (substrat) V, 10; VI, 4, 23; VII, 29; VIII, 22, 24; IX, 3; X, 18; XI, 17; XII, 30

ύπόληψις (opinie) II, 12, 15; III, 9; IV, 3, 7; V, 26; VII, 62; VIII, 40, 44; IX, 6, 13, 21, 32; X, 3, 33; XI, 16, 18, 21; XII, 1, 4, 8, 22, 25, 26 ύπόστασις (existență) IX, 1, 42;

X, 5

υστεροφημία (faimă) II, 17; III, 10; IV, 19; VIII, 44; X, 34

ύφίστασθαι (a exista) II, 4; IV, 27, 39, 42; V, 13; VII, 23, 29; VIII, 11; IX, 9, 25; X, 9; XI, 10, 21

Φ

φαντασία (reprezentări) I, 7, 14, 15; II, 5, 7; III, 4, 6, 11; IV, 22, 24; V, 2, 16, 22, 36; VI, 13, 16; VII, 2, 17, 29, 47, 54; VIII, 7, 13, 26, 29, 36, 49, 51; IX, 7; X, 3, 17; XII, 16, 18

φιλεῖν (a iubi) III, 16; IV, 1, 31, 36; V, 1, 9; VI, 15, 39; VII,

13, 22, 31, 57; IX, 34; X, 11, 21; XI, 1; XII, 1, 4

φιλεῖσθαι I, 14

φιλία (iubire) VI, 30; IX, 9 φίλος (drag, iubit) I, 8, 9, 13.

14, 16, 17; II, 13; IV, 23; V, 7, 31; VI, 30, 38; VII, 18; VIII, 31; IX, 27; X, 1, 36; XI, 9, 31

φιλοστοργία (afecțiune) II, 5 φιλόστοργος (afectuos) I, 9, 17;

VI, 30; XI, 18

φυρμός (amestec) VI, 10; XII, 14

φύσις (natură) I, 9, 17; II, 1, 3, 9, 11, 12, 16, 17; III, 2, 4, 9, 11, 12; IV, 1, 5, 23, 24, 29, 36, 39, 48, 49, 51; V, 1, 3, 4, 8, 9, 10, 15, 25, 29; VI, 9, 14, 33, 40, 44, 47, 52, 58; VII, 5, 11, 18, 23, 24, 25, 28, 55, 56, 67, 74, 75; VIII, 1, 5, 6, 7, 12, 20, 26, 30, 35, 41, 46, 50; IX, 1, 3, 9, 27, 29, 31, 35, 42; X, 2, 6, 7, 8, 11, 14, 15, 20.

33, 36; XI, 5, 9, 10, 13, 16, 18, 20; XII, 1, 5, 11, 23, 26, 30, 32, 36

X

χρήσθαι (a se folosi) I, 4, 16; II, 4; III, 1, 7, 11; IV, 13, 48, 49; V, 3, 11, 21; VI, 23, 42; VII, 5, 8, 58; VIII, 29, 30, 35, 43; IX, 1, 40; X, 2, 12, 24, 33; XI, 26, 37; XII, 9, 31, 33

χρήσις (folosire) VII, 68; XII, 9 χωρίζειν (a separa) IV, 29; VIII,

34; XI, 8; XII, 3

Ψ

ψυχάριον (dim., suflet) IV, 41;

V, 33; VII, 16; IX, 3; X, 36; XII, 26

ψυχή (suflet) II, 6, 8, 13, 16, 17; III, 4, 6, 7, 16; IV, 3, 21, 29, 31, 40, 48; V, 5, 11, 16, 19, 26, 27, 32, 34, 37;

VI, 14, 29, 32, 52, 53; VII, 63, 66; VIII, 28, 29, 51; IX, 8, 9; X, 1;
XI, 1, 3, 12, 16, 18, 39; XII, 7, 29, 30, 32

CUPRINS

Filosofia ca preocupare de sine în opera lui Marcus Aurelius 5

Nota traducătorului 57

Repere cronologice 59

[Cartea I](#) 65

[Cartea a II-a](#) 83

[Cartea a III-a](#) 97

[Cartea a IV-a](#) 115

[Cartea a V-a](#) 145

[Cartea a VI-a](#) 173

[Cartea a VII-a](#) 203

[Cartea a VIII-a](#) 233

[Cartea a IX-a](#) 263

[Cartea a X-a](#) 291

[Cartea a XI-a](#) 319

[Cartea a XII-a](#) 345

Note 367

Bibliografie 389

Index al pasajelor citate 399

Index de nume și locuri 401

Index de termeni grecești 405

